

శంకర గ్రంథ రత్నావళి

(శ్రీ విష్ణు సహస్రనామస్తోత్ర భాష్యము)

సప్తమ స్కంధము

అనువాదకులు

బాలవ్యాస : శ్రీ వారణాసి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి

ప్రకాశకులు :

సాధన గ్రంథ మండలి, తెనాలి.

కాపీరైటు]

[వెల : రు. 6-00

ప రి చ య ము

విష్ణుసహస్రనామ స్తోత్రము ఇది శ్రీవేదవ్యాసమహర్షి ప్రణీతమైన మహాభారత గ్రంథమందలి అను శాసన పర్వమందు 149 వ, అధ్యాయములో కీర్తింపబడి యున్నది.

ఈ సహస్రనామములకు అనయవార్థము శ్రీశంకర భగవత్పాదుల భాష్యములో వివరింప బడినది.

శ్రీ బులుసు సూర్యప్రకాశశాస్త్రి గారు (సాధన గ్రంథ మండలి) ఆభాష్యమునకు ఆంధ్ర తాత్పర్యము వ్రాయవలసిన దని నన్ను ప్రేరేపించుటచే యథోచితముగా తాత్పర్యము వ్రాయబడినది.

ఈ సహస్రనామ సంకీర్తన ఫల మిట్లున్నది.

శ్లో॥ సహస్రం వాసుదేవస్య నామ్నా మేతత్ప్రకీర్తయేత్ ।
న భయం కించి దాప్నోతి వీర్యం తేజశ్చ విస్తతి ॥

శ్లో॥ భవత్యరోగో ద్యుతిమాన్ బలరూప గుణాదిభిః ।
రోగార్తో ముచ్యతే రోగా ద్భద్ధోముచ్యేత బంధనాత్ ।
భయా న్ముచ్యేత భీతస్తు ముచ్యేదాపన్న ఆపదః ॥

ఈ సహస్ర నామములను కీర్తించినవారికి ఎట్టి భయము ఉండదు. తేజోవీర్యములు లభించును. సంకీర్తనముచేత రోగ రహితు లగుదురు. బలరూపాదులతో ప్రకాశింతురు. ఆపన్నులు ఆపదనుండి విముక్తు లగుదురు అని. -

ఇట్టి ప్రభావముగల ఈ సహస్ర నామము శ్రీ శంకర భాష్య సమంచితమై యొప్పుచున్నది. తెనాలి సాధన గ్రంథ మండలి వారు శంకర గ్రంథములను సాధ్యమైనంతవరకు ఆంధ్ర తాత్పర్యము వ్రాయించుచు వానిని ముద్రించి వినియోగించుచు లోకోపకారము చాల చేయుచున్నారు. వారి కృషిని వారి పరిశ్రమను సార్థకము చేయ వలసిన భారము లోకులయందున్నది. వారి గ్రంథములను స్వీకరించి లోకులు వారి నుత్సాహ పరచెదరు గాక-

అనువాదకర్త

వా. సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రి.

సహస్రపది

— జమ్ములమడక మాధవరామశర్మ

శ్రీ విష్ణునామ సహస్రపారాయణ పరాయణులను, నామ పారాయణప్రీత నారాయణ దేవులను, భావించి, సంభావించి, సహస్రపద రచన, మొనరింప దలచితిని. నే నప్పట ఆ కళాశాలలో అధ్యాపకుడను. అధ్యక్షుడను. ఒక విధముగ అంతర్యామిని, అందరకు అంతర్యామిగా నుంటిని. అప్పట అక్కడ ఆ కళాశాలలో శాస్త్రీపదాంతుడు నూర్యప్రకాశుడు విద్యావ్యాసంగ మొనరించు చుండెను. ఆ సీమలో బలును లేని ఆహారములేదు. బులును లేని యజ్ఞము లేదు. అనూచానముగా వెచ్చుచున్న విశిష్టసంపత్తిని, ఇద మిథమని గుర్తింప దొన్నను అస్థిగత మొనరించు కొనినందున సాధన సంపత్తి గల నూర్యశాస్త్రిలు, ప్రకాశశాస్త్రీ, నూర్యప్రకాశశాస్త్రీ యయ్యెను. అనాటి బులునుశాస్త్రీ సాధన గ్రంథ మండలి స్థాపకుడై యిన్ని గ్రంథములను, ఇట్టి గ్రంథములను, ఈ గ్రంథము నిష్ఠుగా వెలయింప చేయునని నే నప్పుడు వెలగట్ట గలిగి యుండెను, శ్రీ శంకర భగవత్పాద విరచితములైన గ్రంథములను శంకర రచితములను ప్రఖ్యాతి గల సంస్కృతి భాషలోని శంకరకృతులను అన్నిటిని ఒకటొకటిగా తీసి నేనధ్యయనము చేయునపుడు రెండురెండుగా నందు కొని, ప్రకాశ శాస్త్రీ ఆకారసౌష్ఠ్యము చూచి, విషయమహత్తైను చూచి లోలోన మురిసి కొనెను. శంకర కృతుల నన్నిటిని సమా

కారముతో సమస్తావముతో ప్రకాశింప చేయవలయు నని ప్రకాశశాస్త్రి తనకు తెలియకుండగనే ఆత్మప్రకాశమును పొంది యుండును. నేను అప్పటిలో, సాహిత్య సంస్కారమును సంస్కరించి, సంపాదించితినే గాని ఆధ్యాత్మిక తత్త్వసౌందర్యమును సమున్మిషింప చేయగలిగితిను ! అవియు, నివియు లేక నేనూరకుండెడి వాడనుగాను. ఈనాటికిని నేను విద్యాకాముడను. ఆనాడును వారలకు ప్రయోజన మున్నను లేకున్నను నామార్గమున నే నెన్నెన్నో వినిపించితిని, వ్రాయించితిని. పలికించితిని. ప్రకాశశాస్త్రికి ఆ విశేషములు సంస్కార సముల్లాసకములై యుండ వచ్చును. ఇట్లు నేను నాకై తుష్టికొఱకగు వచనములను వ్రాసి కొందునుగాని ప్రకాశశాస్త్రి సూర్య శాస్త్రి యైనందున సహస్రకరుడై యెన్నిటిను సంపాదించెను. వాని ఫలము సాధన గ్రంథ మండలి. శంకర గ్రంథ రత్నావళి. భగవత్పాదులు, పూజ్యపాదులు తేజోమయ వాచావిశేషములతో విశిష్టతను సంపాదింపగా బులుసు సూర్యప్రకాశశాస్త్రి యింతటి వాడయ్యెను. ఇంకను యెంతటి వాడైనా కావలెనని నేను భావింప కుందునా ! అస్తు.

సాధన గ్రంథ మండలి శంకర భగవత్పాదుల కృతులను సాంధ్రభాషా సుందరముగా ప్రకాశింప చేయుటకు యత్నించినది. ఒకనాడు సూ. శాస్త్రి నాదగ్గరకు వచ్చి సాధన గ్రంథ మండలిలో ప్రకటించును, మీ రేకైన గ్రంథమును రచించినన్నాదరింపుడు, మీకు భగవత్పాదులు అభీష్టులు కదా ! శ్రీవిష్ణు సహస్రనామ భాష్యమునకు మీరు మీ భాషలో

శంకరభాష్య భాషాభావములను నిరూపింపుడు, మా. శర్మన్
 మీ పేరిట నున్న గ్రంథమును నేను ప్రకటింపవలెను - అనెను.
 నేను “అస్తు” అంటిని. మా. శర్మ విష్ణుసహస్రనామ భాష్యాను
 వాద మొనరించునని నూ. శాస్త్రి ప్రకటించెను. నేను
 నా పేరును దేశమున మ్రోగించుకొంటినిగదా ! లోకము కాంక్ష
 పడినది. పాఠకులు మా-శర్మది ఏది యేది యని బులుసు
 నడిగిరి. నేను రచన మారంభింపనే లేదు. నాకు అంతశ్చోద
 నము కలుగనే లేదు. నాచనాదీక్షలో నేనుంటిని. నా పనిలో
 నేనుంటిని. ఈ సహస్రకాగ్యము జరుగనే లేదు. నే నప్పుడు
 గీతాభావప్రకాశమున సత్యాలోకమును వ్రాయుచుంటిని. అప్ప
 టిలో నే నాపని నారంభింపగలనా ? “నహి కర్మణి కర్మాంత
 రాంమృతే” బులుసు వచ్చి అడిగెను. రాక అడిగెను. ఎన్నియో
 విధముల నడిగెను. అడిగించెను. అడు గడున నడిగించెను.
 ఏమి చెప్పుదును ? శివాజ్ఞ కా లేదు. శివుడు వచ్చి నాకు విష్ణు
 సహస్ర మునిదేశింపవలె నేమి ? నా గురువే నాకు శివుడాయెను
 గదా ! నేను రామచారాయణ జప మాచింతునే గాని,
 విష్ణునారాయణ జపము, బ్రహ్మనారాయణ జపము, సహస్ర
 నారాయణ జప మొనరించితిని? లే దని యెట్లందును? కాని
 విష్ణుజపదీక్ష నాకింకను కావలెను. అప్పుడు వ్రాయవలెను.
 ఇప్పుడు వ్రాయలేను. అని అననలసి అంటిని. అయినను ప్రకాశ
 శాస్త్రి నిర్విణ్ణుడు కాలేదు. అది ఆయన దీక్ష. అది శాస్త్రి
 దక్షత ! ఇప్పుడు బహుశ్రుతులు భాషానువాద మొనరించిరి.
 వారు ద్రష్టలు. వారు సంధాతలు, వారి లోక భాష యున్నది.

ఆ భాషలో వారు దీని వ్రాసిరి. ఆ వ్రాతలోని విశిష్టతను నేను చెప్పట యేల ? కరమున కెక్కగనే గ్రంథమే గుండెకు పాఠము చెప్పును. ఇది ముద్రితమయినది. ఇట్లువచ్చినది. దీనికై నేనునేనై వచ సహస్రము వ్రాయవలెను. ప్రకాశన దీక్షితుడైన ప్రకాశశాస్త్రి నాకు తనమాట విన్పించెను. నేను “అస్తు” అంటిని ఈ “స, హ, స్ర, ప, ది,” వచ్చినది.

ఈ విష్ణునామ సహస్రము భారతగతము. ఏవంస్తుతి పర్యాయములు భారతములో నెన్నియో గలవు. వానిలో నిది అన్యతమమా ? నే నట్లుగనే భావింపను. ఇది విశిష్టము. భారత గ్రంథమునకు సంబంధించిన విశిష్టతలు ఈ సహస్రములో నున్నవి. భారతము ఒక ధర్మగీత. అది ఒక కర్మగీత. అది జయవాదము చెప్ప జయగీత. అది బ్రహ్మవాదము నిరూపించు బ్రహ్మగీత. అది కృష్ణదేశనము ప్రతిపాదించు కృష్ణగీత. అది ఒక విధముగా విష్ణుగీత. అది యెంతటిదో యగును. “యన్న భారతే తన్న భారతే” - దీనిలో నున్నది. భారత మిట్టిదిగదా ! ఈ విష్ణుసహస్ర మిట్టిది. దీనిని భారతగీత అని అందుకో! భారతులకు భారతము భావగత మగును. భారతము మహాభారతము. అది భారతసంహిత, జయఖ్య సంహిత, ఇంద్రదేమి యున్నది! ఉండవలసిన దంతయు నున్నది. ఇందు శాంతరసము ముఖ్యము. అందులకై విరసావసానము నిరూపితమయినది. శాంతేతరము లయిన రసములు నటనట నున్నవి. కాని భారతము శాంతగీత. దీనిలో సర్వపురుషార్థము లున్నవి. అయినను మోక్షప్రధానతయే పాదుకొని యున్నది. పర్వ పర్వమునను

అఖర్వమయివ మోక్షతత్త్వప్రతిపాదన మున్నది. ఈ అంశము మోక్షధర్మ పర్వ మనందు స్పష్టము. ఈ భారతగ్రంథము శ్రీ కృష్ణనాయకము. కాగా భారత మహార్థము గ్రంథము నందంతటను సంగతము సుసంగతము నై యున్నది. ఉన్నదని నూచించుటకునై భగవద్గీత యున్నది. సనత్సుజాతీయ మున్నది. విష్ణునామ సహస్ర మున్నది. ఇంకను అనుగీతానులు ఎన్నియో కలవు. అయినను గీతా, జాతీయ సహస్రములు ముప్పేటతో నున్నవి. గీతలో, సనత్సుజాతీయములో తత్త్వప్రతిపాదనము కలదు. విష్ణుసహస్రములో నట్లు లేదు. అయినను ఇది గీతాది ప్రతిపాదిత తత్త్వప్రతిపాద్యముతో నున్నది. వేయి విష్ణునామము లిండు కలవుగదా! కావుననే యిది విష్ణునామ సహస్రమయి నదో, 'సహస్ర శీర్షాపుకుషకి, సహస్రాక్షకి, సహస్రపాత్' అను పుగువ నూక్తములోని విరాడ్భావమును స్వరాడ్భావమును దీనిలో నున్నది. కావున నిది నామసహస్ర మయినది. సహస్ర నామక మయినది. సర్వాత్మబ్రహ్మ యొకజే. నామబహుత్వము లోకోపకారకము. నామబహుత్వ మేలవచ్చినది. నామ నిమిత్తక శక్తులు భిన్న భిన్నములుగా నున్నవి. అవి నానా నామోల్లాస హేతువులు. నానావిధ ఫలప్రసాదకములు. ఉపనిష్ప ప్రతిపాద్యుడైన పరబ్రహ్మకు గుణక్రియాజాతి ద్రవ్యభావములు లేవుగదా. శబ్దప్రవృత్తి నిమిత్తములయిన శక్తులెచ్చటివి? సత్యమే. ఈ అంశమున భాష్య మేమనినది. ఈ విధముగా ననినది. "సగుణే బ్రహ్మణి సవికారే చ సర్వాత్మకత్వాత్ తేషాం శబ్దప్రవృత్తి హేతునాం సంభవాత్ సర్వే

శబ్దాః పరస్మిన్ పూసి వర్తన్తే” నిర్గుణమున నేవియు లేవు. సగుణమున నన్నియు నున్నవి. ఆ యున్నవానికే యిట్లు సంగత పరచుకొనవచ్చును.

ఉపనిషత్తులలో నుపాసనా విద్య లనేకములు గలవు. ఉపాసనా సహస్ర మందున్నది. ఉపాసక మహర్షులును సహస్ర సంఖ్యతో నున్నారు ఉపాసనా సహస్రమునకు, నామసహస్రమునకు సంబంధ ముగడియుండును దానిని యీ భాష్యానుసంధాన మొనరించిన వారు సంప్రదాయ విశుద్ధముగా గ్రహింపఁబారు. ఈ యాశము కేవలము అనిరుక్తముగాదు. స్పష్టస్పష్టముగా భాష్యములో నూచితమయినది. సహస్రవిధముల సరమాత్మ నుపాసించవచ్చును. సహస్రపదము అనంత పదమున సపలక్షకము. అట్టి ఉపాసనా విశేషములే మహాపురాణము లో, పురాణములలో, ఉపపురాణములలో, సంహితలలో, సంక్రమములలో, యామళములలో, డామరములలో, ఉక్తము లో, అరుక్తములలో ననంతముగ నున్నవి. సర్వోపాసనా మ్యుడుగా మహావిష్ణు విందు నిరూపితు డయినాడు. ఈ గంధముసందే విష్ణుస్వరూప సంతానములో చతుర్భుజుడగు విష్ణువు నిరూపితుడైనాడు. శ్రీవిష్ణువు నాలుగు హస్తము లో నాలుగాయుధము లున్నవి.

“శంఖధృ న్నందకీ చక్రీ శార్ఙ్గధన్వా గదాధరః, రథాంగ గాణి” అను ఆరు నామములో ఆయుధ షట్కము నిరూపిత మయినది. వాస్తవచతుష్కములో ఆయుధ షట్క మెట్లు కుదురును?

ఆ దగ్గర నే “గదీ, శార్జీ, శంఖ, చక్రీ, చనందకీ” అను అయిదు నామములలో నయిదాయుధము లున్నవి. ఇట్లే నేనిన్ని యున్నాను, ఇంక నేన్నియున్నను శంఖ, చక్ర, గదా, ఖడ్గములు శ్రీవిష్ణువునకు అసాధారణములని ప్రసిద్ధి. చతుర్భాహు సమన్వితౌడైన శ్రీవిష్ణునారాయణ ప్రతీకాత్మక ప్రతిమా రూపములలో శంఖ చక్ర గదా ఖడ్గము లున్నవి. కేవల మీ నాల్గింటికి పరిగణనము మాత్రమేగాని, విష్ణునారాయణుడు వాసుదేవ నారాయణుడు సర్వప్రపంచాయుధుడు. ఈ సహస్ర నామము చతుర్భుజ నా గాయణుని శంఖచక్ర గదాఖడ్గ ఛారిగా చెప్పియు, సర్వప్రపంచాయుధుడు అని మరల మరల చెప్పినది. “శ్రీ సర్వప్రపంచాయుధో నమః,” ఓ చూరంభముగా నున్న సహస్రము ఓమంతముగా నున్నది. నానావిధములగు ప్రహరణములు హస్తములలో నుండగా నిట్టి యనంతాకారములు కలిగి యున్నది. ఆయుధము లున్నంత మాత్రమున ఆకార భేదమెట్లు కలుగును? స్పష్టముగా చెప్పరాని ఒక రహస్యము చెప్పెదను. సర్వరహస్యము చెప్పుటకు నేనలతి కాను. “నాతీవ ప్రకాశ్యం, నాతీవగోప్యం ఇతి అస్మద్గురవః” అని శ్రీమదభినవ గుప్తుడే యనెను. నే నంతమాత్రమే యందును. నేనే అందు నేమి? అభిజ్ఞులనిన దానినే యందును. వారే మనిరి? వారిట్లనిరి. నాల్గు భుజములలోని నాల్గు ఆయుధములను స్థాన భేదమును విన్యసించినచో నటునిటు కూర్చుచేర్చులనలన ఇరు పది నాలుగు ఆకార విశేషములు మాత్రమే సిద్ధములగును. ఆ యిరువది నాలుగు ఆకార విశేషములు సాధకులకు అను

గ్రాహకములు. ఒక్కొక్క ఆకృతి ఒక్కొక్క నామముతో నుండును. ఆ నామముతో నున్న ఆతని ఉపాసించుటలో కొంత విశేషము కలదు. కేశవ, నారాయణ, మాధవ, గోవిందాది శ్రీకృష్ణాంత చతుర్వింశతి నామములు శంఖ చక్ర గదా ఖడ్గ ధారియైన శ్రీవిష్ణునారాయణుని చతుర్వింశతి రూపవిశేషములను నిరూపించునని కేశవాది చతుర్వింశతి నామములు నూచించు చున్నవి. పాంచరాత్రసంహిత, బ్రహ్మపురాణము అహిర్భుధ్న్య సంహిత మొదలగు వానిలో నీ విశేషములు కలవు. ఆ నిర్దిష్ట విశేషములనే కాక ఇతరాయుధముల సంయోజనమునను రూపవిశేషములను భావించినచో నామ విశేషములను సంకేతింప వచ్చును. వీని నన్నిటిని ఎట్లు గుర్తింపడగును? శ్రీవిష్ణునారాయణ నామపారాయణ మొనరించువారు వేయి మంది ఒకచో చేరి ఒక్కొక్కరు ఒక్కొక్క నామమును వేయి దినములు సూర్యాకృష్టి విద్యావిధానమున నుపాసించినచో నేమేని విషయము సాక్షాత్కరించును. ఛాందోగ్యములో నిరూపించినట్లుగ ఆదిత్యనారాయణుని సాప్తవిభక్తిక సామసంకేత దృష్టితో నుపాసించుచు ఈ నామానుసంధాన మొనరించినచో నేమేని గోచరించును. అట్లు గోచరింప చేసికొనిన శ్రీవేదవ్యాస భట్టారకుడు నామసహస్ర మందుకొని అందించెను వ్యాసు నుండి అందుకొని భీష్ముడు ధర్మరాజునకు అందించెను. అట్లు పరంపరగా మనకు వచ్చినది. మనకు ఆ మంత్రవిద్య సంకేతములను, ఉపాసనా రహస్యములను సామములలోని స్తోభాక్షరముల సంకేతములను మనకు చెప్పవా రెవరని నిర్వేదమును

పొందుదునా ? ఇట్లు నిర్వేదమును పొందదగిన స్థాన మిది
 యని నేను అప్రబుద్ధప్రబోధన మొనరింతునా ? చతుర్భుజ
 డైన శ్రీశివమహాదేవునకును ఇట్లు చతుర్వింశతి సంఖ్యాక
 రూపభేదములును సంభావ్యము లగును. శ్రీదేవి నాలుగు
 చేతులలో వాళ, అంకుశ, కోదండ, సాయకము లుండగా
 చతుర్వింశతి రూపభేదములు కలగును. ఇంక నింకను ప్రస్త
 రింపగా అనంత భేదములు కలుగును. వానిలో ఉపాసక, సాధ
 కానుగ్రహ ములగు కతిపయ రూపములు మాత్రమే నామ
 సంకేతమున నూచితము లగును. అష్టభుజదేవి, హస్తగతా
 యుధముల విన్యాసభేదమున కొన్ని వేల రూపములు రావచ్చును.
 అష్టాదశ మహాభుజ శ్రీమహాలక్ష్మి రూపభేదము లెన్ని
 యగునో లెక్క పెట్టితివేగాదు ! అనిపించునేగదా ! “ప్రకృత
 మనుసరామః, పాయసం భక్షయామః” భద్రాద్రిపై రామ
 నారాయణుడు వెలసియున్నాడు. సీతాలక్ష్మణులతో నున్నను
 వైకుంఠ నారాయణుడే రామనారాయణుడుగా వచ్చెను.
 కావున నాలుగు హస్తములతో నున్నాడు. ఆ నాల్గు హస్తము
 లలో నుండవలసినవి యున్నవి. వాని విన్యాసమున చతుర్వింశతి
 భేదములు కలుగును గదా ! వాని నుపాసకులు పరిగణించిరా?
 లేదని నేనెట్లు అందును ? పరిగణించిరని మీ రెల్లెందురు ?
 ఈ విష్ణుసహస్రములో ఈ భావ మంతయు సంక్షిప్తమయి
 యున్నది. సాధకుని శిరస్సహస్రారము నందు సహస్రస్థానము
 లున్నవి. ఒక్కొక్క స్థానమునకు ఒక్కొక్క నామము సంకే
 తిత మగునా ! శంకరభగవత్పాదులు నామాక్షరోపాసనము

కూడ “నామవతః ఉపాసనం” అని యనెను. ఉద్దీధ పదము లోని ఉత్, గీ - థ అను వర్ణముల యుపాసనము కూడ ఛాందోగ్యమున సంకేతిత మయినది. ఈ సహస్రములో నూటఎనిమిది శ్లోకములు కలవు. శ్లోకమునకు ముప్పది రెండ ఱ్ఱరములు. ఈ సహస్రములోని అక్షరములు 3160 మూడు వేల నాలుగువందల ఏబదియారు. ఇన్నివిధముల సహస్రనామాక్ష రోపాసన మొనరింపగా గలుగునట్టి విశేషములు చెప్పుటకు సమర్థులెవరు ?

శ్రీశంకరభగవత్పాద రచితముగా ప్రసిద్ధమయిన విష్ణు సహస్రనామ భాష్యము కొంత చెప్పును. నూట ఎనిమిది శ్లోకములే యున్నవేమి ? ఈ సంఖ్యలో నేది యో యున్నది. దినదినము జీవుడు 21600 ఉచ్చాస్య నిశ్వా సములు కలవాడగును. ఇదియొక సోఽహం ప్రక్రియ. ఇది హంసోపాసన. 108 మణులతో నున్న జపమాలచేపట్టి రెండు వందల పర్యాయములు ఆ వృత్త మొనరించినచో, 21600 పర్యాయములు హంసమంత్రము జపించినట్లగును. దానిని ఆ సంఖ్య సూచించును. వేరొక రహస్యమును గ్రహించిన కొందరు ఇట్లుపాదించ వచ్చును. 108 సంఖ్యలో మొదటనున్న ఒకటి “ఏక మేవాద్వితీయం” అను బ్రహ్మకు సంకేతము. తరు వాత నున్న బిందువు మాయామయమయిన జగత్తునకు సంకే తము. తుదినున్న ఎనిమిది సంఖ్య ఆధ్యాసికమయిన అవ్యధా ప్రకృతికి సూచకము. ఈ ఎనిమిది సంఖ్యను ఆ యొకటిని సంక లన మొనరించినచో తొమ్మిది సంఖ్య కలుగును. తొమ్మిది

అనునది ప్రణవము. ఇది ఉద్గీధము. ఇది బ్రహ్మ. ఈ తత్త్వము ఈ సహస్రములో సంకేతిత మగుచున్నది.

ఇది విష్ణుసహస్రనామ మను పేర ప్రసిద్ధముగా నున్నది. ఈ విష్ణునెవరు ? అందరు సామాన్యముగా తలచు విష్ణువు కాదు. ఈత డందరి యందుగల విష్ణువు. సర్వాంతర్యామి విష్ణువు. జౌపనిషదపురుషు డయిన - పురుషోత్తము డయిన విష్ణువు. ఈతడు సాత్వతాంపతి యగునా ? వైకుంఠవాసి కాదా ? లక్ష్మీవల్లభు డగునే కదా ! బ్రహ్మ స్రష్టకాగా, హరుడు హర్త కాగా, విష్ణువు తన్మధ్య సంచారి యగునా ? విష్ణువు పౌరాణిక దేవుడా ? ఈతడు దశావతారములకు మూల పురుషుడా ? విష్ణువు రాక్షస వంచకు డందరు. ఈత డట్టిడా ? వైష్ణవ దర్శనములలో నుండు నాతిడితడే యగునా ? ఈతడు ద్వైతముల విష్ణువా ? విశిష్టాద్వైతముల విష్ణువా ? ఇతర వైష్ణవుల విష్ణువా ? ఈత డవైష్ణవుల కారాధ్యుడగునా ? బ్రహ్మ ద్వైత ప్రవక్త శంకరు డారాధించెనా ? శంకర రచిత మను ప్రసిద్ధికల విష్ణుపాదాది కేశాంత - కేశాదిపాదాంత స్తుతిలో నీ విష్ణువు కలడా ? అగుణ శాంకర వాదములో నీ సగుణవిష్ణు వెట్లు చేరినాడు ? అగుణ సగుణ సమైక్య మంగీకరించువారి భావ వ్యూహములు భగవత్పాద భాష్య భాషలో నున్నవా ? ఈ విష్ణువు పారమార్థిక సత్యస్వరూపు డయినచో వ్యావహారిక ముగా ససత్యస్వరూపుడే కదా ! ఈ వ్యావహారిక సత్యజగము లోని వారు అసత్య స్వరూపుని ఆరాధింపవలెనా ? ఈ విధ

ముగా ప్రశ్న సహస్రము వెలువడినను ఈ సహస్రభాష్యము సమాధానించును.

తాంత్రికవాద మసిద్ధము కాదు. అది సిద్ధవ్యక్తుల సిద్ధ వాదము. ఇంతమాత్రమున నిది సిద్ధసిద్ధాంతమని యనను. కొందరందురేని యా యనుట యనవలసి యనదలచి యన వలచి యనుట యగును. ఇందు తాంత్రికభావ నామము లున్న వేమి ? తాంత్రికుల యర్థభావము లిందు సంగతములా ? అట్టి పదములకు స్వసంవాది భావ కథనము సంగతమా ? ఆపన్ని వారకత సంప్రత్పాపకత దేవునం దున్నదని భక్తులు భావిం తురు. కొందరు కేవల రోగనివారణమునకై దేవు నారా ధింతురు. శారీరిక రోగములు వాచిక రోగములు మానసిక రోగములు భౌతిక రోగములు దైవిక రోగములు ఇట్లెన్నియో రోగము లున్నవి. కాని శారీరికరోగ నివారణమునకై ముడు వులు కట్టి మ్రొక్కులు చెల్లించి మ్రొక్కుబడి యయిన దని యనిపింతురు. కొందరు సర్వరోగ భంజనమున కారాధింతురు. కొందరు భోగ ప్రాప్తికి విజయసిద్ధికి సేవింతురు. కొందరు పూర్వజన్మమున నొనరించిన యోగమునకు సంబంధించిన శేష యోగమునకై తదనలంబనమునకై భగవాను నారా ధింతురు. యోగసిద్ధికి సర్వార్థసిద్ధికి సమారాధన మొన రింతురు. ఇం దన్నివిధముల నారాధించు వారల కాసక్తి జనక విశేషములున్నవి.

ఈ సహస్రములోని విష్ణువు నిర్వికారుడు - శుద్ధుడు - నిత్యుడు - పరమాత్మ. ఈ విష్ణు స్మరణము జన్మ సంసార బంధ

మోచకము. భారతమాన నిట్లున్నది. ధర్మజుడు పానన ధర్మ
 మాలు విని, విని సంతుష్టి సంపాదనమున కిట్లు భీష్ముని ప్రశ్నిం
 చేను. దైవత మేది? పరాయణ మేది? స్తోత్రవ్యు డెవడు? అగ్ని
 నీయు డెవడు? వీరిభీష్మమగు ధర్మ మేది? జపింపనగినది
 యేది? ఈ ప్రశ్న వట్టమునకు సమాధానముగా భీష్ముడు
 ఈ సహస్రము నిర్దేశించెను. ఈ యారు వేరు, వేరు ప్రశ్నలుగా
 యున్నను, అన్నిటికి సహస్రమే సమత్తరము. ఇట్లే దీనిని
 సంగ్రహింప నగును. ఈ సహస్రము నిత్యపారాయణమున
 ముగిసినది విష్ణుజ్ఞానము లనవలయును. ఈ సహస్రమంతయు
 మాలామంత్రము. ఇదిగో జప్యము. ఈ సహస్రానురంధానము,
 వేయి నామముల యుగసంధానము సర్వనామాక్షరానురంధా
 నము, విష్ణోపాగమమే యగును. ఇంగు నామభేదమే యున్నది,
 కాని నామభేదము లేదు. లలితాసహస్ర నామమునందువలె
 నందు స్తుతిస్తే లేదు. అవునరుక్తత లేదు. ఉపాసనాక్రమ
 నూచనము లేదు. లేకున్న నేమి. ఇది నామవిద్య. ఇది యక్షర
 విద్య. ఇది విష్ణువిద్య. దీనిలో నకారాది నామము లిన్నియున్నవి.
 నకార మమృత మిజము వాని నన్నిటి నొకచో భావించుటయు
 యుక్తానురంధానము.

విశ్వవిష్ణుః పట్క-రవిధాత విశ్వకర్మ విక్రమి విక్రమ
 క్రమవిశ్వకేశా వ్యాళి వృహకపివసు వసుమనా వృషకర్మా
 వృహక్పి విశ్వయోని వరాహోహ విష్వక్సేన వేద వేదవిత
 వేదాంగ వేదవిత విజయ విశ్వయోని వామన వేద్య వైద్య
 వరహ విశ్రుతాత్మా వాచస్పతి విశ్వాత్మావహ్ని విశ్వదృక్

విసృటా విశ్వభుక్ విభు విశిష్టా వృషాహీ వృషభా విష్ణు వృష
 పర్వా వృషోదర వర్ధన వర్ధమాన వివిక్త వాగ్మీ వసుద వసు
 వ్యక్తరూప వృష విశ్వబాహు వాసవానుజ వరద వాయువా
 హన వాసుదేవ వృద్ధావృద్ధాత్మా విక్షర వేగవాన్ వికర్తా వ్యవ
 స్థాన విరామ విరజ వీర వైనుంత వ్యాప్త వాయు విశ్రామ
 విశ్వదక్షిణ విస్తార విముక్తాత్మా వీరబాహు విదారణ వ్యాప్తి
 వత్సర వత్సల వత్సీ విధాతా విచయ వినయితా వేధావరుణ
 వారుణ వృక్ష వనమాలీ వ్యాస వాచస్పతి వృషభాక్ష వృష
 ప్రియ విజితాత్మా విధేయాత్మా విశోక విశుద్ధాత్మా విశోధన
 వీరశౌరి విష్ణువీర వసురేతా వసుప్రస వసుప్రద వాసుదేవ
 వాసు వసుమతా వాసుదేవ విశ్వమూర్తి ఐరాంగ వీరహా
 వివమ వ్యగ్ర వాజసని సంశవర్ధన వాయువాహన విహాయసగతి
 విశోచన విక్రమీ విన్వత్తమ వీతభయ వీరహా విదిశ వ్యాదిశ
 వైఖాన వనమాలీ విష్ణు వాసుదేవ —

ఇట్టిందిన్ని నామములు వకారాదులు కలవు. ఇవి
 యన్నియు అమృత బీజాత్మకములు. “తేజోమయా వాక్”
 కారాది నామోచ్చారణమునను అమృత ద్యుతి మనలో
 ప్రకమించును. ఈ వకారాదుల నొకచో భావించి కూర్చిన
 ని శోధించి శ్లోకాత్మకముగా విధానించి పారాయణ మొన
 రింప దగునని పూజ్యపాదులు బహుశ్రుతు లనదగును. వీని
 యర్థభావములను విశిష్టముగా పృథగ్రూపమున నిరూపించు
 టయు సాధకజాపక ప్రయోదము. అన్నిటిని పారాయణ మొన
 రింప తీరిక లేదనుకొనువారు వీని జూచి చుట్లనకుందురు. మాకా

రాది హయగ్రీవ నామసహస్ర నిర్మాతలు వికారాది విష్ణు సహస్రమును నిర్మింతురు. వాని కన్న నివి సనాతనములు కదా! రామాయణాంతర్గతాదిత్య హృదయమునందలి నామము లన్నియు వేదాదిత్య హృదయము సూచించునవి యని కతిపయ జాపకులు గుర్తించిరి. ఈ సహస్రము నందలి నామములు విశేషణములు కావు. అన్నియు విశేష్యములు. విశేషణము లని భావించువారు పరమాత్మ సర్వవిశేష్యమని భావించుట కలవడ వలయును.

ఈ నామసహస్రము సనాతన వాసుదేవ పరబ్రహ్మ శ్రయము. ఆ వాసుదేవుడు, జ్ఞానాశ్రయముడు, ఫలాశ్రయముడు, లీలాశ్రయముడు, ప్రభావాశ్రయముడు, మాహాత్మ్యాశ్రయముడు, అనుగ్రహాశ్రయముడు, నిగ్రహాశ్రయముడు, సర్వాశ్రయముడు. ఇట్లు భావించి ఈ జప్యము జపించు వారలకు జప్యపరమాత్మ తేజః ప్రసారానుభూతి కలుగును. బహు వత్సరములనుండి బహుశ్రుతులు బహువ్రతులు ఈ సహస్రము జపించి ఆత్మీయ తేజశ్శక్తులను నామాక్షరములలో నిక్షేపించినారు. తదుచ్ఛారణమున తత్త్వాప్తి యున్నది. ఇట్టిది జపయజ్ఞము. నామ యజ్ఞము. ఈ యజ్ఞమున ఫలాభిసంధి వలదు. వినియోగాభి సంధి వలదు. ప్రయోగాభిసంధి వలదు. ఈ సహస్రానుసంధాన ముపాసనము. ఉపాసనము సత్త్వశుద్ధికరము. వస్తుతత్త్వావ భాసకము. అద్వైత జ్ఞానోపకారకము. సాలంబనము కావున సుసాధ్యము. ఛాందోగ్య భాష్యములో భగవత్పాదులు;

“ఉపాసనం తు యథా శాస్త్ర సమర్థితం కించి
దాలంబన ముపాదాయ తస్మిన్ సమాన చిత్తా
వృత్తి సంతానకరణం తద్విలక్షణ ప్రత్యయానంతఃతమ్.”

అని నిరూపించిరి. ఇట్లే యుపాసించుడు.

ఇందలి సంస్కృత వ్యాఖ్యానము శంకరభగవత్పాద విరచిత మని ప్రసిద్ధి యున్నది. ఒకప్పుడు భగవత్పాదులు భాష్యము రచింపు తలంపుతో శ్రీ లలితానామ సహస్రగ్రంథ మిమ్మని రట. శిష్యుడు విష్ణుసహస్రము తెచ్చెను. పర్యాయ త్రయ మిట్లెయ్యినది. దేవి ఆ సహస్ర భాష్యకరణమున కనుజ్ఞ సీయలేదు. ఈ సహస్రభాష్యకరణము నాకు అనుజ్ఞ లభించి నట్లు ఇక రచింతును. అని ఈ భాష్యము రచించెనని దంతకథ యున్నది. దేవీ సహస్రముపై భగవత్పాదులు భాష్యము రచించి యున్నచో భాస్కరరాయ భాష్యము వచ్చెడిది కాదు. భగవత్పాదుల భాష్య మెట్లుండెడిదో? ఈ చింత యిప్పుడేల? ఈ విష్ణుభాష్యము భగవత్పాద భాష్య మందురు. ప్రస్థాన త్రయభాష్యమున భగవత్పాదుని చూచిన వారు ఈ భాష్య మున భగవత్పాదుని చూడగలరా? శ్వేతాశ్వతర భాష్య మున నె భగవత్పాదుడు గోచరించుటలేదు. ఇందు? ఈ వ్యాఖ్యభాష్యమా? భాష్యపద గౌరవమునకు తగునా? శ్వేతా శ్వతర భాష్యములో శంకర భగవత్పాదుడు కలడా? లేదు. ఇందును లేదు. ఇందున్నచో నందు నందును. అందులేదు. ఇందులేదు. ఒకవిధముగా నందు, నందు గలడు. భగవత్పా

చాత్మ సమావేశము కల పీఠప శంకరపూజ్యపాదు డిందు
 గలడు. ఈ సహస్రతీకలో ప్రమాపక శ్లోకములు బహుశ
 ముగా నున్నవి. సమధికముగా పురాణ వచనములున్నవి.
 శ్వేతాశ్వతరమునను గలవు. ఇట్టిన్ని పౌరాణికములు ప్రస్థాన
 త్రయభాష్యములో లేవు. ఇం దారంభమున నె 150 శ్లోకము
 లుదాహృతము లయినవి. భారతపురాణగత విష్ణుసహస్రము
 నకు పురాణశ్లోక ప్రామాణ్య ప్రదర్శనము సహకారిగా నుం
 డెనా? వ్యాఖ్యాతార్థ మాపనివదమె. ఉదాహృత శ్లోకపంచ
 శః పీఠచాలక శంకరులను దర్శింప జేయుచున్నది. భగవత్పాద
 భాష్యభావార్థమును “పురుషాయనమ్” పేరిట నేను శ్లోక రూప
 మున వ్రాసికొనుచున్నాను. అందు శ్వేతాశ్వతర టీకార్థ శ్లోకీ
 కారమున బుద్ధిపుట్టలేదు. ఇందును పుట్టు నట్లు లేదు. గీతా
 భాష్య పటుత్వము గాంభీర్యము. ఈ సహస్ర భాష్యములో
 నాకు గోచరించుట లేదు. ఉపనిషత్భాష్యభావములకు దీని
 లోని భావములకు సంవాదము లేదని నేననినచో నాది తొం
 దరపా టందును. సంవదింపదు. ఈ సనాతన భావసంవాది
 భావమును నేను విసంవాదులలో సృజించుట కిష్టపడను. శాం
 కర మనిపించుట కిందు గౌడపాద కారికలు నుదాహృతము
 లయినవి. ఇది పీఠేశ్వర శాంకరమయినను గౌడ ద్రావిడ
 నిరూపిత బ్రహ్మద్వైత శాస్త్రవిషయము లన్నియు నిందున్నవి.
 ఇది యుపాదేయ మయినది. ప్రస్థానత్రయ ప్రవచన ప్రౌఢి కల
 వడలేని వా రీసహస్రభాష్య భావనమున ఆత్మోపాసకులు
 కాగలరు. సర్వదేవాయతనములలో నిత్యము వాచనికుడు

ప్రవచనము చేయునట్టి గట్టి యేర్పాటునకు ముందుగా నర్చకులు ధర్మాధికారులు ద్రవ్యాధికారులు కర్మాధికారులు పారాయణ పరాయణులగుట యవశ్యకము. ఈ సహస్రతీకలో నర్థవాదాత్మకములయిన ప్రశంసనీయ ప్రశంసా పరమములయిన శ్లోకములు సమధికముగా నున్నవి. ఇట్లు భగవత్పాద భావము నివేదించిన వారలకు పాపము రారాదు. అందరి ప్రమాపక శ్లోకములను పఠించి ప్రబోధించి లోకకళ్యాణ మాపాదింపగలరు.

ఈ విష్ణు సహస్రనామస్తోత్ర భావ్యము నీవిధముగా నాంధ్రమున వ్రాయుటకు వడ్డెర్చినీపారదృశ్య భగవత్పాద భాష్కర్థ వేది, నానావిధ పురాణాగమ విదుడు, శ్రీమహా భారత తత్త్వవిమర్శన దక్షుడు, శబ్దశాస్త్రవిదుడు, శిష్య సంక్రాంత పండిత్య వైద్యద్వైతమూర్తి, పండిత పరిమేశ్వరుడు వారణాసి ధర్మనూరి బహురూప బహుశ్రుత చక్ర సంచారి సుబ్రహ్మణ్యుడు సంవిన్మయమూర్తి సమర్థు డగును. ఈ వివేక వైశిష్ట్యము కల శ్రీబులుసు సూర్యప్రకాశశాస్త్రి బహుకాల మాగి, యాగి బహువాదభాజను డయిరాడు. సహస్ర భావ్యము భావింపదలచువారు సహస్రపదినిని భావించి శతానందులు కావచ్చును. ఈ ప్రకాశశాస్త్రి నా పుస్తకములలో నున్న నన్ను చూచి నాపై పుష్పము వేయును. ఇట్టి స్వస్పందధన్యుని సర్వేశ్వరుని సర్వసహృదయులు సంభావింతురు. నేనును. అస్తు-

మండ్లిమాట

స శంఖచక్రం సకీరీటకుణ్డలం
సహస్రవక్షస్థల శోభికాస్తుభం ।
సవీర వస్త్రం సరసీరుహేక్షణం
సమామి విష్ణుం శిరసా చతుర్భుజమ్॥

భుక్తి ముక్తులలో భుక్తి మొదటిది. తిష్ఠ కుదిరినకదా నిష్ఠ. సాంసారికమైన జీవనము ప్రశాంతముగా సాగవలె నన్న ఎన్నో సమస్యలు. ఒక్కొక్కరి జీవనమందొక్కొక్క తీరైన సమస్యలు. ఈ సమస్యలు ఏదో ఒక విధముగానైన తీరినవని అనిపించక పోయినపుడు ఎవడైనను ముముక్షువై ఏమి సాధించ గలడు? అందుచే సర్వనూనవకోటి ముక్తినికోరినను కోర కున్నను భుక్తిని (ఐహిక భోగములను) వాంఛించును. కేవల వాంఛయేకాదు దానికై తీవ్రమైన యత్నము. ఎన్ని యత్నము లాచరించినను మానవబుద్ధి పరిష్కరింప జాలని సమస్యలు కోకొల్లలు. వాని పరిష్కారమునకు ఎవరైనను దైవము నాశ్రయింపవలసినదే. 'నా కేసమస్యలును లేవు, నేను ముముక్షువను' అని ముక్తివాంఛను వెల్లడించు వాడును దైవము నాశ్రయింపక తప్పదు కదా !

శ్లో॥ రూపచూర్యోగ్య మర్థాశ్చ భోగాం శ్చైవ నుషంగికాన్ ।
దనాతి ధ్యామకో నిత్యం భుక్తి ముక్తి ప్రదో హరిః ॥

శ్రీహరి మోక్షదాత. ఆయన తన్ను ధ్యానించిన వానికి మోక్ష మొక్కటియే కాదు. రూపము, ఆరోగ్యము, ధనములు, భోగములు- సర్వమును అనుగ్రహించుచు.

ఇక నేమి, శ్రీహరి నాశ్రయించిన - భజించిన భుక్తి ముక్తులు రెండును కరతలామలకము లగుచున్నవి కదా !

అగును, కాని ఆ శ్రీహరిని భజించుటెట్లు? ధ్యానించుటెట్లు? ఆయన యెట్టివాడు? ఆయన గుణ, రూప, స్వభావాదు లెట్టివి? ఆయన ఉనికి ఎచ్చట? అబ్బో! ఇట్లు లెక్కలేనన్ని ప్రశ్నలు.

ఈ ప్రశ్నల కన్నిటికీ సముచిత సమాధానములు మన పురాణముల యందు దడుగడుగున కానుపించును. పురాణముల యందు - భోగమోక్షములను ప్రసాదించు పెన్నిధు లెన్నో పేర్కొనబడినవి. అందు మహాభారత మందలి 'విష్ణు సహస్రనామ స్తోత్రము' అద్వితీయ మైనది.

గనినుండి తీసిన రత్నములవలె నున్న శ్రీ విష్ణు సహస్రనామములకు జగద్గురువైన శ్రీమదాదిశంకరులు భాష్యము సానపెట్టి మెఱపులు మెఱయించినది. శంకర భాష్యము సమకూర్చిన యీ వేనవేల మెఱపులలో ఒక్కొక్క మెఱపున హరి ఒక్కొక్క తీరుగ మెఱయుచుండు నన్నది భాష్యము

చదివిన వారికే గాని ఇతరుల కెట్లు తెలియును ? అందులకే యీ యత్నము.

శ్రీమజ్జగద్గురు శంకరాచార్య విరచితములైన గ్రంథములను అనువాదములతో ప్రచురించి లోకమున కందించుటకు పూనుకొన్న మా మండలి కడు పేది. ఇంత పెద్ద బరువు ఈ పేదరా లెట్లు మోయగలదని ఉదాహరణ కొందరు యథోచిత ద్రవ్య సహాయ మాచరింపగా - పండితులు కొందఱు (కొందఱు మాత్రమే) 'మేమున్నాము అనునదిచుటకు - ఇది యొక పవిత్ర కార్యము' - అని నన్ను ప్రోత్సహించినారు. వారిలో బాల వ్యాస : బ్ర. శ్రీ. వారణాసి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగా రొకరు. శ్రీ శాస్త్రిగారు మహావిద్వాంసులు. వారి విద్వత్తన పాఠకులు ఈ భాష్యానువాదమున గమనింపగలరు.

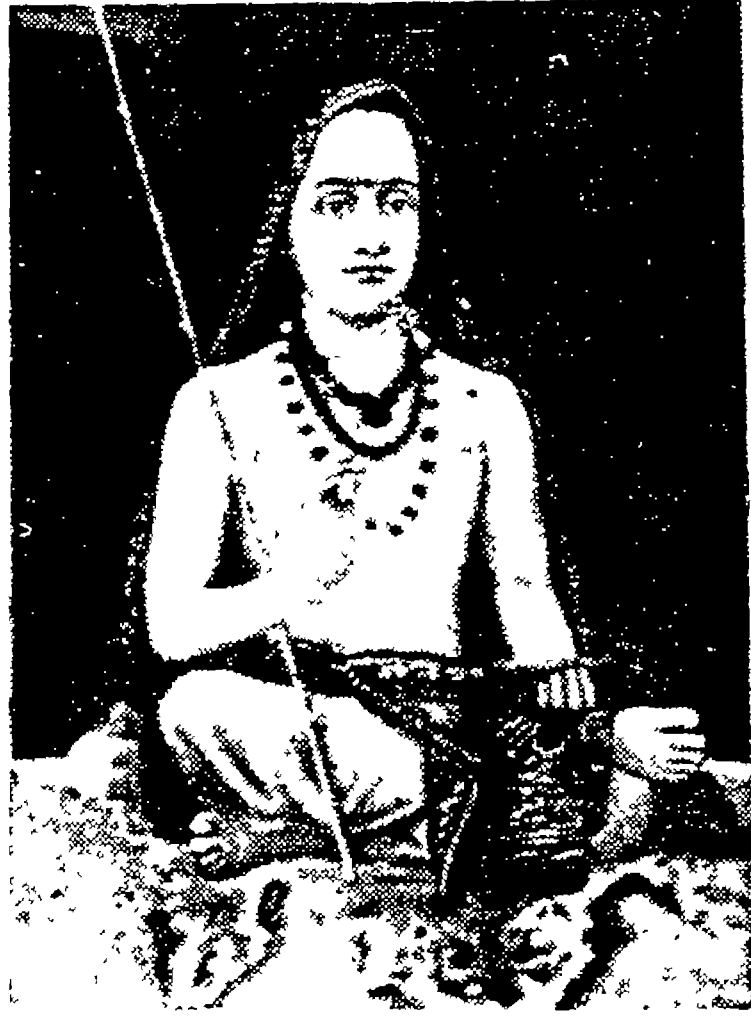
ఎందఱో విష్ణుసహస్రనామమును నిత్యము పారాయణ మాచరించుచుందురు. అర్ధాను సంధానముతోడి పారాయణము ఆనందమును కలిగించునుకదా ! "గోవిందా ! హరీ ! హృషీ కేశా !" ఇత్యాదిగా మనము భగవన్నామముల నుచ్చరించుచుందుము. ఆ నామముల అర్థము - అటు లుచ్చరించువేళ మనస్సులో ఆడిన ఎంత తృప్తిగా నుండును. కేవలము తృప్తి కాదు, హరియే వచ్చి, మన మనఃఫలకమున కూర్చుండదా ! ఏమన, ఈనామముల అర్థము హరినేకదా చూపించును.

ఇట్లు లోకోపకారకమైన సాధకజనోపయోగియైన భావ్యమును తేటతెనుగున వ్రాసి యనుగ్రహించిన బ్ర. శ్రీ. సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారికి, కోరినతోడనే "సహస్రపది" వ్రాసిన గురువర్యులు బ్ర. శ్రీ. జమ్మలమడక మాధవరామశర్మగారికి నమోవాకములు. వ్రాపులు చూచుటలో సహకరించిన మిత్రులు(శ్రీ) జనస్వామి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి గారికి కృతజ్ఞతలు

ఈ గ్రంథ ముద్రణకు ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వము 1100/- లు సహాయము చేసినది. వారి ఉపకృతికి కృతజ్ఞతా పూర్వక ధన్యవాదములు.

తే నా లి
ఆనంద - ఉగాది
1974

ఇట్లు
బులుసు సూర్యప్రకాశశాస్త్రి
వ్యవస్థాపకుడు : సాధన గ్రంథ మండలి,

శ్రుతి స్మృతి పురాణానా మాలయం కరుణాలయం।

సమామి భగవత్పాద శర్కరం లోకశర్కరమ్॥

శ్రీ విష్ణు సహస్రనామ స్తోత్రమ్

శుక్లామ్బరధరం విష్ణుం శశివర్ణం చతుర్భుజమ్ ।
ప్రసన్నవదనం ధ్యాయేత్సర్వవిఘ్నోపశాంతయే ॥
యస్య ద్విరదవక్త్రాద్యాః పారిషద్యాః పరశ్శతమ్ ।
విఘ్నం నిఘ్నంతి సతతం విష్వక్సేనం తమాశ్రయే ॥

పూర్వ పీఠికా

హరిః ఓమ్. వ్యాసం వసిష్ఠనప్తారం శక్తేః పాత్ర మకల్మషమ్ ।
పరాశరాత్మజం వందే శుకతాతం తపోనిధిమ్ ॥ ౧
వ్యాసాయ విష్ణురూపాయ వ్యాసరూపాయ విష్ణవే ।
నమో వైబ్రహ్మనిధయే వాసిష్ఠాయ నమోనమః ॥ ౨
అవికారాయ శుద్ధాయ నిత్యాయ పరిమాత్మనే ।
సదైకరూపరూపాయ విష్ణవే సర్వజిష్ణవే ॥ ౩
యస్య స్మరణమాత్రేణ జన్మసంసారబద్ధనాత్ ।
విముచ్యతే నమస్తస్మై విష్ణవే ప్రభవిష్ణవే ॥ ౪
ఓంనమో విష్ణవే ప్రభవిష్ణవే
సచ్చిదానందరూపాయ కృష్ణాక్షాక్షిణ్ణకారిణే ।
నమో వేదాంతవేద్యాయ గురవే బుద్ధిసాక్షిణే ॥ ౫

కృష్ణద్వైపాయనం వ్యాసం సర్వలోకహితే రతమ్ ।

వేదాబ్జభాస్కరం వందే శమాదినిలయం మునిమ్ ॥

౬

సహస్రనూర్తేః పురుషోత్తమస్య

సహస్రనేత్రానన పాదబాహూః ।

సహస్రనామ్నాం స్తవనం ప్రశస్తం

నిరుచ్యతే జన్మజరాదిశాన్త్యై ॥

౭

(శ్రీ) వైశంపాయన ఉవాచ :-

శ్రుత్వా ధర్మానశేషేణ పావనాని చ సర్వశః ।

యుధిష్ఠిరశ్చాన్తనవం పునరేవాభ్యభాషత ॥

౮

యుధిష్ఠిర ఉవాచ :-

కిమేకం దైవతం లోకే కిం వాఽప్యేకం పరాయణమ్ ।

స్తువంతః కం కమర్చంతః ప్రాపున్యుర్మానవాశ్శుభమ్ ॥

౯

కో ధర్మ స్సర్వధర్మాణాం భవతః పరిమో మతః ।

కిం జపన్ముచ్యతే జన్తు ర్జన్మసంసార బన్ధనాత్ ॥

౩

(శ్రీ) భీష్మ ఉవాచ :-

జగత్ప్రభుం దేవదేవ మనంతం పురుషోత్తమమ్ ।

స్తువన్నామసహస్రేణ పురుషస్సతతోత్థితః ॥

౪

తమేవచార్చయన్నిత్యం భక్త్యా పురుష మన్యయమ్ ।

ధ్యాయన్ స్తునన్నమస్య శ్చ యజమానస్తమేవ చ ॥

౫

అనాదినిధనం విష్ణుం సర్వలోకమహేశ్వరమ్ ।

లోకాధ్యక్షం స్తువన్నిత్యం సర్వదఃఖాతిగో భవేత్ ॥

౬

- బ్రహ్మణ్యం సర్వధర్మజ్ఞం లోకానాం కీర్తివర్ధనమ్ ।
లోకనాథం మహద్భూతం సర్వభూతభవోద్భవమ్ ॥ ౨
- ఏష మే సర్వధర్మాణాం ధర్మోఽధికతమో మతః ।
యద్భక్త్యా పుణ్డరీకాక్షం స్తవైర ర్చేన్నరస్సదా ॥ ౩
- పరమం యో మహత్తేజః పరమం యో మహత్తపః ।
పరమం యో మహద్బ్రహ్మ పరమం యః పరాయణమ్ ॥ ౪
- పవిత్రాణాం పవిత్రం యో మజ్జలానాం చ మజ్జలమ్ ।
దైవతం దేవాతానాం చ భూతానాం యోఽవ్యయః పితా ॥ ౧౦
- యతస్సర్వాణి భూతాని భవన్త్యాదియుగాగమే ।
యస్మింశ్చ ప్రలయం యాన్తి పునరేవ యుగక్షయే ॥ ౧౧
- తస్య లోకప్రధానస్య జగన్నాథస్య భూపతే ।
విష్ణోర్నామసహస్రం మే శృణు పాపభయాపహమ్ ॥ ౧౨
- యాని నామాని గౌణాని విఖ్యాతాని మహత్మనః ॥
ఋషిభిః పరిగీతాని తాని వక్ష్యామి భూతయే ॥ ౧౩
- ఋషిర్నామ్నాం (విష్ణోర్నామ) సహస్రస్య వేదవ్యాసో
మహామునిః ।
ఛన్దోనుష్టుప్తథా దేవో భగవాన్ దేవకీసుతః ॥ ౧౪
- అమృతాంశూద్భవో బీజం శక్తిర్దేవకినన్దనః ।
త్రిసామా హృదయం తస్య శాస్త్ర్యర్థే వినియుజ్యతే ॥ ౧౫
- విష్ణుం జిష్ణుం మహావిష్ణుం ప్రభవిష్ణుం మహేశ్వరమ్ ।
అనేకరూపదైత్యాన్తం నమామి పురుషోత్తమమ్ ॥ ౧౬

అస్య శ్రీవిష్ణోర్దివ్య సహస్రనామస్తోత్ర మహామస్త్రస్య ।
 శ్రీవేదవ్యాసో భగవాన్పుషిః, అనుష్టుప్ ఛందః, శ్రీమహావిష్ణుః
 పరమాత్మా శ్రీమన్నారాయణో దేవతా, అమృతాం
 శూర్భవో భానురితి బీజమ్, దేవకీనందనస్సప్తేతి శక్తిః,
 ఉద్భవః క్షోభణో దేవ ఇతి పరమో మస్త్రః, శఙ్ఖభృన్నందకీ
 చక్రీతి కీలకమ్, శార్ఙ్గభగ్నా గదాధః ఇత్యస్త్రమ్, రథాఙ్గ
 వాణి రక్షోభ్య ఇతి నేత్రమ్. త్రిసామా సామగస్సామేతి
 కవచమ్, ఆనందం పరబ్రహ్మేతి యోనిః, ఋతుస్సుదర్శనః
 కాల ఇతి దిగ్బంధః. విశ్వరూప ఇతి ధ్యానమ్ శ్రీమహావిష్ణు
 (ప్రీత్యర్థే) కైంకర్యరూపే శ్రీసహస్రనామజపే వినియోగః.
 ధ్యానమ్ :-

క్షీరోదన్వత్ప్రదేశే శుచిమణివిలసత్సైకతే మాక్తికానాం
 మాలాకప్రాసనస్థః స్ఫటికమణినిభైర్మాక్తికైర్మణితాఙ్గః ।

శుభైర్గర్భైర్గదభైర్గుపరి విరిచితైర్ముక్తపీయూషసర్వైః
 రానందీ నః పునీయా దరినశినగదాశంఖపాణి ర్ముకందః ॥

భూః పాదౌ యస్య నాభిర్వియదసుర నిలశ్చంద్ర సూర్యా చ నేత్రే
 కర్ణౌ వా శాశ్వరో ద్యౌర్ముఖమపి హహనో యస్య వాసోఽయమబ్ధిః ।
 అస్తస్థం యస్య విశ్వం సురనరిఖగగోభాగి గన్ధర్వక్షైత్యై
 శ్చిత్రం రంరమ్యతే తం త్రభువనవపుషం విష్ణు మీశం నమామి ॥

శాంతాకారం భుజగశయనం పద్మనాభం సురేశం

విశ్వాకారం గగనసదృశం మేఘవర్ణం శుభాంగం ।

లక్ష్మీకాంతం కమలనయనం యోగిహృద్ధ్యానగమ్యం
 వందే విష్ణుం భవభయహరం సర్వలోకైకనాథమ్ ॥
 మేఘశ్యామం వీతకాశేయవాసం
 శ్రీవత్సాంగం కాస్తుభోద్భాసితాజ్ఞమ్ ।
 పుణ్యోపేతం పుణ్డరీకాయతాక్షం
 విష్ణుం వందే సర్వలోకైకనాథమ్ ॥
 సశఙ్ఖచక్రం సకిరీట కుండలం
 సపీతవస్త్రం సరసీరుహేక్షణం ।
 సహాగనక్షస్థలశోభికాస్తుభం
 నచూమి విష్ణుం శిరసా చతుర్భుజమ్ ॥

ఇతి పూర్వపీఠికా.

హరిః ఓమ్.

విశ్వం విష్ణుర్వషట్కారో భూతభవ్యభవత్ప్రభుః ।
 భూతకృద్భూతభృద్భావో భూతాత్మా భూతభావనః ॥ ౧
 పూతాత్మా పరమాత్మా చ ముక్తానాం పరమా గతిః ।
 అన్యాయః పురుషస్సాక్షీ క్షేత్రజ్ఞోఽక్షర ఏవ చ ॥ ౨
 యోగో యోగవిదాం నేతా ప్రధానపురుషేశ్వరః ।
 నారసింహవపు శ్రీమాన్ కేశవః పురుషోత్తమః ॥ ౩
 సస్వి శ్వర్వ శ్శివ శ్శాణు గూఢతాదిన్నిధి రవ్యయః ।
 సమృద్ధో భావనో భర్తా ప్రభవః ప్రభురీశ్వరః ॥ ౪
 స్వయన్మూర్ఖశ్చ ముఖ్యానిశ్చయః పుష్కరాక్షో మహాస్వనః ।
 అనాదినిధనో భూతా విధాతా ధాతు రుత్తమః ॥ ౫

- అప్రమేయో హృషీకేశః పద్మనాభోఽమరప్రభుః ।
విశ్వకర్మా మనుస్తవితా స్థవిష్ణు స్థవిరో ధ్రువః ॥ ౬
- అగ్రాహ్యశ్శాశ్వతః కృష్ణః లోహితాక్షః ప్రతర్దనః ।
ప్రభూతే ప్రీతకుబ్ధామ పవిత్రం మిడ్గిలం పరమ్ ॥ ౭
- ఈశానః ప్రాణదః ప్రాణో జ్యేష్ఠశ్రేష్ఠః ప్రజాపతిః ।
హిరణ్యగర్భో భూగర్భో మాధవో మధుసూదనః ॥ ౮
- ఈశ్వరో విక్రమీ ధన్వీ మేధావీ విక్రమః క్రమః !
అనుత్తమో దురాధర్షః కృతజ్ఞః కృతి రాత్మవాన్ ॥ ౯
- సురేశశ్శరణం శర్మ విశ్వరేతాః ప్రజాభవః ।
అహస్సంవత్సరోవ్యాళః ప్రత్యయస్సర్వదర్శనః ॥ ౧౦
- అజ స్సర్వేశ్వరస్సిద్ధ స్సిద్ధి స్సర్వాదిరచ్యుతః ।
వృషాకపి రమేయాత్మా సర్వయోగవినిస్సృతః ॥ ౧౧
- వసు ర్వసుమనా స్సత్వ స్సమాత్మా సమ్మిత స్సమః ।
అమోఘః పుణ్డరీకాక్షో వృషకర్మా వృషాకృతిః ॥ ౧౨
- రుద్రో బహుశిరా బ్రహ్మ ర్విశ్వయోని శ్శుచిశ్రవాః ।
అమృతశ్శాశ్వత స్థాణు ర్వరారోహో మహాతపాః ॥ ౧౩
- సర్వగ స్సర్వవిద్యాను ర్విష్వక్సేనో జనార్దనః ।
వేదో వేదవిదవ్యంగో వేదాంగో వేదవి త్కవిః ॥ ౧౪
- లోకాధ్యక్ష స్సరాధ్యక్షో ధర్మాధ్యక్షః కృతాకృతః ।
చతురాత్మా చతుర్వ్యూహ శ్చతుర్దంష్ట్ర శ్చతుర్భుజః ॥ ౧౫
- భ్రాజ్మణ్యోభజనం భోక్తా సహిష్ణుర్గదాదిజః ।
అనఘో విజయో జేతా విశ్వయోనిః పునర్వసుః ॥ ౧౬

- ఉ పేన్దో) వామనః ప్రాంశు రమోఘ శ్శుచి రూర్జితః ।
అతీన్ద్రస్సంగ్రహస్సన్దో ధృతాత్మా నియమో యమః ॥ ౧౭
- వేదోఽవై న్యస్సదా యోగీ వీరహః మాధవో మధుః ।
అతీన్ద్రీయో మహాసూయో మహోత్సాహో మహాబలః ॥ ౧౮
- మహాబుద్ధి ర్మహావీర్యో మహాశక్తి ర్మహామృతిః ॥
అనిర్దేశ్యవపుశ్శ్రీమా నమేయాత్మా మహాద్రిధృత్ ॥ ౧౯
- మహేష్వాసో మహీభర్తా శ్రీనివాస స్సతాంగతిః ।
అనిరుద్ధ స్సురానన్దో గోవిన్దో గోవిదాంపతిః ॥ ౨౦
- మరీచి ర్దమనో హంస స్సుపన్దో భుజగోత్తమః ।
హిరణ్యనాభ స్సుతపాః పద్మనాభః ప్రజాపతిః ॥ ౨౧
- అమృత్యు స్సర్వదృక్సింహ స్సన్ధాతా సద్ధిమాన్ స్థిరః ।
అజో దుర్మర్షణ శ్శాస్తా విశ్రుతాత్మా సుకారిహః ॥ ౨౨
- గురుర్గుణతమో ధామ సత్యస్సత్యపరాక్రమః ।
నిమిషోఽనిమిష స్సగ్గీ వాచస్పతి రుదారధీః ॥ ౨౩
- అగ్రణీ గ్రామణీ శ్రీమా న్న్యాయో నేతా సమీరణః ।
సహస్రమూర్ధా విశ్వాత్మా సహస్రాక్షస్సహస్రపాత్ ॥ ౨౪
- ఆవర్తనో నివృత్తాత్మా సంవృత స్సంప్రమర్దనః ।
అహస్సంవర్తనో వహ్నిరనిలోధరణీధరః ॥ ౨౫
- సుప్రసాదః ప్రసన్నాత్మా విశ్వ(ధృగ్వి)స్పష్టిశ్వభుగ్విభుః ।
సత్కర్తా సత్కృతీ సాధు ర్జహ్ను ర్నారాయణో నరః ॥ ౨౬
- అసంఖ్యేయోఽప్రమేయాత్మా విశిష్టశ్శిష్టక చ్ఛుచిః ।
సిద్ధార్థస్సిద్ధసంకల్పః సిద్ధిదస్సిద్ధిసాధనః ॥ ౨౭

- వృషాహీ వృషభో విష్ణుర్వృషాహిర్వా వృషోనరిః ।
 వర్ధనో వర్ధమానశ్చ వివిక్త శ్శుక్రితసాకరః ॥ ౨౮
- సుభుజో దుర్ధరో వాగ్మీ మహేంద్రో సనుదో వసుః ।
 నైకరూపో బృహద్రూపః శిపివిష్టః ప్రకాశనః ॥ ౨౯
- ఓజస్తేజోఽగ్నితీధరః ప్రకాశాత్మా ప్రతాపనః ।
 ఋద్ధస్సప్తాక్షరోమస్త్ర శ్చంద్రాంశుర్భాస్కరద్యుతిః ॥ ౩౦
- అమృతాం నూర్భవో భానుః శశిచిన్దు స్సురేశ్వరః ।
 ఔషధం జగతస్సేతు స్యత్యధర్మ పరాక్రమః ॥ ౩౧
- భూతభవ్యభవన్నాథ పవనః పావనో ఽనలః ।
 కామహః కామకృత్కాంతః కామః కామప్రదః ప్రభుః ॥ ౩౨
- యుగాదికృ ద్యుగావర్తో నైకమామో మహాశనః ।
 అగృహ్యో వ్యక్తరూప శ్చ సహస్రజి దనన్తజిత్ ॥ ౩౩
- ఇష్టోఽవిశిష్ట శ్శిష్టేష్టః శిఖండి నహుషో వృషః ।
 క్రోధహః క్రోధకృత్కర్తా విశ్వభాహు కృహీధరః ॥ ౩౪
- అచ్యుతః ప్రథితః ప్రాణః ప్రాణదో వాసవానుజః ।
 అపానిధి రధిష్ఠాన మప్రమత్తః ప్రతిష్ఠితః ॥ ౩౫
- స్కందః స్కన్దధరో ధుర్వో వరదో వాయువాహనః ।
 వాసుదేవో బృహద్భాను రాదిదేవః పుష్కన్దః ॥ ౩౬
- అశోక స్తారణ స్తారః శూర శ్శౌరి ర్జనేశ్వరః ।
 అనుకూల శ్శతావర్తః పద్మీ సన్మనిభేక్షణః ॥ ౩౭
- పద్మనాభోఽగవిన్దాక్షః పద్మగర్భ శ్శరీరభృత్ ।
 మహర్థి ర్వృద్ధో వృద్ధాత్మా మహాక్షో గరుడధ్వజః ॥ ౩౮

- అతుల శృంగభో భీమ స్సనుయజ్ఞో హవిర్హరిః ।
 సర్వలక్షణలక్షణో లక్ష్మీవాన్ సమితిజ్ఞయః ॥ ౩౯
- విక్షరో రోహితో మార్గో హేతు ర్దామోదర స్సహః ।
 మహీధరో మహాభాగో వేగవా నమితాశనః ॥ ౪౦
- ఉద్భవః క్షోభణో దేవః శ్రీగర్భః పరమేశ్వరః ।
 కరణం కారణం కర్తా వికర్తా గహనో గుహః ॥ ౪౧
- వ్యవసాయో వ్యవస్థాః సంస్థాన స్థానాదో ధ్రువః ।
 పరర్థిః పరమస్పష్ట స్తుప్తః పుష్ట శ్శుభేక్షణః ॥ ౪౨
- రామోవిరామో విరత్రోజో మార్గో నేయో నయోనయః ।
 వీర శృక్తి సుతాగ్రశేష్ఠో ధర్మో ధర్మవికుత్తమః ॥ ౪౩
- వైకుణ్ఠః పురుషః ప్రాణః ప్రాణదః ప్రణవః పృథుః ।
 హీరణ్యగర్భ శృత్రుఘ్నో వ్యాఘ్రో వాయు రధోక్షజః ॥ ౪౪
- ఋతు స్సుగర్భవః కాలః పరమేష్ఠీ పరిగ్రహః ।
 ఉగ్ర స్సూరత్సరో క్షో విశ్రామో విశ్వనక్షిణః ॥ ౪౫
- విస్ఫారః స్థావర స్థాణుః ప్రమాణంబీజ సువ్యయమ్ ।
 అర్థోనర్థో మహాశోశో మహాభాగో మహాధనః ॥ ౪౬
- అనిర్విణ్ణ స్థవిష్ఠో భూ ర్ధర్మయూషో మహామఖః ।
 సత్తత నే మిశ్నక్షత్రీ క్షమాః తా స్సమిగాహాః ॥ ౪౭
- యజ్ఞభిజ్యో మహిష్కశ్చ క్రతు స్స తం సతాంగతః ।
 సర్వదర్శీ విముక్తాత్మా సర్వజ్ఞో జ్ఞానము త్తమమ్ ॥ ౪౮
- సువత స్సుముఖ స్సూక్ష్మ స్సుఘోష స్సుఖద స్సుహృత్ ।
 మనోహరో జితక్రోధో వీరబాహు ర్విదారణః ॥ ౪౯

- స్వాపన స్వప్నశో వ్యాపీ నైకాత్మా నైకకర్మకృత్ ।
వత్సరో వత్సరో వత్సీ రత్నగర్భో ధనేశ్వరః ॥ ౫౦
- ధర్మకృ ధర్మగు బ్ధిర్మీ సదసత్త్వ ర మక్షరమ్ ।
అవిజ్ఞాతా సమాప్రాంశు ర్విధాతా కృతమక్షణః ॥ ౫౧
- గభస్తినేమి స్సత్త్వస్త్వ సింహా భూతమహేశ్వరః ।
ఆనిదేవో మహాదేవో దేవేశో దేవభృన్దురుః ॥ ౫౨
- ఉత్తరో గోపతి స్తోష్టా జ్ఞానగమ్యః పురాతనః ।
శరీరభూతభృన్భోక్తా కపీన్ద్రో భూదక్షిణః ॥ ౫౩
- సోమపోఽమృతప సోమః పురుజిత్పురుసత్తమః ।
వినయో జయ స్సత్యసంధో వాశార్హ స్సత్త్వతాంపతిః ॥ ౫౪
- జీవో వినయితా సాక్షీ ముకున్దోఽమితవిక్రమః ।
అమౌఘిధి రనంతాత్మా మహా దధిశయోఽన్తకః ॥ ౫౫
- అజో మహార్హ స్స్వాభావ్యో జితామిత్రః ప్రమోదనః ।
ఆనన్దో నన్దనోఽనన్ద స్సత్యధర్మా త్రివిక్రమః ॥ ౫౬
- మహర్షిః కపిలాచార్యః కృతజ్ఞో మేదిసిపతిః ।
త్రిపద స్త్రివశాధ్యక్షో మహాశృంగః కృతాన్తకృత్ ॥ ౫౭
- మహావరాహా గోవిన్ద స్సుషేణః కనకాంగదీ ।
గుహ్యో గభీరో గహనో గుప్త శ్చక్రగదాధరః ॥ ౫౮
- వేధా స్వాంగోఽజితః కృష్ణో దృఢ స్సజ్జర్ణనోఽచ్యుతః ।
వరుణో వారుణో వృక్షః పుష్కరాక్షో మహామనాః ॥ ౫౯
- భగవాన్ భగహఽనన్దీ వనమాలీ హలాయుధః ।
ఆదిత్యో జ్యోతిరాదిత్య స్సహిష్ణు ర్గతిసత్తమః ॥ ౬౦

- సుధన్వా ఖణ్డపరశు ర్గామణో ద్రవిణప్రసః ।
 దివస్పృ క్సర్వదృగ్వాసో వాచస్పతిరయోనిజః ॥ ౬౧
- త్రిసామా సామగ సామ నిర్వాణం భేషజం భిషక్ ।
 సన్న్యాసకృ చ్చమ శ్శాన్తో నిష్ఠా శాన్తిః పరాయణః(ః)మ్॥౬౨
- శుభాంగ శ్శాన్తిద స్సృష్టా కుముదః కువలేశయః ।
 గోహితో గోపతి ర్గోప్తా వృషభాక్షో వృషప్రియః ॥ ౬౩
- అనివర్తీ నివృత్తాత్మా సంక్షేప్తా క్షేమకృ చ్చివః ।
 శ్రీవత్సవత్సా శ్రీవాస శ్రీపతిః శ్రీమతాంవరః ॥ ౬౪
- శ్రీద శ్రీశ శ్రీనివాసః శ్రీనిధిః శ్రీవిభావనః ।
 శ్రీధరః శ్రీకర శ్రేయః శ్రీమాన్ లోకత్రయాశ్రయః॥౬౫
- స్వక్ష స్వజ్ఞ శ్శతానన్దో నన్ది ర్జ్యోతిర్నిజేశ్వరః ।
 విజితాత్మా విధేయాత్మా సత్కీర్తి శ్చిన్నసంశయః ॥ ౬౬
- ఉదీర్ణ స్సర్వతశ్చక్షు రసీశ శ్శాశ్వత స్థిరః ।
 భూశయో భూషణో భూతి ర్విశోక శ్శోకనాశనః ॥ ౬౭
- అర్చిష్ఠా నర్చితః కుమ్భా విశుద్ధాత్మా విశోధనః ।
 అనిరుద్ధోఽప్రతిరథః ప్రద్యుమ్నోఽమితవిక్రమః ॥ ౬౮
- కాలనేమినిహః వీరశౌర్యూర జనేశ్వరః ।
 త్రిలోకాత్మా త్రిలోకేశః కేశవః కేశిహః హరిః ॥ ౬౯
- కామదేవః కామపాలః కామీ కాన్తః కృతాగమః ।
 అనిర్దే శ్యవపు ర్విష్ణు వీరోఽనన్తో ధనజ్ఞయః ॥ ౭౦
- బ్రహ్మణ్యో బ్రహ్మకృష్ణిహమ్ బ్రహ్మ బ్రహ్మవివర్ధనః ।
 బ్రహ్మవిద్యాబ్రహ్మణో బ్రహ్మబ్రహ్మజ్ఞో బ్రాహ్మణప్రియః॥౭౧

- మహాక్రమో మహాకర్మా మహాతేజా మహారగః ।
 మహాక్రతు ర్మహాచుజ్వా మహాయజ్ఞో మహాహవిః ॥ 22
- స్తవ్య స్తవప్రియ స్తోత్రం స్తుతిస్తోతా రణప్రియః ।
 పూర్ణః పూరయితా పుణ్యః పుణ్యకీర్తిరనామ యః ॥ 23
- మనోజవస్తీర్థకరో వసురేతా వసుప్రదః ।
 వసుప్రదో వాసుదేవో వసుర్వసుమహా హవిః ॥ 24
- సద్గతి స్సత్కృతి స్సత్తా సద్భూతి స్సత్పరామణః ।
 శూరసేనో యదుశ్రేష్ఠ స్సన్నివాస స్సయామనః ॥ 25
- భూతావాసో వాసుదేవః సర్వాసునిలయోఽవలః ।
 దర్పహో దర్పదోఽదృష్టో దుర్ధరోఽథాపరాజితః ॥ 26
- విశ్వమూర్తి ర్మహామూర్తి ర్ద్రిష్టమూర్తిరమూర్తిమాన్ ।
 అనేకమూర్తి రవ్యక్త శ్శతమూర్తి శ్శతాననః ॥ 27
- ఏకో నైకస్తవః కః కిం య తత్సద మనుత్తమమ్ ।
 లోకబంధు ర్లోకనాథో యాథవో భ క్తవత్సలః ॥ 28
- సువర్ణవర్ణో ఏ మాంగో వరాంగశ్చంద్రనాజ్ఞదీ ।
 వీరహా విషమ శూన్యో ఘృతాశీ రచల శ్చలః ॥ 29
- అమానీ మానదో మాన్యో లోకస్వామీ (శిలోకధృక్ (త్) ।
 సుమేధా మేధజో ధన్య స్సత్సమేధా ధరాధరః ॥ 30
- తేజోవృషో య్యుతిధా స్సర్వశస్త్రభృతాంవరః ।
 ప్రగ్రహో నిగ్రహో వ్యగ్రో నైకశృజ్ఞో గ్రహగ్రజః ॥ 31
- చతుర్మూర్తి శ్చతుర్బాహు శ్చతుర్భుజా శ్చతుర్గతిః ।
 చతురాత్మా చతుర్భావ శ్చతుర్వేదవిదేకపాత్ ॥ 32

- సమానర్థోఽనిపుత్రాత్మా దుర్జయో దురితికమః ।
 దుర్లభో దుర్దమో దుర్గో దురాన సో దురారిహః ॥ ౮౩
- శుభాజ్ఞో లోకనారంగి స్సుతంత్ర స్తన్తువర్ధనః ।
 ఇంద్రకర్మా మహాకర్మా కృతకర్మా కృతాగమః ॥ ౮౪
- ఉత్తమ స్సుందర స్సుంద్రో రత్ననాథ స్సులోచనః ।
 అర్యో వాజపతి(స) శ్శ్రీజీ జయన్త స్స్వవిజ్ఞయీ ॥ ౮౫
- సుచర్ణబిందు ర్మోక్షభ్య స్సర్వవ గీర్వరేశ్వరః ।
 మహాహదో మహానర్తో మహాభూతో మహానధిః ॥ ౮౬
- కుముదిః కుందరః కున్దః పర్జ్యః సావనోఽపిలః ।
 అమృతాంశోఽమృతచపు స్సర్వజ్ఞ స్స్వతోమఖః ॥ ౮౭
- సులభ స్సువ్రత సిద్ధ శ్శత్రుజిచ్ఛత్రుతాపనః ।
 వ్యగ్రోధోదుంబరోఽశ్వత్థ శ్శ్చూబారాన్ధ్రో మూషకః ॥ ౮౮
- సహస్రార్చి స్స ప్లవహ స్సప్తైశ స్స ప్లవాహనః ।
 అమూ ర్వింశ ఘోఽదినోభ్య భ.మకృష్ణమ నాశనః ॥ ౮౯
- అణుర్బ్రహ్మశ్శ్రుతః స్థూలో గుణభృన్నర్మహో మహాన్ ।
 అభృతః స్వశ్రుతాస్సాన్ధ్యోఽప్రశ్నంశో గంశనర్థనః ॥ ౯౦
- భాగభృతః భిక్షో జూషో యోగీశ స్సృకామదః ।
 ఆశ్రమః ప్రమదః యోమ స్సుప్త్యో వాయువాహనః ॥ ౯౧
- ధనుర్ధరో ధనుర్వీరో ధన్వో ధనుయితా ధమః ।
 అపరాజిత స్స్వసహా నియన్త నియమా చుమః ॥ ౯౨
- సత్త్వవాన్ సాత్త్విక స్సత్త్వ స్సత్త్వోద్ధృతరాయణః ॥
 అభిప్రాయః ప్రయోగోఽర్హః ప్రయత్నోద్ధృతః ॥ ౯౩

- విహాయసగతి త్యేతి స్సురుచిర్వాతభుగ్విభుః ।
 రవిర్విలోచనస్సూర్యః సవితా రవిలోచనః ॥ ౯౪
- అనన్తో హుతభుగ్భక్తా సుఖిదో నైకజోఽగ్రజః ।
 అనిర్విణ్ణ స్సదామర్షీ లోకాధిష్ఠాన మద్భుతః ॥ ౯౫
- సనాత్సనాతనతమః కపిలః కపిరన్యయః ।
 స్వస్తిద స్వస్తికృత్ స్వస్తి స్వస్తిభుక్ స్వస్తిదక్షిణః ॥ ౯౬
- అరౌద్రః కుణ్డలీ చక్రీ విక్రమ్యార్జితశాసనః ।
 శబ్దాతి గశ్మబ్దసహ శ్శిశిర శ్శర్వరీకరః ॥ ౯౭
- అక్రూరః పేశలో దక్షో దక్షిణః క్షమిణాం వరః ।
 విద్వత్తమో వీతభయః పుణ్యశ్రవణకీర్తనః ॥ ౯౮
- ఉత్తారణో దుష్కృతిహః పుణ్యో దుస్స్వప్ననాశనః ।
 వీరహః రక్షణ స్సన్తో జీవనం పర్యవస్థితః ॥ ౯౯
- అనన్తరూపోఽనన్తశ్రీ ర్జితమన్యు ర్భయాపహః ।
 చతురశ్రో గభీరాత్మా విదిశో వ్యాదిశో దిశః ॥ ౧౦౦
- అనాది గుర్భుర్భవో లక్ష్మీ స్సువీరో కుచిరాంగద ।
 జననో జనజన్మాది ర్భిమో భీమపరాక్రమః ॥ ౧౦౧
- ఆధారనిలయో(౨)ధాతా పుష్పహసః ప్రజాగరః ॥
 ఊర్ధ్వగ స్సత్పథాచారః ప్రాణదః ప్రాణవః పణః ॥ ౧౦౨
- ప్రమాణం ప్రాణనిలయః ప్రాణభృత్ప్రాణజీవనః ।
 తత్త్వం తత్త్వవిదేకాత్మా జన్మమృత్యుజరాతిగః ॥ ౧౦౩
- భూర్భువస్స్వస్థరు స్తార స్సవితా ప్రపితామహః ।
 యజ్ఞో యజ్ఞపతి ర్యజ్ఞా యజ్ఞాంగో యజ్ఞవాహనః ॥ ౧౦౪

యజ్ఞభృ ద్యజ్ఞశృ ద్యజ్ఞే యజ్ఞభుక్యజ్ఞ సాధనః ।
 యజ్ఞాంతకృద్యజ్ఞ గుహ్య మన్న మన్నాద ఏన చ ॥ ౧౦౫
 ఆత్మయోని స్వయంజాతో వైఖాన స్సామగాయనః ।
 దేవకీ నందన స్సృష్టా క్షితీశః పాపనాశనః ॥ ౧౦౬
 శభభృన్నందకీ చక్రీ శార్దూలధన్వా గదాధరః ।
 రథాంగపాణి రక్షోభ్య స్సర్వప్రహరణాయుధః ॥ ౧౦౭
 శ్రీసర్వప్రహరణాయుధోంనమ ఇతి ।
 వనమాలీ గదీ శార్దూలీ శంఖ చక్రీ చ నందకీ ।
 శ్రీమాన్నారాయణో విష్ణు ర్వాసుదేవోఽభిరక్షతు ॥ ౧౦౮

ఉ త్త ర పీ ఠి కా

ఇతీదం కీర్తనీయస్య కేశవస్య మహాత్మనః ।
 నామ్నాం సహస్రం దివ్యానామశేషేణ ప్రకీర్తితమ్ ॥ ౧
 య ఇదం శృణుయాన్నిత్యం యశ్చాపి చరీకీర్తయేత్ ।
 నాశుభం ప్రాప్నుయాన్కించ తోఽమప్రేహ చ మానవః ॥ ౨
 వేదాంతగో బ్రాహ్మణస్సాస్యత్ క్షత్రియో విజయీ భవేత్ ।
 వైశ్యో ధనసమృద్ధస్సాస్య చూఢద్రస్సుఖ మవాప్నుయాత్ ॥ ౩
 ధర్మార్థీ ప్రాప్నుయాద్ధర్మ మ్మార్థీ చార్థమాప్నుయాత్ ।
 కామా నవాప్నుయాత్కామీ ప్రజార్థీ చాప్నుయాత్ప్రజామ్ ।
 భక్తిమాన్ యస్సదోఢ్ధాయ శుచిస్తద్భజమాననః ।
 సహస్రం వాసుదేవస్య నామ్నామేత త్ప్రకీర్తియేత్ ॥ ౪
 యశః ప్రాప్నోతి విపులం యాశి ప్రాధాన్య మేవ చ ।
 అచలాం శ్రియ మ్ ప్నోతిశ్రేయః ప్రాప్నోత్యనుశ్లవమ్ ॥ ౫

- న భయం క్వచిదాహ్నతి వీర్యం తేజశ్చ విద్యతి ।
 భవత్యరోగో హ్యతిమా స్థలహాసగుణాన్వితః ॥ ౭
- రోగార్తో ముచ్యతే రోగాచ్ఛర్దో ముచ్యేత జన్ధనాత్ ।
 భయాన్ముచ్యేత భీతస్తు ముత్యేతాపన్న ఆపదః ॥ ౮
- దుర్గాణ్యతితా త్యాశు పురుషః పురుషోత్తమమ్ ।
 సువన్నామరహస్రేణ నిత్యం భక్తిసమన్వితః ॥ ౯
- వాసుదేవాశ్రయో మర్త్యో వాసుదేవపరాయణః ।
 సర్వపాపవిశుద్ధాత్మా యాతే బ్రహ్మ సనాతనమ్ ॥ ౧౦
- న వాసుదేవభక్తానా మశుభం విన్యతే క్వచిత్ ।
 జన్మమృత్యుజరావ్యాధి భయం వైవో నాప్యపజాయతే ॥ ౧౧
- ఇమం స్తవ మధీయా న శృద్ధాభక్తిసమన్వితః ।
 యుజ్యేతాత్మాసుఖక్షాన్తి శ్రీధృతిస్త్వక్కిరీభిః ॥ ౧౨
- న శ్రోధో న చ మాత్స్ర్యం న లోభో నా శుభా మతిః ।
 భవన్తి కృతపుణ్యానాం భక్తానాం పురుషోత్తమే ॥ ౧౩
- ద్యాస్సచంద్రాగ్రాక్షత్రం ఖం దిశో భూర్మహోదిధిః ।
 వాసుదేవస్య వీర్యేణ విభృతాని మహాత్మనః ॥ ౧౪
- ససురా సురగన్ధర్వం సయక్షోరగరాక్షసమ్ ॥
 జగద్వశే వర్తతే దం కృష్ణస్య సచరాచరమ్ ॥ ౧౫
- ఇంద్రియాణి మనో బుద్ధిస్సత్త్వం తేజో బలం ధృతిః ।
 వాసుదేవాత్మకాన్యాహుః క్షేత్రం క్షేత్రజ్ఞ ఏవ చ ॥ ౧౬
- సర్వాగమానామాచారః ప్రథమం పరికల్పతేల్పితః ।
 ఆచారప్రభవో ధర్మో ధర్మస్య ప్రభుః చ్యుతః ॥ ౧౭

ఋషయః పితరో దేవా మహాభూతాని ధాతవః ।

జగ్దమాజగ్దమం చేదం జగన్నారాయణోద్భవమ్ ॥ ౧౮

యోగో జ్ఞానం తథా సాక్ష్యం విద్యాశ్శిల్పాదికర్మ చ ।

వేదాశ్శాస్త్రాణి విజ్ఞానమేతత్సర్వం జనార్దనాత్ ॥ ౧౯

ఏకో విష్ణుర్మహద్భూతం పృథగ్భూతాన్యనేకశః ।

శ్రీన్ లోకాన్ వ్యాప్య భూతాత్మా భుజ్జ్యే విశ్వభుగవ్యయః ॥

ఇమం స్తవం భగవతో విష్ణోర్వ్యాసేన కీర్తితమ్ ।

పఠేద్య ఇచ్ఛేత్పురుషః శ్రేయః వ్రాప్తుం సుఖాని చ ॥ ౨౦

విశ్వేశ్వర మజం దేవం జగతః ప్రభు మవ్యయమ్ ।

భజన్తి యే పుష్కరాక్షం న తే యాన్తి పరాభవమ్ ॥ ౨౧

నతే యాన్తి పరాభవమోంనమఇతి ।

అర్జునఉవాచ -

పద్మపత్రివిశాలాక్ష పద్మనాభ సురోత్తమ ।

భక్తానా మనురక్తానాం త్రాతా భవ జనార్దన ॥ ౨౩

శ్రీభగవానువాచ -

యో మాం నామసహస్రేణ స్తోతు మిచ్ఛతి పాణ్డవ ।

సోఽహమేకేన శ్లోకేన స్తుత ఏవ న సంశయః ॥ ౨౪

స్తుత ఏవ న సంశయ ఓం నమ ఇతి ।

వ్యాసఉవాచ -

వాసనాద్వాసుదేవస్య వాసితం తే జగత్త్రియమ్ ।

సర్వభూతనివాసోఽసి వాసుదేవ నమోఽస్తు తే ॥ ౨౫

శ్రీవాసుదేవనమోస్తుత ఓం నమ ఇతి ।

పార్వత్యువాచ -

కేనోపాయేన లఘునా విష్ణోర్నామసహస్రకమ్ ।

పఠ్యతే పణ్డితైర్నిత్యం శ్రోతుమిచ్ఛామ్యహం ప్రభో ॥ ౨౬

శాశ్వరణవాచ-

శ్రీరామ రామ రామేతి రామే రామే మనోరమే ।

సహస్రనామతస్తుల్యం రామనామ వరాననే ॥

32

బ్రహ్మోవాచ-

సమోఽస్త్వనంతాయ సహస్రమూర్తయే

సహస్రపాదాక్షిశిరోరుభాహవే ।

సహస్రనామ్నే పురుషాయ శాశ్వతే

సహస్రకోటి యుగధారిణే నమః ॥

౨౮

సజ్జయ ఉవాచ-

యత్ర యోగీగేశ్వరః కృష్ణో యత్ర పార్థో ధనుర్ధరః ।

తత్ర శ్రీర్విజయో భూతిర్ధ్రువా నీతిర్మతిర్మమ ॥

౨౯

శ్రీభగవానువాచ-

అనన్యాశ్చింతయంతో మాం యే జనాః పర్యుపాసతే ।

తేషాం నిత్యాభియుక్తానాం యోగక్షేమం వహామ్యహమ్ ॥ 3౦

పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయ చ దుష్కృతామ్ ।

ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగేయుగే ॥

3౧

ఆర్తా విషణ్ణాశ్చిధిలాశ్చ భీతా

ఘోరేషు చ వ్యాధిషు వర్తమానాః ।

సజ్జీర్వ్య నారాయణశబ్దమాత్రం

విముక్తదుఃఖా స్సుఖినో భవంతి ॥

3౨

ఇతి శ్రీమహాభారతే శతసాహస్రికాయాం సంహితాయాం వైయాకిక్యా

మమశాసనపర్వాంతర్గత ఆనుశాసనికపర్వణి మోక్షధర్మే భీష్మ

యుద్ధిష్ఠిరసంవాదే శ్రీవిష్ణో ర్దివ్యసహస్రనామస్తోత్రం

నామైకోనసంఖ్యాశదధికశతతమోఽధ్యాయః.

శ్రీ ప ర మా త్మ నే న మ :

శ్రీ విష్ణు సహస్రనామ స్తోత్రము

[శంకర భాష్యము]

శ్లో॥ సచ్చిదానందరూపాయ కృష్ణాయాఽక్లిష్టకారిణే ।
సమో వేదాంతవేద్యాయ గురవే బుద్ధిసాక్షిణే ॥

శ్లో॥ కృష్ణద్వైపాయనం వ్యాసం సర్వలోకహితే రతమ్ ।
వేదాబ్జభాస్కరం నందే శమాదినిలయం మునిమ్ ॥

శ్లో॥ సహస్రమూర్తేః పురుషోత్తమస్య
సహస్రనేత్రానన పాదగాహాః ।
సహస్రనామ్నాం స్తవనం ప్రశస్తమ్
నిరుచ్యతే జన్మజరాదేశాన్తైః ॥

శ్రీ శంకర భగవత్పాదులు మహాభారతాంతర్గత మగు
శ్రీ విష్ణుసహస్రనామ స్తోత్రమునకు భాష్యము రచించుచు
ప్రథమశ్లోకముచేత సచ్చిదానందరూప శ్రీకృష్ణభగవానుని,
ద్వితీయ శ్లోకముచేత తపోనిధి యగు వేదవ్యాసభగవానుని
నమస్కరించి తృతీయ శ్లోకముచేత నేత్రముఖ-పాద-గాహు-
సహస్రవిరాజితుడు, సహస్రమూర్తి భారీయునగు పురుషోత్త
ముని ప్రశస్తమైన సహస్రనామస్తోత్రము జన్మజరాదేశాన్త
వ్యాఖ్యానింపబడుచున్న దని తెలిపెను.

వైశంపాయనమహర్షి మహాభారతాంతర్గత మజయ
మహారాజునకు చెప్పించు ఖల్లు పలికెను.

వై శంపాయనో జనమేజయ ఉవాచ:—

శ్లో॥ శ్రుత్వా ధర్మా నశేషేణ పావనాని చ సర్వశః ।

యుధిష్ఠిర శ్శాంతనవం పునరేవాభ్యభాషత ॥

౧

శంకర భాష్యమ్ :- ధర్మాన్ - అభ్యుదయ నిశ్చేయసోత్పత్తి హేతు భూతాన్ చోదనాలక్షణాన్; అశేషేణ - తార్తేయేన; పావనాని - పాపక్షయ కరాణి ధర్మరహస్యాని చ; సర్వశః - సర్వప్రకారైః; శ్రుత్వా; యుధిష్ఠిరో - ధర్మపుత్రః శాంతనవం - శాంతసుతుతం భీష్మం; సకల పురుషార్థసాధనం. సుఖసంపాద్య మల్పప్రయాస మనల్పఫల మనుక్త మితి కృత్వా. పునః - భూయ ఏవ; అభ్యభాషత ప్రశ్నం కృతవాన్.

యుధిష్ఠిరుడు, అభ్యుదయ మోక్షసాధనములు, వేద విహితములు నగు సకల ధర్మములను, పాపక్షయకరములైన ధర్మరహస్యములను భీష్ముని వలన వినియు, సకల పురుషార్థ సాధనము, సులభసాధ్యము, అల్పప్రయాసము, అనల్పఫలము నగు విషయము కొరకు మరల ఇట్లు ప్రశ్నించెను.

యుధిష్ఠిర ఉవాచ :-

శ్లో॥ కి మేకం దైవతం లోకే కిం వా ప్యేకం పరాయణమ్ ।

స్తువంతః కం కమర్చంతః ప్రాపున్నయ రానవా శ్శుభమ్ ॥

శం. భా. :- కిమేకం దైవతం దేవ ఇత్యర్థః; స్వార్థే తద్ధిత ప్రత్యయ విధానాత్; లోకే - లోకసహేతుభూతే సమస్త విద్యాస్థానే; ఉక్తమ్. 'యదాజ్ఞయా ప్రవర్తంతే సర్వే' ఇతి ప్రథమః ప్రశ్నః.

పై శ్లోకములోని యుధిష్ఠిరప్రశ్నములు నాలుగు. అందు ప్రథమప్రశ్నము ఇది. వేద-పురాణ-న్యాయ-మీమాంసా-ధరణా స్త్రాది సమస్త విద్యాస్థానములలో గీర్తింపబడియున్న

యెనని యాజ్ఞకు లోబడి సకల ప్రపంచము ప్రవర్తించు చున్నదో ఒక్కడయిన అట్టిదేవు డెవరు ?

శం. భా. :- 'కిం వా పేక్యం పరాయణమ్' — అస్మిన్ లోకే ఏకం పరాయణం చ కిమ్ : పర మయనం - ప్రాప్తవ్యం స్థానమ్. యస్మిన్నిరీక్షితే — "భిద్యతే హృదయగ్రన్థి భిద్యతే సర్వసంశయాః క్షీయంతే చాఽన్య కర్మాణి తస్మిన్ దృష్టే పరావరే" — ఇతి శ్రుతేః హృదయగ్రన్థి ర్భిద్యతే । యన్య విజ్ఞానమాత్రే జానన్దలక్షణో మోక్షః ప్రాప్యతే. యద్విద్వా వ్నబిభేతి కుతశ్చన. యత్రపిష్టన్య న పిన్యతే పునర్భవః. యన్య చ వేదనా తదేవ భవతి 'బ్రహ్మ వేద బ్రహ్మైవ భవతి' — ఇతి శ్రుతేః. యద్విహాయాఽపరః పన్థా న్నదాం నాస్తి. 'నాన్యః పన్థా విద్యతేఽయనాయ' — ఇతి శ్రుతేః తమక్త మేకం పరాయణం లోకే యత్తత్కీమితి ద్వితీయః ప్రశ్నః.

విద్యాస్థానములలో, ప్రాప్తవ్య స్థానముగా ఏ యొకటి కీర్తింపబడినదో, ఏది నిరీక్షిత మగుటతో హృదయగ్రన్థి భిన్న మగునో దేని విజ్ఞానమాత్రమున ఆనన్దలక్షణ మయిన మోక్షము ప్రాప్యించునో, గోవి పొందినవానికి పునర్జన్మ ముండుదో, దేనియొక్క సాక్షాత్కారము కలుగుటతో అదియే అగునో, లోకులకు దేనిని విడిచి మార్గాంతరము తీకుండునో, (ఈ విశేషణము లన్నియు శ్రుతివాక్యసిద్ధములు) అట్టి ఏకమైన పరాయణ మది యేని ? ఇది ద్వితీయప్రశ్న.

శం. భా. :- 'కం. కతమం దేవం స్తువంతః - గుణనంతీర్తనం కుర్వంతః; కం. కతమం దేవమ్ అర్చంతః - బాహ్య మాభ్యంతరం చాఽర్చనం బహువిధం కుర్వంతః; మానవాః - మనుషుతాః; శుభం - కల్యాణం స్వర్గాదిపలం; ప్రాప్నుయః - లభేయం; ఇతి పునః ప్రశ్నద్వయమ్.

ఏ దేవుని గుణనంకీర్తనరూపమున స్తుతించుచు ఏ దేవుని బాహ్యముగా ఆభ్యంతరముగా బహువిధముల అర్చించుచు మనుసంతతియైన మానవులు కల్యాణకరమైన స్వర్గాదిఫలమును పొందుదురో యాదేవు డెవ్వరనునది ప్రశ్నద్వయము. ఇట్లు నాలుగు ప్రశ్నలు.

శ్లో॥ కో ధర్మ సర్వధర్మాణాం భవతః పరమో మతః ।

కిం జప మ్మచ్యతే జన్తుః జన్మసంసారబద్ధనాత్ ॥ 3

శం.భా. :- కో ధర్మః పూర్వోక్తలక్షణః; సర్వధర్మాణాం - సర్వేషాం ధర్మాణాం మధ్యే; భవతః; పరమః - ప్రకృష్టః; మతః-అభిప్రేత ఇతి వచనః ప్రశ్నః । కిం జపన్ - కిం జప్యం జపన్. ఉచ్చోషాంశు మానసలక్షణం జపం కుర్వన్, జన్తుః-జననధర్మా; అనేన జన్తుశబ్దేన జపార్చన స్తవనాదిషు యథాయోగ్యం సర్వప్రాణీనా మధికారం సూచయతి; జన్మసంసార బద్ధనాత్-జన్మ - అజ్ఞానవిజృంభితానా మవిద్యాకార్యాణా ముపలక్షణం, సంసారోఽవిద్యా, తాభ్యాం, జన్మసంసారాభ్యాం యద్బద్ధనం తస్మాత్; ముచ్యతే-ముక్తో భవతీతి షష్ఠః ప్రశ్నః । ముచ్యతే జన్మసంసార బద్ధనా దితీద ముపలక్షణ మితరేషాం ఫలానా మపి, ఏతద్గ్రహణం మోక్షస్య ప్రాధాన్యభ్యాపనార్థమ్ ॥

పూర్వోక్తలక్షణము కల సర్వధర్మములలో నుత్తమ ధర్మమేది యని మీ యభిప్రాయము ? ఇది విదవప్రశ్న.

ఒరులకు వినబడునట్లు (ఉచ్చ) వినబడనట్లు (ఉపాంశు) మానసికము అను పద్ధతులతో జపించువారు దేనిని జపించి జన్మపరంపర నుండి సంసారము (అవిద్య) నుండి విముక్తు లగుదురు ? ఇది ఆరవ ప్రశ్న. ఈ ప్రశ్నలలో జన్మ శబ్దమును

బట్టి జననధర్మము కల సర్వప్రాణులనును జపము అర్చన స్తుతి మున్నగువానియందు మోగ్యతానుసారము అధికారము కలదని నూచింపబడినది. జన్మసంసార...అను నపుడు ఇందలి జన్మ శబ్దము అజ్ఞానవిజృంభితము లగు అవిద్యాకార్యము లన్నిటిని చెప్పును. సంసార శబ్దము అవిద్యను చెప్పును. కనుక అవిద్యాకార్యముల చేత, అవిద్య చేత కలుగు బద్ధము నుండి విముక్తి ప్రశ్నింపబడినది. ఇక్కడ 'ముచ్యతే' అను పదము మోక్షఫలమునే కాక ఇతర ఫలములను కూడ చెప్పును. మోక్షమునకు ప్రాధాన్యమును చెప్పటకై 'ముచ్యతే' అనబడినది.

శ్రీ భీష్మ ఉత్తర మువాచ :—

శ్లో॥ జగత్ప్రభుం దేవదేవ మనంతం పురుషోత్తమమ్ ।

స్తునన్నామ సహస్రేణ పురుష స్సతతోత్థితః ॥

౪

శం. భ. :- కిమేక మితి షట్ప్రశ్నాః కథితాః; తేషు పాశ్చాత్యై నంతరో జప్య విషయః షష్టః ప్రశ్నః అనేన శ్లోకేన పరిహర్యతే - సర్వేషాం బహిరంతశ్చత్రాదాం భయహేతు ర్భీష్మః మోక్షధర్మాధీనాః ప్రవక్తా సర్వజ్ఞః.

'కిమేకం దైవతమ్' అను రెండవ శ్లోకము మూడవ శ్లోకములలో చెప్పబడినవి ఆరు ప్రశ్నలు. అందులో కిం జపన్ ముచ్యతే జన్తుః' అని జప్యవిషయకమైన ఆరవ ప్రశ్నపై భీష్ముని ఉత్తరము ఈ నాల్గవ శ్లోకమున చెప్పబడుచున్నది. అంతశ్చత్రువులగు కామక్రోధాదులకును బహిశ్చత్రువులకును భయంకరుడు, మోక్షధర్మాదులకు ప్రవక్త, సర్వజ్ఞుడు నగు

భీష్ముడు ఇట్లు సమాధానము చెప్పుచున్నారు.

శం. భా. :- జగత్ - స్థావరజంగమాత్మకం; తస్య ప్రభుం - స్వామి నమ్, దేవదేవం - దేవానాం బ్రహ్మాదీనాం దేవమ్; అనంతమ్ - దేశతః కాలతో వస్తుతత్త్వాపరిచ్ఛిన్నం; పురుషోత్తమమ్ - క్షరాక్షరాభ్యాం కార్యకారణాభ్యా ముత్కృష్టమ్ నామసహస్రేణ - నామ్నాం సహస్రేణ; స్తువన్ - గుణాన్ సంకీర్తయన్; సతకోత్తితః - నిరంతర ముద్యుక్తః; పురుషః - పూర్ణత్వాత్, పురిశయనాద్వా, పురుషః; సర్వదుఃఖాతిగో భవేత్ - ఇతి సర్వత్ర సంబధ్యతే.

స్థావర జంగమాత్మక జగత్తునకు ప్రభువు. బ్రహ్మది దేవతలకు దేవుడు, అనంతుడు, దేశ-కాల-వస్తువులచే నపరిచ్ఛిన్నుడు, (దేశతః పరిచ్ఛిన్నుడు-ఒక దేశమందుండి మరొక దేశ మందుండనివాడు; కాలతః పరిచ్ఛిన్నుడు కాల మందుండని వాడు, వస్తుతః పరిచ్ఛిన్నుడు - ఒక వస్తువయి యుండి మరొక వస్తువు కానివాడు, ఇట్లు త్రివిధముగను పరిచ్ఛిన్నుడు కానట్టి వాడు.) క్షరము అక్షరము అగు కార్యకారణముల కంటె ఉత్కృష్టు డయి పురుషోత్తము డనబడు దేవదేవుని సహస్ర నామముల చేత, గుణసంకీర్తన రూపమైన స్తుతిని నిరంతరము ఉద్యుక్తుడై చేయు పురుషుడు సర్వదుఃఖములనుండి తొలగును. ఇటు 'పురుష' శబ్దము జీవుని చెప్పును.

శ్లో॥ తమేవ చాఽర్చయన్నిత్యం భక్త్యా పురుష మవ్యయమ్ ।

ధ్యాయన్ స్తువన్మమస్యంశ్చ యజమాన స్తమేవ చ॥ ౫

శం. భా. :- చతుర్థః ప్రశ్న స్సమాధీయతే - తమేవ చాఽర్చయన్ - బాహ్యార్చనం కుర్వన్; విత్యం-సర్వేషు కాలేషు; భక్తి ర్భజనం త్పాతర్యం; తయా భక్త్యా; పురుష మవ్యయం - వినాశక్రియారహితం; తమేవ చ

ధ్యాయన్ - ఆభ్యస్తరాచనం కుర్వన్; స్తుతన్ పూర్వోక్తేః; నమస్కన్
నమస్కారం కుర్వన్; పూజాశేషభూత ముభయం స్తుతినమస్కారలక్షణం;
యజమానః - పూజః; పరితోక్తా, అథవా, అర్చయన్నిత్యనేనోభయవిధ
మర్చన ముచ్యతే. ధ్యాయం స్తుత నమస్కం శ్రేత్యనేన మానసం వాచికం
కాయకం చోచ్యతే ॥

ఇక్కడ చతుర్థప్రశ్నకు సమాధానము చెప్పబడు
చున్నది- అన్యయుడు - వినాశక్రియారహితుడగు ఆ దేవునే
అర్చించుచు గాహ్యమైన అర్చన చేయుచు- సర్వకాలముల
యందు భక్తితో- తత్పరత్వముతో, ఆ దేవునే ధ్యానించుచు-
ఆభ్యస్తరముగా అర్చించుచు, సహస్రనామముతో స్తుతించుచు,
నమస్కరించు ధ్యాననిరతుడగు పూజకుడు సకల దుఃఖముల
నుండి విముక్తుడగును. ఈ స్తుతినమస్కారములు పూజకు
శేషభూతములు. ఇంకొకటి 'అన్యాయన్' అనుటచే గాహ్యమైన
ఆభ్యస్తరమైన ద్వివిధమగు అర్చన చెప్పబడి మానసికమయిన
ధ్యానమీ, వాచికమైన స్తుతి, కాయకమైన సమస్కారము
చెప్పబడినవి.

శ్లో॥ అనాదినిధనం విష్ణుం సర్వలోక మహేశ్వరమ్ ।

లోకాధ్యక్షం స్తుత్యర్చ్యం సర్వకూటాదిగో భవేత్ ॥ ౬

శం.భా. :- తృతీయం ప్రశ్నం పరిహరితి - అనాదినిధనం - ఉద్భావ
వికారవర్జితం; విష్ణుం - వ్యావనశీలం; సర్వం లోకానే ఇతి లోకో దృశ్య
వర్గో లోకః; తస్య నియంత్రాదాం బ్రహ్మదీనా మపీశ్వరత్వాత్ సర్వలోక
మహేశ్వరః. తం; లోకం దృశ్యవర్గం. స్వాభావితేన తోతేన సాక్షత్పశ్య
తీతి లోకాధ్యక్షః, తం; పితృం - పితృస్తం; స్తుతన్; సర్వకూటాదిగో

భవేత్. ఇతి త్రయాణాం స్తవనాఽర్చనజపానాం సాచారణం ఫలవచనం. సర్వాణి ఆధ్యాత్మికాదీని దుఃఖాన్యతీత్య గచ్ఛతీతి సర్వదుఃఖాతిగో భవేత్ ॥

తృతీయ ప్రశ్నకు సమాధానము - భావపదార్థము జన్మ మొదలు నాశ పర్యంతము ఆరు వికారములు కలిగియుండును. అట్టి పదార్థవికారములు లేనివాడు, సర్వవ్యాపకుడు, దృశ్య ప్రపంచమునకు నియంతలగు బ్రహ్మదులకును ఈశ్వరుడు. దృశ్య మంతయు సహజజ్ఞానము చే. ప్రత్యక్ష మొనర్చుకొను నట్టి యా దేవుని నిరంతరము స్తుతించుచు అర్చించుచు జపించుచు నుండువాడు సర్వదుఃఖముల నుండి ఆధ్యాత్మికము, ఆధిదైవికము, ఆధిభౌతికము, అను దుఃఖత్రయము నుండి విముక్తు డగును.

శ్లో॥ బ్రహ్మణ్యం సర్వధర్మజ్ఞం లోకానాం కీర్తివర్ధనమ్ ।

లోకనాథం మహద్భూతం సర్వభూతభవోద్భవమ్ ॥ 2

శ. భా. :- పునరపి తమేవ స్తుత్యం విశినష్టి - బ్రహ్మణ్యం-బ్రహ్మణే ప్రక్షేప్తి; బ్రాహ్మణాయ, తపసే, శ్రుతయే, హితమ్, సర్వాన్ ధర్మాన్ జానతీతి సర్వధర్మజ్ఞః తమ్; లోకానాం ప్రాణీనాం కీర్తయః యశాంపి; న్యకత్యాఽనుప్రవేశేన వర్ధయతీతి, తం; లోకై ర్నాథ్యతే, లోకా నుపతాప యతే, శాస్తే-లోకానా మిష్ట ఇతి వా, లోకనాథః తం. మహత్ బ్రహ్మ, విశ్వోత్కర్షేణ వర్తమానత్వాత్ మహద్భూతం - పరమార్థసత్యం; సర్వ భూతానాం భవః సంసారః, యత్సకాశా దుద్భవతీతి సర్వభూతభవో ద్భవః తమ్ ॥

మరల స్తుతింపబడు ఆ స్వరూపము యొక్క విశేషములే చెప్పబడుచున్నవి. బ్రహ్మణ్యుడు - బ్రహ్మకు హితమైనవాడు. ఈ బ్రహ్మ శబ్దము సృష్టికర్తను, బ్రాహ్మణుని, తపస్సును,

వేదమును చెప్పను. ఏనికి హితమైనవాడు గాన బ్రహ్మణ్యుడు, సర్వధర్మములు తెలిసినవాడగుట చే సర్వధర్మజ్ఞుడు, స్వశక్తిచే లోకులలో ప్రవేశించి వారి కీర్తులను వర్ధిల్లజేయు వాడగుటచే కీర్తివర్ధనుడు. లోకులచేత యాచింపబడువాడు, లోకులను తపింపజేయువాడు, లోకులను శాసించువాడు, లోకులకు ఇష్టమైనవాడు - అగుటచే లోకనాథుడు, మహత్ - సర్వోత్కృష్టమయినది. అనగా బ్రహ్మ, భూతము-సత్త్వము, అగుటచే మహద్భూతము - పరమార్థసత్త్వము, సర్వభూత సంసారము నుద్ధరింపజేయు వాడగుటచే సర్వభూతభవోద్ధవుడు.

శ్లో॥ ఏష మే సర్వధర్మాణాం ధర్మోఽధికతమో మతః ।

యద్భక్త్యా పుండరీకాక్షం స్తవై రర్చేన్నర స్సదా ॥ ౮

శం. భా. :- పంచమం ప్రశ్నం పరిహరతి - సర్వేషాం చోదనా లక్షణానాం ధర్మాణా మేష వక్ష్యమామో ధర్మః అధికతమ ఇతి మే మమ మతః అభిప్రేతః; యద్భక్త్యా తాత్పర్యేణ; పుండరీకాక్షం - హృదయ పుండరీకే ప్రకాశమానం వాసుదేవం; స్తవైః - గుణసంకీర్తన లక్షణైః; స్తుతిభిః సదాఽర్చేత్ - సత్కారపూర్వక మర్చనం కరోతి; నరః-మనుష్య ఇతి యత్ ఏష ధర్మ ఇతి సంబంధః ॥

పంచమప్రశ్నకు సమాధానము:- చోదనాలక్షణముగల సర్వ ధర్మములలో ఈ చెప్పబోవు ధర్మము అధికతమ మని నా అభిప్రాయము. మనుష్యుడు భక్తితత్పరత్వముతో హృదయాస్తర్వర్తి యగు వాసుదేవుని గుణసంకీర్తన రూపములైన స్తుతులతో ఆనందపూర్వకముగా అర్చించుట యనునది ఉత్తమ ధర్మము.

శం. భా. :- అన్య స్తుతిచక్షణన్య అర్చనస్యాధికే కిం కారణమ్ ?
ఉచ్యతే - హింసాది పురుషాంతర ద్రవ్యాంతర దేశ కాలాది నియమాఽ
నపేక్షత్వ మాధికే కారణమ్ ।

“ద్యాయన్ కృతే యజన్ యజ్ఞే ప్రేతాయాం ద్వాపరేఽర్చయన్

యదాప్నోతి తదాప్నోతి కలౌ సంకీర్త్యకేవమ్॥” (ఇతి విష్ణుపురాణే)

“జప్యేనైవ తు సంపిద్యేద్బ్రాహ్మణో నాత్ర సంశయః

కుర్యా దన్యన్నవా కుర్యా నైత్రో బ్రాహ్మణ ఉచ్యతే॥”

(ఇతి మానవం వచనమ్)

“జపస్తు సర్వధర్మేభ్యః పరమో ధర్మ ఉచ్యతే

అహింసయా చ భూతానాం జపయజ్ఞః ప్రవర్తతే॥” (ఇతి మహాభారతే)

“యజ్ఞానాం జపయజ్ఞోఽస్మి” ఇతి భగవద్వచనమ్

వీరత్సర్వ మభిప్రేత్య - “ఏష మే సర్వదర్మాణాం ధర్మోఽధికతమో
మతః” - ఇత్యుక్తమ్.

ఈ అర్చనరూప ధర్మము సర్వోత్తమ మగుటలో
కారణము చెప్పబడుచున్నది. దీనికి హింస లేకుండుట, పురుషా
ంతరాపేక్ష కాని, ద్రవ్యాంతరాపేక్ష కాని, దేశకాలాది నియ
మాపేక్ష కాని లేకుండుట కారణము. కృతయుగములో
ధ్యానము చేత త్రేతాయుగములో యజ్ఞముల చేత ద్వాపర
యుగములో అర్చన చేత ఏ ఫలము ప్రాప్తించునో ఆ ఫలము
కలియుగములో భగవత్సంకీర్తనము చేత ప్రాప్తించునని విష్ణు
పురాణమున చెప్పబడుటచేతను, మను స్మృతిలో - ‘ఏది
చేసినను ఏది చేయకపోయినను భూతదయ కలవాడు బ్రాహ్మణు
డనబడు’ నని చెప్పుట నలనను, మహాభారతములో -
‘అహింసతో కూడినది జపము కనుక జపయజ్ఞము ప్రశస్త’

మని చెప్పట నలనను, గీతలో - 'యజ్ఞములలో జనయజ్ఞము నే'నని చెప్పట వలనను, ఈ ప్రమాణములను పురస్కరించు కొని అర్చనము సర్వధర్మములలో అధిక మని భీష్ముని అభి ప్రాయము.

శ్లో॥ పరమం యో మహా శ్లేజః సమం యో మహా త్త్వః ।

పరమం యో మహద్బ్రహ్మ సమం యః పరాయణః ॥౧౯

శం. భా :- ద్వితీయం ప్రశ్నం సమాధత్తే - పరిమం - ప్రకృష్టం; మహత్ - బృహత్; తేజః - చైతన్యలక్షణం సర్వావధానకం; 'యేన సూర్య ప్రపతి తేజసేద్ధః' 'తద్దేవా జ్యోతిషాం జ్యోతిః' 'న తత్ర సూర్యో భాతి న చంద్రతారకమ్' ఇత్యాది శ్రుతేః । 'యదాపిత్యగతం తేజః' ఇత్యాది స్మృతేశ్చ ॥

పరమం తపః - తపతే అజ్ఞాపయతీతి తపః 'య ఇమం చ లోకం పరమం చ లోకం సర్వాణి చ భూతాని యోఽన్తరో యమయతి' ఇత్యన్తర్యామి బ్రాహ్మణే సర్వేశ్వరస్త్వత్త్వం బ్రూయతే 'విషాస్మాద్వాతః పవతే కీషోదేతి సూక్తిః కీషోఽస్మా దగ్నిశ్చైంద్రశ్చ వృత్తశ్చర్మశ్చ పంచషః ఇత్యాది తైత్తిరీయైః తపతి ఈష్టే ఇతి వా తపః తస్మైశ్వర్య మనవ చ్చిన్న మితి విహత్త్వం. 'ఏష సర్వేశ్వరః' ఇత్యాది శ్రుతేః. పరమం - సత్యాదిలక్షణం బ్రహ్మ; విహసీతయా మహత్; పరమం-ప్రకృష్టం పున రావృత్తి శంకారహితం; పరాయణం-పరిమ ఆయానం. పరాయణమ్; పరమ గ్రహణా తస్వత్రి అపరం తేజః ఆపిత్యాకం వ్యాసర్త్యతే; సర్వత్ర 'యో దేవ'ఇతి విశేష్యతే చ - యో దేవః పరమం తేజః, పరమం తపః; పరిమం బ్రహ్మ. పరిమం పరాయణం. సః ఏకం సర్వభూతానాం పరాయణ మితి వాక్యార్థః ॥

ద్వితీయ ప్రశ్నకు సమాధానము చెప్పబడుచున్నది-

ఏది ఉత్కృష్టము సర్వప్రకాశము అయి, నూర్వ్యునకును తేజస్సును ప్రసాదించునది, జ్యోతిస్సులలో జ్యోతిస్సు, సూర్యాది తేజస్సులచే ప్రకాశింప జేయబడనిదనియు, శ్రుతులచే కీర్తింపబడుచున్న చైతన్యరూప మహాతేజోరూపమో, ఏదేవుడు, సర్వనియంతయు, వాయు - సూర్య - అగ్ని - ఇంద్ర - మృత్యు - దేవతలు కూడ భయపడవలసినవాడు అని శ్రుతులచే కీర్తింపబడుచున్న పరమ తపోరూపమో, ఇక్కడ 'తపః' పదమునకు ఆజ్ఞాపన, విశ్వర్యము. అని యర్థము సర్వేశ్వరుడుగా శ్రుతి చేత కీర్తింపబడు చుండుటచే అపరిమితైశ్వర్యశాలి యనియు అర్థము.

ఏ దేవుడు, పరమంబ్రహ్మ, సత్యజ్ఞానాననంద లక్షణమై పూజనీయమైన పరబ్రహ్మస్వరూపమో, ఏ దేవుడు, పరమంపునరావృత్తి శంకారహితమైన పరాయణం - పరమప్రాప్యస్థానమో, అట్టి దేవుడు సర్వభూతములకు పరాయణము.

శ్లో॥ పవిత్రాణాం ప్రవిత్రం యో మంగళానాం చ మంగళమ్ ।
దైవతం దేవతానాం చ భూతానాం యోఽవ్యయః పితా॥

శం ఖ. :- ఇదానీం ప్రథమ ప్రశ్నస్యోత్తర మాహ - పవిత్రాణాం పవిత్రం - పాపనానాం తీర్థాదీనాం పవిత్రమ్, పరమస్తు పుమాన్ ధ్యాతో దృష్టః కీర్తితః స్తుతః సంపూజితః స్మృతః ప్రణతః పామ్న సర్వా మున్ములయతీతి పరమం పవిత్రమ్, సంసారబద్ధహేతుభూతం పుణ్యా పుణ్యాత్మకం కర్మ తత్కారణం చాఽజ్ఞానం సర్వం నాశయతి స్వయాధాత్యజ్ఞానేనేతి వా పవిత్రాణాం పవిత్రమ్ ।

ఇప్పుడు ప్రథమ ప్రశ్నకు ఉత్తరము చెప్పబడుచున్నది - పాపనములైన తీర్థాదులలో పవిత్రము.

పరమాత్మ, ధ్యాన, గర్భన, కీర్తన, స్తుతి, పూజా, స్మరణ, ప్రణామములచేత సర్వ పాపములను ఉన్మూలించు వాడగుటచేత పరమపవిత్రము, సంసారబంధహేతుభూతమైన పుణ్యపాపకర్మను, తత్కారణమైన అజ్ఞానమును, స్వస్వరూప జ్ఞానముచేత సశింసజేయు వాడగుటచేతను పరమ పవిత్రము.

శంకర భాష్యమ్:—

రూప మారోగ్య మర్థాంశ్చ తోగాం త్రైవాను షంగికాన్ ।

దదాతి ధ్యాయతో నిత్య మచక్షర్వప్తో హరిః ॥

చిన్త్యమాన స్పృశ్తానాం క్లేశానాం హవిదో హి యః ।

నమత్స్పృశ్యాఽఖిలం చిన్త్యం శోఽచ్యుతః కిం న చిన్త్యతే ॥

ధ్యాయే న్నారాయణం దేవం స్నానాదిషు చ కర్మసు ।

ప్రాయశ్చిత్తం హి నశ్యన్య దుష్యతిస్యేతి వై శ్రుతిః ॥

సంసారసర్పసందష్ట సష్టచేషైరభేషజమ్ ।

కృష్ణేతి వైష్ణవం మస్త్రం శ్చుత్వా ముక్తో భవేన్నరః ॥

అతిపాతకయుక్తోఽసి ధ్యాయ నిర్విష మమృతమ్ ।

భూయ స్త్వస్వే భద్రతి సంక్తివాపనసావనః ॥

అలోద్య నర్వస్త్రాజీ విచార్య చ పునః పునః ।

ఇద మేకం సువిష్పన్నం ధ్యేయో నారాయణ స్పదా ॥

హరి రేక స్పదా ధ్యేయో భవద్వి న్న క్షపంస్థితైః ।

ఓ మిత్యేవం సదా విప్రాః పరత ద్భూత కేశవమ్ ॥

భిద్యతే హృదయగ్రన్ధి క్షిప్యతే పర్వస శయాః ।

క్షీయన్తేహఽన్య కర్మాణి తస్మిన్ దృష్టే పరావరే ॥

యన్నామకీర్తనం భక్త్యా విలాపన మనుత్తమమ్ ।

స్తోత్రయాఽశేషపాపానాం దాతూనా మివ పాపిణః ॥

అవశేనాపి యన్నాన్ని కీర్తితే సర్వపాపకైః ।
 పుమాన్ విముచ్యతే సద్యః సింహత్రస్తై ర్వృకై రివ ॥
 ద్భాయన్ కృతే యజన్ యజ్ఞే ప్రేతాయాం ద్వాపరేఽర్చయన్ ।
 యదాప్నోతి తదాప్నోతి కలౌ సంకీర్త్య కేశవమ్ ॥
 హరిర్హరతి పాపాని దుష్టచిత్తైరపి స్మృతః ।
 అనిచ్ఛయాఽపి సంప్రప్ణో దహత్యేవ హి పావకః ॥
 జ్ఞానతోఽజ్ఞానతో వాఽపి వాసుదేవస్య కీర్తనాత్ ।
 తత్సర్వం విలయం యాతి తోయస్థం లవణం యథా ॥
 యస్మిన్ స్యస్తమతి ర్న యాతి నరకం, స్వర్గోఽపి యచ్ఛిన్ననే ।
 విష్ణో యత్ర వివేకాత్మమనస్తో బ్రాహ్మోఽపి లోకోఽల్పకః ॥
 ముక్తిం చేతసి యస్మితోఽమలధియామే పుంసాం

దదా త్యవ్యయః ।

కిం చీత్రం యదఘం ప్రయాతి విలయం తత్రాఽచ్యుతే కీర్తితే ॥
 శమయానం జలం వహ్ని స్తమస్తో భాస్కరోదయః ।
 శాంతిః కలౌ హ్యఘౌఘస్య నామసంకీర్తనం హరేః ॥
 హరే ర్నామైవ నామైవ నామైవ మమ జీవనమ్ ।
 కలౌ నాస్త్యేవ నాస్త్యేవ నాస్త్యేవ గతి రన్యథా ॥
 స్తుత్వా విష్ణుం వాసుదేవం విపాప్నో జాయతే నరః ।
 విష్ణో స్సంపూజనా విత్త్యం సర్వపాపం ప్రణశ్యతి ॥
 సర్వదా సర్వకార్యేషు నాస్తి తేషా మమంగళమ్ ।
 యేషాం హృదీస్తో భగవాన్మంగళాయతనం హరిః ॥
 విత్యం సంచింతయే ద్దేవం యోగయుక్తో జనార్దనమ్ ।
 సాఽస్య మన్యే సరా రజ్జే కో హి న స్త్యచ్యుతాశ్రయమ్ ॥
 గంగస్నానసహస్రేషు పుష్కరస్నానకోటిషు ।
 యత్పాపం విలయం యాతి స్మృతే నశ్యతి తద్దరౌ ॥

ముహూర్తమపి యో ధ్యాయేన్నారాయణ మనామయం ।
 సోఽపి సిద్ధి మవాప్నోతి కిం పున స్తత్సరాయణః ॥
 ప్రాయశ్చిత్తా న్యశేషాణి తపః కర్మాత్మకాని వై ।
 యావి తేషా మశేషాణాం కృష్ణానుస్మరణం పరమ్ ॥
 కలికల్మష మత్యుగ్రం నరకార్తిప్రదం సృణామ్ ।
 ప్రయాతి విలయం సద్య స్సకృద్యత్రాపి సంస్మృతే ॥
 సకృత్స్మృతోఽపి గోవిన్దో నృణాం జన్మశతైః కృతమ్ ।
 పాపరాశిం దహత్యాశు తూలరాశి మివాఽనలః ॥
 శుభాఽగ్ని రుద్ధతశిఖః కక్షం దహతి సావిరిః ।
 తథా చిత్తస్థితో విష్ణు ర్యోగినాం నర్వకిల్బిషమ్ ॥
 ఏకస్మి న్నవ్యతిక్రాంతే ముహూర్తే ధ్యానవర్జితే ।
 దస్యుభి ర్ముషితేనేవ యుక్త మాక్రందితుం భృశమ్ ॥
 జనార్దనం భూతపతిం జగద్గురమ్
 స్మర న్మనుష్య స్సతతం మహామునే ।
 దుఃఖాని నర్వాణ్యపహన్తి సాధయ
 త్యశేషకార్యాణి చ యాన్యభీష్యతే ॥
 ఏవ మేకాగ్రచిత్తస్సన్ సంస్మరన్ మధుసూదనం ।
 జన్మమృత్యుజరాగ్రాహం సంసారాద్ధిం తరిష్యతి ॥
 కలా వత్రాపి దోషాద్యే పిషయానక్తమాననః ।
 కృత్వాఽపి సకలం పాపం గోవిన్దం సంస్మరన్ శుచిః ॥
 వాసుదేవే మనో యస్య జపహోమార్చనాదిషు ।
 తస్యాన్తరాయో మైత్రేయ దేవేన్ద్రత్వాదికం ఫలమ్ ॥
 లోకత్రయాదిపతి మప్రతిమప్రభావ
 మీష క్షణమ్యు రసా ప్రథవిష్ణు మీశమ్ ।

జన్మాన్తర ప్రలయ కల్ప సహస్రజాతమ్
 ఆశు ప్రణాశ ముపయాతి నరస్య పాపమ్ ॥
 ఏకోఽపి కృష్ణస్య కృతః ప్రణామః
 దశాశ్వమేధావత్పథేన తుల్యః ।
 దశాశ్వమేధీ పునరేతి జన్మ
 కృష్ణప్రణామీ న పునర్భవాయ ।
 ఆతసీపుష్పసంకాశం పీతవాసస మచ్యుతమ్ ॥
 యే నమస్యన్తి గోవిందం న తేషాం విద్యతే భయమ్ ॥
 శాత్యేనాపి నమస్కారః ప్రయుక్త శ్చక్రపాణయే ।
 సంసారస్థూలబన్ధానా ముద్వేజనకరో హి సః ॥

ఇత్యాది శ్రుతిస్మృతీహాస పురాణ వచనేభ్యః.

ఇక్కడ పరిమాత్మధ్యానము సర్వపాపహర మని చెప్పు
 ప్రమాణములు చూపబడుచున్నవి. మోక్షప్రదాత యగు
 శ్రీహరి - రూపము, ఆరోగ్యము, అర్థము, భోగము - వీనిని
 కూడ తననుధ్యానము చేయువానికి అనుగ్రహించును.

ధ్యానింపబడి సమస్త కష్టములను నివారించు అచ్యుతుని
 ఇతర చింతలు మాని చింతింపరాదా ?

స్నానాది కర్మలలో నారాయణుని ధ్యానింపవలెను.
 ఆ ధ్యానము సర్వపాపమును శ్రవణశ్చిత్తరూపమై పోగొట్టును.

సంసారసర్పదష్టుడై స్మృతి తప్పినట్లున్నవానికి ధ్యానా
 లంబనమగు కృష్ణమంత్రము దివ్యౌషధము.

అతిపాతకియైనను అచ్యుతుని, శౌద్ధికాలమైన ధ్యానిం
 చుచో ఆతడు తపస్వియై పవిత్రు డగును.

సర్వశాస్త్రములను ఆలోచనచేసి విచారింపగా
నారాయణుని ధ్యానింపవలె ననునది స్పష్టము.

సాత్త్వికవృత్తితో శ్రీహరి ధ్యానింపదగినవాడు; విప్రు
లారా ! ప్రణవపాఠము, కేశవధ్యానము చేయుడు.

ఇవన్నియు ధ్యానమహిమను ప్రకటించుచున్నవి.

ఇక పరమాత్మ దర్శనము సర్వపాపహర మనుటకు
ప్రమాణము. పరమాత్మ దర్శన మగుటతో హృదయగ్రంథి
భేదన మగును. సర్వసంశయ విచ్ఛేదన మగును. కర్మక్షయ
మగును..

కీర్తనము సర్వపాపహర మని నిరూపింపబడుచున్నది.
రజత సువర్ణాది భాతువులలోని మాలిన్యమును అగ్ని హరించు
నట్లు భక్తితో కూడిన పరమాత్మ నామకీర్తనము సకల
పాపములను హరించును.

భక్తితో కాక అవశుడై కీర్తించినను కీర్తన ప్రభావ
మున సింహమునకు భయపడిపోవు తోడేర్లునలె పాతకములు
పోవును.

కృతయుగమున ధ్యానముచేత, త్రేతలో యజ్ఞముల
చేత, ద్వాపరమున అర్చన చేత, ప్రాప్తించు ఫలము కలిలో
సంకీర్తనముచేత ప్రాప్తించును.

అగ్ని, తెలియక స్పృశించినను గహించునట్లు చి శిశువు
లేక శ్రీహరిని స్మరించినను పాపములు హరించును.

తెలిసి కాని, తెలియక కాని, వాసుదేవుని కీర్తించుట

వలన పాపములు లవణము నీటిలో లయ మగునట్లు లయ మగును.

ఎవనియందు లగ్నమైన బుద్ధి కలవాడు నరకమును పొందడో, ఎవని చింతనములో స్వర్గము విఘ్న మనిపించునో, ఎవనియందు ప్రవేశపెట్టిన మనస్సు కలవానికి బ్రహ్మలోకము అల్ప మనిపించునో, ఎవరు నిర్మలచిత్తుల చిత్తము నధిష్ఠించి యుండి ముక్తి ననుగ్రహించునో, అట్టి అచ్యుతుడు కీర్తింప బడిన, పాపక్షయ మగుటలో చిత్ర మేమున్నది?

అగ్నిని ఆర్పగలది జలము; చీకటిని పారద్రోల గలిగి నది సూర్యోదయము. కలిలో పాపజాలమును హరింపగలది హరినామ సంకీర్తనము.

హరినామమే ముమ్మాటికి జీవనము. అంతకంటె గత్యంతరము కలిలో ముమ్మాటికి లేనేలేదు.

పరమాత్మ స్తుతి, పూజ, పాపహర మని ప్రతిపాదింప బడుచున్నది. వ్యాపకుడగు వాసుదేవుని స్తుతించి పాపవిముక్తు డగును. నిత్యము పూజించుట వలన సర్వపాపక్షయ మగును.

పరమాత్మ స్మరణము పాపహరమునుటకు ప్రమాణ వచనము. ఏ మహనీయుల హృదయమందు మంగళస్వరూపు డగు భగవాను డుండునో వారి కెప్పుడు ఏ కార్యముల యందును అమంగళముండదు.

నిత్యము ఏకాగ్రతతో భగవచ్ఛిస్తనము చేయవలెను. అదియే పెద్ద రక్ష. అచ్యుతు నాశ్రయించినవాని నెవ్వడు హింసింపగలడు ?

అనేక గంగాస్నానములచేత అనేక పుష్కరస్నానముల చేత హరించిపోవు పాపము హరిస్మరణముచేత హరించును.

మి హూర్తకాలము నారాయణుని ధ్యానించువాడును ఇష్టసిద్ధిని పొందును. కేవలము తత్పరడయి యున్నవానిని గూర్చి చెప్పవలసిన దేమున్నది !

తపోరూపములు, కర్మరూపములు అగు అశేష ప్రాయశ్చిత్తములలో కృష్ణానుష్మరణము ప్రశస్తము.

అత్యుగ్రమైన కలికల్మషము నరిక-దుఃఖప్రదము. అట్టిది భగవానుని సకృత్స్మరణముతో నశించును.

గోవిందుని సకృత్స్మరణము, అనేక జన్మార్జిత పాప రాశిని; అగ్ని దూదిని దహించునటుల దగ్ధము చేయును.

వాయువుతో కలిసి ప్రజ్వలించు అగ్ని (ను) కుప్పలను దహించునట్లు యోగుల శుద్ధచిత్తస్థితి డగు విష్ణువు సకల కిల్బిషములను దహించును.

భగవచ్చిత్తవ తేకుగడ ఒక్క-ముహూర్తము గడచినను, చోరులచే సర్వస్వము అపహరింపబడిన వానిసల నింగిరిము దుఃఖంపవలయును.

జగద్గురువగు జగార్థముః సతతము స్మరించువాడు స్వాదుఃఖములను పోగొట్టుకొని అభీష్టములను నాధించుకొనును.

ఏకాగ్రచిత్తుడై భగవానుని స్మరించువాఁడు, జనన-మరణ జరా - రూపములేని గ్రాహములు (ముసళ్లు) కల సంసారసముద్రమును దాటగలడు.

దోషభూయిష్టమైన ఈ కలిలో విషయాన క్తుడై పాపము చేసియు గోవిందుని స్మరించుచో శుద్ధు డగును.

జప, హోమ, అర్చనాది కార్యములలో ఎవ్వని మనస్సు గోవిందునియందు లగ్నమై యుండునో ఆ మహనీయు నకు ఇంద్రపదవీరూప ఫలము సైతము విఘ్నమే అనిపించును.

ఇక, భగవత్ప్రణామము పాపహరమని నిరూపింపబడుచున్నది. నిరుపమాన ప్రభావము గల జగదీశ్వరుని ఎవడు నతశిరస్కుడై ప్రణామము చేయునో, వానియొక్క బహు కాలసంచితమై యుండు పాపము పెంటనే నశించును.

శ్రీకృష్ణునకు చేసిన ఒక్క ప్రణామము, పది అశ్వమేధముల ఫలముతో సమానఫలము కలది. దశాశ్వమేధకర్తకు పునర్జన్మ ముండును. కృష్ణప్రణామ మొనరించిన వానికి ఆ పునర్జన్మ ముండదు.

శ్యామలవర్ణుడై వీతాఽబరధారియై యొప్పు గోవిందుని నమస్కరించువారికి ఎట్టి భయము నుండదు.

కపటముచే నయినను చక్రహస్తునకు చేసిన నమస్కారము సంసారమునకు చెందిన స్థూలబంధములను కడల్చి వేయును.

ఈ ముప్పదినాలుగు వ్రమాణవచనములు శ్రుతి-స్మృతి ఇతి హాస-పురాణములకు చెందినవి. వీనిననుసరించియే భీష్ముడు పడియవ శ్లోకములో - 'పవిత్రాణాం పవిత్రం యః' అనుచు పరమాత్మ పరమపావను డని బోధించెను.

శం. భ. :- 'మంగలానాం చ మంగలమ్' మంగలం - సుఖం. తత్సాధనం. తజ్జాపకం చ, తేషామపి పరమానందలక్షణం వరం మంగలమితి మంగలానాం మంగలం.

సుఖము, సుఖసాధనము, సుఖజ్ఞాపకము - ఇవి మంగళములు. వీనిలో గూడ పరమానంద స్వరూపము గనుక వరమమంగళము.

శం. భ. :- 'దైవతం దేవతానాం చ' దేవానాం-దేవః. ద్యోతనాదినిష్ఠముత్కర్షణ వర్తమానత్వాత్.

ప్రకాశనాదులచే సర్వోత్కృష్టుడు గనుక దేవులకు రేవుడు.

శం. భ. :- 'భూతానాం యోఽవ్యయః పితా' అవ్యయః - వ్యయరహితః; పితా - జనకో యో దేవః ॥

న ఏకం దైవతం లోక ఇతి వాక్యార్థః.

ఏ దేవుడు భూతకోటికి అన్యయుడైన జనకుడో ఆతడే లోకములో ఏకైకదైవతము - అని వాక్యార్థము.

శం. భ. :- "ఏకో దేవ స్సర్వభూతేషు గూఢ స్సర్వవ్యాపీ సర్వభూతాంతరాత్మా । కర్మార్థక్ష సర్వభూతాదివానః సాక్షి చేతా శేవలో నిర్గుణశ్చ"

"యో బ్రహ్మణం విదదాతి పూర్వం యో వై వేదాంశ్చ ప్రహితోతి తస్మై । తగంహ దేవ మాత్మబుద్ధిప్రసాదం ముముక్షుర్వై శరణ మహం ప్రపద్యే ॥ ఇతి శ్వేతాశ్వతరాదాం మన్తోపనిషది । 'సేయం దేవతై డిత' 'ఏకమేవాద్వితీయమ్' ఇతి ఛాన్దోగ్యే.

సర్వభూతములలో అన్నింటిని గూడ సర్వవ్యాప్తియు సర్వభూతములకు అంతరాత్మయై ప్రాణికినికు అధ్యక్షుడై సర్వ

భూతములకు అధిష్ఠానమై సర్వసాక్షియై చైతన్యరూపమై నిర్గుణ స్వరూపమై యొప్పువాడు ఒక్క దేవుడే.

మొదట బ్రహ్మను ఆవిర్భవింపజేసి ఆయనకు వేదముల ననుగ్రహించి సర్వబుద్ధిప్రకాశకుడై ముముక్షువులకు శరణ్యమై యొప్పు దేవు డొక్కడే అని శ్వేతాశ్వతర - ఛాందోగ్య శ్రుతులు బోధించుచున్నవి.

శం.భా. :- నను కథ మేకో దేవః. జీవపరయో ర్భేదాత్ । న 'తత్సృష్ట్యా తదేవానుప్రావిశత్' 'న ఏష ఇహ ప్రవిష్ట ఆనభాగ్రేభ్యః' ఇత్యాది శ్రుతిభ్యః అవికృతస్య పరస్య బుద్ధి తద్వృత్తి సాక్షిత్వేన ప్రవేశశ్రవణా దభేదః.

ఒకడే దేవు డెట్లు? దేవు డాత్మగా చెప్పబడుచుండెను. ఆత్మ, జీవాత్మ, పరమాత్మ అని భిన్నముగా లేదా? అని శంకింపతగదు. తైత్తిరీయ, ఉపనిషత్తులో - 'తత్సృష్ట్యా తదే వానుప్రావిశత్' జగత్తును సృష్టించి ఆ సృష్టించిన స్వరూపమే ఆ జగత్తునందు ప్రవేశించె నా యున్నది.

శం.భా.:- పవిత్రానా మితరేతరభేదాత్ పరాత్మైకత్వం కథ మితి చేత్ న. 'ఏకో దేవః బహుధా సన్నివిష్టః' 'ఏకస్సన్ బహుధా విచారః' త్వమేకోఽపి బహూ ననుప్రవిష్టః. ఇత్యేకవ్యైవ బహుధా ప్రవేశశ్రవణాత్, ప్రవిష్టానాం చ న భేదః ॥

బృహదారణ్యక ఉపనిషత్తులో ఆ పరమాత్మ ఈ శరీర ములయందు నఖాగ్రపర్యంతము ప్రవేశించినట్లు బుద్ధి, బుద్ధి వృత్తులకు సాక్షిగా ప్రవేశించినట్లు ఉండుటచే అభేదమే చెప్పనగును.

బహువిధములుగా సన్నివిష్టుడు ఏకదేవుడే అని, నీ
వాక్కుడవే బహు నరీరములలో ప్రవేశించితి నని, ఒక స్వరూ
పమునకే బహుధా ప్రవేశము చెప్పుబడుటచే ప్రవిష్టములగు
భేదముకూడ లేదు.

శం.భా. :- 'హిరణ్యగర్భః' (ఋ-వే) ఇత్యస్తో మన్తాః. 'కస్యై దేవాయ.
ఇత్యత్ర ఏకారలోపేన ఏకదైవత ప్రతిపాదకః. తైత్తిరీయతే ।

ఋగ్వేదములో— ' హిరణ్యగర్భ స్సమచ గతాశ్రే '
ఇత్యాది మంత్రములు ఎనిమిది ఉన్నవి. వానిలో, ' కస్యై
దేవాయ' అనుచు ఉన్నది. ' కస్యై దేవాయ ' అనునపుడు
అదియందలి 'ఏ' కార లోపముచే 'ఏకస్యై దేవాయ' అయి
ఏకదైవతప్రతిపాదకము అయి యైత్తిరీయమునాలో నుండు.

శం.భా. :- "అగ్నిర్యదైకో భువనం ప్రాప్తో రూపం రూపం ప్రతిరూపో
బభూవ । ఏక స్తథా సర్వభూతాస్తరాత్మా రూపం రూపం ప్రతిరూపో బహిశ్చ"

"వాయు ర్యదైకో భువనం ప్రాప్తో రూపం రూపం ప్రతిరూపో
బభూవ । ఏక స్తథా సర్వభూతాస్తరాత్మా రూపం రూపం ప్రతిరూపో
బహిశ్చ"

"సూర్యో యథా సర్వలోకస్య చక్షు ర్నిలివ్యతే చాక్షుషై ర్భూష్య
దోషైః । ఏక స్తథా సర్వభూతాస్తరాత్మా న నివ్యతే లోకదుఃఖేన దాహ్యః"

"ఏకో షక్తి సర్వభూతాస్తరాత్మా ఏకం రూపం బహుదా యః
కరోతి । తమాత్మస్తం యేననువశ్యన్తి వీరా వైషాం సుఖం కాశ్వతం
నేతరేషామ్"

"విత్కోఽవిత్యానాం చేతన శ్చేతనానా మేకోబహునాం యో విద
దాతి రామాన్ । త మాత్మస్తం యేననువశ్యన్తి వీరా వైషాం కాన్తి
కృశ్వతీ నేతరేషామ్" -ఇతి క ర తే

ఏకరూపమైన అగ్ని దహింపబడు ఆ యా భిన్నభిన్న వస్తువులను గూర్చి ప్రతిరూపము వహించి ఉపాధిసమాన రూపము కలిగియున్నట్లు ఏకమైన సర్వభూతాంతరాత్మ, సర్వ దేహములను గూర్చి ప్రతిరూపము వహించి అవికృతరూపము కలిగియుండెను.

ఒక్క వాయువు ప్రాణరూపముతో ప్రతిరూపము వహించినట్లు పరమాత్మ ప్రతిరూపము వహించియుండెను.

ఒక్క నూర్యుడు సర్వలోకము యొక్క చక్షుస్సును ప్రకాశింపజేయుచు అశుచి పదార్థములను ప్రకాశింపజేసియు ఆ అశుచి నిమిత్తక దోష మంటనివాడై యున్నట్లు ఏకమైన సర్వభూతాంతరాత్మ లోకదోషము లంటనివాడై యుండెను.

సర్వజగత్తు తనకు వశమై యున్న ఆ పరమాత్మ, తన ఏకరూపమును బహురూపములుగా చేయుచు హృదయస్థుడై యున్నటుల తెలిసికొన్నవారు శాశ్వతసుఖము పొందుదురు.

అనిత్యములు, వినాశస్వభావము కలవానిలో నిత్యము, అవినాశీయై, చేతనములలో-బ్రహ్మదులలో చేతనమై, సంసారులకు కర్మానుగుణముగా కర్మఫలము నిచ్చువాడై యొప్పు ఏకమైన పరమాత్మను తెలిసికొనువారికి శాశ్వతమైన శాంతి లభించునని ఈ అయిదు కఠోపనిషద్వచనములవలన దెలియును.

శం.బా. :- “బ్రహ్మ వా ఇద మగ్ర ఆసీ దేకమేవ. తదేకం నన్నవ్యభవత్. ‘నాన్యదతోఽస్తి ద్రష్టా’ - ఇత్యాది బృహదారణ్యకే.

బృహదారణ్యకములో - ఈ ప్రపంచము మొదట ఒక్క

బ్రహ్మయే అయి యుండిననియు, ఈ అస్త్యర్యామి కంటె అన్యుడు ద్రష్ట లేడని యు చెప్పబడెను.

శం. భా. :- "అనేజితేకం మనసో జపీయః" తత్ర కో మోహః కర్మోక ఏకత్వ మనుపశ్యతః" - ఇతి ఈశావాస్యే

ఈశావాస్యములో - ఆత్మతత్త్వము నిశ్చలము, ఏకము, మనస్సు కంటె ఎక్కువ వేగము కలది అని, ఏకత్వస్థానము కలవానికి శోకమోహము లుండనని, చెప్పబడినది.

శం. భా. :- "అత్మా వా ఇద మేక ఏవాగ్ర ఆసీ న్నాన్యత్కించన మిషత్" 'సర్వేషాం భూతానా మంతరః పురుషః సమ ఆత్మేతి నిద్యాత్' 'ఏకం సద్విప్రా బహుధా వదన్తి' 'ఏకం సత్తం బహుధా కల్పయన్తి' 'ద్యావా పృథివీ జనయన్ దేవ ఏకః' 'ఏవో దధార భువనాని ఏవా' 'ఏక ఏవాగ్ని ర్బహుధా సమిద్ధః' - ఇతి ఋగ్వేదే.

ఋగ్వేదములో - ఈ నామరూపాత్మకమైన జగత్తు సృష్టికి పూర్వము ఆత్మ ఒక్కటే అయియుండెను, మరీయొకటి లేదు, అనియు సర్వభూతాస్త్యరాత్మయే నా ఆత్మ, అని జరిగి నొనవలెను, అనియు ఏకమై యున్నదానినే బహుప్రకారములు చెప్పుచున్నారనియు బహు ప్రకారములు కల్పించుచున్నారనియు, ద్యులోక భూలోకములకు దనకుడైన దేవుడొక్కటే అనియు, ఒకే అగ్ని బహు ప్రకారములు ప్రదీపించుచున్న విధమున, సకల భువనములను ధరించుచున్నవాడొక్కడే యనియు చెప్పబడినది.

శం. భా. :- "సదేవ సోష్ఠీద మగ్ర ఆసీ దేకమేవాద్వితీయమ్" ఇతి ఛాన్దోగ్యే.

ఛాన్దోగ్యములో - ఈ ప్రపంచము సృష్టికి పూర్వము

ద్రూప మొక్కటియే అయి యుండెను: అది అద్వితీయమే.
ని చెప్పబడినది.

క భగవద్గీత స్మృతులు. ఉదాహరింపబడుచున్నవి—

“సర్వభూతస్థితం యో మాం భజత్యే కత్వ మాస్థితః ।

సర్వథా వర్తమానోఽపి స యోగీ మయి వర్తతే ॥

విద్యావినయసంపన్నే బ్రాహ్మణే గవి హస్తిని ।

శువిచైవ శ్వపాకే చ పండితా స్సమదర్శినః ॥

అహ మాత్మా గుడాకేశ సర్వభూతాశయస్థితః ।

అహ మాదిశ్చ మధ్యం చ భూతానా మంత్ర ఏవ చ ॥

యదా భూతపృథగ్భావ మేకస్థ మనుపశ్యతి ।

తత ఏవ చ విస్తారం బ్రహ్మ సంపద్యతే తదా ॥

యథా ప్రకాశయత్యేకః కృతస్త్వం లోక మిమం రవిః ।

క్షేత్రం క్షేత్రీ తథా కృతస్త్వం ప్రకాశయతి భారత ॥

సర్వధర్మాన్ పరిత్యజ్య మామేకం శరణం వ్రజ ।

అహం త్వా సర్వపాపేభ్యో మోక్షయిష్యామి మా శుచః’

—ఇతి గీతోపనిషత్సు.

భగవద్గీతలో - ఉపాదానకారణమై సర్వభూతస్థితుడ
నన్ను ఏకత్వదృష్టితో భజించు యోగి సర్వదా వర్తించు
డైనను నాయుండే ఉండును. విద్యావినయసంపన్నుడగు
హ్మణుని యందు, గోవునందు, ఏరుగునందు, శునకమందు,
గుఱునందు గూడ ‘సమదర్శినః’ బ్రహ్మ స్వరూపమును
ంచువారు పండితులు. అర్జునా! నేను సర్వభూతముల
దయాంతరములందు ఆత్మనై యున్నాను. భూతములకు
మధ్య-అంతములు నేనే ॥ ఎప్పుడు నానాభూతములు

ఏకత్ర ఉన్ననని తెలిసికొని ఆ ఏకవిస్వపు నుండిగో, ప్రపంచ విస్తృతి కలిగెనని గ్రహించినో, అప్పుడు బ్రహ్మప్రాప్తి యగును. ఒక్క సూర్యుడు సమస్త లోకమును ప్రకాశింప చేయుచున్నట్లు ఊర్జి.యగు ఒక్క ఆత్మ సమస్త ఊర్జితము (శరీరము) లను ప్రకాశింపజేయుచుండును. స్వోక్తములను విడిచి నన్నొక్కనినే శరణు పొందుము. నేను నిన్ను సర్వ పాప విముక్తుని చేయుదును, అని వివరింపబడినది.

శం.భ. :- హరిరేక స్పదా ధ్యేయీ భవద్భి స్సత్త్వసంస్థితైః
ఓమిత్యేవం సదా విప్రాః పఠంతి ధ్యాంతి రేకనమ్ ।
ఆశ్చర్యం ఖలు దేవానా మేకత్త్వం పుటదోత్తమ
ధన్యశ్చాపి మహాబాహో రేకే నాన్యోఽస్తి తత్త్వతః ॥

- ఇది హరివంశే.

భవతి మనోరూపాత్మ్యాభ్యాపిణీ శ్రుతిః- 'యదైర్వి కించ మను రివద త్తద్వేషజమ్' ఇతి । మనునా చోక్తమ్ - 'సర్వవికారస్థ మాత్మానం సర్వ భూతాని చాత్మని సంపశ్య న్నాత్మయాతీ పై స్వారాజ్య మధిగచ్ఛతి'—
ఇతి (మను 12-11)

'సృష్టిస్థిత్యంతరీణం బ్రహ్మ విష్ణు శివాత్మికమ్ ।

సనంజ్ఞాం యాత దిగవా నేక ఏవ జనార్దనః' (విష్ణు)

'తస్యా స్మృజ్ఞాన మ్భురేంద్ర కించిత్, త్విచిత్కదాచిత్ క్షణవస్తు జాతమ్ । విజ్ఞాన మేకం విజిర్మ్యదేవాత్ వివిన్నద్యై ర్భూతాదైర్ము పేతమ్ ॥' (విష్ణు)

'జ్ఞానం పితృద్వం విమలం విశోక మశేషభోదాది విరస్తనంగమ్ । ఏక స్పదైకః పరమః పరేశః స వాసుదేవో న యతోఽస్తి కించిత్ ॥' (విష్ణు)

హరివంశములో- నా శ్లోకులయి మును హరి నొక్కఁని

ధ్యానింపుడు. విప్రులారా! ప్రణవపాఠము, కేశవధ్యానము చేయుడు.

దేవతలలో నీవొక్కడవే పురుషోత్తముడవు. అన్యుడు లేడు అనియు చెప్పబడినది. మనువు యొక్క మాహాత్మ్యమును ప్రఖ్యాపన చేయు శ్రుతి- 'మనువు చెప్పినది దివ్యోపధము' అని చెప్పుచున్నది. ఆ మనువు సర్వభూతములయందు ఆత్మను, ఆత్మయందు సర్వభూతములను, సందర్శించువాడు స్వారాజ్యమును పొందు నని చెప్పియుండెను.

విష్ణుపురాణములో- జనార్దను డొక్కడే సృష్టి- స్థితి- అంత - కార్యములలో బ్రహ్మ, విష్ణువు, శివుడు అని కీర్తింపబడుచుండె ననియు, విజ్ఞానరూపమైన ఆత్మకంటె భిన్నముగా ఎప్పుడును, ఎక్కడను, ఏదియు లేదు. విజ్ఞాన మొక్కటే విభిన్నచిత్తుల చేత తమ తమ కర్మభేదము వలన బహువిధములుగా భావింపబడిననియు విశుద్ధజ్ఞానము, సమస్తదోషసంపర్కరహితము, సదా ఏకరూపము అగు పరమేశ్వరుడైన వాసుదేవుని కంటె భిన్నముగా నేదియు లేదు అనియు చెప్పబడినది.

శం. భా. :- "యదా సమస్తదేహేషు పుమానేకో వ్యవస్థితః ।

తదా హి కో భవాన్ సోఽహ మిత్యేత ద్విఫలిం వచః ॥"

ఏత నీలాది భేదేన యదైకం దృశ్యతే నభః ।

బ్రాహ్మదృష్టిభి రాత్మాఽపి తదైక స్సన్ పృథక్పృథక్ ॥

ఏక స్సమస్తం యదిహోస్తి కించి

త్తదన్యతో నస్తి పరః తతోఽన్యతే ।

సోఽహం స చ త్వం స చ సర్వ మేత
దాత్మస్వరూపం త్యజ భేదమోహమ్ ॥

ఇతీరిత స్తేన స రాజవర్య స్తత్యాజ భేదం పరమార్థదృష్టిః ॥ (విష్ణు)
—యమేనోత్తిష్ఠ.

సకల మిద మహం చ వాసుదేవః

పరమపుమాన్ పరమేశ్వర స్సవీతః ।

ఇతిమతి రచలా భవత్యనన్తే

హృదయగతే వ్రజ తాన్ విహాయ దూరాత్ ॥

యదాహ వసుధా సర్వం సత్యమేవ దివ్యోసః ।

అహం భవో భవన్తశ్చ సర్వం నారాయణాత్మకమ్ ॥

విభూతయస్తు యా స్తస్య తాసా మేవం పరస్పరమ్ ।

అధిక్యం న్యూనతా బాధ్యబాధితత్వేన పరతే ॥

భవానహం చ పితౄత్మ న్నేతి ఏవ హి రాసిబమ్ ।

జగతోఽస్య జగత్యర్థే భేదేనావాం వ్యవస్థితమ్ ॥

“త్వయా యదరయం దత్తం తద్దత్త మ్మిలం మయా ।

మత్తో విభిన్న మాత్మానం ద్రిష్టుం నార్హసి శంకర ॥

యోఽహం స త్వం జగచ్ఛేదం సదేవాసురమానుషమ్ ।

అవిద్యామోహితాత్మానః పురిషా భిన్నదర్శినః ॥”

—ఇతి శ్రీ విష్ణుస్తోత్రం.

సమస్త దేహములలో ఏకస్వరూపమే స్వస్థిగ్రాహి
యున్నపుడు నేను అట్లేవాడను, నీ వెట్లేవాడను ? అను మాట
అర్థము లేని దనియు, బిట్ట ఆకాశమే శోకపుగా; శోకపుగా,
కనబడునట్లు బిట్ట ఆస్మదేవే భ్రా స్థిష్ఠింతు భీష్ణభీష్ణమగా
గోచరించు ననియు, ఈ సమస్త ప్రపంచము ఏ దేశస్థుణ్ణి

అయి యున్నదో, ఆ వస్తువు అచ్యుతుడే; అన్యముకాదు. నేను ఆ అచ్యుతుడను; నీవు ఆ అచ్యుతుడవు. ఈ సర్వము కూడ అచ్యుతరూప - ఆత్మస్వరూపమే, భేదబుద్ధిని విడువుము అని ప్రబోధింపబడిన రాజవద్యుడు భేదభావనను విడిచెను, అనియు వివరింపబడెను.

యముని ఉపదేశములో - ఈ సకల ప్రపంచము, నేనును ఒక్క వాసుదేవ పరమాత్మయే, అను నిశ్చలబుద్ధి యెవరి కుండునో వారిని విడిచిపెట్టి దూతలారా, దూరముగా పొందు. అనియు, దేవతలారా ! భూదేవి చెప్పినట్లు నేను మీరు, శంకరుడు, సర్వము నారాయణాత్మకమే, అని బ్రహ్మ చెప్పిననియు గలదు; మరియు- ఆ నారాయణుని విభూతులలో సరస్వరభేదము, ఆధిక్యము, న్యూనత, బాధ్యబాధకభావము వర్తించును అనియు, విశ్వరూపా ! నీవు, నేను, జగత్తునకు ఏకకారణమే అయి యుండి జగత్తు కొరకు మనము భిన్నముగా నున్నాము, అనియు-

శంకరా ! నీచేత దత్తమైన అభయయే నాచే దత్తమైనది. నిన్ను నాకంటె భిన్నముగా నీవు భావింపదగదు, అనియు- నేను దేవాసుర మనుష్యాది సహితమైన ఈ జగత్తు స్వరూపమే, అవిద్యామోహితులు భిన్నభిన్నముగా భావించుచుండురు. అనియు చెప్పబడినది.

ఽష్టో రన్యం తు పశ్యంతి యే మాం బ్రహ్మణ మేవ వా ।

కుతర్కమతయో మూఢాః పశ్యంతే నరకేష్వథః ॥

యే చ మూఢా దురాత్మానో భిన్నం పశ్యంతి మాం హరేః ।

బ్రహ్మణః తతస్తస్మా ద్బ్రహ్మ హత్యానయః ॥ త్విహమ్ ॥

ఇతి భవిష్యోత్తరపురాణే మహేశ్వరవచనమ్ ।

నన్ను, బ్రహ్మను, విష్ణువుకంటె భిన్నులని భావించు కుతర్కముతులకు సరకము ప్రాప్తించును. అట్టివారికి బ్రహ్మ హత్యా సమపాతకము లభించును, అని భవిష్యోత్తర పురాణ మందలి మహేశ్వర వచనమువలన తెలియును.

తథా చ హరివంశే తైలానయాత్రాయాం మహేశ్వరవచనమ్-

“అసి స్త్వం సర్వభావానాం మద్యమస్త స్తథా భవాన్ ।

త్వత్ సర్వమథా ద్విత్వం త్వయి సర్వం ప్రతీయతే ॥

అహం త్వం సర్వగో దేవ త్వమేవాహం జనార్దన ।

ఆవయో రస్తరం నా సి శబ్దై ర్దై ర్జగత్ప్రయే ॥

నామావి తవ గోవింద యావి లోకే మహావి చ ।

తాన్యేవ మమ నామావి నాత్ర కార్యా విచారణా ॥

త్వదుపాసా జగన్నాథ నైవాస్తు మమ గోపతే ।

యశ్చ త్వాం ద్వేష్టి ధో దేవ స మాం ద్వేష్టి న సంశయః ॥ ”

మరియు- సర్వపదార్థములకు అసి, మధ్య, అస్త్వమూలు నీవే. ఈ విశ్వము నీవలననే ఉద్భవించినది; నీయందే లయ మగుచున్నది. నేను సర్వగతుడై నీవే; జనార్దనా ! నీవు నేనే. శబ్దములచే గాని, అర్థములచే గాని మన కుభయములు భేదము లేనేలేదు.

గోవిందా ! లోకములో నీ నామము లేవి కలనో, అవిగో నా నామములు; సందేహము లేదు.

జగన్నాథా ! నీ యుపాసనయే నా యుపాసన; నన్ను ద్వేషించువాడు నన్ను ద్వేషించువాడే, యని హరివంశమునందలి మహేశ్వరవచనము వలన స్పష్టమగును.

త్వద్విస్తారో యతో దేవ హ్యహం భూతపతి స్తతః ।

న తదస్తి విభో దేవ యత్తే విరహితం క్వచిత్ ॥

యదాసీ ద్వర్తతే యచ్చ యచ్చ భావి జగత్పతే ।

సర్వం త్వమేవ దేవేశ వినా కించి త్వయా న హి ॥

ఇత్యాది వాక్యా న్యేకత్వప్రతిపాదకాని ।

అపిచ- 'ఆత్మేతి తూపగచ్ఛన్తి గ్రాహయన్తి చ' (బ్ర.సూ. 4-1-3) ఆత్మేత్యేవం. శాస్త్రోక్త లక్షణః పరమాత్మా ప్రతిపత్తవ్యః. తథా హి పరమాత్మప్రక్రియాయాం జాబాలా ఆత్మత్వే నైవైన మభ్యుపగచ్ఛన్తి 'త్వం వా అహ మస్మి భగవో దేవతే అహం వైత్వ మసి' ఇతి ॥

తథాన్యేపి- 'యదేవేహ తదముత్ర, యదముత్ర తదన్విహ' 'స యశ్చాయం పురుషే, యశ్చాసావాదిత్యే స ఏకః' 'తదాత్మాన మేవా వేదహం బ్రహ్మసీతి' 'త దేత ద్రుహ్మా పూర్వ మనపర మనన్తః మదాహ్య మయ మాత్మా బ్రహ్మ' 'సవా ఏష మహానజ ఆత్మాఽజరోఽమరోఽమృతోఽభయో బ్రహ్మ' ఇత్యేవ మాదయ ఆత్మత్వోపగమ ద్రష్టవ్యః. గ్రాహయన్తి చ-బోధయన్తి చాత్మత్వే నేశ్వరం వేదాన్త వాక్యాని

దేవా ! భూతపతి నగు నేను నీవిస్తారమునకు చెందిన వాడనే. కనుక నీవు కానట్టి దేదియు లేదు.

జగదీశా ! భూత భవిష్యద్వర్తమానములకు చెందిన సర్వము నీవే. నీవు కాని దేదియు లేదు- ఇత్యాది వాక్యముల ఏకత్వ ప్రతిపాదకములై యున్నవి.

మరియు (బ్ర-సూ. 4-1-3) శాస్త్రోక్త లక్షణములు కల పరమాత్మయే ఆత్మ (జీవాత్మ) యని తెలిసికొన వలెను. పరమాత్మ ప్రక్రియలో జాబాలులు పరమాత్మను ఆత్మగానే అంగీకరించిరి - పరమాత్మా ! నీవే నేనయి యుంటిని. నేనే

నీ వయి యుంటివి. (ఇంకను ఈ విధముగనే 'అహంబ్రహ్మస్మి' నేను బ్రహ్మ నయితిని. ఇత్యాదులు ద్రవ్యస్వములు.)

కఠోపనిషత్తు (2-1-10) ఏది యిక్కడ కార్య కారణోపాధి సమన్వితమై సంసార ధర్మము కలదిగా తోచుచున్నదో, అదియే నిత్యవిజ్ఞాన ఘనస్వభావము, స్వ సంసారభిన్న న్దీ తము అగు బ్రహ్మ; ఆ బ్రహ్మ ఏదో అదియే ఇక్కడ సంసార ధర్మము కలదిగా తోచునని తెలియచేయుచున్నది.

ఆనందస్థి - ఆకాశాది ఆన్నమయాగతము స్పృశ్యిణి దానియందు ప్రవేశించిన ఏ స్వరూపము పురుషుని యందును ఆదిత్యుని యందును ఉండెనో అది ఏకమే యని చెప్పుచున్నది.

బృహదారణ్యకములో-తనను 'బ్రహ్మస్మి' అని జెప్పుకొనెను. 'దేనికి కారణము, కార్యము, బ్యాత్వ స్థితియు, బహిర్భాగము, లేకుండెనో ఆ బ్రహ్మ ఈ ఆత్మయే; (ద్రవ్య, ప్రాణ, అయిన ప్రత్యగాత్మయే) 'జనక యాజ్ఞానలక్ష్మ - ఆత్మానుభవో వ్యాఖ్యాతమైయున్న ఆత్మ, జన్మ-జర'-మరణములు జీర్ణ అమృతము, అభయము అయి బ్రహ్మాత్మయైయున్నది. ఇత్యదులు ఆ బ్రహ్మయే ఈ ఆత్మయని యుద్ఘోషించుచున్నవి.

'ఏష త ఆత్మా ఉత్తర్యామ్యమృతః' 'యన్మనసా న మమతే యేనాహ ర్మనో మతమ్' 'తదేవ బ్రహ్మత్వం విద్ధి నేదం యదపి మహానతే' 'త త్పత్యం న ఆత్మా తత్త్వమపి' ఇత్యేన మూర్తివి.

నను ప్రతీకదర్శన మిదం విష్ణుప్రతిమాయామిన ఉచ్యతే. త దయుక్తం. గోణత్వ ప్రసంగాత్. వాక్య వైయాకృచ్ఛ. యత ఏ ప్రతీక దృష్టి రభిప్రేయతే సకృ దేవ తత్ర వచనం భవతి. యథా 'మనోబ్రహ్మ

‘అదిత్యోబ్రహ్మ’ ఇతి । ఇహపునః — ‘త్వమహమస్మి అహంవై త్వమసి’ ఇత్యాహ । అతః ప్రతీకశ్రుతి వై రూప్యా దభేదప్రతిపత్తిః ।

భేదదృష్ట్యపవాదాచ్చ । తథాహి - ‘అథయోఽన్యం దేవతా ముపాస్తే అన్యోఽసా వన్యోఽహ మస్మితి న న వేద యథా పకుః’ ‘మృత్యోస్స మృత్యు మాప్నోతి య ఇహ నానేవ పశ్యతి’ ‘యథోదకం దుర్గే వృష్టం పర్వతేషు విధావతి । ఏవం ధర్మాన్ పృథక్పశ్యం స్తానేవాఽనువిధావతి’

“ద్వితీయాద్వై భయం భవతి” యా హ్యేవైష ఏతస్మి న్నుదర మన్తరం కురుతే । అథ తస్య భయం భవతి తత్త్వేవ భయం విదుషో మన్వానస్య” “సర్వం తం పరాదాత్ యోఽన్యత్రాత్మన స్సర్వం వేద” ఇత్యేవమాద్యా భూయసీ శ్రుతి ర్భేదదృష్టి మపవదతి ॥

వేదాన్తవాక్యములు ఆ యీశ్వరునే ఆత్మగా బోధించు చున్నవి - బృహదారణ్యకములో - ‘ఈ అమృతమైన అన్త ర్యామియే నీ యొక్క ఆత్మ’ అనియు - కేనోపనిషత్తులో - ‘ఏ చైతన్య జ్యోతిస్సు మనస్సుచేత మననము చేయ నలవి కాదో, ఏ చైతన్య జ్యోతిస్సు చేత మనస్సునకు మనన సామర్థ్యము కలదో, ఆ చైతన్యజ్యోతిస్సు అగు బ్రహ్మయే నీవని తెలిసికొనుము’ అనియు - ఛాందోగ్యములో - ‘అది సత్యము. అది ఆత్మ, అదియే నీవు’ అనియు - ఇత్యాదులు ఈశ్వరునే ఆత్మగా బోధించు చున్నవి.

ఇక్కడ, జీవేశ్వరుల కభేద మని కాదు. ప్రతిమయందు విష్ణుదృష్టి వంటిదే యిది, యని చెప్పుటకు వీలులేదు. అట్లయిన గౌణత్వము ప్రసక్త మగును. మరియు, ప్రతిమయందు విష్ణు దృష్టికి ప్రతీకదృష్టి యని పేరు. ప్రతీకదృష్టి బోధక వాక్య

ములలో - 'మనోబ్రహ్మ' 'ఆదిత్యో బ్రహ్మ' అనియే యున్నది. ఈ స్థలమునందు 'త్వమహమస్మి' 'అహం వై త్వమసి' అని యున్నది కనుక ఇది అభేద బోధకమే. ఇట్లు లేనట్టి 'మనోబ్రహ్మ' ఇత్యాదులే ప్రతీకదృష్టి బోధకములు. మరియు భేదదృష్టి నిషేధకములై వాక్యము లున్నవి - బృహదారణ్యకములో - 'నాకంఁ ఉపాస్య స్వరూపము అన్యము; నేను అన్యుడను, అని భావించువాడు తెలియనివాడు; 'దర్శన విషయమయిన బ్రహ్మయందు, పరమార్థతః అభిన్నమైయున్న దానియందు, అవి వ్యామూలక నానాత్వమును నిజమని భావించు వాడు మృత్యువునుంఁగి మృత్యువును పొందు చుండును' అని వివరింపబడినది. కఠోపనిషత్తులో - ఉన్నత ప్రదేశమందలి వర్షోదకము పల్లవు ప్రదేశములం దంతట వ్యాపించినట్లు భిన్న భిన్న శరీరములలో వ్యాపించిన ఆత్మను శరీరభేదమును బట్టి భిన్నముగా భావించువాడు భిన్నభిన్న శరీరములనే పొందును, అనియు చెప్పబడినది. బృహదారణ్యకములో - 'ద్వితీయము (వస్త్యంతరము) నున భయము కలుగుచున్నది' అనియు - తైత్తిరీయకములో - 'ఈ సాధకుడు ఎప్పుడు ఈ ఆత్మ స్వరూప బ్రహ్మయందు అల్పమైనను భేదమును కల్పించునో అప్పు డతనికి భయము కలుగుచున్నది. భేదదర్శికి ఆ బ్రహ్మయే భయకారణము' అనియు, చెప్పబడినది. ఆత్మస్వరూప వ్యతి రిక్తముగా భావింపబడు సర్వము అట్లు భావించువానిని నిరాకరించును. అని బహుశ్రుతులు భేదదృష్టిని నిరాకరించుచున్నవి.

శం.భా. :- తథా — 'ఆత్మైవేదం సర్వమ్' 'ఆత్మవి విజ్ఞాతే సర్వమిదం విజ్ఞాతం భగతి' 'ఇదం సర్వం యదయ మాత్మా' 'బ్రహ్మైవేదం విశ్వమ్' ఇతి శ్రుతిః .

ఈ సర్వము ఆత్మయే, (ఛాన్దోగ్యము) 'ఆత్మ విజ్ఞాత మయినపుడు ఈ సర్వము విజ్ఞాత మగును, 'ఈ సర్వము ఈ ఆత్మయే' (బృ॥) 'ఈ విశ్వము బ్రహ్మయే' (ముండకోపనిషత్తు) యని శ్రుతు లుద్ఘోషించుచున్నవి.

శం.భా. :- తథా స్మృతిరపి —

యజ్ఞాత్వా న పున ర్మోహ మేవం యాస్యసి పాండవ ।

యేన భూతా న్యశేషేణ ద్రక్ష్యస్యాత్మ న్యథో మయి ॥ (గీతా- 4-35)

క్షేత్రజ్ఞ- ఈశ్వర- ఏకత్వం సర్వోపాషత్ప్రసిద్ధం ద్రక్ష్యసీ త్యర్థః ।

సమ్యగ్దర్శులగు ఆచార్యులచే నుపదిష్టమైన జ్ఞానమును పొందినప్పుడు నీనిట్టి మోహము (భాంతి)ను పొందవు, ఆ జ్ఞానము చేత బ్రహ్మాది స్తంబపర్యంతమైన భూతములు నీయందే యున్న వని నీవు తెలిసికొందువు. అటుపిమ్మట పరమేశ్వరుడ నగు నాయందును ఉన్నవని తెలిసికొందువు. సర్వోపనిషత్ప్రసిద్ధ మయిన క్షేత్రజ్ఞ-ఈశ్వర-ఏకత్వము నీకు తెలియునని భావము.

శం.భా. :- సర్వభూతేషు యేనైకం భావ మవ్యయ మీక్షతే ।

అవిభక్తం విభక్తేషు తజ్ఞానం విద్ధి సాత్త్వికమ్ ॥ (గీతా- 18-20)

ఇతి అద్వైతాత్మజ్ఞానం సమ్యగ్దర్శన మిత్యుక్తం భగవతాఽపి తస్మా దాత్మన్యేవేశ్వరే మనో దధిత ।

అవ్యక్తాది స్థావరాంత భూతములలో అవ్యయమైన 'ఏకం భావమ్' ఏకమైన ఆత్మవస్తువును విభక్తములై విభిన్నములై యున్న దేహములలో అవిభక్తమై అభిన్నమై యున్నట్టి

ఏ జ్ఞానము చేత దర్శించునో ఆ జ్ఞానము సాత్త్వికజ్ఞానము, అని చెప్పిన భగవంతుని చేత గూడ అద్వైతాత్మజ్ఞానమే సమ్యక్ దర్శన మని బోధింపబడినది. కనుక, ఆత్మస్వరూపమై యున్న ఈశ్వరుని యందు మనస్సును ధారణ చేయవలెను.

శం. భా :- “భూతాత్మా చేద్ద్రియాత్మా చ ప్రధానాత్మా తథా భవాన్ ।

అత్మాచ పరమాత్మాచ త్వమేకః పంచదా స్థితః ॥”

(విష్ణు- 5-18-50)

భూతాత్మగా, ఇద్ద్రియాత్మగా, ప్రధానాత్మగా, ఆత్మగా, పరమాత్మగా, నీవొక్కడవే ఐదు విధములుగా నుంటివి.

శం. భా. :- “అథవా బహునై తేన కిం జ్ఞాతేన తవార్జున ।

విష్టభ్యాఽహ మిదం కృత్స్న మేకాంశేన స్థితో జగత్ ॥”

(గీతా-10-42)

అర్జునా ! నా విభూతులు తెలియటచే నేమగును ? ఈ సకలజగత్తును ఒక భాగముచే వ్యాపించి నేనున్నాను.

శం. భా. :- అవిద్యోపాధిపక్షేపి ప్రమాణవాదః సమప్తి—

“ఏకఏవ మహానాత్మా సోఽహంకారోఽభిధీయతే ।

న జీన సోఽన్తాత్మేతి గీ రుతే త త్వచిన్తతైః ॥”

తథా విష్ణుపురాణే-

“విభేదజనకేఽజ్ఞానే నాశ మాత్యన్తికం గతే ।

ఆత్మనో బ్రహ్మణో భేద మనన్తం కః కరిష్యతి ॥

పరాత్మనో ర్మనుష్యేన్ద్ర విభాగోఽజ్ఞాన కల్పితః ।

క్షయే త హ్యేఽత్మపరయో ర్విభాగోఽభాగ ఏవ హి ॥” 6-7-98

అవిద్యోపాధిపక్షములో గూడ ప్రమాణము లిట్లున్నవి—

ఏకమే యైన పరమాత్మ అహంకారమని, జీవుడని, అన్తరాత్మ యని తత్త్వచిన్తకులచే కీర్తింపబడుచుండెను.

ఆత్మకు, బ్రహ్మకు విభేదమును కలిగించు అజ్ఞానము ఆత్మన్తికనాశము నొందినపుడు ఆత్మకు బ్రహ్మకు లేనట్టి భేదమును ఎవడు కల్పించును ?

ఆత్మ పరమాత్మలకు విభాగము అజ్ఞానకల్పితము. ఆ అజ్ఞానము నశించినపుడు ఆత్మ-పరమాత్మలకు విభాగము అసంభవమే, యని పై విష్ణుపురాణ వచనముల వలన దెలియును.

శం భా. :- విష్ణుధర్మే—

“యథైకస్మిన్ ఘటాకాశే రజోదూమాదిభిర్ద్యుతే ।

నాన్యే మలినతాం యాన్తి దూరస్థాః కుత్రచిత్క్వచిత్ ॥

తథా ద్వన్ద్వై రనేకైస్తు జీవే చ మలినే కృతే ।

ఏకస్మిన్నాపరే జీవా మలినా స్పన్తి కుత్రచిత్ ॥”

బ్రహ్మయాజ్ఞవల్క్యే—

“ఆకాశమేకం హి యథా ఘటాదిషు పృథగ్భవేత్ ।

తథాఽఽత్మైకోఽప్యనేకేషు జలాదారే ష్వివాంశుమాన్ ॥ ”

ఒక ఘటాకాశము ధూళి చేతనో, ధూమము చేతనో, మలిన మయినను, దూరస్థములై న ఇతర ఘటాకాశములు మలినములు కావు. అట్లే అనేక ద్వంద్వముల చేత ఒక జీవుడు మలిను డయినను ఇతర జీవులు మలినులు కారు, అని విష్ణు ధర్మవచనములు చెప్పుచున్నవి.

ఒకే ఆకాశ ము ఘటాదులయందు ఘటాకాశము, మఠాకాశము అని భిన్నముగా నుండును. ఒకే నూర్యుడు అనేక జలాధారముల యందు ప్రతిబింబ రూపమున భిన్నముగా నుండును. ఆరీతిగ ఒకే ఆత్మ అనేక శరీరములయందు - ఉపాధుల యందు - భిన్నముగా నున్నది, అని బ్రహ్మయాజ్ఞవల్క్య వచనము వలన స్పష్టమగుచున్నది.

శం.బా :- 'క్షరాత్మానా ఏకతే దేవ ఏకః' ఇతి శ్వేతాశ్వతరే । ఛాన్దోగ్యే— 'స ఏకదా భవతి' (7-26-2) ఇత్యాది । 'స తత్ర పర్యేతి' 'స వా ఏష ఏతేన దై వేన చక్షుషా మనసైతాన్ కామాన్ పశ్యన్ రమతే పరోఽచిక్వత ఏవాత్మా స్వాత్మాఽయం జీవః' ఇతి శ్రుతేః । 'స ఏష ఇహ ప్రవిష్టః' (బృ. శ్రుతిః) 'అత్మేత్యేవోపాసీత, తదేతద్బ్రహ్మఽపూర్వమ్' (బృ. 2-5-19) 'నాన్యోఽతోస్తి ద్రష్టా । నాన్యోఽతోఽస్తి విజ్ఞాతా' (బృ. 3-7-23) 'స వా ఏష మహా నజ ఆత్మా యోఽయః. విజ్ఞానమయః' (బృ. 4-4-22) 'అథ యోఽన్యం దేవతా ముపాస్తే' (బృ. 1-4-10) 'ఐతదాత్మ్య మిదం సర్వమ్' (చాం. 6-8-7) ఇత్యాది ।

జడవర్గమును, చేతనవర్గమును ఒకే దేవుడు శాసించు చుండెను, అని శ్వేతాశ్వతరోపనిషద్వచనము వలన దెలియును. ఆ స్వరూపము, సృష్టిప్రభేదమునకు పూర్వము ఏక విధమే; సృష్టికాలములో అనంతభేదములు కలదియై యుండునని ఛాందోగ్యశ్రుతి స్పష్టముగ వివరించినది.

ఆ స్వరూపము సర్వవ్యాపకము; దివ్యచక్షుస్సుతో విషయములను గ్రహించి మనస్సుతో ఆనందించును; అవి కృతమే పరమాత్మ; ఆ పరమాత్మ స్వరూపమే ఈ జీవుడు అని శ్రుతితాత్పర్యము. ఆ పరమాత్మ సృష్టిలో జీవరూప

ముగా ప్రవేశించెను; ఆ స్వరూపమును ఆత్మ యనియే ఉపాసింపవలెను. అట్టి, ఇది బ్రహ్మ. ఈ అస్త్రర్యామి కంటె అన్యుడు ద్రష్ట లేడు, శ్రోత లేడు, విజ్ఞాత లేడు. విజ్ఞానమయుడని చెప్పబడిన జీవుడు, మహత్త్వాది లక్షణములు కల అజాడగు ఆ యాత్మయే. ఉపాస్యదేవత కంటె నేను భిన్నుడ నని భావించుచు ఉపాసించువాడు తెలియనివాడు, ఈ సర్వము, జగత్తునకు మూలమైన సద్రూపము ఆత్మగా కలది అని బృహదారణ్యక, ఛాందోగ్యాది శ్రుతివచనములు ముక్తకంఠముగ చెప్పుచున్నవి.

శం. భా. :- “నిశ్చరన్తి యథా లోహపిండా త్తప్తాత్ స్ఫులింగకాః సకాళా దాత్మాన స్తద్వత్ ప్రభవన్తి జగన్తి హి” ఇతి యోగియాజ్ఞ వల్క్యే -

“అజశ్శరీరగ్రహణా త్సజాత ఇతి కీర్త్యతే” ఇతి బ్రాహ్మి ।

“సర్పవద్రజ్జుఖండస్తు నిశాయాం వేక్మమభ్యగః

ఏకో హి చంద్రో ద్వా వ్యోమ్ని తిమిరాహతచక్షుషః

అథాతి పరమాత్మా చ సర్వోపాదిషు సంస్థితః

నిత్యోదిత స్వయంజ్యోతి సర్వగః పురుషః పరః

అహంకారాఽవివేకేన కర్తాహమితి మన్యతే” ఇతి.

తత్త్వమును లోహపిండము నుండి; అగ్నికణములు వలె ఆత్మనుండి జగత్తులు ప్రభవించుచున్నవి. అని, యోగి యాజ్ఞ వల్క్యముండున్నది. జన్మాది వికారములు లేని పరమాత్మ శరీరగ్రహణము చేయుటవలన జన్మించినట్లు కీర్తింపబడుచుండెను, అని బ్రహ్మపురాణము చెప్పుచున్నది. నిశాసమయముడు గృహములో త్రాడు సర్పముగా భాసించినట్లు, ఆకాశము దొక్క చుగ్రుడే తిమిరవ్యాధి కల చక్షుస్సునకు రెండుగా

భాసించినట్లు స్వప్రకాశ సర్వవ్యాపక పరమాత్మ, సర్వోపాధుల
యందుండి అనేకముగా భాసించుచుండెను. అహంకార రూప
మైన అవివేకము చేత, నేను కర్తనని లోకము తలచుచుండె.
నని భావము.

శం థ :- “ఏవమేవాయం పురుషః ప్రాజ్ఞేనాత్మనా సంపరిష్వక్తః”
(బృ॥4-3-21) “సతా సోమ్య తదా సంపన్నో భవతి” (ఛాన్దో॥ 6-8-1) ఇతి,

కాముకురాలిచే పరిష్వక్తుడైన కాముకుడు బాహ్యభ్య
ంతర విషయములు తెలియకుండునట్లు ఈ పురుషుడు (ఆత్మ)
ప్రాజ్ఞాత్మతో సుషుప్తిలో ఏకీభవించి విషయజ్ఞానరహితుడై
యుండును అని బృహదారణ్యక వచనమువలన దెలియుచున్నది.

సుషుప్తికాలములో సద్రూపమైన పరమాత్మతో ఏకీ
భూతుడగును. మనస్సంబంధకృతమైన జీవరూపమును పరి
త్యజించి స్వస్వరూపమయిన సద్రూపపరమాత్మను పొందును
అని ఛాందోగ్యశ్రుతి చెప్పుచున్నది.

శం. థ. ఏవమ్ —

“స్వమాయయా స్వమాత్మానం మోహయన్ ద్వైతమాయయా ।

గుణాహతం స్వమాత్మానం లభతే చ స్వయం హరిః ॥” తథా—

“క్షేత్రజ్ఞం చాపి మాం విద్ధి” (గీతా-13-2)

“ఉత్క్రామంతం స్థికం వాఽపి” (గీతా-15-10)

“అజ్ఞానేనావృతం జ్ఞానమ్” (గీతా-5-15)

“అవ్యక్తాదివిశేషాంత మవిద్యాలక్షణం స్మృతమ్”

“అసీదం తమోభూతమ్” (మను-1-5)

“వాచారంభణమ్” (ఛాన్దో- 6-1-4)

“యత్ర హి ద్వైతమివ భవతి తదితర ఇతరం పశ్యతి యత్ర
త్వస్యసర్వ మాత్మైవాఽభూత్ తత్కేన కం పశ్యేత్. తత్ కేన
కం జిఘ్రేత్” (బ॥ 2-4-14)

త్రిగుణాత్మకము, ద్వైతదృష్టిని కలిగించునది మాయ. ఆ మాయ శ్రీహరిశక్తియై యున్నది. అట్టి స్వకీయమైన మాయచేత శ్రీహరి, స్వస్వరూపముగు జీవకోటిని మోహింప జేయుచు సగుణస్వరూపమును పొందుచుండును.

ఈ శరీరము క్షేత్ర మనబడును; క్షేత్రమును సాకల్యముగా తెలిసికొనువాడు క్షేత్రజ్ఞుడు; ఆ క్షేత్రజ్ఞుడను నే నని తెలిసికొనుము, అని భగవదుపదేశము.

దేహమందుండి, ఆ దేహమందు విషయముల ననుభవించుచుండి, ఆ దేహమును విడిచిపెట్టుచుండి, సుఖదుఃఖ మోహాదిగుణములతో సంబంధించి దర్శనయోగ్యమగు చున్నను ఆ స్వరూపమును మూఢులు తెలిసికొన లేకున్నారు; జ్ఞానచక్షుస్కులే తెలిసికొనుచున్నారు.

వివేకవిజ్ఞానము అజ్ఞానము చేత ఆవృత మగుటచే సంసారులు మోహితు లగుచున్నారు. అని గీతావచనముల వలన దెలియును.

అవ్యక్తము మొదలుకొని విశేషాంతయు గల పదార్థములు అవిద్యాలక్షణముగా చెప్పబడెను.

ఈజగత్తు ప్రలయ కాలమందు ‘తమోభూతమ్’ ప్రకృతి యందు నూత్నరూపముతో లీనమై యుండెను. ఆ ప్రకృతి బ్రహ్మాత్మకమే అయి యుండెను, అని మనుస్మృతి వచనము.

జగత్కారణము బ్రహ్మ; ఆ బ్రహ్మ విజ్ఞాత మయినపుడు జగత్తు విజ్ఞాతమగును. మృత్తు విజ్ఞాతమైనపుడు మృద్వికారములగు ఘటాదులు మృత్తుగా తెలియుచున్నరీతిగ, వికారము నామమాత్రమే కాని అది యొక వస్తువు కాదు, యని ఛాందోగ్య శ్రుతి వచనము వివరించినది.

పరమార్థతః అద్వైతస్వరూప బ్రహ్మమందు 'ద్వైతమివ' భిన్నమైన వస్త్యుత్తరము వలె, గోచించుచు అవిద్యావస్థలో ఇతరుడైన ద్రష్ట ఇతరమయిన దృశ్యమును చూచుచున్నాడు. ఎప్పుడు బ్రహ్మవిద్యచే అవిద్య నశించి సర్వము ఆత్మయే అగునో అప్పుడు దేనిచేత దేనిని చూచును? దేనిచేత దేనిని ఆఘాటించును? అని బృహదారణ్యక శ్రుతి సర్వాత్మకత్వమును ప్రతిపాదించినది.

శం. భా. :- "యస్మిన్ సర్వాణి భూతా న్యత్యైవాభూ ద్విజానతః "

తత్ర కో మోహః కళోక ఏకత్వ మనుపశ్యతః" (ఈశావాస్య-7)

'యత్ర నాన్యత్పశ్యతి నాన్యద్విజానతి' (ఛా-7-24-1)

'భేదోఽయ మజ్ఞాననిబద్ధనః' 'నేహ నానాఽస్తి కించన' (కఠ-2-1-11)

'మృత్యో స్స మృత్యు మాప్నోతి య ఇహ. నానేవ పశ్యతి'

(కఠ-?-1-10)

"విశ్వతశ్చక్షుః" (శ్వే-3-3)

'యో యోవి మదితిష్ఠత్యేకో విశ్వావి రూపాణి యోసీశ్చ సర్వాః'

'అజా మేకాం లోహితశుక్లకృష్ణాం బహ్వాః ప్రజాః సృజమానాం

సరూపాః అజో హ్యేకో జషమాణోఽనుశేతే జహత్యేనాం

భుక్తభోగా మణోఽన్యః" (శ్వే-4-5)

‘దేవాత్మక క్తిం విదధే’ ‘‘నతు తద్వితీయ మస్తి । తతోఽన్య ద్విభక్తం
యత్పశ్యేత్’’ (బృ-4-3-23)

‘ఏకో హి రుద్రో న ద్వితీయాయ తస్యః’ (శ్వే-3-2) ఇత్యాది-

‘మనో దృశ్య మిదం ద్వైతం యత్కించిత్పచారాచరమ్ ।

మనసో హ్యమనీభావే ద్వైతం నైవోపలభ్యతే ॥’ (3-31)

‘ప్రపంచో యది విద్యేత వివర్తేత న సంశయః ।

మాయామాత్రమిదం ద్వైత మద్వైతం పరమార్థతః’ ॥ (1-17)

‘యథా స్వప్నే ద్వయాభాసం సృన్దతే మాయయా మనః ।

తథా జాగ్రద్ద్వయాభాసం సృన్దతే మాయయా మనః ॥’ (3-29)

ఇత్యాది గౌడపాదే-

పరమార్థాత్మదర్శనము కలవానికి సర్వభూతములు
ఆత్మగానే ఉండును. ఏకత్వదర్శనము చేసినవానికి మోహ మే
ముండును? శోక మేముండును? అని ఈశావాస్యశ్రుతివచనము.

నిరతిశయమైన ఏ తత్త్వమందు ద్రష్టవ్యాన్తర దర్శనము,
శ్రోతవ్యాన్తర శ్రవణము, విజ్ఞేయాన్తరవిజ్ఞానము ఉండదో అది
భూమబ్రహ్మ, అని ఛాందోగ్యశ్రుతియు -

ఈ భేదము అజ్ఞానమూలకమే; అవిద్య నివృత్తమైనపుడు
బ్రహ్మస్వరూపమందు భిన్నమైన దేదియు లేదు, అని కఠ
శ్రుతియు తెలియజేయుచున్నవి.

అవిద్యాతిమిరదృష్టిచే భిన్నదర్శనము కలవాడు మృత్యు
పరంపరకు లోబడుచుండును, అని కఠశ్రుతి మరియొకచోట
స్పష్టముగ చెప్పినది.

ఒక్కడే పరమాత్మ. సర్వతః చక్షుస్సులు, కలవాడు.

మూలకాగణమైన ప్రకృతిని అధిష్ఠించిన ఒక్క పరమాత్మయే సర్వరూపములను సర్వకారణములను అధిష్ఠించి యుండెను.

సత్త్వరజస్తమోగుణాత్మకము, అజయు, ఏకము, అయి శ్రీగుణాత్మక బహుస్వరూపములను సృజించుచున్న ప్రకృతిని సేవించుచుండు అజుడొకడు; అనుభూతభోగము కల ఆ ప్రకృతిని పరిత్యజించు అజుడొకడు, అనియు శ్వేతాశ్వతరశ్రుతి స్పష్టముగ వివరించినది.

పరమాత్మస్వరూపము కంటే భిన్నముగ దర్శించునట్టి ద్వితీయ వస్తువు లేదు, అని బృహదారణ్యకవచనము.

రుద్రుడొక్కడే; ద్వితీయము లేదు, అని శ్వేతాశ్వతర శ్రుతి వలన తెలియుచున్నది.

చరాచరాత్మకమైన ఈద్వైతమంతయు మనస్సునకే దృశ్యము; మనస్సు ఉన్నప్పుడు అది యుండి మనస్సు లేనప్పుడు అది లేకుండుటవలన వివేకదర్శనాభ్యాస వైరాగ్యముల వలన మనస్సు నిరుద్ధ మయినపుడు (సమాధిదశలో) రజ్జువునందు సర్పమునలె లయమును పొందినప్పుడు (సుషుప్తిలో) ద్వైత ప్రపంచము గోచరించుట లేదు. కనుక ద్వైతము అసత్తు. రజ్జువునందు భ్రాంతిబుద్ధిచేత కల్పితమైన సర్పము విద్యమాన మగుచు వివేకజ్ఞానము వలన, నివర్తించలేదు. అట్లే ప్రపంచము కూడ విద్యమానమగుచు తత్త్వజ్ఞానముచేత నివర్తించుట కాదు. ఈ ద్వైత ప్రపంచము మాయామాత్రము. పథ మార్గతః అద్వైతమే.

రజ్జుననందు కల్పితమైన సర్పమునకు (నిరీక్షింపగా) సత్త, అధిష్ఠాన (రజ్జు) గూపము చేతనే, కలిగియుండును. అట్లే పరమార్థజ్ఞానముచే నిరీక్షింపబడు మనస్సు యొక్క సత్త, అధిష్ఠానమైన ఆత్మయొక్క గూపము చేతనే కలిగియుండును. అట్టి మనస్సు స్వప్నములో గ్రాహ్యగ్రాహక రూపద్వయాభాసమై స్పందించుచున్న రీతిగ జాగ్రద్దశలో కూడ మాయచే ద్వయాభాసమై స్పందించుచుండును, అని గౌడపాద వచనములు స్పష్టము చేయుచున్నవి.

శం.బా. :- “తర్కేణాపి ప్రపంచస్య మనోమాత్రత్వ మిష్యతామ్ ।

దృశ్యత్వా త్సర్వభూతానాం స్పృష్ణాదివిషయో యథా”

“ద్వితీయాద్వై భయం భవతి” (బృ॥ 1-4-2)

“జ్ఞాతేత్వాత్మవి నాస్త్యేతత్కార్యకారణతాత్మనః”

“ఎకో దేవ స్సర్వభూతేషు గూఢః” (శ్వే॥ 6-11)

“అసంగోహ్యాయం పురుషః” (బృ॥ 4-3-15) ఇతి చ ॥

“విస్తార స్సర్వభూతస్య విష్ణోస్సర్వ మిదం జగత్ ।

ద్రష్టవ్య మాత్మవ త్తస్మా దభేదేన విచక్షణైః ॥ ”

“సర్వత్ర దైత్యా సమతా ముపేతసమత్వ మారాధన మచ్యుతస్య”

“సర్వభూతాత్మకే తాత జగన్నాథే జగన్మయే ।

పరమాత్మవి గోవిందే మిత్రామిత్రకథా కుతః” ఇతి విష్ణుపురాణే—

“త త్వమసి” (ఛా॥ 6-8) “అహం బ్రహ్మస్మి” “ఇదం సర్వం

యదయమాత్మా” “అయమాత్మా బ్రహ్మ” “తరతి శోక మాత్మవిత్”

“తత్ర కో మోహః కశోక ఏకత్య మనుష్యతః” ఇత్యాది శ్రుతి

స్మృతీతిహాస పురాణ లౌకికేభ్యశ్చ ॥

స్వప్నదృశ్యపదార్థము మనోమాత్రమే అ యి న ట్లు

దృశ్యమైన సర్వభూతప్రపంచము మనోమాత్రమే అని యొప్పు
కొనవలెను.

ద్విధీయవస్తువే భయహేతువు.

ఆత్మజ్ఞానము కలిగినపుడు కార్యకారణభావము ఆత్మకు
యుండనే యుండుదు. సర్వభూతములందును ఒక్క
పరమాత్మయే గూఢమై యుండును.

ఈ ఆత్మ అసంగస్వరూపము, అని బృహదారణ్యక
శ్లోతాశ్చతరాది శ్రుతి తాత్పర్యము

ఈ సర్వజగత్తు, సర్వభూతాత్మకుడగు విష్ణువు యొక్క
విస్తారము. కాన, విజ్ఞులకు అభేదముచే ఆత్మ వలెనే ద్రవ్య
వ్యము: దైత్యులారా! మీరు సర్వత్ర సమత్వమునే వహిం
పుడు. ఆ సమత్వమే విష్ణువుయొక్క ఆరాధనము. తండ్రీ! సర్వ
భూతాత్మకుడు, జగన్నాథుడు, జగన్మయుడు, పరమాత్మ అగు
గోవిందునియందు శత్రుమిత్రభావ మెట్లుంటును? అనియు విష్ణు
పురాణము ఆత్మైకత్వమును ప్రతిపాదించినది. ఈ విధముగా
తత్త్వమసి ఇత్యాదిశ్రుతి స్మృతి ఇతిహాస వచనముల వలనను
పురాణవచనముల వలనను అభేదమే సిద్ధించును.

శం.భా. :- విద్ధేఽర్థేఽపి వేదస్య ప్రామాణ్య మేష్టవ్యమ్ ।

“స్వపక్ష సాధనై రకార్య మర్థజాత మాహ చేత్.

తథా పరోఽపి వేద చే ద్చుతిః పరాత్మదృష్టికిమ్” ॥

ఇత్యభియుక్తై రుక్తమ్—

సిద్ధమయిన అర్థము (బ్రహ్మ) నందు కూడ వేదమునకు
ప్రామాణ్యము నంగీకరింపవలెను. క్రియాయోగ్యము కాని

సిద్ధార్థమునందు వేదము ప్రమాణము కాదనుచో శ్రుతి, పరమాత్మజ్ఞానప్రదము కాకుండ పోవునా? అని అభిజ్ఞులనిరి.

శం. భ. :- 'అన్యన్వితస్వార్థే పదానాం సామర్థ్యమ్. న కార్యన్విత స్వార్థే. తథా సత్యర్థవాదానా మనన్వయప్రసంగాత్. అన్వయబుద్ధేః స్తుతి త్వాత్. న హి భవతి 'వాయవ్యం శ్వేత మాలభేత. భూతికామో వాయుర్వై క్షేపిష్ఠా దేవతా' ఇతి. రాగప్యైవ ప్రవర్తకత్వాత్. న నియోగస్య. తథా చ శ్రుతిః—ఆథో ఖల్వాహుః కామమయ ఏవాఽయం పురుష ఇతి. స యథా కామో భవతి తత్కృతుర్భవతి. యత్కృతుర్భవతి తత్కర్మ కురుతే. యత్కర్మ తదభిసంపద్యతే' ॥

పదములకు అన్యపదార్థముతో అన్వయించు అర్థము చెప్పటయందే సామర్థ్యము కాని, కార్యముతో అన్వయించు అర్థమును చెప్పట యందుకాదు. కార్యముతోనే అన్వయింప వలె ననినచో స్తుతిపరములైన అర్థవాదములకు అనన్వయమే ప్రసక్త మగును. మరియు, 'విశ్వర్యకాముడు వాయుదేవతాక యాగము చేయవలెను; వాయువు శీఘ్రఫల మిచ్చెడి దేవత' అనినపుడు ప్రవర్తకము యజమానుని ఇచ్ఛావిశేషమైన రాగ మగును. కాని, నియోగము కాదు.

కనుకనే శ్రుతి - పురుషుడు కామమయు డనియు, ఎట్టి కామమో అట్టి సంకల్పము, ఎట్టి సంకల్పమో అట్టి కర్మ, ఎట్టి కర్మయో అట్టి ఫలము, అనియు చెప్పుచున్నది.

శం. భ. :- తథా చ స్మృతిరపి -

“అకామతః క్రియా కాచి ద్దృశ్యతే నేహ కస్యఙిత్ యద్యద్ధి కురుతే

కర్మత తత్కామస్య చేష్టితమ్”

“కామ ఏష క్రోధ ఏషః” ఇతి.

లోకములో కామన లేనిదే ఎవ్వనికి ఏ క్రియయు కనబడదు. ఏ యే కర్మ చేయుచుండెనో అదంతయు కామము యొక్క చేష్టయే అనియు, కర్మయందు ప్రవర్తింపచేయునది కామము, క్రోధము అనియు స్మృతివచనములు చెప్పుచున్నవి.

శం. భ. :- అన్యపరాణామపి మన్తార్థవాదానాం ప్రామాణ్య మంగీకర్తవ్యమ్, తేషా మప్రామాణ్యకథనేన ఉరగత్వం గతవా న్నహుషః, తత్కథమ్.”

“ఋషయస్తు పరిశ్రాంతా వాహ్యామానా దురాత్మనా

దేవర్షయో మహాభాగాస్తథా బ్రహ్మర్షయోఽమలాః

ప్రసచ్ఛ స్సంశయం తే తు నహుషం పాపచేతనమ్ ।

య ఇమే బ్రహ్మణా ప్రోక్తా మన్తా వై ప్రోక్షణే గవామ్

ఏతే స్రమాణం భవత ఉతాహో నేతి వాసవ ।

నహుషో నేతి తానాహ సహసా మూఢచేతనః ॥

ఋషయ ఉచుః :-

‘అధర్మే సంప్రవృత్త స్త్వం ధర్మం చ విజిఘ్నక్షసి

ప్రమాణ మేత దస్మాకం పూర్వం ప్రోక్తం మహర్షిః ।

అగస్త్య ఉవాచ :-

“తతో వివదమాన స్సన్ ఋషిభి స్సహ పార్థివః

అథ మా మస్పృశ న్మూర్ఢ్ని పాదేనాఽధర్మపీడితః ।

తేనాభూద్ధతచేతా స్స విశ్చీకశ్చ శచీపతే

తత స్తమహ ముద్విగ్న మవోచం భయపీడితమ్ ।

యస్మా త్పూర్వైః కృతం మార్గం మహర్షిభి రనుష్ఠితం

అదుష్టం దూషయపి వై యచ్చ మూర్ధ్న్యస్సృళః పదా ।
 యచ్ఛాపి త్వ మృషీన్ మూఢ బ్రహ్మకల్పాన్ దురాసదాన్
 వాహన్ కృత్వా వహయపి తేన స్వర్గాద్ధతప్రభః
 త్వం స్వపాపపరిభ్రష్టః క్షీణపుణ్యో మహీపతే ।
 దశవర్షసహస్రాణి సర్పరూపధరో మహీమ్
 విచరిష్యపి తీర్థశ్చ పునస్స్వర్గ మవాప్స్యసి ॥

ఇతి శ్రీమహాభారతే-

అన్యపరము లయిన మన్త) - అర్థవాదములకును ప్రామాణ్య మంగీకరింపవలసినదే; వాని కప్రామాణ్యము చెప్పటచేత నహుషుడు సర్పరూపమును పొందెను. అది యెటులనగా నహుషు డొకప్పుడు స్వర్గాధిపత్యము వహించి యుండి దుర్బుద్ధితో దేవర్షులను, బ్రహ్మర్షులను తన వాహనము నకు వాహకులనుగా చేసెను. పరిశ్రాంతిలైన ఆ ఋషులు నహుషుని ఇట్లు ప్రశ్నించిరి.

గోవులను ప్రోక్షించుట విషయమై వేదప్రోక్షములైన ఈ మంత్రములు నీకు ప్రమాణములా? కావా? అని. అయ్యవి ప్రమాణములు కావని నహుషుడు చెప్పెను.

అంతె ఋషు లిట్లనిరి. అధర్మప్రవృత్తుడవైన నీవు ధర్మమును గర్హించుచున్నావు; పూర్వము మహర్షులచే ప్రోక్షమైనట్టి మంత్రజాలము మాకు ప్రమాణమే. అంతట నహుషుడు ఆ ఋషులతో వివాదపడుచు వాహకుడ నగు నాయొక్క శిరస్సును తన పాదముతో స్పృశించెను. అని అగస్త్య మహర్షి చెప్పుచుండెను. నా శిరస్సున పాదస్పర్శచేయుటతో

వికలచిత్తుడు, నిస్తేజస్కుడు అయి, భయనీడితు డగు నహుషునితో నే నిట్లంటిని.

పూర్వులచే ప్రదర్శితమైన మహర్షులచే అనుసరింపబడి నిర్దుష్టమై యున్న మార్గమును నీవు దూషించుచుండుటచేతను నా శిరస్సును, నీవు పాదముచే తాకుటచేతను, మహాతేజ శ్శాలులు బ్రహ్మణ్యులు నగు ఋషులను నీ వాహనము వహించువారినిగ చేయుటచేతను పృథాపౌపహతుడవగు నీవు స్వర్గపరిభ్రష్టుడవై భూమియందు సర్పరూపము ధరించి పది వేల సంవత్సరములు సంచరింతువుగాక; తరువాత శాపవిముక్తు డవై పునః స్వర్గమును పొందెదవు, అని అగస్త్యునుహర్షి చెప్పి నట్లు మహాభారతము తెలుపుచున్నది.

శం. భా. :- అతః శ్రద్ధేయ మాత్మజ్ఞానమ్.

“అశ్రద్ధధానాః పురుషా ధర్మస్యాస్య పరంతప

అప్రాన్య మాం నివర్తంతే మృత్యుసంసారవర్తవి”

—ఇతి శ్రీభగవద్వచనాత్.

కార్యపరములే కాక అన్యపరములగు వేదవాక్యము లకును ప్రామాణ్యమంగీకరింపవలసినదే కావున, ఆత్మజ్ఞానము విశ్వసనీయమే. కనుకనే, భగవద్గీతయందు -

ఆత్మజ్ఞానరూపమైన ఈ ధర్మము యొక్క స్వరూప మందు, ఫలమునందు శ్రద్ధారహితులైన నాస్తికులు పరమేశ్వరుడ నగు నన్ను పొందక మృత్యుయుక్తమైన సంసారమార్గ మందే వర్తింతురు. అని చెప్పసడినది.

శం. భా. :- ఐతరేయకే చ - “ఏష పథా ఏతత్కర్మైతద్రుహ్యై

తత్సత్వం తస్మా న్న ప్రమాద్యే త్తన్నాతీయా న్నహ్యత్యాయన్ పూర్వే
యేఽత్యాయన్ తే పరా బభూవుః”

తదుక్త మృషిణా - “ప్రజాహ తిస్రో అత్యాయ మీయుర్న్యన్యా అర్క-
మభితో వివిశ్రే బృహద్ధతస్థౌ భువనేష్వంతః పవమానో హరిత ఆపివేశ”

“ప్రజాహ తిస్రో అత్యాయ మీయురితి యావైతా ఇమాః ప్రజాః తిస్రోఽ-
త్యాయ మీయు స్తానీమావి వయాంసి వంగా వగధాశ్చేరపాదాః”

ఇతి. (ఐత. ఆ. 2-1-1,4,5) శ్రుతమ్.

వంగాః - వనగా వృక్షాః, వగధాః - ఓషధయశ్చ । ఇరపాదాః - ఉరః
పాదాః సర్పాదయః.

పురోక్తౌ త్తర కాండా ర్థరూపమయినదే మార్గము. పురు
షార్థసాధనము. పూర్వకాండ ప్రతిపాదితమే కర్మ. ఉత్తర
కాండ ప్రతిపాదితమైన సగుణము నిర్గుణము అయినది బ్రహ్మ.
ఇది సత్యము. ‘తస్మాత్’ ఉభయవిధామూర్తయ మార్గమునుండి
ప్రమాదము (కర్మానుష్ఠానము మానుట. బ్రహ్మజ్ఞానము
సంపాదింపకుండుట) తగదు; పురోక్త మార్గద్వయమును
అతిక్రమింపరాదు; పూర్వలై న మహర్షులు అతిక్రమింపలేదు;
ఎవరు అతిక్రమించిరో వారు పురుషార్థభ్రష్టులయిరి.

మంత్రమే ఈ విషయమును ప్రతిపాదించుచున్నది.
చాతుర్వర్ణ్యప్రజలలో మొదట మూడు విధముల ప్రజలు
వైదికమార్గశ్రద్ధారహితులై మార్గద్వయమును అతిక్రమించిరి.
చతుర్థవర్ణప్రజలలో కొందరు ‘అర్కమ్’ అర్చనీయుడైన
అగ్నిని అర్చించువారైరి. మరికొందరు సర్వజగత్ప్రకాశకమగు
సూర్యమండల మందలి దేవుని భజించువారైరి. మరి కొందరు
దిగంత వ్యాపకమైన వాయువును భజించువారైరి.

మొదట మూడు వర్ణములప్రజలలో వైదికమూర్ఖము యొక శ్రద్ధ లేక, మార్గద్వయమును అతిక్రమించిన వారెవరో వారే పక్షులుగా పృక్షములుగా ఓషధులుగా సర్పములుగా అయిరి, అని ఋషివచనము.

శం. భా. :- తథా చ, ఈశావాస్యే అవిద్యన్నిష్ఠానో మన్తః - అసుర్యా నామ తే లోకా అన్ధేన తమసా వృతాః । తాన్తే ప్రేత్యాభిగచ్ఛంతి యే తే చాత్మహనో జనాః'' (ఈ శా - 3)

“అసన్నేవ స భసతి అసద్బ్రహ్మేతి వేద చేత్” ‘ఇతి తైత్తిరీయే॥

తథా శకుంతలోపాఖ్యానే -

“యోఽన్యథా సన్త మాత్మానా మన్యథా ప్రతిపద్యతే కిం తేన స కృతం పాపం చోరేణాత్మాసహరిణా”

అవిద్యాదోషముచేత ఆత్మస్వరూపజ్ఞానహీనులు, ఆత్మ ఘాతులు నగువారు ఈ దేహము విడిచినతరువాత అంధకారా వృతములగు అసుర్యలోకములను పొందుదురు.

బ్రహ్మ అసత్ - లేదు - అని భావించువాడే లేనివా డగును, అని ఈశావాస్య, తైత్తిరీయాదిశ్రుతులవలన తెలియు చున్నది.

అన్యథా విద్యమానమైన ఆత్మను ఎవ్వడు అస థా గ్రహించునో ఆతడు ప్రధానమైన ఆత్మనే అపహరించు చోరు డయి పాపము చేసినవాడగును, అని శకుంతలోపాఖ్యానము వలన స్పష్టమగుచున్నది.

శం. భా. :- ఇత్యల మతిప్రసంగేన ।

సహస్రనామజపస్య అనురూపం మానసస్నాన ముచ్యతే -

“యస్మిన్ దేవాళ్చ వేదాళ్చ వవిత్రం కృతస్నిమేతామ్ ।
వ్రజేత్తన్మానసం తీర్థం తత్ర స్నాత్వాఽమృతో భవేత్” ॥

“జ్ఞానప్రహదే ద్యానజలే రాగద్వేషమలాపహే
యః స్నాతి మానసే తీర్థే స యాతి పరమాం గతిమ్”

“సరస్వతీ రజోరూపా తమోరూపా కలిన్దజా
సత్యరూపా చ గంగా చ న యాన్తి బ్రహ్మ నిర్గుణమ్”

“అత్మానదీ సంయమతోయపూర్ణా

సత్యప్రహరా శీలతటాదయోర్మిః

తత్రావగాహం కురు పాండుపుత్ర

న వారిణా కుద్యతి చాఽన్తరాత్మా” ॥ ఇతి మహాభారతే.

“మానసం స్నానం విష్ణుచిన్తనమ్” ఇతి స్మృతౌ.

“జప్యేనైవ తు సంసిద్ధ్యేద్బ్రాహ్మణో నాత్ర సంశయః
కుర్యా దన్యన్నవా కుర్యా నైత్తో బ్రాహ్మణ ఉచ్యతే”

ఇతి మానవం వచనమ్.

“జపస్తు సర్వధర్మేభ్యః పరమో ధర్మ ఉచ్యతే

అహింసయా చ భూతానాం జపయజ్ఞః ప్రవర్తతే” ఇతి.

“యజ్ఞానాం జపయజ్ఞోఽస్మి” ఇతి శ్రీ గీతాసు

“అపవిత్రః సవిత్రో వా సర్వావస్థాం గతోఽసి వా

యః స్మరేత్పుండరీకాక్షం స బాహ్యభ్యన్తరశ్శుచిః” ఇత్యాది-

ఇక అధికముగ చెప్పనేల?

సహస్ర) నామజపమునకు అనుగుణమైన మానస

స్థానము చెప్పబడుచున్నది.

ఎక్కడ దేవతలును, వేదములును, పావనమయిన సర్వ

మును ఏకత్వము నొందునో అది మానసతీర్థ మనబడును. వానియందు స్నానము చేసి అమృతు డగును.

జ్ఞాన మను మడుగు, రాగద్వేషములును పోగొట్టు ధ్యాన మను జలము కల మానసతీర్థమందు స్నానము చేసిన వాడు పరమగతిని పొందును.

రజోగుణరూపమైనది సరస్వతీ నది; తమోగుణరూప మైనది యమునానది; సత్త్వగుణ రూపమైనది గంగానది; ఇవి నిర్గుణమయిన బ్రహ్మను పొందజాలవు.

అత్మ యనునది ఇంద్రియనిగ్రహ మను జలము కలది; సత్యము అను మడుగు కలది; సత్ప్రవర్తన అను తటములు కలది; దయ అను తరంగములు కలది. పాండుపుత్రా ! అట్టి నదిలో స్నానము చేయుము. జలముతో అంతరాత్మకు శుద్ధి కలుగదు.

అని మహాభారతములో చెప్పబడినది.

మానసస్నాన మనగా, విష్ణుచింతనమే యని స్మృతి వచనము.

ఇతరము చేసినను చేయకున్నను, బ్రాహ్మణుడు జపము చేతనే మోక్షప్రాప్తియొగ్గు డగును. బ్రాహ్మణుడు భూత దయ కలవాడని చెప్పబడుచున్నది, అని మనుస్మృతి వలన దెలియును.

సర్వధర్మములలో పరమ ధర్మము జపము; అహింస తో జరుగునది జపమనియు, యజ్ఞములలో జప యజ్ఞము

నా స్వరూపము అనియు, గీతలో చెప్పబడినది.

పవిత్రుడయినను, అపవిత్రుడయినను ఎట్టి అవస్థలో నున్నను పుండరీకాక్షుని స్మరించినవాడు బాహ్యభ్యంతరముల శుద్ధుడగునని చెప్పబడినది.

ఇంతవరకు భీష్మోపదేశములోని పదవ శ్లోకభాష్యము ముగిసినది.

శం. భా. :- యతేకం దైవతం ప్రస్తుతం తస్యోప లక్షణ ముచ్యతే.

శ్లో. యత స్సర్వాణి భూతాని భవన్త్యాదియుగాగమే ।

యస్మింశ్చ ప్రలయం యాన్తి పునరేవ యుగక్షయే ॥

శం. భా. :- యతః యస్మాత్ సర్వాణి భూతాని భవన్తి ఉద్భవన్తి. అదియుగాగమే - కల్పాదౌ, యస్మింశ్చ ప్రలయం - విలయం, యాన్తి - వినాశం గచ్ఛన్తి. పునః - భూయః, ఏవ మిత్యవధారణార్థః, నాన్యస్మిన్నిత్యః, యుగక్షయే - మహాప్రలయే చకారా న్మద్యేఽపి యస్మిన్ తిష్ఠన్తి. “యతో నా ఇమావి భూతాని జాయంతే యేన జాతాని జీవన్తి యత్ప్రయన్త్యభినంవీకన్తి” ఇతి శ్రుతేః ॥

ఏకదైవత మేది ప్రస్తుతమయ్యేనో దానికి ఉపలక్షణము చెప్పబడుచున్నది - కల్పాదియందు సర్వభూతములు ఏ స్వరూపమునుండి ఉద్భవించుచున్నవో, ఏ స్వరూపమందు మహాప్రలయమున మరలలయ మగుచున్నవో, మధ్యలో ఏస్వరూపమందు అధారపడియున్నవో అట్టిది ఆ ఏకదైవతము.

శ్లో. తస్య లోకప్రధానస్య జగన్నాథస్య భూపతే ।

విష్ణోర్నామసహస్రం మే శ్రుణు పాపభయాపహమ్ ॥ ౧౨

శం. భా. :- తస్య ఏవం లక్షణలక్షితస్య ఏకదైవతస్య లోకప్రధానస్య - లోకనహేతుభిః విద్యాస్తానైః ప్రతిపాద్యమానస్య. జగత్తులకు - జగతాం నాథః స్వామీ, మాయాశబ్దః పరమాత్మ నిర్లేపశ్చ, తస్య. భూసతే - మహిపాల, విష్ణోః - వ్యాపకశీలస్య. నామసహస్రమ్-నామ్నాం సహస్రం, అశుభకర్మకృతం పాపం, సంసారలక్షణభయం చ అపహస్తీతి పాపభయాపహమ్, త్వం, మే - మత్తః, శ్రుణు ఏకాగ్రమనా భూత్వా అవధారయేత్యర్థః ॥

అట్టి ఆ ఏకదైవతము, స్వరూపావలోకన హేతువులైన విద్యాస్థానములచే ప్రతిపాదింప బడుచున్నది. జగత్తులకు స్వామియై మాయాశబ్దము పరమాత్మయై నిర్లేపమై యున్నది. వ్యాపకమయిన ఆ దైవతము యొక్క నామసహస్రము అశుభకర్మజన్య మగు పాపమును, సంసారలక్షణమైన భయమును పోగొట్టును. కావున, నీవు నావలన ఏకాగ్రతతో వినుము - అవధరింపుము.

శం. భా. :- “ఏకస్యైవ సమస్తస్య బ్రహ్మణో ద్విజసత్తమ
నామ్నాం బహుత్వం లోకానా ముపకారకరం శ్రుణు
విమిత్తశక్తయో నామ్నాం భేదిన్యస్తదుదీరణాత్
విభిన్నాన్యేవ సాధ్యస్తే ఫలాచి ద్విజసత్తమ
యచ్ఛక్తి నామ యత్తస్య తత్తస్మిన్వేవ వస్తుని
సాధకం పురుషవ్యాఘ్ర సౌమ్యే కూరేషు వస్తుషు” ॥
ఇతి విష్ణుదర్శ వచనాత్.

సమస్తాత్మకమయిన ఒక బ్రహ్మకే నామబహుత్వము లోకాపకారకము. ఆ యా నామములకు విమిత్తములగు

శక్తులు విభిన్నములై తత్తన్నామోచ్ఛారణము వలన విభిన్న ఫలములను సాధించుచుండును.

పరమాత్మ యొక్క ఏ నామము ఏ శక్తికి సంబంధించినదో ఆ నామము సౌమ్యములు, క్రూరములు నయిన ఆ యా విషయములకు సాధక మగుచుండును, అని విష్ణుధర్మోత్తరములో చెప్పబడినది.

శం. భా. :- “యద్యపి పరస్య బ్రహ్మణః గుణక్రియాజాతిరూఢీనాం శబ్దప్రవృత్తిహేతుభూతానాం నిమిత్తకక్తీనాం చాసంభవః. తథాఽపి సగుణే బ్రహ్మణి సవికారే చ సర్వాత్మకత్వా తేషాం శబ్దప్రవృత్తిహేతునాం సంభవాత్ సర్వే శబ్దాః పరస్మిన్ పుంసి వర్తన్తే.

శబ్దప్రవృత్తికి హేతువులగు గుణముకాని క్రియకాని లేక జాతికాని రూఢికాని పరబ్రహ్మస్వరూపమందు లేదు, అయినను, సగుణము, సవికారము అగు బ్రహ్మ యందు సర్వాత్మకత్వముచు బట్టి శబ్దప్రవృత్తి హేతువులకు సంభవమున్నందున సర్వ శబ్దములు పరమాత్మయందు వర్తించుచున్నవి.

శ్లో॥ యాని నామాని గౌణాని విఖ్యాతాని మహాత్మనః ।

ఋషిభిః పరిగీతానితానితాని వక్ష్యామి భూతయే ॥ ౧౩

శం. భా. :- “తత్ర యాని నామాని గౌణాని గుణసంబంధీని గుణయోగత్రవృత్తాని, తేషు చ యాని విఖ్యాతాని ప్రసిద్ధాని, ఋషిభిః - మన్తైః తద్దర్శిభిశ్చ పరిగీతాని - పరితః సమంతతః పరమేశ్వరాభ్యానేషు తత్ర తత్ర గీతాని, మహాంశ్చసౌ ఆత్మా ఇతి మహాత్మా.

“యచ్ఛాప్నోతి యదాదత్తేయచ్ఛాప్తి విషయావిహ

యచ్ఛాప్తి సంతతో భావ స్తస్మాదాత్మేతి కీర్త్యతే” (లింగ)

ఇతి వచనా దయమేవ మహానాత్మా తస్యాఽచింత్యప్రభావస్య. తాని
వక్ష్యేమి భూతయే పురుషార్థచతుష్టయసిద్ధ్యై భూతయే పురుషార్థ చతుష్ట
యార్థినా మితి॥

ఆ నామములలో గుణములకు సంబంధించినవియు,
వానిలోకూడ ప్రసిద్ధములైనవియు మన్తముల చేతను మన్త
ద్రవ్యల చేతను పరమేశ్వరాఖ్యానములో కీర్తింపబడియున్న
వియు నగు మహాత్మా నామములు పురుషార్థచతుష్టయార్థుల సిద్ధి
కొరకు చెప్పెనను.

లింగపురాణోక్త వచనానుసారము విషయముల ప్రాప్తి,
స్వీకారము, అనుభవము, కలది ఆత్మ, ఇదియే మహాత్మా.
అచింత్య ప్రభావము కలది, అని తాత్పర్యము.

శం. భ. :- “అత్ర నామసహస్రే ఆదిత్యాది శబ్దానా మర్థాంతరే
ప్రసిద్ధానా మాదిత్యాద్యర్థానాం తద్విభూతిత్వేన తదభేదా తస్యైవ స్తుతి రితి
ప్రసిద్ధార్థగ్రహణేఽపి తత్స్తుతిత్వమ్.

“భూతాత్మా చేన్ద్రియాత్మా చ ప్రధానాత్మా తథా భవాన్

ఆత్మా చ పరమాత్మా చ త్వమేకః పంచదా స్థితః” (విష్ణు)

“జ్యోతింషి విష్ణుర్భూవనాని విష్ణుర్వనాని ష్ణుర్గిరయో విదిశశ్చ

సద్య స్సముద్రాశ్చ స ఏవ సర్వం యదస్తి యున్నాస్తి చ విప్రవర్య”

—ఇతి విష్ణుపురాణే,

“ఆదిత్యానా మహం విష్ణుః” ఇత్యారభ్య

“అథవా బహునైతేన కిం జ్ఞాతేన తవర్జున ;

విష్ణుభాహు మిదం కృత్స్న మేకాంశేన స్థితో జగత్”

— ఇతివర్యంతం గీతాసు

“బ్రహ్మైవేదం విశ్వమిదం వరిష్ఠమ్” (ముం)

“పురుష ఏవేదం విశ్వమ్” (ముం) ఇతి శ్రుతిశ్చ.

విష్ణ్వాది శబ్దానాం పునరుక్తానామపి వృత్తిభేదేనాఽర్థభేదా న్న పానరుక్త్యమ్ ।

శ్రీవతిః మాధవః ఇత్యాదీనాం వృత్త్యైకత్వేఽపి శబ్దభేదా న్న పానరుక్త్యమ్ । అర్థైకత్వేఽపి న పానరుక్త్యం దోషాయ, నామ్నాం సహస్రస్య ‘కిమేకం దైవతమ్’ ఇతి పృష్టే రేకదైవతవిషయత్వాత్ ।

యత్ర పుంలింగ శబ్దప్రయోగ స్తత్ర విష్ణుర్విశేష్యః, యత్ర స్త్రీలింగ శబ్ద స్తత్ర దేవతా విశేష్యతే । యత్ర నపుంసకలింగశబ్ద స్తత్ర బ్రహ్మేతి విశేష్యతే ।

‘యత స్పర్వాణి భూతాని’ ఇత్యారభ్య జగదుత్పత్తి - స్థితి - లయ కారణస్య బ్రహ్మణ ఏకదైవతత్వేనాఽభిహితత్వాత్ ।

ఈ సహస్రనామముల యందలి ఆదిత్యాది శబ్దములు అర్థాంతరప్రసిద్ధము లయినను ఆ ఆదిత్యాదులు పరమాత్మ భూతులే కనుక, పరమాత్మతో అభేదమే యగుట చేత ప్రసిద్ధార్థ గ్రహణముతో కూడ పరమాత్మస్తుతియే యగును.

నీవు భూతాత్మవు; ఇంద్రియాత్మవు; ప్రధానాత్మవు; ఆత్మవు; పరమాత్మవు; ఇట్లు పంచవిధములుగా నీవొక్కడవే ఉంటివి.

‘జ్యోతిస్సులు విష్ణువు; భువనములు విష్ణువు, వనములు, పర్వతములు, దిక్కులు, నదులు, సముద్రములు, ఈ సర్వము

విష్ణువే, 'అస్తి' అనబడునదియు, 'నాస్తి' అనబడునదియు (లయమగుట ఆ స్వరూపమందే కనుక) విష్ణువే' అని విష్ణు పురాణము చెప్పుచున్నది.

భగవద్గీతలో - 'అకర్మ్యలలో విష్ణువు నేను, అని ఆరంభించి చెప్పుచు 'నా విభూతులు శెలిసిపంతమాత్రమున నా స్వరూప మేమి శెలిసికట్లు? నిఖిల ప్రపంచమాను నేను ఏకాంశముచేతనే వ్యాపించి యున్నానని భగవంతు డుప దేశించియుండెను.

ఈ సమ స్త జగత్తు బ్రహ్మయే, 'ఈ సమస్తము పురు షుడే' అని శ్రుతి యుద్ఘోషించుచున్నది.

ఈ నామములలో విష్ణ్వాదిశబ్దములు పునరుక్తమాలై యున్నను పృథ్విభేదమూలకమైన అర్థభేదముచేత పునరుక్తి కానేరదు. శ్రీకణి, మాధవ - ఇత్యాది శబ్దములు అర్థభేదము లేనినయినను శబ్దభేదమును బట్టి పునరుక్తి కానేరదు. ఏకార్థ మూలక పునరుక్తి దోషావహముకాదు. ఏకదైవతప్రశ్నపై చెప్పబడిన నామసహస్రము ఏకదైవత విషయమై యుండుట వలన పునరుక్తిదోషము లేదు.

ఈ నామములలో పులింగశబ్దప్రయోగమున్న స్థలమున విష్ణువు విశేష్యము; స్త్రీలింగశబ్దము ప్రయుక్తమయినపుడు దేవత విశేష్యము; సపుంసకలింగశబ్దము ప్రయుక్తమయినపుడు బ్రహ్మ విశేష్యము అని గ్రహింపవలెను..

ఈ నామములలో, జగదుత్పత్తి - స్థితి - లయకారణ

మగు బ్రహ్మ ఏకదైవత మని చెప్పబడుటే కారణము.

శ్లో॥ విశ్వం విష్ణు ర్వషట్కారో భూతభవ్యభవత్ప్రభుః ।

భూతకృద్భూతభృద్భావో భూతాత్మా భూతభావనః ॥

శం. భా. :- అదా పుభయవిధం బ్రహ్మ విశ్వ శబ్దేనోచ్యతే. విశ్వస్య జగతః కారణత్వేన విశ్వ మిత్యుచ్యతే బ్రహ్మ. అదౌ తు విశ్వ మితి కార్య శబ్దేన కారణగ్రహణమ్. కార్యభూత విరించ్యాది నామభిరపి ఉపపన్నా స్తుతి ర్విష్ణో రితి దర్శయతి.

యద్వా పరస్మాత్పురుషౌ న్న భిన్న మిదం విశ్వం పరమార్థతః తేన విశ్వ మిత్యభిధీయతే బ్రహ్మ. “బ్రహ్మైవేదం విశ్వమిదం వరిష్ఠమ్” “పురుష ఏవేదం విశ్వమ్” ఇత్యాది శ్రుతిభ్యః తద్భిన్నం న కించి త్పర మార్థతః సదస్తి.

అథవా, విశతీతి విశ్వం బ్రహ్మ. “తత్సృష్ట్యా తదేవానుప్రావిశత్” ఇతి శ్రుతేః

కించ, సంహృతౌ విశన్తి సర్వాణి భూతాని అస్మిన్నితి విశ్వం బ్రహ్మ. “యత్ప్రయన్త్యభిసంవిశన్తి” ఇతి శ్రుతేః. తథా హి - సకలం జగత్ కార్యభూతమేష విశతి. అత్ర చాఽఖిలం విశతీత్యుభయధాఽపి విశ్వం బ్రహ్మ. ఇతి.

౧. విశ్వమ్.

ఇట విశ్వశబ్దము, కారణము కార్యము ఉభయవిధము నయిన, బ్రహ్మను బోధించుచున్నది. విశ్వమునకు కారణ మగుటచే విశ్వ శబ్దము చేత బ్రహ్మ చెప్పబడుచున్నది. మొదట కార్యమగు విశ్వ శబ్దముచేత కారణగ్రహణము. కార్యకోటికి

చెందిన బ్రహ్మాదుల నామములచే కూడ ఆ విష్ణుస్తుతి ఉప పన్న మే. ఏలయన,

ఈ పరమార్థములో ఆ పరమ పురుషుని కంటె భిన్నము విశ్వము కానందునను విశ్వశబ్దము బ్రహ్మను చెప్పును.

ఈ విషయము - 'ఈ విశ్వము బ్రహ్మయే' 'ఈ విశ్వము పురుషుడే' - మున్నగు శ్రుతివచన తాత్పర్యముచే బ్రహ్మ భిన్నమయినదేదియు నిటలేదని సిద్ధించుచున్నది. 'అథవా విశ్వ మును సృష్టించి దానిలో ప్రవేశించెను'. అను శ్రుత్యర్థమును బట్టి 'విశతీశి విశ్వమ్' అను వ్యుత్పత్తితో 'విశ్వ' శబ్దము ఆ విష్ణు వును (బ్రహ్మను) చెప్పును. మరియు, శ్రుతి చెప్పినట్లు సంహార కాలములో సర్వభూతములు ఈ స్వరూపమందు ప్రవేశించు చున్నందున 'విశన్తి సర్వభూతాని అస్మిన్' అను వ్యుత్పత్తిచే 'విశ్వ' శబ్దము బ్రహ్మను చెప్పును.

కార్యజగత్తునందు ప్రవేశించి యుండుటచేతను, కార్య జగత్తు ఈ స్వరూపమందు ప్రవేశించున దగుటచేతను, రెండు విధముల 'విశ్వ' శబ్దార్థము బ్రహ్మ యగుచున్నది.

శం. భా. :- "అన్యత్ర ధర్మా దన్యత్రాధర్మాత్" ఇత్యారభ్య - 'సర్వే వేదా యశ్చ ద మామనన్తి తపాంపి సర్వాణి చ యద్వదన్తి । యది చ్చన్తో బ్రహ్మచర్యం చరన్తి తత్తే పదం సంగ్రహేణ బ్రహ్మైవైత్యేకత్'

'ఏతద్ద్యేవాక్షరం బ్రహ్మ ఏతద్ద్యేవాక్షరం పరం ఏతద్ద్యేవాక్షరం జ్ఞాత్వా యో యదిచ్ఛతి తస్య తత్ - ఇతి కాతకే.

'ఏతద్వై సత్యకామ పరం చాపరం చ బ్రహ్మ యదోంకారః'

ఇత్యుపక్రమ్య- 'యః పునరేతం త్రిమాత్రేణోమిత్యేతేనైవాక్షరేణ పరం పురుష మభిధ్యాయీత' ఇతి ప్రశ్నోపనిషది.

'ఓమితి బ్రహ్మ. ఓమితీదం సర్వమ్' ఇతి యజుర్వేదారణ్యకే
'తద్యథా శంకునా సర్వాణి వర్ణాని సన్తృణ్ణాన్యేష
మోంకారేణ సర్వా వాక్ సన్తృణ్ణా ఓంకార ఏవేదం సర్వమ్'

—ఇతి ఛాన్దోగ్యే ।

'ఓమిత్యేతదక్షర మిదం సర్వమ్' ఇత్యుపక్రమ్య - ప్రణవో హ్యపరం బ్రహ్మ ప్రణవశ్చ పర స్స్మృతః । అపూర్వోఽనన్తరోఽబాహ్యోఽనపరః ప్రణవోఽవ్యయః" "సర్వస్య ప్రణవో హ్యపి ర్మధ్యమన్త స్తథైవ చ । ఏవం హి ప్రణవం జ్ఞాత్వా వ్యక్నుతే తదనన్తరమ్"

"ప్రణవం హీశ్వరం విద్యా త్సర్వస్య హృదయే స్థితం
సర్వవ్యాపిన మోంకారం మత్వా ధీరో న శోచతి"

"అమాత్రోఽనన్తమాత్రశ్చ ద్వైతస్యోపశమ శ్శివః
ఓంకారో విదితో యేన స ముని ర్నేతరో జనః"

ఇత్యన్తా మాంతాక్యోపనిషత్ -

'ఓం తత్ బ్రహ్మ. ఓం తద్వాయుః. ఓం తదాత్మా. ఓం తత్సత్యమ్.
ఓం తత్సర్వమ్' ॥ ఇత్యాది శ్రుతిభిః-

కరోపనిషత్తులో ఇట్లు చెప్పబడినది - 'సర్వవేదములు-
వేదైకదేశములగు ఉపనిషత్తులు ప్రాప్తవ్యముగా దేనిని ప్రతి
పాదించుచున్నవో, తపస్సు లన్నియు దేని ప్రాప్తికొర కగు
చున్నవో, దేనిని కోరి బ్రహ్మచర్యము నాచరించుచున్నారో,
దానిని నీకు సంక్షేపించి చెప్పుచున్నాను. అది 'ఓమ్' శబ్ద
వాచ్యము. ఓమ్ శబ్దము ప్రతీకము (అలంబనము) గా గలది.

ఈ అక్షరము, అపర బ్రహ్మయే. ఈ అక్షరము పరబ్రహ్మయే ఈ అక్షరము ఉపాస్యమగు పరాపరబ్రహ్మ - అని తెలిసి ఉపాసించినట్టి యధికారి దేనిని కోరునో, అది యంతయు ఆతనికి ప్రాప్తమగును.

ప్రశ్నోపనిషత్తులో ఇట్లు చెప్పబడినది - 'సత్యకామా! ఓంకార మేది కలదో, అదియే పరాపరబ్రహ్మ, త్రిమాత్రలు కల ఓమ్, అను ఈ అక్షరముచేతనే పరమపురుషుని ధ్యానింపవలయును.

'ఓమ్' అనునది బ్రహ్మ; ఈ సర్వము ప్రణవరూపము - అని యజుర్వేదారణ్యకమున వివరింపబడినది.

ఛాన్దోగ్యమునందు ప్రణవస్వరూపమిట్లు ప్రతిపాదించబడినది - ఆకునకు గల ఈనెతో ఆకులోని భాగములన్నియు వ్యాప్తము లయినరీతి ఓంకారముతో సర్వవాఙ్మాలము వ్యాప్తమయినది, సకలజగత్తు పరమాత్మవికార మగుటచే పరమాత్మకు భిన్నముగా లేదు. ఆ పరమాత్మ ఓంకారము కంటె భిన్నము కాదు.

మాండూక్య శ్రుతియందు ప్రణవము ఈ రీతిగ కీర్తింపబడినది - ప్రణవము పరాపరబ్రహ్మరూపము. అది పూర్వము కారణములేనిది. అంతరము భిన్నజాతీయ మేదియు లేనిది. బహిర్భాగము లేనిది. అపరము - కార్యము లేనిది, అవ్యయమైనది, ప్రణవము, సర్వమునకు ఆదియు మధ్యము అంతము అయియున్నది. అనగా, రజ్జుసర్పము యొక్క ఆది - ఉత్పత్తి.

మధ్య - స్థితి. అన్త-లయము, ఈ వికారములలో నిర్వికారమై యున్న బ్రహ్మపు నంటిది. ఈవిధముగా ప్రణవమును తెలిసి కొని ఆత్మభావము నొందును.

‘సర్వమునకు హృదయస్థ మయిన ఈశ్వరునిగా ప్రణవమును తెలిసికొనవలెను. సర్వవ్యాపి యగు ఓంకారరూపాత్మను భావించిన ధీరుడు శోకింపడు.

‘అమాత్రః - తురీయమైన ఓంకారము ఇంతటిదని పరిచ్ఛేదింప శక్యము కానిది. సర్వద్వైతోపశమ మగుటచే ఇట్టిదానినిగా తెలిసికొని పరమార్థతత్త్వమననము వలన మునియనబడును.

‘బ్రహ్మ, వాయువు, ఆత్మ, సత్త్వము, సర్వము, ఓంకారము- అని ‘ఓంతద్బ్రహ్మ’ ఇత్యాది శ్రుతులు చెప్పుచున్నవి.

శం.భా. :- “ఓమిత్యేకాక్షరం బ్రహ్మ వ్యాహరన్ మా మనుస్మరన్ ।

యః ప్రయాతి త్యజన్ దేహం స యాతి పరమాం గతిమ్॥ ”

“యదక్షరం వేదవిదో వదన్తి యదక్షతయో వీతరాగాః ।

యదచ్యుతో బ్రహ్మచర్యం చరన్తి తత్తే దం సంగ్రహేణ ప్రవక్ష్యే॥”

(గీతా-8-11-13)

బ్రహ్మప్రతిపాదకముగు ఓంకారము నుచ్చరించుచు ఆ ఓంకారమునకు అర్థమైన నన్ను అనుచింతన చేయుచు దేహత్యాగము చేసి వెళ్లువాడు పరమగతిని పొందును.

దేనిని వేదవిదులు అక్షరము - అవినాశి యని చెప్పుచున్నారో, విరాగులైన సంన్యాసులు దేనిని ప్రవేశించు

చున్నారో, దేనిని కోరి బ్రహ్మచర్యము నవలంబించుచున్నారో, ఆ ప్రాప్త్యమును సంక్షేపించి చెప్పెదను, అని గీతలో భగవంతుడు పదేశించెను.

శం.భా. :- “ఋసోఽహ మప్పు కౌన్తేయ ప్రభాఽస్మి శశిసూర్యయోః.

ప్రణవ సర్వవేదేషు శబ్దః ఖే పౌరుషం నృపు ॥

“మహర్షీణాం భృగురహం గిరామస్మ్యేక మక్షరమ్.

యజ్ఞానాం జపయజ్ఞోఽస్మి స్థావరాణాం హిమాలయః ॥”

(గీత)

గీతలో పరమాత్మ ఇట్లు తన యాత్మరూపమును ‘ఉదకములలో మధురరసము నేను; సూర్యచంద్రులయందలి దీప్తిని నేను; సర్వవేదములలో ప్రణవము నేను. అకాశమందు శబ్దము నేను. నకులయందు పౌరుషము నేను’ అనియు,

‘మహర్షులలో భృగువు నేను, వాక్కులలో ‘ఏకమక్షరమ్’ ఓంకారము నేను, యజ్ఞములలో జపయజ్ఞము నేను, స్థావరములలో హిమాలయము నేను’ అనియు చెప్పెను.

శం.భా. :- “అద్యం చ త్ర్యక్షరం బ్రహ్మ త్రయీ యస్మిన్ ప్రతిష్ఠితా.

ఏకాక్షరం పరం బ్రహ్మ స్రాణాయామః పరంతపః” ॥ (అత్రి)

త్ర్యక్షరమైన బ్రహ్మ ఆన్యము. దానియందు వేదము ప్రతిష్ఠితమై యున్నది. ఏకాక్షరమగు ప్రణవము పరబ్రహ్మ, ప్రాణాయామము పరమ తప మని అత్రివచనము వలన దెలియును.

శం.భా. :- “ప్రణబాద్యా త్రయో వేదః ప్రణవే పర్యవస్థితాః

వాఙ్మయం ప్రణవం సర్వం తస్మాత్ప్రణవ మభ్యసేత్” ॥

(అత్రి)

ప్రణవము ఆద్యముగా కలిగి, ఋగ్యజుస్సామాత్మక మంత్రరూప వేదములు ప్రణవమందు పర్యస్థితములు. వాఙ్మయ మంతయు ప్రణవమే. కాన, ప్రణవము సభ్యసింపవలెను.

శం. భా. :- ఇత్యాది స్మృతేశ్చ విశ్వశబ్దే నోంకారోఽభిధీయతే-వాచ్య వాచకయో రత్యంతభేదాభావాత్. విశ్వమిత్యోంకార ఏవ బ్రహ్మేత్యర్థః ॥

ఇత్యాది స్మృతివచనముల వలన కూడ శ్లోకములోని 'విశ్వ' శబ్దము చేత ఓంకారము ప్రతిపాదింపబడుచున్నది. వాచ్యమైన బ్రహ్మకు, వాచకమైన ఓంకారమునకు అత్యంత భేదము లేదు. కనుక, విశ్వ మనగా ఓంకారమే. అదియే బ్రహ్మ యని అర్థము.

శం. భా. :- "సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ" తజ్జలానితి శాస్త్ర ఉపాసీత"

ఇతి- (ఛాన్దోగ్యమ్)

ఏతదుక్తం భవతి - యస్మాత్సర్వమిదం వికారజాతం బ్రహ్మ. తజ్జత్వా తల్లయత్వా తదనత్వాచ్చ. న చ సర్వస్యైకాత్మత్వే రాగాదయ స్సంభవంతి: 'తస్మా చ్చాస్త ఉపాసీత' ॥ ఇతి శ్రుతేః.

ఈ వికారజాతము సర్వము, బ్రహ్మయే; బ్రహ్మనుండి పుట్టి, బ్రహ్మ యందు లయమై, బ్రహ్మచే జీవించుచుండుట వలన ఈ వికారజాత మంతయు బ్రహ్మయే, యని తెలియ నగును. ఇట్లు సర్వము, ఏకాత్మక మగుటచే రాగాదులు సంభవింపవు. కావున, శాస్త్రుడై ఉపాసింపవలె నని ఛాన్దోగ్య శ్రుతి చెప్పుచున్నది.

శం. భా. :-

"శ్రూయతాం ధర్మసర్వస్వం శ్రుత్వా చైవావధార్యతామ్ ।

అత్మనః ప్రతికూలాని పరేషాం న పమాదరేత్ ॥" (విష్ణుధర్మ)

“అత్మైపమ్యేన సర్వత్ర సమం వశ్యతి యోఽర్జున ।
 సుఖం వా యది వా దుఃఖం స యోగీ పరమో మతః ” (గీతా)
 “విర్గుణః పరమాత్మాఽత్ర దేహే వ్యాప్య వ్యవస్థితః ।
 తమహం జ్ఞానవిజ్ఞేయం నావమన్యే న లంఘయే ॥
 యద్యాగమై ర్నవిన్దేయం తమహం భూతభావనం ।
 క్రమేయం త్వాం గిరిం చేమం హనుమావివ సాగరమ్ ॥” (వన పర్వ)
 “బద్ధవై దాణి భూతాని ద్వేషం కుర్వన్తి చేత్తతః ।
 శోచ్యాన్యహోఽతిమోహేన వ్యాప్తానీతి మనీషిణామ్ ॥
 ఏతే భిన్నదృశాం దైత్యా వికల్పాః కథితా మయా ।
 కృత్వాఽభ్యుపగమం తత్ర సంక్షేప శ్శూయతాం మమ ॥
 విస్తార స్సర్వభూతస్య విష్ణో స్సర్వమిదం జగత్ ।
 ద్రష్టవ్య మూత్మవ త్తస్మా ధభేదేన విచక్షణైః ॥
 సముత్స్పృజ్యాసురం బావం తస్మా ద్యూయం తథా పయమ్ ।
 తథా యత్నం కరిష్యామో యథా ప్రాప్స్యేమ నిర్వృతిమ్ ॥
 సర్వత్ర ద్వైత్యా స్సషతా ముపేతసమత్వ మారాధన మచ్యుతస్య
 న మన్త్రాదికృత స్తాత స చ నై సర్గికో మమ ।
 ప్రభావ ఏష సామాన్యో యస్య యస్యాఽచ్యుతో హృది ॥
 ఆన్యేషాం యో న పాపాని చింతయ త్యాత్మనో యథా ।
 తస్య పాపాగమ స్తాత హేత్వభావా న్నవిద్యతే ॥
 కర్మణా మనసా వాచా పరపీఠాం కరోతి యః ।
 తద్బీజం జన్మ ఫలితి ప్రభూతం తస్య చాఽశుభమ్ ॥”

విష్ణుధర్మములో నిట్లున్నది- ‘ధర్మసర్వస్వమును విని
 అవధరింపుడు. ఏవి తనకు దుఃఖకరములో వానిని పరులకు
 చేయకూడదు’. ‘తన కేది సుఖకరమో, అది సర్వత్ర సుఖకర

మనియూ, తన కేది దుఃఖకరమో అది సర్వత్ర దుఃఖకరమే అనియు సర్వమును తనతో సమానముగా భావించువాడు పరమయోగి, అనియు గీతలో చెప్పబడినది.

మహాభారతవనసర్వమున హనుమద్భీమ సంవాదములో అజ్ఞాతముగా నున్న హనుమంతునితో భీమసేను డిట్లనెను- 'నిర్గుణ పరమాత్మ ఈ నీ దేహమందు వ్యాపించి యుండెను. జ్ఞానగమ్యమై యున్న ఆ పరమాత్మను నేను అవమానించు వాడను కాను. కావున, నన్ను దాటి వెళ్ళు మని నీవనినను నేను లంఘింపను, శాస్త్రమ లచేత నా పరమాత్మను తెలిసి కొనకున్నచో హనుమంతుడు సాగరమును లంఘించి యున్నట్లు నేను నిన్ను, ఈ గిరిని, లంఘించెడివాడనే'.

ప్రహ్లాదుడు దైతులకు ఈ రీతిగ నుపదేశించెను- 'భూత మూలు బద్ధవైరము కలిగి ద్వేషించుచున్నచో అతిమోహ ముతో వ్యాప్తములై నవని జ్ఞానులకు శోచనీయము లగును, 'దైత్యులారా! భిన్నదృష్టికలహారి అభిప్రాయములను చెప్పితేని. ఇప్పుడు నేను సంక్షేపముగా దానిని చెప్పుచున్నాను. వినుడు, 'ఈ జగత్తంతయు సర్వభూతాత్మకమగు విష్ణువు యొక్క విస్తారము. అందువలన అభేదదృష్టితో ఆత్మ (తాను) వలెనే ద్రవ్యవ్యము.

'కావున, ఆసురభావమును విడిచి' మీరును మేమును నిర్వృతిని ఎట్లు పొందుదుమో ఆ రీతిగ ప్రయత్నము చేయు దము' 'దైత్యులారా! సర్వత్ర సమత్వము వహింపుడు. ఆ సమ త్వమే అచ్యుతుని ఆరాధన' 'నాలో నున్నది మన్తాదిమూలక

ప్రభావము కాదు, నై సర్గికమైనదియు కాదు, ఎవరెవరి హృదయమందు అచ్యుతుండునో వాఁకందరకు సామాన్యమైనదే ఇది, 'ఎవడు అన్యుల పాపములను చింతింపకుండునో అతనికి పాపము ప్రాప్తింపదు' 'ఎవడు మనోవాక్కాయములచేత పరులను పీడించునో, ఆ పరపీడనము బీజముగా గలవాని జన్మ, అధికమైన అశుభఫలము నిచ్చుచుండును.

శం. భా. :-

“సోఽహం న పాప మిచ్ఛామి న కరోమి వదామి వా ।

చిన్తయన్ సర్వభూతస్థ మాత్మస్యపి చ కేశవమ్ ॥

శారీరం మానసం వాగ్జం దైవం భూతభవం తథా ।

సర్వత్ర సమచిత్తస్య తస్య మే జాయతే కుతః ॥

ఏవం సర్వేషు భూతేషు భక్తి రచ్యభిచారిణీ ।

కర్తవ్యా పండితైర్ జ్ఞాత్వా సర్వభూతమయం హరిం ॥

సామ చోపప్రదానం చ భేదదండౌ తథా పరౌ ।

ఉపాయాః కథితా హ్యేతే మిత్రాదీనాం చ సాధనే ॥

తానేవాఽహం న పశ్యామి మిత్రాదీం స్తాత మా క్రుథః ।

సాధ్యాభావే మహాబాహో సాధనైః కిం ప్రయోజనమ్ ॥

సర్వభూతాత్మకే తాత జగన్నాథే జగన్మయే ।

పరమాత్మవి గోవిందే మిత్రాఽమిత్రకథా కుతః ॥

జడానా మవివేకానా మకూరాణామపి ప్రభో ।

భాగ్యభోగ్యావి రాజ్యావి సన్త్యగీతిమతామపి ॥

తస్మాద్యతేత పుణ్యేషు య ఇచ్ఛేన్మహతీం శ్రియం ।

యతితద్యం సమత్వే చ విర్వాణమపి చేచ్ఛతా ॥

దేవా మనుష్యాః పశవః పక్షి వక్ష్య సరీసృపాః ।

రూపమేత దనన్తస్య విష్ణో ర్భిన్నమివ స్థితమ్ ॥

ఏతద్విజానతా సర్వం జగత్ స్థావరజంగమమ్ ।

ద్రష్టవ్య మాత్మప ద్విష్ణు ర్యతోఽయం విశ్వరూపధృక్ ॥

ఏవం జ్ఞాతే స భగవా ననాదిః పరమేశ్వరః ।

‘పసేద త్యచ్యుత స్తస్మిన్ ప్రసన్నే క్షేత్రసంక్షయః ॥’ (విష్ణు-పు)

‘దైత్యులారా ! నేను పాపమును కోరను; చేయను; చెప్పను; సర్వభూతములయందును, నాయందును ఉన్న భగవంతుని చింతించుచున్నవాడను. కావున, సర్వత్ర సమచిత్తుడ నయి యున్న నాకు దుఃఖము, కాయకముగా గాని, మానసికముగా గాని, వాచికముగా గాని, దైవికముగా గాని, భౌతికముగా గాని, ఎట్లు కలుగును? ఇట్లు హరి, సర్వభూత మయు డని తెలిసికొని సర్వభూతములయందు నియతమగు భక్తి కలిగి యుండవలెను.

ఇక ప్రహ్లాదుడు తండ్రితో నిట్లు పలికెను- ‘సామదాన భేదదండము లను ఉపాయములు మిత్రులను అమిత్రులను సాధించుటకై చెప్పబడినవి. నా దృష్టికి మిత్రులనియు అమిత్రులనియు గోచరించుట లేదు. తండ్రి ! కోపింపకుము. మిత్రామిత్రరూపమైన సాధ్యము లేనప్పుడు సాధనములతో పని యేమి?

‘సర్వభూతాత్మకుడు, జగన్మయుడు, జగన్నాథుడు, పరమాత్మ యగు గోవిందుని యందు, తండ్రి ! మిత్రామిత్ర కథ ఎట్లు?’ ‘జడులు, అవివేకులు, అయి యుండి శూరులు, నీతి మంతులు కానట్టివారికి రాజ్యములు, భాగ్యభోగ్యము లగు

చున్నవి. (అక్కడ వారి పూర్వపుణ్యవిశేషమే కారణము; కనుక, మహేశ్వర్యమును కోరువాడు పుణ్య మార్జింప ప్రయత్నింపవలెను.) ‘దేవతలు, మనుష్యులు, పశువులు, పక్షులు, వృక్షములు, సర్పములు ఇవి యవి యననేల? ఈ రూపప్రపంచమంతయు, అనన్తుడగు విష్ణువు యొక్క రూపమే. భిన్నమువలె నున్నది’ ‘ఈ సత్యము తెలిసినవాడు స్థావరజంగమాత్మకమయిన సర్వజగత్తును విశ్వరూపధారి విష్ణువగుటచే ఆత్మతుల్యముగా దర్శింపవలయును. ఇట్టి జ్ఞానము కలిగినపుడు ఆదిరహితుడు, భగవానుడు నగు ఆ పరమేశ్వరుడు ప్రసన్నుడగును. ఆయన ప్రసన్నుడగుటతో సకల క్లేశనాశన మగును.

శం. భా. :-

“బహూనాం జన్మనా మన్తే జ్ఞానవాన్ మాం ప్రపద్యతే ।

వాసుదేవ స్సర్వమితి స మహత్మా సుదుర్లభః ॥” (గీతా)

ఇత్యాది వచనైశ్చ. హింసాదిరహితేన స్తుతి నమస్కారాది కర్తవ్యమితి దర్శయితుం విశ్వ శబ్దేన బ్రహ్మ అభిధేయతే ఇతి వా ।

“నుత్కర్మకృన్మత్పరమో మద్భక్త స్సంగవర్జితః ।

విర్వైర స్సర్వభూతేషు య స్స మామేతి పాండవ ॥” (గీతా)

“న చలతి విజవర్ణధర్మతోయః సమమతి రాత్మసుహృద్విపక్షపక్షే ।

స హరతి న చ హన్తి కించి దుచ్చైః స్థిత మనసం తమవేహివిష్టుభక్తమ్ ॥

విమలమతి రమత్సరః ప్రశాంతః శుచిచరితోఽఖిల సత్వమిత్రభూతః ।

స్రియహితవచనోఽస్తమానమాయో వసతి సహ హృదితస్య వాసుదేవః ॥

వసతి హృది సనాతనే చ తస్మిన్ భవతి పుమాన్ జగతోఽస్య

సౌమ్యరూపః ।

క్షీతిరసమతిరమ్యమాత్మనోఽంతః కథయతి చారుతయైన సాలిపోతః ॥

సకల మిదమహం చ వాసుదేవః పరమపుమాన్ పరమేశ్వర స్స ఏకః ।
 ఇతిమతి రచలా భవత్యశస్తే హృగయగతే న్రజ తావ్విహాయ దూరాత్ ।
 యమనియమ నిదూతకల్మషాణామ్ అనుదిన మమ్యతస క్తమానసానామ్ ।
 అపగతమదమానమత్సరాణామ్ న్రజ భటదూరతరేణ మాసవానామ్ ॥”
 (ఓష్ఠ, పు.)

ఇత్యాది వచనైః వైష్ణవలక్షణస్వైవంప్రకారత్వాచ్చ హింసాది
 రహితేన నిష్ఠోః స్తుతినమస్కారాది కర్తవ్య మితి.

బహుజన్మల అంతమందు ‘సర్వము వాసుదేవ పర
 మాత్మయే’, అను జ్ఞానము కలవాడై నన్ను పొందుచున్నాడు.
 అట్టి మహాత్ముడు దుర్లభుడు.

ఇత్యాది వచనములచేత హింసాదిరహితుడయి స్తుతి
 నమస్కారాదికము చేయవలయు ననుటకై భీష్మోక్తశ్లోకము
 లోని ‘విశ్వ’ శబ్దము బ్రహ్మచు ప్రతిపాదించుచున్న దనవచ్చును.

‘సర్వభూతములందు నిర్వైరుడై, నాకు చెందిన కర్మనే
 చేయుచు నాయందే పరమ తాత్పర్యము కలిగి నా భక్తుడై
 ఎవ్వడు సంగవర్జితుడై యుండునో అతడు అర్జునా ! నన్ను
 పొందును.

‘తన వర్ణధర్మమును విడువనివాడై శత్రుమిత్రపక్ష
 ములయందు సమదృష్టి కలవాడై ఒకని సొత్తు హరింపక, ఎవ్వరిని
 హింసింపక ఉదారమనస్కుడై ఎవడుండునో వానిని విష్ణు
 భక్తునిగ తెలిసికొనుము’ ‘నిర్మల మయిన బుద్ధి కలిగి మాత్స
 ర్యము లేక, ప్రశాంతుడు, పవిత్రచరితుడు, సర్వభూతమైత్రి
 కలవాడు, ప్రియహితవచనుడు, కపట మెరుగనివాడునై

వర్తించునో వాని హృదయమందు వాసు దేవ పరమాత్మ సదా, వసించును. 'ఆ సనాతనపరమాత్మ ఎవని హృదయమందు వసించుచుండునో, అతడు ఈ జగత్తునకు సౌమ్యమూర్తియై గోచరించుచుండును. చిన్న సాలనృక్షము సుందరముగ దర్శనీయమై యుండి తనయందు అన్తర్గతమై యున్న భూసారమును ప్రకటించుచున్నరీతిగ వాని ఆ సౌమ్యరూపమే వానియందు అన్తర్గతమై యున్న ఆపరమాత్మ స్థితిని ప్రకటించుచుండును. 'ఆ పరమాత్మ, హృదయగతుడై యుండగా ఈ సకలజగత్తు నేనును వాసు దేవపరమాత్మయే, ఆ పరమేశ్వరుడు అద్వితీయుడు, అను నిశ్చలమైన బుద్ధి ఎవరికుండునో వారిని విడిచి దూరముగా వెళ్ళుడు.

'యమ - నియమముల చేత కల్మషరహితులై అనుదినము అచ్యుతునియందు లగ్నమనస్కులై మద-మాన-మత్సర-విరహితులై యుండు మానవులకు అతిదూరముగా వెళ్ళుడు, అని యమధర్మరాజు తన భటులను ఆదేశించి యుండెను' అని విష్ణుపురాణ వచనములను బట్టి తెలియును. 'న చలతినిజనర్హధర్మతో యః' 'త మవేహి విష్ణుభక్తమ్' అను విధముగ వైష్ణవ లక్షణములు కలవాడై హింసారహితుడై విష్ణువుయొక్క స్తుతి - నమస్కారాదికము చేయవలెనని గ్రహింపవలయును.

శం. భా. :- 'శ్రద్ధయా దేయమ్. అశ్రద్ధయాఽదేయమ్' 'శ్రద్ధయాగ్ని స్సమిధ్యతే' ఇత్యాది శ్రుతేః । 'శ్రద్ధాపూతం వదాన్యన్య హత మశ్రద్ధయే తరత్' (శాన్తి) 'ఇమం స్తవ మధీయానః శ్రద్ధాభక్తిసమన్వితః'.

అశ్రోత్రియం శ్రాద్ధ మధీత మవ్రత

మదక్షిణం యజ్ఞ మనృత్విజా హుతమ్ ।

అశ్రద్ధయా దత్త మసంస్కృతం హవి

ర్భాగా షడేతే తప దైత్యసత్తమ ॥

పుణ్యం మద్వేషిణాం యచ్ఛ మద్భక్తద్వేషిణాం తథా ।

క్రయనిక్రయసక్తానాం పుణ్యం యచ్ఛాగ్నిహోత్రిణామ్ ॥

అశ్రద్ధయా చ యద్దానం యజతాం దదతాం తథా ।

తత్సర్వం తవ దైత్యేంద్ర మత్రప్రసాదా దృవిష్యతి ॥ (హరివంశ)

అశ్రద్ధయా హుతం దత్తం తపస్తప్తం కృతం చ యత్ ।

అస దిత్యుచ్యతే పార్థ న చ తత్ ప్రేత్య నో ఇహ ॥

ఇత్యాది స్మృతిభిశ్చ శ్రద్ధయా స్తుతినమస్కారాదిక ర్తవ్య మశ్రద్ధయా
న కర్తవ్యమ్ 'ఓం తత్సతిది నిర్దేశో బ్రహ్మణ స్త్రివిధాః స్మృతః
ఇతి భగద్వచనాత్ స్తుతినమస్కారాదికం కర్మ ఆసాత్త్వికం విగుణమపి
శ్రద్ధాపూర్వకం బ్రహ్మణోఽభిధానత్రయప్రయోగేణ సగుణం సాత్త్వికం
సంపాదితం భవతి.

దానము శ్రద్ధతో చేయవలెను; అశ్రద్ధతో చేయరాదు.
అగ్ని శ్రద్ధతో నుపాసింపబడి ప్రజ్వలించును.' ఇత్యాది శ్రుతి
వచనముల చేతను. 'దాతయొక్క దానము శ్రద్ధ చేత పవి
త్రము- అను శాంతిపర్వమందలి వచనము చేతను 'ఈ విష్ణు
సహస్రనామ స్తవము శ్రద్ధాభక్తులతో అధ్యయనము చేయతగి
నది' 'శ్రోత్రియరహిత శ్రాద్ధము, వ్రతవిహీనాధ్యయనము,
దక్షిణాహీన యజ్ఞము, ఋత్విక్కుకానివాడు చేయు హోమము
అశ్రద్ధతో చేయుదానము, అసంస్కృతమైన హవిస్సు,
ఈ ఆరును బలిదైత్యునకు చెందును, 'నన్ను, నా భక్తులను

ద్వేషించువాడియొక్క పుణ్యము, క్రయవిక్రయాసక్తులగు ఆహితాగ్నులపుణ్యము, యజ్ఞులు, దాతలును అశ్రద్ధతో చేసిన దానము, ఈ సర్వము దైత్యేంద్రుడవగు బలిచక్రవర్తీ ! నా అనుగ్రహమున నీకు ప్రాప్తించును' అను హరివంశవచనముల చేతను 'హోమము కాని, దానముకాని, తపము కాని, మరి యేదియైనను అశ్రద్ధతో చేసినది 'అసత్' అని చెప్పబడును, అట్టిది ఇహమునకు గాని, పరమునకు గాని, యుపయోగింపదు- అని చెప్పుచున్న స్మృతుల చేతను, శ్రద్ధతోనే స్తుతినమస్కారాది కము చేయవలెను; అశ్రద్ధతో చేయరాదు, అని తెలియును. 'ఓమ్ తత్ సత్, అని బ్రహ్మయొక్క నిర్దేశము లనుచున్న భగవద్వచనమునుబట్టి స్తుతినమస్కారాదికర్మ అసాత్త్విక మయినను, విగుణ మయినను, శ్రద్ధాపూర్వకముగ బ్రహ్మవాచకములగు పై మూడు పదముల నుపయోగించుటచే ఆ కర్మ సగుణము, సాత్త్వికము అగు నని తెలియనగును.

శం. భా. :- 'ఆత్మానం విష్ణుం ధ్యాత్వాఽర్చనస్తుతి నమస్కారాది కర్తవ్యమ్.

“నాఽవిష్ణుః కీర్తయే ద్విష్ణుం నాఽవిష్ణు ర్విష్ణు మర్చయేత్ ।

నాఽవిష్ణు స్సంస్మరే ద్వివిష్ణుం నాఽవిష్ణు ర్విష్ణు మాప్నుయాత్ ॥”

ఇతి మహాభారతే కర్మకాండే

“సర్వాజ్యేతాని నామాని పరస్య బ్రహ్మణోఽనఘ ॥” (విష్ణుధర్మ)

“యం యం కామ మభిధ్యాయే త్తం తమాప్నో త్యనంశయమ్ ॥”

సర్వకామా నవాప్నోతి సమారాధ్య జగద్గురుమ్ ।

తన్మయత్వేన గోచిన్ద మిత్యేత ద్దాల్భ్య నాన్యథా ॥

తన్మయో వాంఛితాన్ కామాన్ శుభవాప్నోతి మానవః ॥” ఇతి (విష్ణుధర్మే)

“సర్వభూతస్థితం యో మాం భజ త్యేకత్వ మాస్థితః ।

సర్వథా వర్తమానోఽపి స యోగీ మయి వర్తతే ॥” ఇతి

(భగవద్గీతాసు)

“అహం హరి స్పర్వ మిదం జనార్దనో నాన్యత్తతః కారణకార్యభాతమ్ ।

ఈదృజ్మనో యస్య న తస్య భూయో భవోచ్ఛరా ద్వస్త్యగతా భవన్తి ॥”

(ఇతి విష్ణుపురాణే)

“గురో ర్యత్ర పరీవాదో విన్దా వాఽపి ప్రవర్తతే ।

కర్ణౌ తత్ర సిధాతన్యో గన్తన్యం వా తతోఽన్యతః ॥” (విష్ణుధర్మ)

“తస్మా ద్ప్రహ్లా వాచార్యస్వరూపే జాపతిష్ఠతే ।” ఇతి (స్మృతేః)

“వరం హుతవహజ్వాలాపుంజస్యాన్తర్వ్యవస్థితః ।

న శౌరిచిన్తావిముఖజనసంవాసవై శసమ్ ॥”

ఇతి కాత్యాయనవచనాత్ యత్ర దేశే వాసుదేనవిన్దా తత్ర వాసో
న కర్తవ్యః.

“యస్య దేవే పరా భక్తి ర్యథా దేవే తథా గురౌ ।

తస్యైతే కథితా హ్యర్థాః ప్రకాశన్తే మహాత్మనః ॥”

ఇతి శ్వేతాశ్వతరోపనిష న్మన్త్రవర్ణాత్ హరా గురౌ చ పరా భక్తిః
కార్యేతి.

తనను, విష్ణువుగా ధ్యానించి అర్చన - స్తుతి - నమ
స్కారాదికము చేయవలెను. కనుకనే తనను విష్ణువుగా భావిం
పక, విష్ణువును కీర్తించుట, విష్ణువు నర్చించుట, విష్ణువును స్మరిం
చుట, విష్ణువును పొందుట, సంభవింపదు - అని మహాభారత
మందలి కర్మకాండ పంచనము చెప్పుచున్నది. ‘ఈ నామము
లన్నియు పరబ్రహ్మకు చెందినవే, అని విష్ణుధర్మోత్తరములో

చెప్పబడినది. మరియు 'జగద్గురువగు పరమాత్మ నారాధించిన వాడు కోరినదంతయు నిస్సంశయముగ పొందును, తన్మయత్వముతో గోవిందు నారాధించి సర్వవాఙ్చితములను పొందును- అని విష్ణుధర్మవచనము వలన తెలియుచున్నది.

సర్వభూతస్థితుడ నగు నన్ను, ఏకత్వమును పొంది భజించువాడు యోగి; ఆత డెట్లు వర్తించుచున్నను, నాయందే వర్తించుచుండును- అని భగవద్గీత చెప్పుచున్నది.

ఆ శ్రీహరియే నేను; ఈ సర్వప్రపంచము ఆ జనార్దనుడే; కార్యకారణజాత మంతయు ఆయన కంటె వేరుగా లేదు- అని యిట్టి మనస్సు కలవానికి సంసారసంబంధములైన ద్వంద్వములను వ్యాధులు మరల సంభవింపవు- అని విష్ణుపురాణమందు చెప్పబడినది.

'గురువును తిరస్కరించుట నిందించుట జరుగుచున్న పుడు చెవులు మూసికొనవలయును. లేదా అక్కడి నుండి లేచిపోవలయును- అని విష్ణుధర్మవచనము ఆదేశించుచున్నది.

'బ్రహ్మయే ఆచార్యస్వరూపమున నుండె' నని స్మృతి చెప్పుచున్నది.

'శ్రీహరిచింత్రావిముఖులగు జనులతో కలిసియుండుట కంటె అగ్నిజ్వాలల మధ్య నుండుట కొంత మంచిది'- అను కాత్యాయన వచనానుసారము వాసుడేవనింద జరిగెడి చోట వసింపరాదు- అని గ్రహింపవలయును.

‘ఎవనికి శ్రీహరియందు పరమభక్తియో, శ్రీహరి
యందు వలెనే గురువునందును పరమభక్తియో వానికి చెప్ప
బడిన యావద్విషయములు ప్రకాశించుచుండును— అను
శ్వేతాశ్వతరోపనిష ద్వచనానుసారము హరియందును గురువు
నందును పరమభక్తి కలిగి యుండవలెను.

శం. భా.- “ఆవశేనాపి యన్నాన్ని కీర్తితే సర్వపాతకైః ।

పుమా విముచ్యతే సద్యః సింహత్రస్తైః వృకై రివ ॥” (విష్ణు)

జ్ఞానతోఽజ్ఞానతో వాఽపి వాసుదేవస్య కీర్తనాత్ ।

తత్సర్వం విలయం యాతి తోయస్థం అవణం యథా ॥

కలికల్మష మత్యుగ్రం నరకార్తిప్రదం నృణామ్ ।

ప్రయాతి విలయం సద్యః సకృత్ కృష్ణస్య సంస్మృతేః ॥” (విష్ణు)

“సకృత్స్మృతోఽపి గోవిన్దో నృణాం జన్మకతైః కృతమ్ ।

పాపరాశిం దహ త్యాశు తూలవాశి మివాఽనలః ॥

సేయం వదనవల్మీకవాసిని రసనోరగీ ।

యా న గోవిన్ద గోవిన్ద గోవిన్దేతి ప్రభాషతే ॥

పావవల్లీ ముఖే తస్య జిహ్వారూపేణ తిష్ఠతి ।

యా న వక్త్రీ దివరాత్రౌ గుణాన్ గోవిందసంభవాన్ ॥

సకృదుచ్ఛరితం యేన హరి రిత్యక్షరద్వయమ్ ।

బద్ధః పరికర స్తేన మోక్షాయ గమనం ప్రతి ॥” (ప. ద్మపు)

“ఏకోఽపి కృష్ణస్య కృతః ప్రణామో

దశాశ్వమేధావభృథేన తుల్యః ।

దశాశ్వమేధీ పునరేతి జన్మ

కృష్ణప్రణామీ న పునర్భవాయ ॥”

(శాంతిపర్వ)

ఏవమాదివచనైః శ్రద్ధాభక్త్యో రథావేఽపి నామసంకీర్తనం సమస్తం
దురీతం నాశయతీ త్యుక్తమ్ కిముత శ్రద్ధాచిహ్వార్వకం సహస్రనామ
సంకీర్తనం నాశయతీతి.

“మనసా నా ఆగ్రే సంకల్పయ త్యథ వాచా వ్యాహరతి. ‘యద్ది
మనసా ధ్యాయతి తద్వాచా వదతి’ ఇతిశ్రుతిభ్యాం స్మరణం ధ్యానం చ
నామసంకీర్తనేఽస్తర్భూతమ్”.

“యస్మిన్న్యస్తమతి ర్నయాతి నరకం స్వర్గోఽపి యచ్ఛిస్తనే ।
విఘ్నో యత్ర నివేశితాత్మమనసో బ్రాహ్మోఽపి లోకోఽల్పకః ॥
ముక్తిం చేతసి యః స్థితోఽమలధియాం పుంసాం దదా త్యవ్యయః ।
కిం చిత్రం యదఘం ప్రయాతి విలయం తత్రాఽచ్యుతే కీర్తితే ॥”

ఇతి విష్ణుపురాణాన్తే శ్రీపరాశరేణోపసంహృతమ్ .

“అలోఽయ సర్వశాస్త్రాణి విచార్య చ పునఃపునః

ఇదమేకం సువిష్పన్నం ధ్యేయో నారాయణ స్సదా ॥”

ఇతి శ్రీమహాభారతాన్తే భగవతా శ్రీవేదవ్యాసేనోపసంహృతమ్.

“హరిరేక స్సదా ధ్యేయో భవద్భి స్సత్త్వసంస్థితైః ।

ఓమిత్యేవం సదా విప్రాః పఠత ధ్యాత తేశవమ్ ॥”

ఇతి హరిసంకే కైలాసయాత్రాయాం హరిరేకో ధ్యాతవ్య ఇత్యుక్తం.
మహేశ్వరేణాసి ఏతత్సర్వ మభిప్రేత్య ‘ఏష మే సర్వధర్మాణాం
ధర్మోఽధికతమో మతః’ ఇత్యాధిక్య ముక్తమ్.

“అవశుడయి భగవన్నామము కీర్తించినను సింహమునకు
భయపడి పలాయనము చేయు తోజేల్ల వలె తత్త్వము పాతక
ములు పోవును; జ్ఞానముతో గాని అజ్ఞానముతో గాని చేసిన
వాసుదేవకీర్తనము వలన పాతక మంతయు నీటిలో లనణము

వలె అంతరించును, అత్యుగ్రము నరకదుఃఖప్రదము నగు కలి కల్మషము ఒక్కసారి చేసిన శ్రీకృష్ణసంస్మరణము వలన వెంటనే హరించిపోవును.” అని విష్ణుపురాణవచనములు నామసంకీర్తన మాహాత్మ్యమును వివరించినవి.

“గోవిందుని సృకత్స్మరణము, మనుజులజన్మశతకృతమగు పాపరాశిని అగ్ని తూలరాశిని దహించు రీతిగ దహించును”; “ఎవ్వని జిహ్వా గోవిందనామమును కీర్తింపకుండునో అది వాని వదన మను వల్మీకము (పుట్ట)లో నున్న సర్పమే, ఎవ్వని జిహ్వా అహోరాత్రములు గోవిందగుణగానము చేయుకుండునో అది వాని ముఖమందు జిహ్వరూపమున నున్న పాపవల్లియే, హరి అను అక్షరద్వయము ఒక్కసారి ఎవనిచే నుచ్చరింపబడునో ఆతడు మోక్షగమనమునకు సామగ్రిని సంపాదించి యున్నవాడగును- అని పద్మపురాణవరసముల వలన తెలియుచున్నది.

శ్రీకృష్ణునకు చేసిన ఒక వందనము కూడ దశాశ్వమేధావ భృథతుల్యఫల మిచ్చును. దశాశ్వమేధములు చేసినవాడు మరల జన్మించును. శ్రీకృష్ణప్రణామము చేసినవాడు మాత్రము మరల జన్మింపడు- అని భారతవచనము తెలియ చేయుచున్నది.

ఈ విధముగా నున్న వచనములచేత శ్రద్ధాభక్తి రహితముగ చేసిన నామసంకీర్తనము వలన కూడ, సమస్తదురితము నశించు నని చెప్పబడినది. ఇక శ్రద్ధాభక్తిపూర్వకముగ చేసిన సహస్రనామసంకీర్తనము వలన దురితనాశన మగునని చెప్ప నేల!

‘మొదట మనస్సుచేత సంకల్పించింతరువాత వాక్కుతో చెప్పును’- దేనిని మనస్సుతో ధ్యానించునో దానిని వాక్కుతో చెప్పును, అను శ్రుతులచే చెప్పబడిన స్మరణము ధ్యానము - ఈ రెండును నామసంకీర్తనములో అంతర్భూతములని తెలియ నగును.

‘ఏ పరమాత్మయందు లగ్నమైన మనస్సు కలవాడు నరకమును పొందడో, ఏపరమాత్మచింతనములో స్వర్గముకూడ విఘ్న మగునో, ఏ పరమాత్మ యందు ఏకాగ్రచిత్తము కలవానికి బ్రహ్మలోకము కూడ అల్పమే అగునో, ఏ పరమాత్మ శుద్ధా నఃకరణుల చిత్తమందుండి ముక్తి నిచ్చుచుండునో, ఆ పరమాత్మయొక్క సంకీర్తనము చేత పాపనాశ మగుటలో ఆశ్చర్య మేమున్నది?’ అని విష్ణుపురాణాంతమందు శ్రీపరాశర మహర్షి చేత ఉపసంహారము చేయబడినది.

‘సర్వశాస్త్రములను ఆలోచన చేసి పునఃపునః విచారించి చూడగా, సదా సదా నారాయణధ్యానము కర్తవ్యము- అను విషయ మొక్కటియే నిష్పన్న మయినది’- అని శ్రీమహా భారతాంతమందు, వేదవ్యాసభగవానుని చేత ఉపసంహారము చేయబడినది.

‘సాత్త్వికులగు మీచేత ఎల్లప్పుడును హరియొక్కడే ధ్యానింపదగినవాడు, విప్రులారా! సదాప్రణవమును పఠింపుడు కేశవుని ధ్యానింపుడు’- అని హరివశంము యందలి కైలాస యాత్ర వర్ణనలో ‘హరి యొక్కడే సదా ధ్యేయ’ డని

మ హేశ్వరునిచే గూడ చెప్పబడినది. దీనినంతను మనస్సున నుంచుకొని 'ఏష మే సర్వధర్మాణాం ధర్మోఽధికతమో మతః' అని భీష్మునిచే హరినామసంకీర్తనము యొక్క యాధిక్యము చెప్పబడినది.

శం. భ. :- కిమేకం దై వతమ్ ఇత్యారభ్య కిం జపన్ ముచ్యతే జన్తుః ఇతి షట్ప్రశ్నేషు యతస్సర్వాణి ఇతి ప్రశ్నోత్తరాభ్యాం యద్రుచ్యోక్తం తద్విశ్వశబ్దేనోచ్యతే ఇతి వ్యాఖ్యాతమ్.

తత్కిమిత్యాకాంక్షయా మాహ- 'విష్ణుః' ఇతి తథా చ ఋగ్వేదే- 'తము స్తోతరః పూర్వ్యం యథావిద ఋతస్య గర్భం జమషాఽపి పర్తవ, అస్య జానంతో నామ చిద్వివిక్తన మహస్తే విష్ణో సుమతిం భజామహే' (2-2-26) ఇత్యాది క్రుతిభిః విష్ణోర్నామసంకీర్తనం సమ్యక్ జ్ఞాపప్రాప్తయే విహితమ్, తమేవ స్తోతరః పురాణం యథా జ్ఞానేన సత్యస్య గర్భం జమ్ సమాప్తిం కురుత, జానంతః ఆ అస్య విష్ణోః నామాపి ఆవదత, అన్యే వదన్తు మా వా, హేవిష్ణో, వయం తే సుమతిం శోభనం మహః భజామహే ఇతి క్రుతే రభిప్రాయః.

"కిమేకం దై వతమ్" అని ఆరంభించి 'కిం జపన్ ముచ్యతే జన్తుః' అనుచు చేయబడిన ఆరు ప్రశ్నములలో 'యతస్సర్వాణి' అని ప్రశ్నోత్తరముచేత ఏ బ్రహ్మ చెప్పబడెనో అది 'విశ్వ' శబ్దము చేత వ్యాఖ్యాత మయినది.

ఆ వ్యాఖ్యాతవిషయమే 'విష్ణు' శబ్దము చేత ప్రతిపాదింప బడెను. అది ఋగ్వేదములో నిట్లు చెప్పబడినది-

'విష్ణునామ సంకీర్తనము సమ్యక్ జ్ఞానప్రాప్తి కొరకు విధింపబడినది. సత్యసారమగు ఆపురాణపురుషుని యధార్థ

జ్ఞానముతో స్తుతించువారయి జన్మసమాప్తిని పొందుదు. ఈ విష్ణువుయొక్క నామములను కూడ తెలిసికొని కీర్తింపుడు, ఓ విష్ణుదేవా! అన్యులు కీర్తించినను కీర్తింపకున్నను మేము నీయొక్క శుభావహమైన తేజస్సును భజించుచున్నాము'- అని శ్రుతియొక్క అభిప్రాయము.

శం. భా. :- వేదేష్టి వ్యాసోత్తీతి విష్ణుః విషేర్వాప్త్యభిధాయనో నుక్రత్యయాంతస్య రూపం విష్ణు రితి దేశ-కాల-వస్తు-పరిచ్ఛేదకూన్య ఇత్యర్థః.

“వ్యాప్తే మే రోదసీ పార్థ క్రాంతి శ్చాచ్ఛాభ్యధికా స్థితా
క్రమణా చ్ఛాప్యహం పార్థ విష్ణు రిత్యభినంహితః ||”

(ఇతి మహాభారతే- ౯౩ వీ.)

“యచ్చ కించి జగత్సర్వం దృశ్యతే శ్రూయతేఽపి వా ।
అంతర్బహిశ్చ తత్సర్వం వ్యాప్య నారాయణః స్థితః ||”

(ఇత్యాది శ్రుతేః బృహన్నారాయణే)

“సత్త్వ భూతస్థ మేకం నారాయణం కారణపురుష మకారణంపరం
బ్రహ్మ శోకమోహ వినిర్ముక్తం విష్ణుం ధ్యాయ న్నసీదతి”

(ఇతి ఆత్మబోధోపనిషది)

విశతే ర్వా నుక్రత్యయాంతస్య రూపం విష్ణు రితి.

“యస్మా ద్విష్ట మిదం సర్వం తస్య శక్త్యా మహాత్మనః ।

తస్మా దేవోచ్యతే విష్ణుః విశే ర్ధాతోః ప్రవేశనాత్ ||” (ఇతి విష్ణుపురాణే)

౨. విష్ణుః—

విష్ణు శబ్దము వ్యాస్త్యర్థకమైన ‘విష్ణు’ ధాతువు యొక్క ‘నుక్’ ప్రత్యయాంతరూపము. దేశ - కాల - వస్తు-

పరిచ్ఛేదశూన్యమైన స్వరూప మని యర్థము.

‘నాచేత భూమ్యాకాశములు వ్యాస్తము లగుటచేతను భూనభోంతరాశములు నాచే ఆక్రమింప బడుటచేతను నేను ‘విష్ణు’నని చెప్పబడితిని’- అని శాన్తి పర్వమునందు ‘విష్ణు’ శబ్దము నిర్వచింపబడినది.

‘వృష్టమగుచున్న జగత్తు, శ్రుతమగుచున్న జగత్తు, వది యేది కలదో దానినంతను వ్యాపించియున్నవాడు నారాయణుడు’- అని బృహన్నారాయణ శ్రుతి ప్రతిపాదించినది.

సర్వభూతస్థుడై అద్వితీయుడై నారాయణుడై కారణ పురుషోడై కారణరహితస్వరూపుడై పరబ్రహ్మయై శోక మోహ వినర్ముక్తుడై యొప్పు విష్ణువును ధ్యానించువాడు సద్గతి నొందును- అని అత్మబోధోపనిషత్తు విష్ణుస్వరూపమును వివరించెను.

విష్ణుశబ్దము ‘విశ’ధాతువుయొక్క ‘నుక్’ ప్రత్యయాంత రూపము కూడ అగుచున్నది.

‘ఈ సకలప్రపంచమున ఆ పరమాత్మశక్తి ప్రవిష్టమై యున్న కారణముచేత ప్రవేశార్థక ‘విశ’ధాతువును బట్టి ‘విష్ణుః’ అని చెప్పబడెను- అనియు విష్ణుపురాణము తెలియజేయు చున్నది.

ఇట్లు సహస్రనామములలో విశ్వం విష్ణు ర్వషట్కారః అను శ్లోకము యందలి ‘విశ్వ - విష్ణు’ శబ్దములను వ్యాఖ్యానించి ‘షష్ట్కార’శబ్దమును వ్యాఖ్యానించుచున్నాడు.

శ. ఖ. :- యదుద్దేశేనాభ్యరే వషట్ క్రియతే స వషట్కారః. యస్మిన్ యజ్ఞే వా వషట్ క్రియా స వషట్కారః. 'యజ్ఞో వై విష్ణుః' ఇతి శ్రుతేః 'యజ్ఞో వషట్కారః' యేన వషట్కారాది మంత్రాశ్చనా వా దేవాన్ ప్రణయతి స వషట్కారః దేవతా వా. 'ప్రజాపతిశ్చ వషట్కారశ్చ' ఇతి శ్రుతేః. చతుర్భిశ్చ చతుర్భిశ్చ ద్వాభ్యాం పంచభి రేవ చ హూయతే చ పునర్ద్వాభ్యాం స మే విష్ణుః ప్రసీదతు.

(ఇత్యా దిన్మృతేశ్చ)

3. వషట్ కారః—

యజ్ఞమందు వషట్ క్రియ ఎవరి నుద్దేశించి చేయబడునో ఆ ఉద్దిష్టస్వరూపము వషట్కార మనబడును.

మరియు, ఏ యజ్ఞమందు వషట్ క్రియ చేయబడునో ఆ యజ్ఞము వషట్కార మనబడును. 'యజ్ఞో వై విష్ణుః' అను శ్రుతిని బట్టి యజ్ఞము వషట్కారము- అని తెలియనగును.

మరియు, ఏవషట్కారాది మంత్రరూపమున దేవతలను తృప్తిపరచుచుండెనో అది వషట్కార మనబడును.

ACCNO. 11710
మరియు, 'ప్రజాపతిశ్చ వషట్కారశ్చ' అను శ్రుతినిబట్టి దేవత వషట్కారము- అని చెప్పనగును. 294.531

6-000
'నాల్గు నాల్గు అక్షరములు కల 'ఆశ్రవయ' 'అస్తు శ్రౌషత్' రెండక్షరములు కల 'యజ' అయిదక్షరములు కల 'యే' యనామసే' మరల, రెండక్షరములు కల 'వషట్' మంత్రములు చేత హూయమానుడగు ఆ విష్ణువు నా యెడల ప్రసన్నుడగు గాక'- యని స్మృతి చెప్పుచున్నది.

శం. భా. :- 'భూతం చ. భవ్యం చ. భవచ్ఛ' భూతభవ్యభవన్తి. తేషాం ప్రభుః- భూతభవ్యభవత్ప్రభుః. కాలభేద మనాదృత్వ సన్మాత్రప్రతి యోగిక మైశ్వర్య మస్యేతి ప్రభుత్వమ్, రజోగుణం సమాశ్రిత్య విరించి రూపేణ భూతాని కిరోతీతి భూతకృత్. తమోగుణ మాస్థాయ స రుద్రాత్మనా భూతాని కృన్తతి కృణోతి. హినస్తీతి భూతకృత్. సత్త్వగుణ మధిష్ఠాయ భూతాని విభర్తి పాలయతి దారయతి పోషతీతి వా భూతభృత్. ప్రపంచ రూపేణ భవతీతి కేవలం భవతీ త్యేవ వా భావః. భవనం భావః సత్తాత్మకో వా. భూతాత్మా. భూతాన్య మాత్మా అర్తర్థామీతి భూతాత్మా 'ఏష త ఆతాఽన్తర్థామ్యమృతః' ఇతి శ్రుతేః. భూతాని భావయతి జనయతి వర్దయతీతి వా భూతభావనః.

౪. భూతభవ్యభవత్ప్రభుః—

భూతము, భవ్యము, (భవిష్యత్) భవత్ (వర్తమానము) వీనికి ప్రభువు కాన 'భూతభవ్యభవత్ప్రభుః' అని చెప్పబడును. పరమాత్మయొక్క ప్రభుత్వము కాలపరిచ్ఛిన్నము లేక సన్మాత్రరూపమైన ఐశ్వర్యము (ఈశ్వరత్వము) కలది.

౫. భూతకృత్—

రజోగుణము నాశ్రయించి చతుర్ముఖబ్రహ్మరూపమున భూతసృష్టి చేయుచుండుటచేత 'భూతకృత్' అనియు, తమోగుణము నాశ్రయించి రుద్రరూపమున భూతములను 'కృన్తతి' హింసించుచుండుటచేతను 'భూతకృత్' అనియు చెప్పబడును.

౬. భూతభృత్—

సత్త్వగుణము నాశ్రయించి భూతములను 'విభర్తి' పాలించుచు పోషించుచుండుటచే 'భూతభృత్' అనిచెప్పబడును.

2. భావః—

ప్రపంచరూపముతోడను, కేవలస్వస్వరూపముతోడను, ఉన్నవాడు కనుక 'భావ' శబ్దముచే చెప్పబడును. భవనము 'భావ' మగుటచే సత్తాత్మకు డనియు అర్థము.

౩. భూతాత్మా—

భూతములకు ఆత్మ, అస్త్ర్యామి కాన, 'భూతాత్మా' యని కీర్తింపబడుచున్నాడు. 'నీ ఈ యాత్మ అస్త్ర్యామి'— అని శ్రుతి చెప్పుచున్నది.

౪. భూతభావనః—

భూతములను పుట్టించుచున్నందుననువృద్ధి నొందించు చున్నందునను 'భూతభావనః'— అని చెప్పబడుచున్నాడు.

శ్లో॥ 'పూతాత్మా పరమాత్మా చ ముక్తానాం పరమా గతిః |
అవ్యయః పురుషః సాక్షీ తేత్రజ్ఞోఽక్షర ఏవ చ || ౧౫

శం. భా. :- భూతకృవాదిభిః గుణతన్వృత్వం ప్రాప్తం ప్రతిషిద్యతే. పూతాత్మా ఇతి. పూతః ఆత్మా యస్య సః పూతాత్మా కర్మధారయో వా. 'కేవలో నిర్గుణశ్చ' ఇతి శ్రుతేః గుణోపరాగః స్వేచ్ఛాతః పురుషస్యేతి కల్ప్యతే. పరమశ్చాసౌ ఆత్మాచేతి పరమాత్మా. కార్యకారణవిలక్షణో విత్య కుద్ధ ఋద్ధ ముక్త స్వభావః ముక్తానాం పరమా ప్రకృష్టా గతిః గన్తవ్యా దేవతా పునరావృత్త్యసంభవా తద్గతస్యేతి ముక్తానాం పరమా గతిః 'మాముపేత్య తు కౌన్తేయ పునర్జన్మ న విద్యతే ఇతి భగవద్వచనమ్' న వ్యేతి నాఽస్య వ్యయో వినాశో వికారో వా విద్యతే ఇతి అవ్యయః 'అజ రోఽమరోఽచ్యయః' ఇతిశ్రుతేః పురం- శరీరం, తస్మిన్ శేతే పురుషః

“నవద్వారం పురంపుణ్య మేతై ర్భవై స్సమన్వితం. వ్యాపమహాత్యే శే
త్మాయ స్తసాత్పురుష ఉచ్యతే” ఇతి మహాభారతే. యస్య ఆస్తేః వ్యత్యస్తా
క్షరయోగాత్ అసీత్పురా పూర్వమేవేతి విగ్రహం కృత్వా వ్యుత్పాదితః
పురుషః “పూర్వమేవాహమిహాస మితి తత్ పురుషస్య పురుషత్వమ్”
ఇతి శ్రుతేః అథవా. పురుషమారిమ ఉత్కర్షణాలిషు. సత్త్వేషు సీదతీతిః
పురూణి ఫలాని సనోతి దదాతీతి వా. పురూణి భువనాని సంహారసమయే
స్యతి అన్తం కరోతీతి వా; పూర్వత్వాత్ పూరణాద్వా సదనాద్వా పురుషః
“పూరణాత్ సదనాచ్చైవ తతోఽసౌ పురుషో మతః” ఇతి పంచమవేదే.

‘సాక్షి దవ్యభదానేన స్వరూపబోధేన ఈక్షతే పశ్యతి సర్వ మితి
సాక్షీ ‘సాక్షిద్బ్రష్టరి సంజ్ఞాయామ్’ ఇతి పాణినికచనా దిని ప్రత్యయః
క్షేత్రం శరీరం జానాతీతి క్షేత్రజ్ఞః “అతోఽనుపసర్గే” కః ఇతి కప్రత్యయాః
‘క్షేత్రజ్ఞంచాపి మాం విద్ధి’ ఇతి భగవద్వచనాత్.

“క్షేత్రాణి హి శరీరాణి బీజం చాసి శుభాశుభం తాని వేత్తి స
యోగాత్మా తతః క్షేత్రజ్ఞ ఉచ్యతే ||” (ఇతి మహాభారతే)

‘స ఏవ స క్షరతీతి. అక్షరః. పరమాత్మా అశ్నాతేన శ్నోతేర్వా
సరప్రత్యయాన్తస్యరూప మక్షర ఇతి ఏవకారాత్ క్షేత్రజ్ఞాక్షరయో
రభేదః పరమార్థతః ‘తత్త్వమసి’ ఇతి శ్రుతేః చకారాత్ వ్యావహారికో
భేదశ్చ ప్రసిద్ధే రప్రమాణత్వాత్.

‘భూతకృత్’ ఇత్యాది శబ్దముల చేత ప్రాప్త మయిన
గుణాధీనత్వము నిషేధింపబడుచున్నది.

౧౧. పూతాత్మా—

పూతమైన ఆత్మ కలవాడు లేక పూతుడు (పవిత్రుడు)
ఆత్మయు నయినవాడు, ‘కేవలో నిరుణశ్చ’ అను శ్రుతినిబట్టి

నిర్గుణుడైయుండి ఇచ్ఛానుసారము గుణసంబంధము కలవాడగుచుండే నని చెప్పవలెను.

౧౧. పరమాత్మా—

కార్యకారణవిలక్షణమై, నిత్యశుద్ధ బుద్ధియు క్తస్వభావము కలవాడు కాన 'పరమాత్మా' యని చెప్పబడును.

౧౨. ముక్తావాం పరమాగతిః—

ముక్తులకు అత్యుత్తమగు గన్తవ్యదేవత. ఆ స్వరూపమును పొందినవారికి పునరావృత్తి సంభవింపదు. కనుక, పరమగతి యగుచుండెను. కావుననే, భగవద్వచనము- 'నన్ను పొందిన యెడల పునర్జన్మ సంభవింప' దని చెప్పుచున్నది.

౧౩. అవ్యయః—

'అజరుడు, అమరుడు, అవ్యయుడు' అను శ్రుతిని బట్టి వ్యయము అనగా వినాశము కాని, వికారము కాని, లేనట్టివాడు కాన, పరమేశ్వరుడు 'అవ్యయ' శబ్దవాచ్యుడు.

౧౪. పురుషః—

పురము (శరీరము) నందు శయనించువాడు కాన, 'పురుషః' అని కీర్తింపబడుచున్నాడు.

'నవద్వారములు కల పుణ్యమైన పురమందు వ్యాపించి శయనించువాడగుటచే పురుషుడని చెప్పబడుచుండెను' అని మహాభారతమందు పురుషబ్ధారము వివరింపబడినది.

అథవా 'పూర్వమే నే నిందున్నాను. కాన, అదియే పురుషుని పురుషత్వము' అను శ్రుతి వచనానుసారము 'అసి'

ధాతువులోని సకారమును, ముందు అకారము తరువాత చేర్చిన 'స' అగును. ఇట్టి 'స' కు ముందు 'పురా' అను అర్థము కల 'పురు' శబ్దము చేర్చిన 'పురుష' శబ్దము నిష్పన్నమగును. పూర్వమందే ఉండెనని యర్థము.

అథవా, ఉత్కృష్టములైన ప్రాణులయందుండుట వలన పురుషుడనబడును. పురు (అధిక) ఫలములను 'సనోతి' ఇచ్చువాడు కనుక, పురుషుడు; పురు (సమస్త) భువనములను సంహరికాలమందు 'స్యతి' అస్తమింపించువాడు కాన, పురుషుడు.

పూర్ణత్వము వలనను, పూరించుటవలనను, సదనము (ఉండుట) వలనను, పురుషుడు- అనబడును- అని పంచమ వేదమందు చెప్పబడినది.

౧౫. సాక్షి—

స్వరూపజ్ఞానము చేతనే సర్వమును సాక్షాత్తు ధావ్యనము లేకుండ చూచువాడు కనుక, 'సాక్షి' అనబడును.

౧౬. తేత్రజ్ఞః—

తేత్రము (శరీరము) ను, తెలిసికొనువాడు తేత్రజ్ఞుడు, తేత్రజ్ఞుడను నన్నుగానే తెలిసికొనుము- అని భగవద్వచనము. 'శరీరములు తేత్రములు, శుభాశుభకర్మలు బీజములు, వానిని తెలిసికొనిన వాడుగుటచే తేత్రజ్ఞుడని చెప్పబడుచుండెను' అని మహాభారతమందు వివరింపబడినది.

౧౭. అక్షరః—

ఆతేత్రజ్ఞుడే అక్షరశబ్ద వాచ్యుడు, క్షయము లేనివాడు,

‘అక్షర ఏవ చ’ అనుటవలన ‘ఏవ’ కారము చేత, క్షేత్రజ్ఞ-
అక్షరపరమాత్మలకు పరమార్థతః అభేదము చెప్పబడినది.
ఈ అభేదము ‘తత్త్విమసి’ అను శ్రుతిచే సిద్ధము. ‘అక్షర ఏవ చ’
అనుట వలన ‘చ’ కారముచేత వ్యాసహారిక భేదముకూడ
చెప్పబడినది.

శ్లో॥ యోగో యోగో యోగవిదాం నేతా ప్రధానపురుషేశ్వరః ।

నారసింహవపుః శ్రీమాన్ కేశవః పురుషోత్తమః ॥ ౧౬

శం టా. :- యోగః- ‘జ్ఞానేంద్రియాణి సర్వాణి నిరుధ్య మనసా సహ
ఏకత్వభావనాయోగః క్షేత్రజ్ఞపరమాత్మనోః’ తదవాప్యత యా యోగః.
యోగం విదన్తి విచారయన్తి జానన్తి లభన్తే ఇతి వా యోగవిదః. తేషాం
నేతా, జ్ఞానినాం, యోగక్షేమవహనాడినేతి యోగవిదాం నేతా. ‘తేషాం
నిత్యాభియుక్తానాం యోగక్షేమం వహ మ్యహమ్’ ఇతి భగవద్వచనాత్
ప్రధానం- ప్రకృతిః మాయా పురుషో జీవః తయో రీశ్వరః ప్రధానపురుషే
శ్వరః; నరన్య సింహన్య చ అవయవా యస్మిన్ లక్ష్మ్యన్తే తిద్వపు ర్యన్య
స నారసింహవపుః; యన్య వక్షపి నిత్యం వసతి శ్రీః స శ్రీమాన్ అఖి
రూపాః కేశా యన్య స కేశవః ‘కేశాద్వోఽన్యతరస్యామ్’ ఇతి వప్రత్యయః.
ప్రశంసాయామ్ యద్వా కశ్చ అశ్చ ఈశశ్చ త్రిమూర్తయః కేశాః; తే
యద్వశేన వర్తన్తే స కేశవః కేశి వధాద్వా ‘యస్మా త్వయైష దుష్టాత్మ
హతః కేశీ జనార్దన తస్మాత్కేనప నామ్నా త్వం లోకే భ్యాతో తావిష్యసి
ఇతి విష్ణుపురాణే శ్రీకృష్ణం ప్రతి నారదవచనమ్ వృషోదరాదిత్వా చ్చబ్ది
సాధుత్వకల్పనా పురుషాణా ముత్తమః పురుషోత్తమః ‘స నిర్ధారణే’ ఇతి
షష్ఠీసమాసప్రతిషేధో న భవతి జాత్యాద్యనపేక్షయా సమర్థత్వాత్ యత్ర
పునః జాతి గుణ గ్రియాఽపేక్షయా తత్రాఽసమర్థత్వా స్పృషేధః ప్రవర్తతే

యదా మనుష్యాణాం క్షత్రియః శూరతమః గనాం కృష్ణా గౌః సంపన్న
క్షీరతమా అథ్వగానాం ధావన్ శీఘ్రతమ ఇతి అథవా పంచమీ సమాసః
తథా చ భగవద్వచనమ్ - 'యస్మాత్ క్షర మతీతోఽహ మక్షరాదపి చోత్త
మః అతోఽస్మి తోకే వేదే చ ప్రథితః పురుషోత్తమః. (16)

౧౮. యోగః—

జ్ఞానేంద్రియములన్నిటిని మనస్సుతోకూడ నిరోధించి
క్షేత్రజ్ఞ - పరమాత్మలకు ఏకత్వభావన కలదో అది “యోగ”
మనబడును. అట్టి యోగము చేత ప్రాప్యడగుటచే “యోగం”
అను నామును పరమేశ్వరుని యందుప్రసిద్ధము.

౧౯. యోగవిదాంనేతా—

యోగమును, విచారించినవారు, తెలివలవారు, పొందిన
వారు, యోగవిదులు, వారికినేత అటు జ్ఞానులకు యోగక్షేమ
నిర్వాహకుడు, కాన పరమేశ్వరుడు యోగవిదాంనేతా, యన
బడును. ఈ విషయము “యోగక్షేమం వహ మ్యహమ్” అను
భగవద్వచనముచే సిద్ధించుచున్నది.

౨౦. ప్రధానపురుషేశ్వరః—

ప్రధానము అనగా ప్రకృతిమాయ, పురుషుడు అనగా
జీవుడు, వారిరువురకు ఈశ్వరుడు గాన “ప్రధాన పురుషేశ్వరః”
అని కీర్తింపబడినాడు.

౨౧. నారసింహవపుః—

నరునియొక్క సింహముయొక్క అవయవములు గోచ
రించు శరీరము కలవాడు “నారసింహవపుః” అని చెప్పబడును.

౨౨. శ్రీమాన్—

నిత్యము వక్షస్థలమందు శ్రీదేవి నివసించునట్టివాడు గాన 'శ్రీమాన్' అనబడును.

౨౩. కేశవః—

ప్రశస్త్యము లయిన కేశములు కలవాడు 'కేశవ' శబ్దము లోని 'వ' ప్రత్యయము ప్రశస్తార్థకము. లేక క + అ + ఈశ - ఇవి కలిసి కేశ శబ్ద మయినది. క - బ్రహ్మ, అ - విష్ణువు, ఈశ - ఈశ్వరుడు. ఈ త్రిమూర్తులు ఎవ్వనికి వశనర్తులో ఆతడు కేశవుడు. అథవా, విష్ణుపురాణ వచనానుసారము దుష్టాత్ముడగు 'కేశి'యను దైత్యునివధించుటవలన 'కేశవ'నామము సిద్ధించినది.

ఇట 'కేశి' అను ఇకారమునకు అకారము వచ్చుట వకారము వధార్థక మగుట 'సృషోదరాదిత్వము' వలన సంభవించినది.

౨౪. పురుషోత్తమః—

పురుషులలో నుత్తముడు. ఇట 'పురుషాణా ముత్తమః' అని షష్ఠీసమాసము. దీనికి 'న నిర్ధారణే' అను వ్యాకరణ సూత్రనిషేధము సంభవింపదు. ఆ నిషేధము జాతి - గుణ - క్రియలచే పృథక్కరణము కలచోట ప్రవర్తించును. ఎట్లనగా—

'మనుష్యాణాం క్షత్రియః పూరతమః, గవాం కృష్ణాశాః సంపన్నక్షీ రతమా, అధ్వగానాం ధావన్ శీఘ్రతమః ఇతి. ఇందు 'క్షత్రియః' అని జాతిచేతను 'కృష్ణా శాః' 'పృష్ణా' అని గుణ ముచేతను 'అధ్వగానాం ధావన్ శీఘ్రతమః' 'ధావన్' అని

క్రియచేతను పృథక్కరణము చేయబడెను. ఈ స్థలములయందే ఆ నిషేధము ప్రవర్తించును. పురుషాణా ముత్తమః, అనునది అట్టుది కాదు. లేదా పంచమీ సమాసము చెప్పవచ్చును. 'యస్మాత్తరమతీతోఽహం' అను గీతావచనమున పురుషోత్తమ శబ్దనిర్వచన ముక్లే చేయబడినది.

శ్లో॥ "సర్వః శర్వః శివః స్థాణు ర్భూతాది ర్నిధి

తవ్యయః సంభవో భావనో భర్తా ప్రభవః ప్రభు రీశ్వరః

శం. భా. :- 'అసతశ్చ సతశ్చైవ సర్వస్య ప్రభవాఽప్యయాత్ సర్వస్య సర్వదా జ్ఞానాత్ సర్వ మేనం ప్రవక్షతే' ఇతి భగవద్వాసవచనాత్ సర్వః. శృణోతి సంహారసమయే సంహరతి సంహరయతి సకలాః ప్రజా ఇతి శర్వః. విప్రైగుణ్యతయా శుద్ధత్వాత్ శివః. 'స బ్రహ్మ స శివః' ఇత్యు ఇత్యభేదోపదేశాత్ శివాదివామభిః హరిరేవ స్తూయతే. స్థిరత్వాత్ స్థాణుః. భూతానా మాదికారణత్వాత్ భూతాదిః. ప్రలయకాతేఽస్మిన్ సర్వం విధీయతే ఇతి నిధిః. 'కర్మణ్యధికరణే చ' ఇతి 'కి'ప్రత్యయః. స ఏవ నిధి ర్విశేష్యతే. అవ్యయః, అవినశ్వరో నిధి రిత్యర్థః. స్వేచ్ఛయా సముచీనం భవన మస్యేతి సంభవః 'ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగే యుగే' ఇతి భగవద్వచనాత్. 'అథ దుష్టవినాశాయ సాధూనాం రక్షణాయ చ స్వేచ్ఛ యా సంభవా మ్యేవం గర్బదుఃఖవివర్జితః' ఇతి చ.

సర్వేషాం భోక్తృణాం ఫలాని భావయతీతి భావనః. సర్వఫల దాతృత్వమ్- 'ఫల మత ఉపపత్తేః ఇత్యత్ర ప్రతిపాదితమ్. ప్రపంచస్యాఽధిష్ఠావత్వేన భరణాత్ భర్తా. ప్రకర్షణ మహాభూతాని ఆస్మాజ్జాయంతే ఇతి ప్రభవః. ప్రకృష్టో భవో జన్మ అస్యేతి వా. నర్వాసు క్రియాసు సామర్థ్యాతి

శయాత్ ప్రభుః. నిరుపాధిక మైశ్వర్య మస్యేతి ఈశ్వరః. 'ఏష సర్వేశ్వరః' ఇతి శ్రుతేః

౨౧. సర్వః-

సదసద్రూపమైన సర్వమునకు ఉత్పత్తి - లయస్థాన మగుటచేతను, సర్వదా సర్వజ్ఞానము కలవాడగుటచేతను 'సర్వః' అను నామము కలిగియుండెను.

౨౨. శర్వః-

సకలప్రజలను సంహారసమయమందు సంహరించుట చేతను, సంహరింపజేయుట చేతను 'శర్వః' అను నామముతో నొప్పారెను.

౨౩. శివః-

త్రిగుణాతీతమగు శుద్ధస్వరూప మగుటచే 'శివః' యను పేర ప్రసిద్ధి నొందెను. 'సబ్రహ్మ, స శివః' అని శ్రుతిచే అభేదమే ఉపదేశింపబడుట వలన శివాదినామములచే హరియే స్తుతింపబడుచుండెను.

౨౪. స్థాణుః-

స్థిరత్వమును బట్టి 'స్థాణుః' అను నామము కలిగి యుండెను.

౨౫. భూతాదిః-

భూతములకు ఆదికారణ మగుటచే 'భూతాదిః' అను పేరు ఓప్పుచున్నది.

౩౦. నిధిరవ్యయః-

ప్రళయకాలమందు సర్వమునకునిధి-నిధానమగుటచే

‘నిధిః’యను నామ మొప్పుచుండెను. ఆ నిధికే ఇది విశేషణము అగుచు, అవ్యయ (నాశరహిత) మగు నిధి యని తెలుపుచున్నది.

30. సంభవః-

“ ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగే యుగే ” మున్నగు భగవద్వచనాదులచేత, తన ఇచ్ఛాను సారము సంభవము కలవాడుగుటచే ‘ సంభవః ’ అను నామముతో ప్రసిద్ధి నొందెను. ఆ పరమాత్మయొక్క సంభవము (పుట్టుక) గర్భదుఃఖవిరహీతము.

31. భావనః-

“ఫలమత ఉపపత్తేః” అను బ్రహ్మ నూత్రానుసారము సర్వులకు సర్వఫలములను ‘భావయతి’ ఇచ్చువాడు గాన ‘భావనః’ యను నామముతో కీర్తింపబడుచుండును.

32. భర్తా-

ప్రపంచమును అధిష్ఠానరూపమున భరించువాడు గాన, ‘భర్తా’ యనబడుచున్నాడు.

33. ప్రభవః-

ప్రకర్షముతో మహాభూతముల నుత్పాదింపచేయువాడు, ప్రకృష్టమైన ‘భవః’ జన్మ కలవాడును గాన ‘ప్రభవ’ శబ్దవాచ్యుడగుచున్నాడు.

34. ప్రభుః-

సర్వక్రియలయందును సామర్థ్యాతిశయము కలవాడు

కాన 'ప్రభుః' అని పిలవబడుచున్నాడు.

32. ఈశ్వరః-

'ఏష సర్వేశ్వరః' అను శ్రుతి ననుసరించి నిరుపాధికమైన ఐశ్వర్యము కలవాడు కాన, 'ఈశ్వరః' యను నామముతో నొప్పారుచున్నాడు.

శ్లో॥ స్వయంభూః శంభు రాదిత్యః పుష్కరాక్షో మహాస్వనః ।

'ఆనాదిధనో ధాతా విధాతా ధాతు రుత్తమః॥ ౧౮

శం. భా. :- స్వయమేవ భవతీతి స్వయంభూః 'స ఏవ స్వయ ముద్భవౌ' ఇతి మానవం వచనమ్. సర్వేషా ముపరి భవతి స్వయంభవతీతి వా స్వయంభూః. యేషా ముపరి భవతి యశ్చోపరి భవతి తదుభయాత్మనా స్వయమేవ భవతీతి వా 'పరిభూః స్వయంభూః' ఇతి మన్తవర్ణాత్. అథవా స్వయంభూః పరమేశ్వరః స్వయమేవ స్వతంత్రో భవతి, న పరతంత్రః. 'పరాఞ్చిభాని వ్యతృణ త్స్వయంభూః' ఇతి మన్తవర్ణాత్. శం- సుఖం భక్తానాం భావయతీతి శంభుః. ఆదిత్యమండలాంతస్థో హిరణ్మయః పురుషః ఆదిత్యః. ద్వాదశావితేభ్యు విష్ణుర్వా 'ఆదిత్యానా మహం విష్ణుః' ఇత్యుక్తేః అదితే రఖండితాయా మహ్యో అయం పతి రితి వా ఇయం వా అదితిః 'మహీం దేవీం విష్ణుపత్నీమ్' ఇతి శ్రుతేః. యథా ఆదిత్య ఏక ఏవానేకేషు జలభాజనేషు అనేకవత్ ప్రతిభాసతే ఏవ మనేకేషు శరీరేషు ఏకఏవాత్మా అనేకవత్ ప్రతిభాసతే ఇతి ఆదిత్యసాధర్మ్యాద్వా ఆదిత్యః. పుష్కరేణో పమితే అక్షిణీ యస్యేతి పుష్కరాక్షః. మహాన్ ఉర్జితః స్వనో నాదో వా శ్రుతిలక్షణో యస్య స మహాస్వనః. 'సన్ మహత్' ఇత్యాదినా సమాసే కృతే 'అన్మహతస్సమానాధికరణ జాతీయయోః. ఇత్యాత్వమ్' 'అస్య మహతో భూతస్య నిశ్శ్వపిత మేతత్ ఋగ్వేదో యజుర్వేదః' ఇతి శ్రుతేః.

అదిః జన్మ నిధనం వినాశః తద్వయం యస్య న విద్యతే స అనాదివిధనః.
 అనన్తాదిరూపేణ విశ్వం బిభర్తీతి ధాతా. కర్మాణాం తత్ఫలనాం చ విధాతా
 అనన్తాదీవామపి ధారకత్వాత్. విశేషేణ దధాతీతి వా ధాతు రుత్తమ ఇతి
 నామైకం సపశేషణం. సామావాధికరణ్యేన సర్వధాతుభ్యః పృథివ్యాదిభ్య
 ఉత్కృష్టః చిద్ధాతు రిత్యర్థః. ధాతు ర్విరించే రుత్కృష్ట ఇతి వా. వైయధి
 కరణ్యేన నామద్వయం వా కార్యకారణప్రపంచధారణా చ్ఛిదేవ ధాతుః.
 ఉత్తమః సర్వేషా ముద్గతానా మతిశయే నోద్గతత్వా దుత్తమః.

32. స్వయంభూః—

‘స ఏవ స్వయ ముద్భవౌ’ అను మను వచనాను
 సారము స్వయముగా ఉద్భవించినవాడు అగుటచేతను,
 ‘పరిభూః స్వయంభూః’ అను మంత్రవర్ణమును బట్టి అందరకు,
 పరి-ఉపరి-మీద నుండువాడు; స్వయముగా నుండువాడు నగుట
 చేతను, మరియు సంయంభువుడు పర మేశ్వరుడు అనగా స్వయము
 గానే స్వతంత్రుడు-అనుచు ‘పరాశ్చిక్షాని’ అను మంత్రవర్ణము
 వివరించుటచేతను ‘స్వయంభూ’ శబ్దవాచ్యుడగుచున్నాడు.

33. శంభుః—

భక్తులకు సుఖమును కలిగించువాడు గాన, ‘శంభు’
 శబ్దముచే వ్యపదేశ్యుడగుచున్నాడు.

34. ఆదిత్యః—

ఆదిత్యమండలాంతర్గతుడగు హిరణ్మయ పురుషుడు.
 ‘ఆదిత్యానా మహం విష్ణుః’ అనుటచే ద్వాదశాదిత్యుల లో
 విష్ణువుగూడ ఆదిత్యశబ్దము చే చెప్పబడెను. ఆదిరికి ఖామికిని,
 అఖండమగు భూమండలమునకు పతి కనుకను ఆదిత్యు డన

బడును. 'మహీం దేవీం విష్ణుపత్నీమ్' 'ఇయం వా అదితిః' అను శ్రుతులు విష్ణుపత్ని, మహీదేవి అనియు, ఈమె అదితి అనబడుననియు చెప్పుచున్నవి. అథవా, ఆదిత్యుడు (నూర్యుడు) ఒక్కడే అనేక జలపాత్రలయందు అనేకముగా ప్రతిభాసించిన విధముగ ఒక యాత్మయే అనేకశరీరములందు అనేకములుగ ప్రతిభాసించుటచేత ఆదిత్యసామ్యమును బట్టి అదిత్యు డనబడె ననియు చెప్పవచ్చును.

౪౦. పుష్కరాక్షః—

పుష్కరము-(పద్మము)తో పోలిన నేత్రములు కలవాడు.

౪౧. మహాస్వనః—

గొప్పదయిన నాదము కలవాడు. లేదా, శ్రుతి చెప్పిన రీతిగ ఋగ్వేదాది గూఢమయిన శబ్ద ప్రపంచము కలవాడు కాన, 'మహాస్వనః' యనబడెను.

౪౨. అనాదినిధనః—

జన్మ-వినాశము-ఈ రెండును లేనివాడగుటచే 'అనాది నిధన' నామముచే విలసిల్లెను.

౪౩. ధాతా—

అనంతాది రూపముతో విశ్వమును భరించువాడు గాన 'ధాతా'యనబడును.

౪౪. విధాతా—

కర్మల యొక్క కర్మఫలముల యొక్క విధానమునకు కారకుడు గాన, 'విధాతృ' శబ్దవ్యపదేశ్యు డగుచున్నాడు.

౪౫. ధాతురుత్తమః—

ఇది ఏకనామముగ తీసికొనినయెడల. ఆ అనంతాదు లకును ధారకుడగుట వలన 'ధాతుః' అనియు, అందులో విశేషముగా ధారకు డగుటవలన 'ఉత్తమః' అనియు చెప్ప బడును. లేదా, ధాతుః- పృథివ్యాది సర్వధాతు పులకంఠే ఉత్తమః- ఉత్కృష్టమయిన చిద్ధాతువు అని అర్థము. ధాత (బ్రహ్మ) కంటే ఉత్తముడు అనియును అర్థము. లేదా, ఇది నామద్వయముగ గ్రహించిన, కార్యకారణప్రపంచధారణ క్రియ వలన 'ధాతుః' చిద్ధాతువు అనియు ఉద్గమించిన స్వర ముతో అతిశయిత మగు ఉద్గమము కలవాడు కనుక 'ఉత్తమః' అనియు చెప్పనగును.

శ్లో॥ అప్రమేయో హృషీకేశః పద్మనాభోఽమరప్రభుః।

విశ్వకర్మా మనుః త్వష్టా స్థవిష్ణుః స్థవిరో ధ్రువః। ౧౯

శం. భా. :- శబ్దాదిరహితత్వాన్ని ప్రత్యక్షగమ్యః నాప్యనుమానవిషయః తద్వ్యాప్తిలింగాభావాత్. నాప్యపమానసిద్ధః నిర్భాగత్వేన సాదృశ్యాభావాత్. నాప్యర్థాపత్తిగ్రహ్యః తద్వివాదుపపద్యమానస్యానంభవాత్. నాన్యభావ గోచరః భావత్వేన సమ్మతత్వాత్. అభావసాక్షిత్వాచ్చ, న షష్టప్రమాణస్య. నాపి శాస్త్రప్రమాణవేద్యః ప్రమాణజన్యాతిశయాభావాత్. యద్వేదం శాస్త్రయోనిత్వం కథమ్ ఉచ్యతే-ప్రమాణాది సాక్షిత్వేన ప్రకాశస్వరూపస్య ప్రమాణావిషయత్వేపి అధ్యస్తాశద్రూపనివర్తకత్వేన శాస్త్ర ప్రమాణ కత్వ మితి అప్రమేయః-సాక్షిరూపత్వాద్వా హృషీకాణి ఇన్ద్రియాని తేషా మీశః క్షేత్రజ్ఞరూపభాక్. యద్వా ఇన్ద్రియాణి యస్య చ శే వర్తంతే స పర మాత్మా హృషీకేశః, యస్య వా సూర్యరూపస్య చంద్రరూపస్య చ జగత్ప్రీతి

కరా హృష్టాః కేశా రశ్మయః స హృషీకేశః; 'సూర్యరశ్మి ర్హరికేశః పురాస్తాత్' ఇతి శ్రుతేః. పృషోదరాదిత్వా త్సాధుత్వమ్. యథోక్తం మోక్షధర్మే-

“సూర్యాచంద్రమసౌ శశ్వ దంశుభిః కేశసంజ్ఞితైః ।

బోధయన్ స్వాపయంశ్చైవ జగదుత్తిష్ఠతే పృథక్ ॥

బోధనా త్స్వాపనాశ్చైవ జగతో హర్షణం భవేత్ ।

అగ్నిషోషకృతై రేవం కర్మభిః పాండుననన ॥

హృషీకేశో మహేశానో వరదో లోకభావనః ।”-ఇతి ।

సర్వజగత్కారణం పద్మం నాభౌ యస్య నః పద్మనాభః ‘అజస్య నాభా వధ్యేక మర్చితమ్’ ఇతి శ్రుతేః. పృషోదరాదిత్వా త్సాధుత్వమ్. అమరాణాం ప్రభుః అమరప్రభుః విశ్వం కర్మ క్రియా యస్య నః విశ్వకర్మా. క్రియతే ఇతి జగత్ కర్మ. విశ్వం కర్మ యస్యేతి వా విచిత్రవిర్మాణ శక్తిమత్త్వాత్ విశ్వకర్మా. త్వష్టా సాదృశ్యాత్. మననాత్ మనుః ‘నాఽన్యోఽతోస్తి మన్తా’ ఇతి శ్రుతేః. చిన్తా వా, ప్రణాపతిర్వా మనుః. సంహారనమయే స్వభూత తనూనరణత్వాత్ త్వష్టా. త్వక్షతే స్తనూకరణార్థాత్ శృచ్ ప్రత్యయః అతిశయేన స్థూలః స్థవిష్ఠః పురాణః స్థవిరః ‘త్వేకం హ్యస్య స్థవిరస్య నామ’ ఇతి బహ్వుచాః వయోవచనో వా స్థిరత్వాత్ ద్రువః. ‘స్థవిరో ద్రువః’ ఇత్యేక మిదం నామ సవిశేషణమ్-

౪౬. అప్రమేయః-

జ్ఞానేంద్రియములు శబ్దస్పర్శ రూప రస గన్ధములను గ్రహింపగలవు. ఆ స్వరూపము కబ్ధాదిరహిత మగుటచే ప్రత్యక్షగమ్యము కాదు. దానికి వ్యాప్తమగు లింగము లేనందున అనుమానవిషయము కాదు. భాగరహితమై

సాదృశ్యము లేనిదగుటచే ఉపమానగమ్యము కాదు. ఆ పరిమేశ్వరుని విడచి అనుపపద్యమానము అసంభవ మగుటచే అర్థాపత్తియు గ్రాహ్యము కాదు. భావపదార్థముగ నమ్మతమగుటచే అభావగోచరము కాదు. అభావసాక్షిత్వమును, బట్టియు వ్యవప్రమాణమునకు తావు లేదు. ప్రమాణజన్యమగు అతిశయము లేనిదగుటచేత శాస్త్రప్రమాణవేద్యమును, కాదు. అట్లయిన శాస్త్రయోనిత్య మెట్లు? అనుచో చెప్పబడుచున్నది. ప్రమాణాదులకు సాక్షి యగుటనుబట్టి స్వప్రకాశస్వరూపుడగువానికి ప్రమాణవిషయత్వము లేకున్నను అక్కడ అధ్యస్తమయిన తద్భిన్నరూపమునకు నివర్తకమగుటనుబట్టి శాస్త్రయోనిత్యము (శాస్త్రప్రమాణకత్వము) అని గ్రహింపవలెను. సాక్షిరూపమగుటచే గూడ 'అప్రమేయ' నామముచే చెప్పబడును.

౪౭. హృషీకేశః-

హృషీకములు-ఇంద్రియములు-వానికి ఈశుడు-క్షేత్రజ్ఞరూపుడు గాన 'హృషీకేశః' అనబడును. లేదా, ఇంద్రియములు ఎవనికి నశమై యున్నవో, ఆ పరమాత్మ, హృషీకేశుడనియు, చెప్పవచ్చును. అథవా; సూర్య-చంద్ర రూపసంబద్ధములు, హృష్టములు (జగత్ప్రీతికరములు) నగుకేశములు (రశ్ములు) ఏ పరమాత్మవో అట్టి పరమాత్మ హృషీకేశుడు- అనియు చెప్పవచ్చును. ఇది 'సూర్యరశ్మి ర్హరికేశః' అను శ్రుతిచే సిద్ధము, 'హృష్టకేశః' శబ్దము 'హృషీకేశః' అగుట పృషాదరాదిత్వముచేత సాధువని తెలియనగును. ఈ విషయము మోక్షధర్మములో ఇట్లు చెప్పబడినది- పరమాత్మయొక్క

చక్షుస్సులగు సూర్యుడును-చంద్రుడును 'కేశ' సంజ్ఞ కల కిరణముల చేత జగత్తునకు ప్రబోధము, స్వాపము కలిగించుట చేతను, ఆ సూర్యచంద్ర-అగ్నిజల-కర్మలచే జగత్తు హర్షము నొందుచుండుటచేతను పరమాత్ముడు 'హృషీకేశ' నామము సిద్ధము.

౪౮. పద్మనాభః-

సర్వజగత్కారణమైన పద్మము నాభియందు కలవాడు కాన పరమాత్మ 'పద్మనాభ' శబ్దవ్యపదేశ్యుడగుచున్నాడు. ఈ విషయము 'అజస్యనాభా' - అను శ్రుతివచనము వివరించుచున్నది.

౪౯. అమరప్రభుః-

అమరులకు (దేవతలకు) ప్రభువు ' అమరప్రభువు ' యనబడును.

౫౦. విశ్వకర్మా -

సర్వము ఎవని క్రియయో, ఆతడు విశ్వకర్మ యనబడును. లేదా, చేయబడినది కర్మ; అది జగత్తు, విశ్వరూపమయినకర్మ, ఎవరివలన జరిగినదో యాతడు 'విశ్వకర్మ' శబ్దముచే చెప్పబడెను. అనగా విచిత్రవిర్మాణశక్తి కలవాడగుటచేతను, విశ్వకర్మ నామము గల త్వష్ట తో సాదృశ్యము చేతను 'విశ్వకర్మ' నామము సిద్ధించును.

౫౧. మనుః-

మననము వలన 'మనుః' అనబడును. 'న'ఽన్యోఽన్యోఽస్తి'-

అను శ్రుతిచే నిది ప్రతిపాదితము. మంత్రము, లేక ప్రజాపతి 'మను' శబ్దముచే చెప్పబడును.

౫౨. తృప్తా-

ప్రజాపతి, సంహార సమయమున సర్వభూత తనూ కరణము చేయుట, అనగా సూక్ష్మీకరించుటను బట్టి 'తృప్తా' యను నామము పరమేశ్వర నామమై ఒప్పాడును.

౫౩. స్థవిష్ఠః-

స్థాన్యైశ్చయము కలవాడుగాన, 'స్థవిష్ఠః' యనబడును.

౫౪. స్థవిరఃధ్రువః-

పురాణపురుషుడు. వయోవచనమును కావచ్చును. స్థిరత్వమును బట్టి ధ్రువుడు. 'స్థవిరో ధ్రువః' ఇది ఏకనామము; విశేషణవిశిష్టము.

శ్లో॥ అగ్రాహ్యః శాశ్వతః కృష్ణో లోహితాక్షః ప్రతర్దనః ।

ప్రభూత స్త్రికకుభామ పవిత్రం మంగలం పరమ్॥ ౨౦

శం. టా. :- కర్మేన్ద్రియై ర్న గృహ్యతే ఇతి అగ్రాహ్యః 'యతో వాచో వివర్తన్తే అప్రాప్య మనసా సహ ఇతి శ్రుతేః, శశ్వత్ సర్వేషు కాలేషు భవతీతి శాశ్వతః 'శాశ్వతం శివ మచ్యుతమ్' ఇతి శ్రుతేః, 'కృషి ర్భూవాచక కృష్ణో ఐశ్చ నిర్వృతి వాచకః విష్ణు స్తద్భావయోగాచ్చ కృష్ణో భవతి శాశ్వతః' ఇతి వ్యాసవచనాత్ సచ్చిదానందాత్మకః కృష్ణః కృష్ణపర్ణాత్మకత్వాద్వా కృష్ణః 'కృషామి పృథివీం పార్థ భూత్వా కార్ణాయసో హరిః కృష్ణో వర్ణశ్చ మే యస్మా తస్మా త్కృష్ణోఽహ మర్జున'- ఇతి మహాభారతే. లోహితే

అక్షిణీ యస్యేతి లోహితాక్షః 'అసా వృషభో లోహితాక్షః' ఇతి శ్రుతేః. ప్రలియే భూతాని ప్రతర్దయతి హినస్తీతి ప్రతర్దనః. జ్ఞానైశ్వర్యాది గుణై స్సంపన్నః ప్రభూతః. ఊర్ధ్వాధోమధ్యభేదేన తిస్మణాం కకుభా మపి ధామేతి త్రికకుబ్ధామ. ఇత్యేక మిదం నామ యేన పునాతి యో వా పునాతి ఋషి ర్దేవతా వా తత్ సవిత్రమ్. 'పునస్సంజ్ఞాయామ్' 'కర్తరి చర్షిదేవతయోః' ఇతి భగవత్సాణివి న్మరణాత్ ఇత్ర ప్రత్యయః-

“అశుభాని నిరాచష్టే తనోతి శుభసంతతిమ్ ।

స్మృతిమాత్రేణ యత్ప్రంసాం బ్రహ్మ తచ్ఛృంగలం విదుః ॥”

ఇతి శ్రీ విష్ణుప్రరాణవచనా త్కల్యాణరూపత్వాద్వా మంగలం. పరమ్- సర్వభూతేభ్యః ఉత్కృష్టం బ్రహ్మ. మంగలంపరమ్- ఇత్యేకమిదం నామ సవిశేషణమ్ ॥

౧౧౧. అగ్రాహ్యః -

‘యతోఽఽఞాచో నివర్తంతే’ అను శ్రుతి చెప్పినరీతిగ కర్మేంద్రియములచే గ్రహింప బడనట్టివాడు గాన ‘అగ్రాహ్య’ శబ్దాధేభియు డగుచున్నాడు.

౧౧౨. శాశ్వతః -

‘శశ్వత్ భవతి’ సర్వకాలములయందు ఉండువాడు గాన ‘శాశ్వతః’ అని శ్రుతి చెప్పుచున్నది.

౧౧౩. కృష్ణః -

‘కృష్న్’ సత్తావాచకము, ‘ణ’, ఆనందవాచకము- అను వ్యాసవచనానుసారము సచ్చిదానందాత్మకుడుగాన ‘కృష్ణ’ శబ్దముచే కీర్తింపబడుచున్నాడు. కృష్ణసర్వము గలవాడు నగు

టచే కృష్ణశబ్దవాచ్యుడు. మహాభారతములో 'ఇనుప హల మయి భూమిని దున్నుచున్నాను; కృష్ణవర్ణము కలిగియున్నాను; అందుచే 'కృష్ణుడ' నయినని, పరమాత్మ స్వయముగాచేప్పెను.

౧౮. లోహితాక్షః -

ఎరుపు గల నేత్రములు కలవాడు. ఇది 'అసావృషభా లోహితాక్షః' - అను శ్రుతిచే ప్రసిద్ధము.

౧౯. ప్రతర్దనః -

ప్రలయకాలమందు భూతకోటిని హింసించువాడు గాన, 'ప్రతర్దనః' అనబడును.

౨౦. ప్రభూతః -

జ్ఞానైశ్వర్యాది గుణసంపన్నుడు కాన, 'ప్రభూత' శబ్ద వాచ్యుడగుచున్నాడు.

౨౧. త్రికకుబ్దామ -

ఊర్ధ్వ-అథో-మధ్య-భేదములచే త్రివిధ దిశలకు ఆశ్రయ మైనవాడగుటచే 'త్రికకుబ్దామ-' అనబడును.

౨౨. పవిత్రమ్ -

'పూయతే నేనేతి పవిత్రమ్' అను వ్యుత్పత్తిచే ఋషి- అనగా వేదమస్త్రీము పవిత్ర మనబడును. పునాత్యసౌ, అను వ్యుత్పత్తిచే దేవత 'పవిత్ర' మనబడును.

౨౩. మంగలంపరమ్ -

విష్ణుపురాణ వచనానుసారము ఏ బ్రహ్మ, స్మరణ

మాత్రమున అశుభములను నిరాకరించి శుభపరంపరను విస్తరింపజేయునో ఆ బ్రహ్మ 'మంగల' శబ్దము చే నొప్పును. కల్యాణరూపమగుటచే గూడ 'మంగల' శబ్దాభిధేయు డగునని తెలియనలయును. పరమ్ - సర్వభూతములకంటె ఉత్కృష్టమైనది బ్రహ్మ, 'మంగలంపరమ్' అని విశేషణవిశిష్టమగు ఏకనామముగ గ్రహింప నగును.

శ్లో॥ ఈశానః ప్రాణదః ప్రాణో జ్యేష్ఠః శ్రేష్ఠః ప్రజాపతిః

హిరణ్యగర్భో భూగర్భో మాధవో మధునూదనః॥ 21

శం. భా. :- సర్వభూతనియంతృత్వాత్ ఈశానః. ప్రాణాన్ దదాతి చేష్టయతీతి వా ప్రాణదః. 'కోహ్యేవాఽన్యత్ కః ప్రాణ్యాత్' ఇతి శ్రుతేః. యద్వా. ప్రాణాన్ కాలాత్మనా ద్యతీ ఖండయతీతి ప్రాణదః. ప్రాణాన్ దీపయతి శోధయతీతి వా. ప్రాణాన్ దదాది యనాతీతి వా ప్రాణదః. ప్రాణీతీతి ప్రాణః. క్షేత్రజ్ఞః. పరమాత్మా వా 'ప్రాణస్య ప్రాణమ్' ఇతి శ్రుతేః. ముఖ్యప్రాణో వా వృద్ధతమో జ్యేష్ఠః. 'జ్యచ' ఇత్యధికారే 'వృద్ధస్య చ' ఇతి వృద్ధశబ్దస్య జ్యాదేశవిధానాత్. ప్రశస్యతమః శ్రేష్ఠః. 'ప్రశస్యస్య శః' ఇతి శ్రాదేశవిధానాత్. 'ప్రాణోవాప జ్యేష్ఠశ్చ శ్రేష్ఠశ్చ' ఇతి శ్రుతేః. ముఖ్యప్రాణో వా. 'శ్రేష్ఠశ్చ' ఇత్యధికరణసిద్ధత్వాత్. సర్వకారణత్వాద్వా జ్యేష్ఠః. సర్వాతిశయత్వాద్వా శ్రేష్ఠః. ఈశ్వరత్వేన సర్వాసాం ప్రజానాం పతిః ప్రజాపతిః. హిరణ్మయాండాంతర్వర్తిత్వాత్ హిరణ్యగర్భో బ్రహ్మ విరించిః తదాత్మా. 'హిరణ్యగర్భస్సమవర్తతాగ్రే' ఇతి శ్రుతేః. భూః గర్భే యస్య నః. భూగర్భః. మాయాః శ్రీయః ధవః పతిః - మాధవః. మధువిద్యాఽవబోధ్యత్వాద్వా మాధవః. 'మౌనాద్ధ్యానాచ్చ యోగాచ్చ విద్ధి భారత మాధవమ్' ఇతి వ్యాసవచనాద్వా మాధవః. మధు

నామాన మసురం నూదితవానితి మధుసూదనః.

“కర్ణమిశ్రోద్భవం చాపి మధు నామ మహాసురమ్|

బ్రహ్మణోఽపచితిం కుర్వన్ జఘాన పురుషోత్తమః

తస్య తాత వధాదేవ దేవదానవమానవాః |

మధుసూదన ఇత్యాహః ఋషయశ్చ జనార్దనమ్||” ఇతి మహాభారతే.

౬౪. ఈశానః-

సర్వభూతనియంతృత్వం నైషమును బట్టి ‘ఈశానః’ అని చెప్పబడును.

౬౫. ప్రాణదః-

ప్రాణము లిచ్చినవాడు, ప్రాణచేష్టలను కలిగించువాడు నగుటచే, ‘ప్రాణద’ నామముచే పిలువబడుచున్నాడు. ఇది శ్రుతి సిద్ధము. లేదా, కాలస్వరూపముతో ప్రాణములను ఖండించువాడు, మరియు, ప్రాణములకు దీప్తి నిచ్చువాడు, ప్రాణములను శోధించువాడు, ఛేదించువాడు నగుట వలనను ‘ప్రాణద’ సంజ్ఞతో నొప్పారుచుండును.

౬౬. ప్రాణః-

ప్రాణన వ్యాపారము (ఉచ్ఛ్వాసశ్వాసములు) కల తేత్రజ్ఞుడు; ‘ప్రాణస్యప్రాణమ్’ అను శ్రుతినిబట్టి పరమాత్మ లేదా, ముఖ్యప్రాణము నగుటచే ‘ప్రాణః’ అని కొనియాడబడుచున్నాడు.

౬౭. జ్యేష్ఠః-

వృద్ధతముడు; వృద్ధ శబ్దమునకు ‘జ్యౌడేశము విధింపబడినది.

౬౮. శ్రేష్ఠః-

ప్రశస్యతముడు, ప్రశస్య శబ్దమునకు ప్రాదేశము విధింపబడినది. 'ప్రాణోవావ జ్యేష్ఠశ్చ శ్రేష్ఠశ్చ' అను శ్రుతిని బట్టి 'శ్రేష్ఠశ్చ' అను బ్రహ్మసూత్రనిర్ణయప్రకారము ముఖ్య ప్రాణము కావచ్చును. సర్వకారణత్వమును పురస్కరించుకొని జ్యేష్ఠుడును, సర్వాలోశయత్వమునుబట్టి శ్రేష్ఠుడును, అగును.

౬౯. ప్రజాపతిః-

ఈశ్వరత్వధర్మముచే సర్వప్రజలకు పతిగాన 'ప్రజాపతిః' అనబడును.

౭౦. హిరణ్యగర్భః-

హిరణ్మయోండ (బ్రహ్మాండ) అంతర్వర్తిత్వముచేత హిరణ్యగర్భుడు బ్రహ్మ, తత్త్విరూపుడు నగుటచే 'హిరణ్యగర్భః' యని చెప్పనగును. ఇది హిరణ్యగర్భస్సమవర్తతాగ్రే' అను శ్రుతిచే సిద్ధము.

౭౧. భూగర్భః-

భూమి గర్భమందు కలవాడు. గాన, 'భూగర్భః' యని, కీర్తింపబడుచున్నాడు.

౭౨. మాధవః-

మా అనగా, శ్రీదేవి ఆమెకు ధవుడు (పతి) గాన 'మాధవః' యనబడును. లేదా ఉపనిషత్ప్రసిద్ధ మధువిద్యచే అవగమ్యమానుడు, లేదా 'మానము చేత ధ్యానము చేత యోగము చేత మూఢుని తెలిసికొనుము' అను వ్యాస

వచనమును బట్టి పై సాధనములకు వేద్యుడు సగుటచేతను 'మాధవః' యను నామముతో నొప్పారుచున్నాడు

23. మధుసూదనః-

మధు వను అనుచుని సంహరించినవాడగుటచేత 'మధు సూదన' శబ్దముచే చెప్పబడుచున్నాడు. కర్ణమిశ్రోద్భవుడు (కర్ణమలోద్భవుడు) అగు మధు నామక మహాసురుని నిధించుట చేతనే దేవ, దానవ, మానవులు, మహర్షులు, ఐనార్ద్రుని మధు సూదను డని కీర్తించిరి, అని మహాభారత పదినఱు వలన తెలియును.

శ్లో॥ ఈశ్వరో విక్రమీ ధన్వీ మేధావీ విక్రమః క్రమః।

అను త్తమో దురాధర్షః కృతజ్ఞః కృతి రాత్మవాన్ ౨౨

శం. భా. :- సర్వశక్తిమత్తయా ఈశ్వరః. విక్రమః శౌర్యమ్. ఉద్యోగాత్ విక్రమీ, ధనురస్యాస్తీతి ధన్వీ. ప్రీహ్యదిత్వా ద్విక్రత్యయః. 'రామ శ్చస్త్రీభృతామహమ్' ఇతి భగవద్వచనాత్. మేధా- విహుగ్రన్థదారణ సామర్థ్యమ్. సో యస్యాస్తి స మేధావీ. 'అస్మాయా మేధా స్రజో వినిః' ఇతి పాణివచనాత్ వివిప్రత్యయః. ఏచక్రమే జగత్ విశ్వం, తేన విక్రమః. వినా గరుడేన పక్షిణా క్రమాద్వా. క్రమణాత్ క్రమహేతత్వాద్వా క్రమః. 'త్రా నే ఽష్టమ్' ఇతి చుగవచనాత్. అవిద్యమానః. ఉత్తమో యస్మాత్సత్తవః అను త్తవః. 'యస్మాత్సత్తరం నాపర మస్తి కిండిత్' ఇతి శ్రుతేః. 'న త్వత్సమోఽస్త్వభ్యధికః కుతోఽన్యః' ఇతి స్మృతేశ్చ. దైత్యాదిభి ర్ద్వయితం న శక్యత ఇతి దురాధర్షః. ప్రాణినాం పుణ్యాపుణ్యాత్మకం కర్మ కృతం జానాతీతి కృతజ్ఞః. పత్రపుష్పాదిక మ్మృగపి ప్రయచ్ఛతాం మోక్షం దదాతీతి వా. పురుషప్రయత్నః కృతిః క్రియా ఐ. సర్వోక్తిర్వా తదాధార

తయా వా లక్ష్మితే కృత్యా ఇతి వా కృతిః స్వమహిమప్రతిష్ఠితత్వాత్ ఆత్మ
వాన్. 'స భగవః కస్మిన్ ప్రతిష్ఠిత ఇతి స్వే మహిమ్ని' ఇతి శ్రుతేః.॥

౨౪. ఈశ్వరః-

పరమాత్మ, సర్వశక్తిమత్త్వ ధర్మముచేత 'ఈశ్వరః' అని
చెప్పబడుచున్నాడు.

౨౫. విక్రమి-

శౌర్యశాలి. గాన, 'విక్రమి' యని, కీర్తింపబడు
చున్నాడు.

౨౬. ధన్వీ-

'రామశ్శస్త్రభృతామహమ్' అను భగవద్వచనాను
సారము ధనుర్ధరుడు గాన, 'ధన్వీ' యనబడుచున్నాడు.

౨౭. మేధావీ-

బహుగ్రంథధారణ సామర్థ్యము కలవాడు గాన 'మేధావీ'
యని చెప్పబడుచున్నాడు.

౨౮. విక్రమః-

విశ్వమును పాదముచే ఆక్రమించినవాడు, లేదా, వి =
పక్షి - గరుత్మంతుడు; వానితో సంచరించువాడు, 'విక్రమ' శబ్ద
వాచ్యుడు.

౨౯. క్రమః-

'క్రాంతే విష్ణుమ్' అను మనువచనానుసారము బాహ్య
కాశాదులకు దైహికాకాశాదులయందు ఏకత్వధారణ చెప్పుచు,

పాదేంద్రియమందు విష్ణుపురుష భావింపవలె ననుటచే గమన క్రియకు హేతువైనవాడు కనుక 'క్రమః', అనబడును.

౮౦. అనుత్తమః-

ఎవనికంటె ఉత్తముడు లేడో ఆతడు 'అనుత్తమః' అని చెప్పబడును. ఈ విషయము 'యస్మాత్పరం'-అను శ్రుతి వలనను 'నత్వత్సమోఽస్మి అను స్మృతివలనను సిద్ధము.

౮౧. దురాధర్షః-

దైత్యాదులచే తిరస్కరింప శక్యము కానివాడగుటచే 'దురాధర్షః' యనబడును.

౮౨. కృతజ్ఞః-

ప్రాణులచే జేయబడిన పుణ్యపాపకర్మలను తెలిసికొను వాడు. మరియు, అల్పమగు పత్రపుష్పాదికము సమర్పించిన వారికై నను మోక్షమిచ్చువాడు గాన, 'కృతజ్ఞః' యని కీర్తింపబడుచున్నాడు.

౮౩. కృతిః-

పురుషప్రయత్నము, లేక క్రియ 'కృతిః' యని చెప్పబడును. సర్మాత్మకుడగుటచే దానికాధారముగ కృతిచేత లక్షితు డగువాడుగాన, 'కృతిశబ్ద వాచ్యుడు.

౮౪. ఆత్మవాన్-

'స భగవః కస్మిన్ ప్రతిష్ఠిత ఇతి స్వే మహిషే' యెను శ్రుతిచేప్పినట్లు స్వమహిమయందే ప్రతిష్ఠితుడు కాన, పరమాత్మ 'ఆత్మవాన్' అని కొనియాడబడుచున్నాడు.

శ్లో॥ సురేశః శరణం శర్మ విశ్వశేతాః ప్రజాభవః॥

అహః సంవత్సరో వ్యాసః ప్రత్యయః సర్వదర్శనః॥ ౨౩

శం. భా. :- సురాణాం దేవానా మీశః. సురేశః సూపపదోవా రా దాతుః శోభనవాత్సాణా మీశః. సురేశః అర్తానా మార్తిహరణత్వాత్ శరణమ్. పరమానందరూపత్వాత్ శర్మ. విశ్వస్యకారణత్వాత్ విశ్వశేతాః. సర్వాః ప్రజా యత్సకాళా దుద్భవన్తి స ప్రజాభవః. ప్రకాశరూపత్వాత్ అహః. కాలాత్మనా స్థితో విష్ణుః సంవత్సర ఇత్యుక్తః. వ్యాసవత్ గ్రహీతు మశక్తత్వాత్ వ్యాసః. ప్రతీతిః ప్రజ్ఞా ప్రత్యయః. 'ప్రజ్ఞానం బ్రహ్మ' ఇతి శ్రుతేః. సర్వాణి చర్మనాత్మకాని అక్షీణి యస్య సః సర్వదర్శనః. సర్వాత్మకత్వాత్ 'విశ్వతశ్చక్షుః' 'విశ్వాక్షమ్' ఇతి శ్రుతేః॥

౨౪. సురేశః-

దేవతలకు ఈశుడు. లేదా, 'సు' ఉపసర్గగా కల 'రా' ధాతేన యొక్క రూపము 'సురా' యగును. శుభముల నిచ్చు వారని అర్థము. వారికి ఈశుడు గాన 'సురేశ' నామమున బరగినాడు.

౨౫. శరణమ్-

ఆర్తుల ఆర్తిని హరించువాడు గాన, 'శరణ' శబ్దవ్యవ దేశ్యుడు.

౨౬. శర్మ-

పరమా నందస్వరూపు డగుటచేత 'శర్మ' నామమున విలసిల్లును.

౨౭. విశ్వశేతాః-

విశ్వమునకు కారణ మయినవాడు గాన, 'విశ్వశేతాః'

యనబడును.

౧౯. ప్రజాభవః-

సర్వప్రజల ఉద్భవమునకు మూల మయినవాడు కనుక 'ప్రజాభవ' శబ్దముచే చెప్పబడుచున్నాడు.

౨౦. అహః-

ప్రక శస్వరూపుడు గాన 'అహః' యనియు.

౨౧. సంవత్సరః-

కాలాత్మకుడై యున్నవాడు కాన 'సంవత్సరః' యనియు,

౨౨. వ్యాలః-

వ్యాలము (సర్పము) వలె గ్రహింపశక్యము కానివాడగుటచే 'వ్యాలః' యనియు చెప్పబడుచున్నాడు.

౨౩. ప్రత్యయః-

ప్రజ్ఞాత్మకుడు గాన, 'ప్రత్యయ' శబ్దవాచ్యుడగుచున్నాడు. ఈ విషయము 'ప్రజ్ఞానం బ్రహ్మ' అను శ్రుతివలన తెలియును.

౨౪. సర్వదర్శనః-

సర్వమైన దర్శనసాధనములు- నేత్రములుగా కలవాడు, సర్వాత్మకుడు నగుటచే 'సర్వదర్శనః' యని చెప్పబడుచున్నాడు. ఈ విషయము 'విశ్వతశ్చక్షుః' అను శ్రుతి చెప్పుచున్నది.

శ్లో॥ 'అహః సర్వేశ్వరః సింధుః సిద్ధిః సర్వాఽపి రమ్యతః ।

వృషాకపి రమేయాత్మా సర్వయోగవినిస్సృతః॥ ౨౪

శం. బా. :- న జాయత ఇత్యజః 'న జాతో న జనిష్యతే' ఇతి శ్రుతేః. "నహి జాతో న జాయేఽహం న జనిష్యే కదాచన క్షేత్రజ్ఞ స్సర్వభూతానాం తస్మా దహ మజః స్మృతః" ఇతి మహాభావతే. సర్వేషా మీశ్వరాణా మీశ్వరః సర్వేశ్వరః. 'ఏష సర్వేశ్వరః' ఇతి శ్రుతేః నిత్యనిష్పన్నరూపత్వాత్ సిద్ధః. సర్వశస్తుమ సంనిదూపత్వాత్. సర్వతశయరూపత్వాత్. ఫలరూపత్వాద్వా సిద్ధిః. స్వర్గాదీనాం వినాశిత్వా దఫలత్వమ్. సర్వభూతానా మాదికారణత్వాత్ సర్వాదిః. స్వరూపసామర్థ్యాత్ న చ్యుతో. న చ్యవతే. న చ్యవిష్యతే ఇతి అచ్యుతః. 'కాశ్వతింశిన మచ్యుతమ్' ఇతి శ్రుతేః తథా చ భగవద్వచనమ్. 'యస్మా న్నచ్యుతః పూర్వోఽహ మచ్యుత స్తేనకర్మణా' ఇతి. ఇతి నామ్నాం శత మాద్యం ఉచ్యతే. వర్షణా త్సర్వకామానాం ధర్మో వృషః. కాత్తోయాత్ భూమి మపాదితి కపి ర్వరాహః. వృషరూపత్వా త్కపిరూప త్వాచ్చ వృషోకపిః.

శ్లో॥ "ఉపిర్వరాః శ్రేష్ఠశ్చ ధర్మశ్చ వృష ఉచ్యతే ।

తస్మా ద్వృషాఃపిం ప్రాహ కాశ్యపో మాం ప్రజాపతిః" ॥

ఇతి మహాభావతే.

ఇయానితి చూతుం పరిచ్ఛేత్తుం న శక్యతే ఆత్మా యస్యేతి. అమే యాత్మా సర్వసంబద్ధ నిర్గతః. సర్వయోగవివిస్సృతః. 'అనంగోహ్యాయం పురుషః' ఇతి శ్రుతేః గానానాస్త్రోక్తావ్యోగా దపగతత్వాత్వా ॥

౯౫. అజః-

జన్మలేనట్టివాడు కాన 'అజ' నామముతో విరాజిల్లు చున్నాడు. ఈ విషయము, 'ఎప్పుడును ఏ కాలమును జన్మ లేనివాడను సర్వభూతము ఈ క్షేత్రజ్ఞుడ నగు నేను అజుడ నని స్మరింపబడితిని' అను శ్రుతి స్మృతివచన తాత్పర్యానుసారము ప్రసిద్ధము.

౯౬. సర్వేశ్వరః-

‘ఏష సర్వేశ్వరః’ అను శ్రుతినిబట్టి ఈశ్వరుల కందరకు ఈశ్వరుడు గాన ‘సర్వేశ్వరః’ యనబడును.

౯౭. సిద్ధిః-

నిత్యనిష్పన్నస్వరూపుడు గాన సిద్ధిశబ్దవాచ్యుడు.

౯౮. సిద్ధిః-

సర్వవస్తువులయందు సమిద్ధిదూప మగుటచేత నిరతిశయ రూప మగుటచేత ఫలస్వరూప మగుటచేతను ‘ సిద్ధిః ’ అను నామము పరి మేశ్వర్యం యందు వర్తించును. స్వర్గాదులు నశించునవి కనుక అవి ఫలముగా చెప్పబడవు.

౯౯. సర్వాదిః-

సర్వభూతములకు ఆదికారణము కాన ‘ సర్వాదిః ’ యనబడుచున్నాడు.

౧౦౦. అచ్యుతః-

స్వరూపసామర్థ్యముచే ఏ కాలమునందును చ్యుతి వేసట్టివాడు అచ్యుతనామముచే పేర్కొనబడుచున్నాడు. ఈ యంశము ‘శాశ్వతం శివమచ్యుతం’ అను శ్రుతిచే సిద్ధము. మరియు ‘యస్మాన్నచ్యుతపూర్వోహమ్’ - అను భగవద్వచనానుసారముగ గూడ పై విషయము తెలియనగును ఇంతనరకు సహస్రనామములలో నామశతము వివరింపబడినది.

౧౦౧. వృషాక్షిః-

సర్వకామములను వర్షించునదగుటచే ధర్మము ‘వృష’

మనబడును. 'క' శబ్దమునకు జలముని యర్థము. కనుక జలము నుండి భూమిని 'అసాత్' ఉద్ధరించినది 'కపి' యనబడును. అది వరాహవతారము. వృషరూప, కపిరూపములను బట్టి 'వృషా కపి' నామమువర్ణించినది. 'కపిర్వరాహాశ్చ శ్రేష్ఠశ్చ ధర్మశ్చ వృష ఉచ్యతే' యను మహాభారతవచనము పైన చూపబడిన వ్యుత్పత్తి వ్వారా 'వృషాకపి' శబ్దమును వివరించినది

౧౦౨. అమేయూత్మా-

ఇంతటిదని పరిచ్ఛేదమునకు శక్యముకాని స్వరూపము కలవాడు గాన 'అమేయూత్మా' యని శౌనియాడబడుచున్నాడు.

౧౦౩. సర్వయోగవినిస్సృతః

సర్వసంబంధ వినిష్క్లుప్తుడు, కనుకనే 'అసంగోహ్యాయం పురుషః' అని శ్రుతి చెల్లించుచున్నది నానాశాస్త్రోక్తయోగము నుండి తొలగువాడును అగుటచేత 'సర్వయోగవినిస్సృతః' యను నామము పరమేశ్వరునియందు ప్రసిద్ధము.

శ్లో॥ వసు స్వసుమనాః సత్యః సమాత్మానమ్మితః సమః

అమోఘః పుండరీకాక్షో వృషకర్మా వృషాకృషిః ॥ ౧౦౪

శం. భా. :- వసున్తి సర్వభూతా న్యత్రతేష్యయమపి వసతీతి వా వసుః, 'వసూనాం పాపకళాఽస్మి' ఇత్యుక్తో వా వసుః. వసుశబ్దేన ధనరాచినా ప్రాశస్త్యం లక్ష్యతే. ప్రశస్తం మతో మస్య స వసుమనాః రాగద్వేషాదిభిః క్లేశైః మనసిభిః కుశ్లేశైశ్చ యతో న మనసికం చిత్తం తతస్తస్మదః ప్రశస్తమ్. అవితథమాసత్వా త్పురమాత్మా సత్యః. 'సత్యం జ్ఞాన మనంతంబ్రహ్మ' ఇతి శ్రుతేః. మూర్తామూర్తాత్మకత్వాత్వా. 'సచ్చత్యచ్ఛాఽ

భవతు' ఇతి శ్రుతేః. సదితి ప్రాణాః. తీత్యన్నమ్, యమితి దివాకరః. తేన ప్రాణాఽన్నాఽఽత్యకూపాద్వా సత్యః. 'సత్య ప్రాణా స్తీత్యన్నం యమిత్యసావాదిత్యః' ఇతి శ్రుతేః. సత్పు సాధుత్వాద్వా సత్యః సమ అత్మా మనో యశ్య రాగద్వేషాదిభి రదూషితః స సమాత్మా. సర్వభూతేషు సమ వీక అత్మా వా. 'సమ ఉత్కేతి విద్యాత్' ఇతి శ్రుతేః. సర్వైరవ్యర్థజాతైః పరిచ్ఛిన్నః సమ్మిశ్రః. సర్వైరపరిచ్ఛిన్నోఽమిత ఇతి అసమ్మితః సర్వ కాలేషు సర్వవికారరహితత్వాత్ సమః. మయా - క్ష్యో సహ వర్తతే ఇతి వా సమః. పూజితః స్తుతః సంస్మృతో వా సర్వఫలం దదాతి స వృధా కరోతీతి అమోమః. ఆవితథసంకల్పాద్వా 'సత్కసంకల్పః' ఇతి శ్రుతేః. హృదయస్థం పుండరీక మక్నుతే వ్యాప్తోతి తత్రోపలక్షిత ఇతి పుండరీ కాక్షః. 'యత్పుండరీకం పురమశ్వసంస్తమ్' ఇతి శ్రుతేః. పుండరీకాకారే ఉభే అక్షిణీ యస్యేతి వా. ధర్మలక్షణం కర్మలక్ష్యేతి వృషకన్యా. ధర్మార్థ మాకృతిః శరీరం యశ్య స వృషాన్యతిః 'ధర్మసంస్తాపనార్థాయ సంభవామి యుగే యుగే' ఇతి భగవద్వచనాత్ ॥

౧౦౮. వసుః-

సర్వభూతములు తనయందే ఉన్నవాడును తాను సర్వ భూతముల యందున్నవాడును వసు శబ్దవాచ్యు డగును. 'వసువులలో పావకుడును నేను', అను భగవద్వచనమునుబట్టియు పరమేశ్వరుడు వసుస్వరూపుడు అని తెలియనగును.

౧౦౯. వసుమనాః-

ధనవాచకమైన వసు శబ్దము ఇక్కడ ప్రాశస్త్యపరము. వసు - ప్రశస్తం, మనో యశ్య సః - అను వ్యుత్పత్తితో ప్రశస్తమైనమనస్సుకలవాడు, అనగా రాగద్వేషాదులతో గాని

మద - మాత్స్యర్యాకలతోగాని కలషితము కాని మనస్సు కలవాడు కాన 'వసుమనాః' యని పిలవబడును.

౧౦౬. సత్యః-

'సత్యం జ్ఞాన మనంతం బ్రహ్మ' అను శ్రుతినిబట్టి సత్య స్వరూపుడు అగుటచేతను లేదా 'సచ్చ త్యచ్ఛాభవత్' అను శ్రుతిననుసరించి, సత్ - మూర్తస్వరూపము 'త్యత్' అమూర్త స్వరూపము అగుటచేతను 'సత్యః' అనబడును. మరియు సత్య శబ్దములోని 'సత్' శబ్దమునకు ప్రాణములనియు ఆపై 'త' కారమునకు అన్న మనియు ఆపై 'యమ్'నకు ఆదిత్యుడనియు సత్యశబ్దార్థము శ్రుతిచే వివరి పడిదుటవలన ప్రాణ-అన్న-ఆదిత్య రూపుడగు పరమేశ్వరుడు 'సత్యః' అను నామముచేత స్తుతింప బడుచున్నాడనియు, సత్యకుష్మలయందు సాధుత్వము కలవా డగుటవలనగూడ 'సత్యః' యనబడు ననియు తెలియనగును.

౧౦౭. సమాత్మా-

సమః-రాగద్వేషాదులచే దూషితము కానట్టి ఆత్మా- మనస్సు కలవాడు; లేదా సర్వభూతములయందును సమమగు- ఏకమగు-ఆత్మ కలవాడు కాన 'సమాత్మా' యనబడును. ఈ విషయము 'సర్వభూతేషు సమ ఆత్మా'- ఇత్యాది శ్రుతు లచే సిద్ధము.

౧౦౮. అసమ్మితః-

సర్వపదార్థములచేత పరిచ్ఛిన్నుడు, సమ్మితుడు, సర్వ పదార్థములచేత అపరిచ్ఛిన్నుడు- అమితుడును కనుక 'అసమ్మి

తః' యని చెప్పబడును.

౧౦౯. సమః-

సర్వకాలములయందు సర్వవికారరహితుడు, లేదా
మా-లక్ష్మీదేవి ఆమెతో కూడ నుండువాడు గాన 'సమః' అని
ప్రస్తుతింపబడుచున్నాడు.

౧౧౦. అమోఘః-

పూజింపబడి స్తుతింపబడి సంస్మరింపబడి సర్వఫలముల
నిచ్చువాడును, వృథా చేయనివాడును, 'సత్యసంకల్పః' అను
శ్రుతిని బట్టి మోఘముకాని సంకల్పముకలవాడును అగుటచే
'అమోఘ' శబ్దముచే పరిలక్షితుడగుచున్నాడు.

౧౧౧. పుండరీకాక్షః-

'యత్పుండరీకం పుగమద్యంతమ్' అను శ్రుతి ననుస
రించి హృదయపుండరీకమును వ్యాపించి అట ఉపలక్షింపబడు
వాడును, పుండరీకాకృతి గల నేత్రములు కలవాడును, అగుట
వలన 'పుండరీకాక్ష' నామమున బరగుచున్నాడు.

౧౧౨. పృషకర్మా-

ధర్మలక్షణ మయిన కర్మ కలవాడు గాన 'పృషకర్మా'
యనియు.

౧౧౩. వృషాకృతిః-

'ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామి' అను భగవద్వచ
నానుసారము ధర్మార్థము ఆకృతి - శరీరము - కలవాడు గాన
'వృషాకృతిః' యనియు చెప్పబడుచున్నాడు.

శ్లో॥ రుద్రో బహుశిరా బ్రభు శ్విశ్వయోనిః శుచిశ్రవాః ।

అమృత శ్శాశ్వతస్థాణుః వరారోహా మహాతపః ॥ ౨౬

శం. భా. :- సంహారకాలే ప్రజా స్పృహర్హన్ రోదయతీతి రుద్రః, రుదం, రాతి దదాతీతి వా రుః దుఃఖం, దుఃఖశరణం వా ద్రావయతీతి వా రుద్రః, రోదనాత్ ద్రావణాద్వాఽపి రుద్ర ఇత్యుచ్యతే. “రుద్ధుఃఖం దుఃఖ హేతుం వా తద్ద్రావయతి యః ప్రభుః రుద్ర ఇత్యుచ్యతే అస్మాచ్ఛివః పరమకారణమ్” ఇతి శివపురాణ పంచనాత్ బహుశిరాః—బహూని శిరాంపి యస్యేతి బహుశిరాః. ‘సహస్రశీర్షా పురుషః’ ఇతి మన్వంతరాత్, విభర్తి లోకానితి బ్రభుః, విశ్వస్య కారణత్వాత్ విశ్వయోనిః, శుచీని శ్రవాంపి నామాని శ్రవణీయా న్యస్యేతి శుచిశ్రవాః, న విద్యతే మృతం మరణ మస్యేతి అమృతః, ‘అజరోఽమరః’ ఇతి శ్రుతేః. శాశ్వతశ్చాసౌ స్థాణు శ్చేతి శాశ్వతస్థాణుః. వర ఆరోహాఽంకో యస్యేతి వరారోహాః వర మారోహణం యస్మిన్నితి వా, ఆరుధానాం పునరావృత్త్యసంభవాత్, ‘న చ పునరావర్తతే’ ఇతి శ్రుతేః ‘యద్గత్వా న నివర్తంతే తద్దామ పరమం మమ’ ఇతి భగవద్వచనాత్, మహాత్ సృష్ట్యప్షయం తపోజ్ఞాన మస్యేతి మహాతపాః, ‘యస్య జ్ఞానమయం తపః’ ఇతి శ్రుతేః ఇశ్వర్యం ప్రతాపో వా తపో మహా దస్యేతి వా మహాతపాః ॥

౧౧౮. రుద్రః-

సంహారకాలమందు ప్రజలను సంహరించుచు దుఃఖంప జేయువాడు, దుఃఖము నెచ్చువాడు, ‘రుద్ధుఃఖం దుఃఖహేతుం వా’ అను శివపురాణవచనానుసారము దుఃఖమును దుఃఖ కారణమును పోగొట్టువాడును అగుటచేత ‘రుద్ర’ సర్వజ్ఞుని నొప్పును.

౧౧౫. బహుశీర్షాః-

‘సహస్రశీర్షా పురుషః’ అను శ్రుత్యనుసారము బహు శీరస్సులుకలవాడు కాన ‘బహుశీర్షాః’ యనబడును.

౧౧౬. బ్రభుః-

లోకములను భరించువాడు గాన ‘బ్రభుః’ అనియు.

౧౧౭. విశ్వయోనిః-

విశ్వమునకు కారణ మయినవాడగుటచే ‘విశ్వయోనిః’ అనియు చెప్పబడుచున్నాడు.

౧౧౮. శుచిశ్రవాః-

శుచియు, శ్రవణీయములు నయిన నామములు కల వాడు గాన పరమేశ్వరునకు ‘శుచిశ్రవాః’ యను నామము ప్రసిద్ధము.

౧౧౯. అమృతః-

మరణరహితుడు గాన ‘అమృత’ శబ్దముచే కీర్తింపబడు చున్నాడు. ఇది ‘అజరోఽమరః’ అను శ్రుతిచే సిద్ధము.

౧౨౦. శాశ్వతస్థాణుః-

శాశ్వతుడగు నిశ్చలస్వరూపుడగుటచే ‘శాశ్వతస్థాణుః’ అనబడును.

౧౨౧. పరారోహః-

శ్రేష్ఠమయిన అంకము కలవాడు, శ్రేష్ఠమయిన ఆరో హణమునకు ఆధార మయినవాడును, ఆ యంకమున ఆరూఢు

లయినవారికి ' స చ ప్రసరావర్తతే ' అను శ్రుతినిబట్టియు 'యద్ధత్వా న నివర్తినే తద్ధామి పరమం మమ' అను భగవద్వచనానుసారమువలనను పునరావృత్తి సంభవింపను గాన పరమేశ్వరుడు 'సరారోహ' శబ్దముచే చెప్పబడుచున్నాడు.

౧౨౨. మహతపాః-

సృష్టివిషయమైన మహాజ్ఞానము కలవాడు. 'యస్య జ్ఞానమయం శరణి' అను శ్రుతిని బట్టి ఇక్కడ తపస్సు-జ్ఞానము, లేదా తపః - విశ్వస్యము, లేక సంతాపము అధికముగా కలవాడు నగుటచే 'మహతపాః' యని పిలవబడుచున్నాడు.

శ్లో॥ సర్వగః సర్వవిద్యాను ద్విష్వక్సేనో జనార్దనః ।

వేదో వేదవి దవ్యుంగో వేదాంగో వేదవిత్ కవిః ॥ ౨౨

శం. బా :- సర్వోత్తమ గచ్ఛతీతి సర్వగః. కా ణిత్వే న ప్యాప్తత్వా త్సర్వత్ర, సర్వం వేత్తి వన్దతీతి నా సర్వవిత్. భాతీతి భావః. 'తమేవ భాన్త మనుభాతి సర్వమ్' ఇతి శ్రుతేః. 'మదాదిన్యగళం తేజో జగ ద్భాస యలేఽఖిలమ్' అత్యాది స్మృతేశ్చ. సర్వవిద్యాసౌ భానుశ్చ సర్వవిద్యానుః విష్వక్-అవ్యయం సర్వైర్వర్తే. విష్వగఃపతి-పలాయతే దైత్యసేనా యస్య రణోద్యోగమాప్రేతేతి విష్వక్సేనః. జనాన్ దుర్జనా సర్దయతి హినస్తి. సరకాదీన్ గమయతీతి జనార్దనః. జనైః పురుషార్థ మభ్యుదయవిశ్లేపయ సరిక్షణం యాచ్యతే ఇతి జనార్దనః. వేదహవత్వా ద్వేదః. వేదయతీతి వా వేదః. "తేషామేవానుకూలపార్థ మహా విజ్ఞానం తమః । నాశయా మ్యాత్మభావస్థో జ్ఞానదీపేన భాస్వత" ఇతి భగవద్వచనాత్.

యథావ ద్వేదం వేదార్థం చ వేత్తీతి వేదవిత్. 'వేదాన్తకృ ద్వేదవిదేవ చాహమ్' ఇతి భగవద్వచనాత్.

శ్లో॥ “సర్వే వేదాః సంవిద్యాః సకాస్తాః
 సర్వే యజ్ఞాః సంవి ఇజ్యాశ్చ కృష్ణః ।
 విదుః కృష్ణం బ్రాహ్మణా స్తత్త్వతో యే
 తేషాం రాజన్ పర్వయజ్ఞా స్సమప్తాః” ॥ ఇతి మహాభారతే.

అన్యంగః - జ్ఞానాభిః పరిపూర్ణోఽవికల ఇతి ఉచ్యతే. ప్యంగో
 ప్యక్తి ర్చ ఉచ్యతే ఇతి అన్యంగో చ. ‘అన్యక్తోఽయమ్’ ఇతి భగవ
 ద్వచనాత్, వేదా అంగభూతా యస్య స వేశాంగః వేదాన్ విస్తే-విచార
 యతీతి వేదవీత్, క్రాంతదర్శి కవిః. సర్వదృక్. ‘సాన్యోఽతో స్తిద్రష్టా’
 ఇత్యాది శ్రుతే. ‘కవిర్మనీషీ’ ఇత్యాది మన్తవర్ణాత్ ॥

౧౨౩. సర్వగః-

సర్వకారణ మగుటచే సర్వత్ర వ్యాప్తమై యున్నవాడు
 కాన ‘సర్వగః’ అని చెప్పబడుచున్నాడు.

౧౨౪. సర్వవిద్యానుః-

సర్వము తెలిసినవాడు, సర్వము ప్రాప్త మయిన
 వాడును, ఆయన ప్రకాశము ననుసరించియే సర్వము ప్రకా
 శించుచున్నదనియు, ఆదిత్యాదిగతమగు తేజస్సు పరమాత్మదే
 అనియు నుద్ఘోషించు శ్రుతిస్మృతుల ననుసరించి ప్రకాశ
 స్వరూపుడు, భానువు, కనుక ‘సర్వవిద్యానుః’ అని స్తుతింప
 బడుచున్నాడు.

౧౨౫. విష్వక్సేనః-

సర్వదైత్యసేనను తన యుద్ధోద్యమమాత్రమున పలాయ
 నము చేయించువాడు కాన ‘విష్వక్సేన’ శబ్దముచే సంకీర్తనము
 చేయబడుచున్నాడు.

౧౨౬. జనార్దనః-

దృఢస్థులను హింసించువాడు, సరకాదులను పొందించు వాడును, అభ్యుదయ-నిశ్చేయస-లక్షణ మయిన పురుషార్థమును గూర్చి జనులచే యాచింపబడువాడును అగుటచే పరమేశ్వరుడు 'జనార్దన' నామము చే సంకీర్తితుడగుచున్నాడు.

౧౨౭. వేదః-

వేదస్వరూపుడు, వేదముతి - తెలియజేయువాడును, కనుకనే 'వారియందనుగ్రహముచేత నేను వారి యందుండి వారి అజ్ఞానమును పోగొట్టుచున్నా నని భగవద్వచనము చెప్పుచున్నది కాన 'వేదః' యని చెప్పబడుచున్నాడు.

౧౨౮. వేదవిత్ -

యథాతథముగా వేదము వేదార్థము తెలిసినవాడుగుటచే 'వేదవిత్' అని చెప్పబడుచున్నాడు. 'వేదాంతకృత్ వేద విదేవచాహమ్' అను భగవద్గీతా వచనము పై విషయమును స్ఫురింపజేయును. మహాభారతములో - సర్వవేదములు, సర్వవేద్యములు, సర్వశాస్త్రములు, సర్వయజ్ఞములు, సర్వపూజనీయదేవతలు, కృష్ణుడే అని తత్త్వతః తెలిసికొనిన బ్రాహ్మణులకు సర్వయజ్ఞసమాప్తిఫలము లభించునని చెప్పబడినది.

౧౨౯. అవ్యంగః-

జ్ఞానానులచేత పరిపూర్ణుడు, అక్షలుడు, 'అవ్యక్తోఽయమ్' అను భగవద్వచనము ననుసరించి వ్యక్తము కానట్టి

వాడును అగుటవలన 'అవ్యంగ' నామముతో విరాజిల్లుచుండును.

౧౩౦. వేదాంగః-

వేదములు అంగములుగా నున్నవాడు కాన 'వేదాంగః' యనియు కీర్తింపబడుచున్నాడు.

౧౩౧. వేదవిత్ -

వేదములను విచారణ చేయువాడు గాన 'వేదవిత్' అనియు చెప్పబడుచున్నాడు.

౧౩౨. కవిః-

'నాన్యోఽతోస్తి ద్రష్టా' అను శ్రుతి ననుసరించి సర్వ ద్రష్ట యగుటచేతను 'కవిర్మనీషి' అను శ్రుతియు సర్వద్రష్టత్వమునే ప్రతిపాదించుచుండుట చేతను పరమేశ్వరుడు 'కవి' శబ్దవ్యపదేశ్యుడగుచున్నాడు.

శ్లో॥ లోకాధ్యక్ష స్సురాధ్యక్షో ధర్మాధ్యక్షః కృతాకృతః ।

చతురాత్మా చతుర్వ్యూహ శ్చత్రుర్దంష్ట్ర శ్చత్రుర్భుజః ॥

శం భా :- లోకా నధ్యక్షయతీతి లోకాధ్యక్షః, సర్వేషాం లోకానాం ప్రాధాన్యేనోఽద్రష్టా. లోకపాలాది సురాజ్ఞా మధ్యక్షః సురాధ్యక్షః, ధర్మాధర్మ సాక్షి దీక్షితేఽనురూపం ఫలం దాతుం, తస్మా ద్ధర్మాధ్యక్షః, కత్తశ్చ కార్యరూపేణ, అకృతశ్చ కారణరూపేణేతి కృతాకృతః, సర్గాదిభిః పృథగ్విభూతయః చతస్రః ఆత్మానో మూర్తయో యస్య సః చతురాత్మా.

శ్లో॥ "ఽబహ్మ దక్షిదయః కాల స్తథైవాఖిలజన్తవః ।

ఽభూతయో హరేరేతా జగత స్సృష్టిహేతవః ॥

“విష్ణు ర్మన్వాదయః కాల స్సర్వభూతాని చ ద్విజ ।

స్థితే ర్నిమి త్తభూతస్య ఃష్టోరేతా విభూతయః ॥

“రుద్రః కాలోఽస్తకాద్యాశ్చ సమస్తాశ్చైవ జస్తవః ।

చతుర్థా ప్రలయాయైతా జనార్దనవిభూతయః ॥

—ఇతి వైష్ణవపురాణే.

శ్లో॥ “వ్యూహ్యత్మానం చతుర్థా వై వాసుదేవాదిమూర్తిభిః ।

సృష్ట్యాదీన్ ప్రకరోత్యేష విశ్రుతాత్మా జనార్దనః” ॥

—ఇతి వ్యాసవచనాత్ చతుర్వ్యూహః.

దంష్ట్రా శృతస్రో యస్యేతి చతుర్దంష్ట్రః నృసింహవిగ్రహః । యద్వా.
సాదృశ్యా చ్ఛృంగం దంష్ట్రే త్యుచ్యతే ‘చత్వారి శృంగాః’ ఇతి శ్రుతేః.
చత్వరో భుజా అస్యేతి చతుర్భుజః”

౧౩౩. లోకాధ్యక్షః—

సర్వలోకములను ప్రధానముగా చూచుచుండువాడు
గాన ‘లోకాధ్యక్ష’ శబ్దము చేతను,

౧౩౪. సురాధ్యక్షః—

లోకపాలాది దేవతలకు అధ్యక్షుడు కాన ‘సురాధ్యక్ష’
పదము చేతను,

౧౩౫. ధర్మాధ్యక్షః—

ధర్మాధర్మములకు తగిన ఫల మిచ్చుటకై సాక్షాత్తుగ
నీక్షించువాడు కాన ‘ధర్మాధ్యక్ష’ శబ్దము చేతను ప్రస్తుతింప
బడుచున్నాడు.

౧౩౬. కృతాకృతః-

కార్యరూపమున కృతుడు, కారణరూపమున అకృతుడు కనుక 'కృతాకృత' నామము పర మేశ్వరునియందు సార్థకమై ఒప్పును.

౧౩౭. చతురాత్మా-

సర్గ-స్థితి-లయ ములందు విభూతులగు నాలుగుమూర్తులు కలవాడు కనుక 'చతురాత్మా' యని చెప్పబడును. విష్ణు పురాణములో 'బ్రహ్మ, ఐక్షాన్ ప్రజాపతులు, కాలము, సకల జీవులు- ఈ నాల్గు సృష్టి హేతువులగు విభూతులు. విష్ణువు, మన్వాదులు, కాలము, సర్వభూతములు- ఈ నాల్గును స్థితి హేతువులగు శ్రీహరివిభూతులు.

రుద్రుడు, కాలము, అస్త కాదులు, సమస్తజీవులు, ఈనాల్గును ప్రలయనిమిత్తములైన భగవంతుని విభూతులు'- అని విభూతిచతుష్టయము వివరింపబడినది.

౧౩౮. చతుర్వ్యాహః-

వ్యాసవచనానుసారము భగవానుడు, షాసుదేవాది మూర్తులతో నాల్గు విధములవ్యాహము నొంది సృష్ట్యాది కార్యములను చేయువాడగు 'చతుర్వ్యాహ' శబ్దముచే కీర్తింపబడుచున్నాడు.

౧౩౯. చతుర్దంష్ట్రః-

నాలుగు దంష్ట్రీలు కలవాడు, దీనివలన సృసింహవిగ్రహము సూచితము. లేదా శృంగసామ్యముచే నాల్గు శృంగ

ములు కలవాడు గాన 'చతుర్థ్యం'యని పిలవబడుచున్నాడు.
'చత్వారిశ్యంగా' యను శ్రుతి యందుకు ప్రమాణము.

౧౮౦. చతుర్భుజః-

నాల్గు భుజములు కలవాడు కాన 'చతుర్భుజ' నామ ముచే స్తుతింపబడుచున్నాడు.

శ్లో॥ “భ్రాజిష్ణు ర్భోజనం భోక్తా సహిష్ణు ర్జగదాదిజః ।

అసఘో విజయో జేతా విశ్వయోః పునర్వసుః” ॥ ౨౯

శం. భా. :- ప్రకాశైశ్వరసత్వాత్ భ్రాజిష్ణుః, భోజ్యరూపితయా ప్రకృతి ర్మాయా, భోజన మిత్యవ్యతే, పుష్కరరూపేణ తాం భుజే ఇతి భోక్తా, హిరణ్యాక్షాదీన్ సహ తే అభిభవతీతి సహిష్ణుః, హిరణ్యగర్భరూపేణ జగదాదౌ ఉత్పద్యతే న్వయమితి జగదాదిజః, అఘం న విద్యతేఽస్యేతి అసఘః, 'అపహతసాహ్వా' ఇతి శ్రుతేః విజయతే జ్ఞానవైరాగ్యైశ్వర్యాదిభి ర్గుణైశ్చ మితి విజయః, యతో జయ త్యతిశేతే సర్వభూతాని స్వతావ తోఽతో జేతా, విశ్వం యోని ర్మయః, విశ్వశ్చాసౌ యో నిశ్చేతి వా విశ్వ యోనిః, పునఃపునః శరీరేషు పనతి క్షేత్రజ్ఞరూపేణేతి పునర్వసుః ॥

౧౮౧. భ్రాజిష్ణుః-

ప్రకాశైశ్వరరూపుడు కాన 'భ్రాజిష్ణుః' అనియు.

౧౮౨. భోజనమ్-

భోజ్యరూప మగుటచే ప్రకృతి - మాయ భోజన మనబడును.

౧౮౩. భోక్తా-

ఆ ప్రకృతిని పురుషరూపమున అనుభ వించువాడుకాన

‘భోక్తా’ యని చెప్పబడును.

౧౮౮. సహిష్ణుః-

హిరణ్యాక్షాదులను సహించువాడు- తిరస్కరించువాడు కాన ‘సహిష్ణు’ శబ్దముచే చెప్పబడుచున్నాడు.

౧౮౯. జగదాదిజః-

జగదాదియందు హిరణ్యగర్భరూపమున స్వయముగ అవిర్భవించిన వాడగుటచే ‘జగదాదిః’ యని ప్రస్తుతింపబడుచున్నాడు.

౧౯౦. అనఘః

‘అపహతపాస్కా’ అను శ్రుతిని బట్టి పాపరహితుడు గాన ‘అనఘ’ శబ్దవాచ్యుడు.

౧౯౧. విజయః-

జ్ఞానము వైరాగ్యము విశ్వరూపము మన్నగు గుణముల చేత విశ్వవిజయము కలవాడు కాన ‘విజయ’ సంజ్ఞచే నొప్పును.

౧౯౨. జేతా-

స్వభావముచేత సర్వభూతములను అతిశయించువాడు కాన ‘జేతా’ యని చెప్పబడుచున్నాడు.

౧౯౩. విశ్వయోనిః-

విశ్వము ఆధారమయినవాడు, విశ్వరూపుడు, కారణభూతుకును అగుటచే ‘విశ్వయోనిః’ అని కీర్తింపబడుచున్నాడు.

౧౫౦. పునర్వసుః .

క్షేత్రజ్ఞరూప మన శరీరములయందు పునఃపునః వసించు చుండువాడు గాన ' పునర్వసుః ' యని కొనియాడబడు చున్నాడు.

శ్లో॥ ఉపేంద్రో వామనః ప్రాంశు రమోఘ శ్శుచి రూర్జితః ।

అతీంద్ర స్సంగ్రహ స్సర్గో ధృతాత్మాని నియమో యమః॥

శం. భా. :- ఇంద్ర ముపగతోఽనుజత్వేనేతి ఉపేంద్రః. యద్వా ఉపరి ఇంద్రః ఉపేంద్రః. "మమోపరి యదేంద్ర స్త్వం స్థాపితో గోభి రీశ్వరః ఉపేంద్ర ఇతి కృష్ణ త్వాం గాన్యన్తి భువి దేవతాః, ఇతి హరిపంశే. బలిం వామనరూపేణ యాచితవానితి వామనః. సంభజనీయ ఇతి వా, వామనః, "మధ్యే వామన మాసీనం విశ్వేదేవా ఉపాసతే" ఇతి మన్త్రవర్ణాత్. స ఏవ జగత్త్రయం క్రమమాణః ప్రాంశు రభూదితి. ప్రాంశుః, "తోయే తు పతితే హస్తే వా మనోఽనూ దవామః సర్వదేవమయం రూపం దర్శయా మాస వైప్రభుః" "భూః పాదౌ ద్యౌ శ్శిరశ్చాఽస్య చంద్రాదిత్యౌ చ చక్షుషీ" ఇత్యాది విశ్వరూపం దర్శయిత్వా-

శ్లో॥ "తస్య విక్రమతో నూమిం చంద్రాదిత్యౌ స్తనాన్తరే

నభః ప్రక్రమమాణస్య నాభ్యాం తౌ సమవస్థితౌ

దివ మాక్రమమాణస్య జానుమూలే వ్యవస్థితౌ" ।

ఇతి ప్రాంశుత్వం దర్శయతి హరిపంశే ॥

అమోఘః-న మోఘం చేష్టితః యస్య నః. స్మరతాం స్తుతౌ మర్చ యతాః చ పావనత్వాత్. శుచిః, 'అస్య స్పర్శశ్చ మహాన్ శుచిః' ఇతి మన్త్రవర్ణాత్. బలప్రకర్షకాలిత్వాత్ ఊర్జితః అతీత్యేంద్రం స్థితో జ్ఞానేశ్వర్యా

దివి స్వభావపిదై తితి అతీంద్రియం. సద్దేహం ప్రతిసంహారాత్ సంగ్రహః.
 బృజ్యహాతతయా కర్ణహేయశ్చాన్యవర్గః. ఏకరూపేణ జన్మాదిరహితతయా
 దృత ఆత్మా యేన సః దృతాత్మా. స్వేషు స్వేచ్ఛద్వికారేషు ప్రజానియమ
 యతీతి వియమః. అంతర్వ్యచృతీతి యమః ॥

౧౫౧. ఉపేంద్రిః-

ఇంద్రియమనుజుడయినవాడు, లేదా హరివంశోక్త
 ప్రకారము- శ్రీకృష్ణా! గోలోకవాసివగు నీవు నాకు 'ఉపరి'
 మీద 'ఇంద్రియ' ప్రభువునై యుండుటచే నిన్ను ఉపేంద్రి
 డని కీర్తింతును. అనుటవలన ఇంద్రుమీద ప్రభువు కాన
 'ఉపేంద్రః' యని కీర్తింపబడినాడు.

౧౫౨. వామనః-

బలిని వామనరూపముతో యాచించినవాడు, 'మధ్యే
 వామన మాసీం విశ్వేదేవా ఉపాసతే'-అను మంత్రవచనాను
 సారము ఉపాసింపబడువాడుగాన 'వామనః' యని చెప్ప
 బడుచున్నాడు.

౧౫౩. ప్రాంశుః-

ఆ వామనమూర్తియే జగత్ప్రముఖును ఆశ్రమించు
 నపుడు అత్యంతోన్నత స్వరూపుడగుటచే 'ప్రాంశుః' యని
 కీర్తింపబడినాడు. ఈ విషయము హరివంశములో ఇట్లున్నది-
 బలిచక్రవర్తి, వామనమూర్తి హస్తమున ఉదకము విడిచి
 నంతనే యా వామనరూపము మాంసోయి స్వదేవయ
 రూపము గోచరించెను భూమి పాదములుగా, ద్యులోకము

శిరస్సుగా, చంద్రసూర్యులు చతుర్ముఖుగా, విశ్వరూపమును ప్రదర్శించుచు భూమిని వ్యాపించునపుడు చంద్రసూర్యులు నక్షత్రములను ముందుండిరి ఆకాశమును వ్యాపించునపుడు వారు నాభిస్థాన మందుండిరి; మరల ద్యులోకమును వ్యాపించునపుడు వారు జానుమూలములందుండిరి. అని చెప్పబడిన ప్రాంశుత్వము కలవాడు.

౧౫౪. అమోఘః-

మోఘము కానట్టి చేష్ట కలవాడు కాన 'అమోఘ' శబ్దవాచ్యుడు.

౧౫౫. శుచిః-

'అశ్య స్పృశ్యశ్చ మహాన్ శుచిః'- యను మంత్రవర్ణము ననుసరించి స్మరించువారిని, స్తుతించువారిని, అర్చించువారిని పవిత్రముచేయువాడు గాన 'శుచిః' యనబడుచున్నాడు.

౧౫౬. ఊర్జితః-

బలప్రకర్ష శాలి గాన 'ఊర్జిత' గామముతో నొప్పును.

౧౫౭. అతీంద్రః-

స్వభావసిద్ధములైన జ్ఞానైశ్వర్యాకులచేత ఇంకను అతిక్రమించినవాడు గాన 'అతీంద్రః' యని పిలువబడుచున్నాడు.

౧౫౮. సంగ్రహః-

సర్వమును ప్రతిసంహరించువాడు గాన 'సంగ్రహ' శబ్దముచే చెప్పబడుచున్నాడు.

౧౫౯. సర్గః-

సృజ్యమైన జగదూపుడు, సర్గ హేతువును అగుటచే
'సర్గః' యని కీర్తింపబడుచున్నాడు.

౧౬౦. ధృతాత్మా-

జన్మాదిరహితు డగుటచేత ఏకవిధమైన ఆత్మను ధరిం
చినవాడు గాన 'ధృతాత్మా' యని ప్రస్తుతింపబడును.

౧౬౧. నియమః-

ప్రజలను తమ తమ యధికారములలో నియమించు
వాడు గాన 'నియమః' యని చెప్పబడుచున్నాడు.

౧౬౨. యమః -

అన్తర్గతుడై పరోపద్రవాదుల నుపరమింపజేయువాడు
గాన 'యమః' యను నామమున బరగుచున్నాడు.

శ్లో॥ వేద్యో వైద్యః సదా యోగీ వీరహా మాధవో మధుః ।

అతీంద్రియో మహామాయో మహాత్సాహో మహాబలః॥

శం. భా. :- విశ్వేశ్వరుసార్థిభి ర్వేదవార్హత్వాత్ వేద్యః. సర్వవిద్యానాం
వేదితృత్వాత్ వైద్యః. సహ ఆవిర్భూత స్వరూపత్వాత్ సహయోగీ, ధర్మ
త్రాణాయ వీరాన్ అసురాన్ హస్తీతి వీరహా, మాయా-విద్యాయాః పతిః
మాధవః "మా విద్యా చ హరే ప్రోక్తా తస్యా ఈశో యతో భవాన్
తస్మా న్మాధవనామాసి ధవ స్వామీతి శబ్దితః. ఇతి హరివంశే. యథా
మధు పరాం ప్రీతి ముత్పాదయతి ఆయమపి తథేతి మధుః, శబ్దాదిరహితత్వా
దిప్రియాడా మవిషయ ఇతి అతీంద్రియః, 'అశబ్ద మస్పర్శమ్' ఇతి శ్రుతేః.
మాయానా మపి మాయాకారత్వాత్ మహామాయః, 'మమ మాయా దుర

త్యయా' ఇతి భగవద్వచనాత్. జగదుత్పత్తిస్థితిలయార్థ ముద్యుక్తత్వాత్ మహోత్సాహః. బలినా మపి బలవత్త్వాత్ మహాబలః ॥

౧౬౩. వేద్యః-

మోక్షార్థుల వేత వేదనీయుడు గాన 'వేద్యః' అనియు.

౧౬౪. వైద్యః-

సర్వవిద్యావేదనము కలవాడు గాన 'వైద్యః' అనియు పిలవబడుచున్నాడు.

౧౬౫. సదా యోగీ-

సదా ఆవిర్భూత స్వరూపము కలవాడగుటచే 'సదా యోగీ' యని చెప్పబడును.

౧౬౬. వీరహః-

ధర్మరక్షణము కొరకు వీరులగు అసురులను సంహరించు వాడు కాన 'వీరహః' యను నామము పరమేశ్వరునియందు ప్రసిద్ధము.

౧౬౭. మాధవః-

'మా' శబ్దమునకు విద్య అని యర్థము; 'ధవ' శబ్దము నకు అధిపతి అని యర్థము కాన 'మాధవ' శబ్దముచే వ్యపదే శ్యుడు. హరివంశము 'మా విద్యా చ హరే ప్రోక్తా' యను శ్లోకమున 'మాధవ' శబ్దము పైరీతిని నిర్వచించి పరమేశ్వరుడు విద్యాధిపతి యగుటచే 'మాధవ' శబ్దవ్యపదేశ్యుడని వివరించినది.

౧౬౮. మధుః-

మధువున నె పరమ సీతిని కలిగించువాడు గాన 'మధుః' యను సంజ్ఞతో నొప్పును.

౧౬౯. అశీన్ద్రియః-

'అశబ్ద మస్పర్శమ్' అను శ్రుతిని బట్టి ఇన్ద్రియగోచరము లగు శబ్దాదులు లేనినాడగుటచే ఇన్ద్రి యాతీతుడు గాన 'అతీన్ద్రియః' యని చెప్పబడుచున్నాడు.

౧౭౦. మహామాయః-

'మచు మాయా దురత్యయా' అను భగవద్వచనాను సారము మాయావులను కూడ మాయ చేయువాడు గాన 'మహామాయః' యని బడును.

౧౭౧. మహాత్సాహః-

జగదుత్పత్తి-స్థితి-లయములకై ఉద్యుక్తుడగువాడుగాన 'మహాత్సాహః' అనియు.

౧౭౨. మహాబలః.

బలవంతులలో బలవంతుడగు నాడగుటవలన 'మహాబలః' యనియు కీర్తింపబడుచున్నాడు.

శ్లో॥ మహాబుద్ధి ర్మహావీర్యో మహాశక్తి ర్మహాద్యుతిః ।

అవిద్యేశ్వరపుః శ్రీయా నమే మాతా మహాద్రిధృక్ ॥

శం. భా. :- బుద్ధిమతాదుపి బుద్ధిమత్త్వాత్ మహాబుద్ధిః. మహత్- ఉత్పత్తికారణ మవిద్యాలక్షణం వీర్య మస్యేతి మహావీర్యః. మహతీ శక్తిః సామర్థ్య మస్యేతి మహాశక్తిః. మహతీ ద్యుతిః బాహ్యభృంతరా చ అస్యేతి

మహాద్యుతిః, 'స్వయంజ్యోతిః' 'జ్యోతిషాం జ్యోతిః' ఇత్యాది క్రతుః. ఇదం తదితి విదేష్టం యోశక్యతే పరిస్థే స్వ సంపేద్యత్వాత్ తద విదేశ్యం వపు దశ్యేతి నిర్దేశ్యవపుః, ఐశ్వర్యంశ్చిజా సచుగ్రా శ్రీ ర్యశ్య సః, శ్రీమాన్, సర్వైః, హాభి రహేయా బుద్ధి రాత్మా యశ్య సః ఆమే యాత్మా, మహాన్త మద్రీం-గిరిం మన్దరం గోవర్ధనం చ ఆస్పతమథనే గోరక్షణే చ ధృతివాపతి మహాధిచ్ఛక్ షాన్తోఽయమ్ ॥

౧౭౩. మహాబుద్ధిః-

బుద్ధిమం తలలో గూఢ బుద్ధిమంత్రుః, అగుటవలన 'మహాబుద్ధిః' యని ప్రస్తుతింపబడెను.

౧౭౪. మహావీర్యః-

ఉత్పత్తికారణముగు అవిద్యాలక్షణమైన మహావీర్యము కలవాడు కాన 'మహావీర్యః' అని చెప్పబడుచున్నాడు.

౧౭౫. మహాశక్తిః-

మహాసామర్థ్యము కలవాడు కావున 'మహాశక్తిః' యను పేర బరగుచున్నాడు.

౧౭౬. మహాద్యుతిః-

'స్వయంజ్యోతిః' 'జ్యోతిషాం జ్యోతిః' అను శ్రుతులను బట్టి బాహ్యభ్యంతర ప్రకాశస్వరూపుడు కావున 'మహాద్యుతిః' యని కొనియాడబడుచున్నాడు.

౧౭౭. అనిర్దేశ్యవపుః-

'ఇది అది' యని పరులకు నిర్దేశించి చెప్ప శక్యముకాని స్వరూపము కలవాడు, స్వసంపేద్య స్వరూపమును కాన

‘అనిర్దేశ్యవపుః’ అని ప్రస్తుతింపబడుచున్నాడు.

౧౬౮. శ్రీమాన్-

విశ్వరూపక్షణమగు సమగ్రశ్రీ కలవాడు గాన ‘శ్రీమాన్’
యనబడును.

౧౬౯. అమేయాత్మా-

సర్వప్రాణులకు అమేయమైన బుద్ధి ఆత్మ- కలవాడు
కనుక ‘అమేయాత్మా’ యను నామముచే చెప్పబడుచున్నాడు.

౧౭౦. మహాద్విధృక్-

అమృతమథనసమయమందు మన్దరము, గోరక్షణసమయ
మందు గోవర్ధనము అను మహాపర్వతములను ధరించినవాడు
గాన ‘మహాద్విధృక్’ యని స్తుతింపబడుచున్నాడు. ఇక్కడ
‘హస్తోఽయమ్’ అనుటచే నిది ‘ధృష’ ధాతురూపము.

శ్లో॥ “మహేష్వాసో మహీభర్తా శ్రీనివాస సతాంగతిః

అనిరుద్ధ స్సురానన్దో గోవిన్దో గోవిదాంపతిః” ॥

33

శం. భా. :- మహా నిష్వాస, ఇషుక్షేపః యస్య సః మహేష్వాసః,
ఏకార్థవాప్లుతాం దేవీం మహీం చ బభారేతి మహీభర్తా. యస్య వక్షస్యన
పాయినీ శ్రీ ర్వసతి సః శ్రీనివాసః. సతాం వైదికానాం సాధూనాం పురు
షార్థసాధనహేతుః సతాంగతిః. న కేనాపి ప్రాదుర్భావేషు నిరుద్ధ ఇతి.
అనిరుద్ధః సురా నానన్దయతీతి. సురానన్దః. “నష్టాం వై ధరణీం పూర్వ
జవిన్ద ద్యద్గుహాగతామ్ గోవిన్ద ఇతి తేనాహం దేవై ర్వాగ్ని రభిష్టుతః”
ఇతి మోక్షధర్మచనాత్ గోవిన్దః. “అహం కిలేన్ద్రో దేవానాం త్వం గవా
మిన్ద్రితాం గతః గోవీన ఇతి లోకా స్త్వాం ప్రోష్యన్తి భువి శాశ్వతమ్”

ఇతి “గౌరేషా తు యతో వాణీ తాం చ పిన్దయతే భవాన్ గోవిన్దస్తు తతో దేవముఃపిభిః కథ్యతే భవాన్” ఇతి చ హరివంశే, గౌర్వాణీ తాం విదన్తీతి గోవిదః, తేషాం పతిః విశేషేణేతి గోవిదాంపతిః.

౧౦౧. మహేష్వాసః-

మహాధనుర్ధారి యగుటవలన ‘మహేష్వాసః’-యనబడుచున్నాడు.

౧౦౨. మహీభర్తా-

ప్రలయకాలమందయిన ఏకార్ణవమందు మునిగిపోయిన మహీదేవిని ఉద్ధరించినవాడు కాన ‘మహీభర్తా’ యని కీర్తింపబడుచున్నాడు.

౧౦౩. శ్రీనివాసః-

వక్షస్థలమందు విడువక నిరంతరము వసించు శ్రీదేవి కలవాడు గాన శ్రీనివాసశబ్దాభిధేయు డగుచున్నాడు.

౧౦౪. సతాంగతిః-

వైదికధర్మావలంబులగు సత్పురుషుల పురుషార్థసాధనమునకు హేతు వయినవాడు గాన ‘సతాంగతిః’ యను నామమున విరాజిల్లును.

౧౦౫. అనిరుద్ధః-

ప్రదుర్భావములలో ఎవ్వనిచేతను నిరోధింపబడనివాడు కాన ‘అనిరుద్ధ’ శబ్దముచే చెప్పబడుచున్నాడు.

౧౦౬. సురానందః-

సురుల నానందింపజేయువాడు కనుక ‘సురానంద’ నామ

మతో నొప్పుడు.

౧౮౭. గోవిన్దః-

పూర్వము నష్టమై పాతాళగతిమయిన ధరణిని పొందిన వాడు. అను మోక్షధర్మవశన తాత్పర్యము ననుసరించియు దేవతలకు నే నింద్రుడను, గోవులకు నీ వింద్రుడవై యుంటివి. అందుచే నిన్ను గోవిన్దుడని స్తుతించును. అనియు, 'గో' శబ్దము చేత వాక్కు చెప్పబడును. ఆ వాక్కును ప్రాప్తింపజేయువాడ వగుటచే గోవిన్దుడని కీర్తింపబడుచున్నావు'- అను హరివంశ వచన తాత్పర్యము ననుసరించియు 'గోవిన్దః' యని కీర్తింపబడు చున్నాడు.

౧౮౮. గోవిదాంపతిః-

'గో' శబ్దము వాణిని చెప్పును. ఆ వాణిని తేలిసికొనిన వారు, పొందినవారు గోవిదులు. అట్టివారికి అధిపతి గాన 'గోవిదాంపతిః' యని చెప్పబడుచున్నాడు.

శ్లో॥ "మరీచి ర్దమనో హంస స్సుషర్ణో భుజగోత్తమః ।

హిరణ్యనాభ స్సుతపాః పద్మనాభః ప్రజాపతిః ॥" ౩౪

శం. భా. :- తేజస్వినామసి తేజస్తాత్ మరీచిః. 'తేజ ప్తేజస్వినా మహమ్' ఇతి భగవద్వచవాత్. స్వాధికారా త్ప్రమాద్యతీః ప్రజా దమ యతః శీల మస్య జైః స్వతః ధిరూకేజేతి దమనః. ఆహం స ఇతి తాదత్మ్యభావినః సఽసారిభయం హస్తీతి హంసః పృషోదరాత్వా చ్చర్ది సాధుత్వం. హ ని ర్చచ్చతి సర్వకరీరేష్విత్ వా హంసః. 'హంస శ్శుచిషతే' ఇతి మ సిరిర్ణాత్. శోభన ధర్మాదర్మరూప పరత్వాత్ సుకర్ణ. 'ద్వా సుకర్ణ'

ఇతి మన్త్రవర్ణాత్. శోభనం పర్ణం యస్యేతి వా సుపర్ణః. 'సుపర్ణః పతతా మస్మి' ఇతీశ్వరవచనాత్. భుజేన గచ్ఛతా ముత్తమః భుజగోత్తమః. హిరణ్యమివ కల్యాణీ నాభి రస్యేతి హిరణ్యనాభః, హితరక్షణీయనాభిత్వాద్వా హిరణ్యనాభః. బిదరికాశ్రమే నరనారాయణ రూపేణ శోభనం తపశ్చరతీతి సుతపాః. 'మనస శ్చేన్ద్రియాణాం చ హ్యైకాగ్ర్యం పరమం తపః' ఇతి స్మృతేః. పద్మమివ సుపర్ణులా నాభి రస్యేతి హృదయపద్మస్య వాభౌ-మధ్యే ప్రకాశనాద్వా పద్మనాభః, పృషోదగాదిత్వా త్సాధుత్వమ్. ప్రజానాం పతిః పితా వ్రతాపతిః ॥

౧౮౯. మరీచిః-

'తేజ స్తేజస్వినా మహమ్' అను భగవద్వచనమును బట్టి తేజశ్శాలులలో తేజస్స్వరూపుడు గాన పరమేశ్వరుడు 'మరీచి' శబ్దవాచ్యుడు.

౧౯౦. దమనః-

స్వాధికారమునుండి ప్రమాదము నొందెడి ప్రజలను వైవస్వత (యమధర్మరాజు) రూపమున శిక్షించు స్వభావము కలవాడు గాన 'దమనః' యని చెప్పబడుచున్నాడు.

౧౯౧. హంసః-

'అహం సః' అని తాదాత్మ్యభావన చేయువారికి సంసారభయము పోగొట్టువాడు కావున 'హంసః' యని కీర్తింప బడుచున్నాడు, 'అహం సః' అనునది 'హంసః' యని పృషోద రాదిత్యముచేత సిద్ధించును. లేదా, 'హంస శ్శుశ్రుషత్' అను మంత్రము ననుసరించి సర్వశరీరగామి యగుటవలన 'హంసః' యని పిలవబడుచున్నాడు.

౧౯౨. సుపర్ణః-

‘ద్వా సుపర్ణా’ అను మన్తమును బట్టి ధర్మాధర్మ రూపములైన శోభన పర్ణములు కలవాడు; అథవా, ‘సుపర్ణః పతతా మస్మి’ అను భగవద్వచనము ననుసరించి శోభనమైన రెక్కలు గల గరుడస్వరూపుడు నగుటచేత పరమేశ్వరుడు ‘సుపర్ణ’ శబ్దవాచ్యుడగుచు.

౧౯౩. భుజగోత్తమః-

భుజములతో గమనము చేయువానిలో నుత్తముడు అనగా శేష-వాసుకి-స్వరూపుడు కాని ‘భుజగోత్తమ’ శబ్దము చే ప్రసిద్ధుడు.

౧౯౪. హిరణ్యనాభః-

హిరణ్యము వలె కల్యాణరూపమగు నాభి కలవాడు, హితము రమణీయుఁడు నగు నాభి కలవాడును అగుటచే ‘హిరణ్యనాభ’ సంజ్ఞతో విలసిల్లును.

౧౯౫. సుతపాః-

మనస్సునకు ఇంద్రియములకు ఏకాగ్రతయే పరమ తపస్సు, అని స్మృతినచనము. అట్టి శోభన తపస్సును బదరి తాశ్రమములో నరనారాయణ రూపముతో చేయువాడు కాని ‘సుతపాః’ యని కీర్తింపబడెను.

౧౯౬. పద్మనాభః-

పద్మమువలె వరుణమైన నాభి కలవాడు, మరియు, పద్మము అనగా హృదయపద్మము యొక్క నాభి యందు-

మధ్యమందు - ప్రకాశించువాడును అగుటచే 'పద్మనాభ' శబ్దము చే ప్రసిద్ధుడు.

౧౯౭. ప్రజాపతిః-

ప్రజలకు పతి-తండ్రియైనవాడు-కాన పరమాత్మ 'ప్రజాపతి' నామముతో నొప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ "అమృత్యుః సర్వదృక్ సింహః సన్ధాతా సన్ధిమాన్ స్థిరః ।
అజో దుర్మర్షణః శాస్తా విశ్రుతాత్మా సురారిహః ॥ ౩౫

శం. భా. :- మృత్యు ర్విनाశ స్తద్దేతుర్వా అస్య న విద్యతే ఇతి. అమృత్యుః ప్రాణీనాం కృతాకృతం సర్వం పశ్యతి స్వాభావికేన బోధేనేతి సర్వదృక్ హి న స్తీతి సి హః. పృషోదరాదిత్వాత్సాధుత్వమ్. ఇతి నామ్నాం ద్వితీయం శతం వివృతమ్ కర్మఫలైః పురుషాన్ సన్దత్తే ఇతి సన్ధాతా. ఫలభోక్తా చ స ఏవేతి సన్ధిమాన్ సదైకరూపత్వాత్ స్థిరః, అజతి గచ్ఛతి క్షిపతీతి నా అజః. మర్షితుం సోధుం దానవాదిభి ర్నశక్యతే ఇతి దుర్మర్షణః శ్రుతిస్మృత్యాదిభిః సర్వేషా మనుశ్చిం కరోతీతి శాస్తా విశేషేణ శ్రుతో యేన సత్యజ్ఞానాదిలక్షణ ఆత్మా. అతో విశ్రుతాత్మా సురారీణాం విహస్తృ త్వాత్ సురారిహః ॥

౧౯౮. అమృత్యుః-

మృత్యువు అనగా వినాశముగాని, వినాశహేతువుగాని లేనివాడు కాన 'అమృత్యుః' యని చెప్పబడుచున్నాడు.

౧౯౯. సర్వదృక్-

ప్రాణుల కృతాకృత కర్మల నన్నిటిని స్వాభావికబోధ చేత తెలిసికొనువాడు కావున 'సర్వదృక్' శబ్దముచే చెప్పబడు చున్నాడు.

—౨౦౦. సింహాః—

కాలానుసారము హింసించువాడు గాన 'సింహాః' యని పిలవబడుచున్నాడు. ఇంతవరకు నామములలో ద్వితీయ శతము వివరింపబడినది.

—౨౦౧. సన్ధాతా—

కర్మఫలములతో సన్ధానము చేయువాడు గాన 'సన్ధాత' యనబడుచున్నాడు.

—౨౦౨. సన్ధిమాన్—

ఫలభోక్తృస్వరూపమై యున్నవాడు కనుక 'సన్ధిమాన్' శబ్దము పర మేశ్వరునియందు ప్రసిద్ధము.

—౨౦౩. స్థిరః—

సదా ఏకరూపము గలవాడు కాన 'స్థిర' శబ్దముచే ప్రస్తుతింపబడుచున్నాడు.

—౨౦౪. అజః—

అజధాతువునకు వెల్లుట లేక విసరివేయుట అని యర్థము. భక్తుల హృదయములలో మెలగుచుండుటచేతను అనురాది దుష్టులను దూరము చేయుటచేతను పర మేశ్వరునకు 'అజః' అని పేరు.

—౨౦౫. దుర్మూర్తీ—

దానవాదులచేత సహింపబడుటకు శిష్యము కానివాడగుటచే పర మేశ్వరునకు 'దుర్మూర్తీ' అను పేరు ప్రసిద్ధము.

—౨౦౬. శాస్తా—

శ్రుతులు, స్మృతులు మున్నగువానిచే అందరను శాసించు వాడగుటచే 'శాస్తా' యని చెప్పబడుచున్నాడు.

—౨౦౭. విశ్రుతాత్మా—

సత్యజ్ఞానాది లక్షణమైన ఆత్మయొక్క విశేషశ్రుతి కలవాడు కాన 'విశ్రుతాత్మా' యని చెప్పబడును.

—౨౦౮. సురారిహః—

సురాదులను హింసించువాడు గాన 'సురారిహః' శబ్దము పరమేశ్వరుని నామముగా రూఢము.

శ్లో॥ “గురు ర్గురుతమో ధామ సత్యః సత్యపరాక్రమః ।

నిమిషోఽనిమిషః స్రగ్వీ వాచస్పతి రుదారధీః ॥

3౬

శం. భా. :- సర్వవిద్యానా ముపదేష్టత్వా త్వర్వేషాం జనకత్వాద్వా గురుః. విరించ్యాదీనామపి బ్రహ్మవిద్యాసంప్రదాయకత్వాత్ గురుతమః. 'యో బ్రహ్మణః విదధతి పూర్వమ్' ఇతి మన్తవర్ణాత్. ధామ — జ్యోతిః. 'నారాయణపరో జ్యోతిః' ఇతి మన్తవర్ణాత్ సర్వకామానా మాన్సదత్వాద్వా ధామ 'పరమం బ్రహ్మ విరించామ' ఇతి శ్రుతేః. సత్యవచనసర్వరూపత్వాత్ సత్యః. 'తస్మా త్సత్యం పరమం వదన్తి' ఇతి శ్రుతేః 'సత్యస్య సత్యమ్' ఇతి వా. 'ప్రాణా వై సత్యం తేషా మేష సత్యమ్' ఇతి శ్రుతేః. సత్యః అవితథః పరాక్రమో యస్య సః 'సత్యపరాక్రమః' విమీలితే యతో నేత్రే యోగవిద్రాధతస్య అతో నిమిషః. నిత్యప్రబుద్ధస్వరూపత్వాత్. అనిమిషః. మత్స్యరూపతయా వా ఆత్మరూపతయా వా అనిమిషః భూతతన్మాత్ర రూపాం వై జయన్త్యాఖ్యాం సజం నిత్యం బిభర్తీతి స్రగ్వీ. వాచో విద్యాయాః

వతిః వాచస్పతిః. సర్వార్థవిషయా ధీచ్ఛుద్ధి రస్యేతి ఉదారధీః వాచస్పతి
రుదారధీ రిత్యేకం నామ ॥

౨౦౯. గురుః-

సర్వవిద్యోపదేశకుడు, సర్వజనకుడును అగుటచే 'గురుః'
యని కీర్తింపబడుచున్నాడు.

౨౧౦. గురుతమః.

'యోబ్రహ్మణంవిదధాతిపూర్వమ్' అను మంత్ర వచనానుసారము బ్రహ్మదులను బ్రహ్మవిద్యాప్రజాత కావున 'గురుతమః' యని చెప్పబడుచున్నాడు.

౨౧౧. ధామ-

జ్యోతిస్స్వరూపుడు, సర్వకామాస్పదుడును అగుటవలన 'ధామ' శబ్దవాచ్యుడు ఈవిషయము 'నారాయణపరోజ్యోతిః', 'పరమం బ్రహ్మ పరిం ధామ' యను శ్రుతివచనములవలన తెలియును.

౨౧౨. సత్యః-

సత్యభాషణధర్మస్వరూపుడు గాన 'సత్యః' యనబడును. ఈ విషయమును 'సస్మాత్సత్యం పరమం వదన్తి' మున్నగు శ్రుతు లుద్ఘోషించుచున్నవి.

౨౧౩. సత్యపరాక్రమః-

అమోఘపరాక్రమశాలి గాన 'సత్యపరాక్రమః' యని స్తుతింపబడుచున్నాడు.

అక్షణి వా యస్య సః సహస్రాక్షః సహస్రాక్షి పాదా అస్యేతి సహస్ర
పాత్. 'సహస్రశీర్షా పురుష స్సహస్రాక్ష సహస్రపాత్' ఇతి శ్రుతేః ॥

౨౧౮. అగ్రణీః-

ముముక్షువులను ఉత్తమస్థానము పొందించువాడు
కావున 'అగ్రణీః' యను నామముతో భజనీయు డగుచున్నాడు.

౨౧౯. గ్రామణీః-

భూతగ్రామమునకు నాయకుడు కాన 'గ్రామణీః' యని
చెప్పబడుచున్నాడు.

౨౨౦. శ్రీమాన్-

సర్వోత్తమము కైకాంతి కలవాడు కనుక 'శ్రీమాన్'
యని ప్రసిద్ధుడు.

౨౨౧. న్యాయః-

ప్రమాణమునకు బలకరమయి భేదనివారకమగు తర్కము
యొక్క స్వరూపము కాన 'న్యాయః' శబ్దించుచున్నాడు.

౨౨౨. నేతా-

జగద్యంత్రనిర్వాహకుడు అగుటచే 'నేతా' యని చెప్ప
బడును.

౨౨౩. సమీరణః-

ప్రాణనాయుగూపమున ప్రాణులకు చేష్టలు కలిగించు
వాడు కనుక 'సమీరణ' నామముతో విరాజిల్లును.

౨౨౪. సహస్రమూర్ధా-

సహస్రశిరస్సులు కలవాడు 'సహస్రమూర్ధా' యని

స్తుతింపబడుచున్నాడు.

౨౨౧. విశ్వాత్మా-

విశ్వమునకు ఆత్మయైనవాడు గాన 'విశ్వాత్మా' యని చెప్పబడుచున్నాడు.

౨౨౨. సహస్రాక్షః-

అక్షి సహస్రము కలవాడు, లేక అక్ష-ఇంద్రియసహస్రము కలవాడు గాన 'సహస్రాక్ష' నామముచే బరగుచున్నాడు.

౨౨౩. సహస్రపాత్ -

సహస్రపాదములు కలవాడు అగుటంజేసి 'సహస్రపాత్' అని పిలవబడుచున్నాడు. ఈ విషయము - 'సహస్రశీర్షాపురుషః సహస్రాక్ష సహస్రపాత్' అను శ్రుతివలన సిద్ధము అని తెలియ నగును.

శ్లో॥ "ఆవర్తనో నివృత్తాత్మా సంవృతః సంప్రమర్దనః ।

అహస్సంవర్తకో వహ్ని రనిలో ధరణీధరః ॥

3౮

శం. భ. :- ఆవర్తయితుం సంసారచక్రం శీల మస్యేతి ఆవర్తనః. సంసారబద్ధా వివృత్త ఆత్మా స్వరూప మస్యేతి, నివృత్తాత్మా. అచ్ఛాదికయా ఆవిద్యయా సంవృతత్వాత్. సంవృతః సమ్యక్ ప్రమర్దయతీతి రుద్ర కాలాద్యాభి ర్విభూతిభి రితి సంప్రమర్దనః సమ్యగహ్నం ప్రవర్తనాత్. మూర్ఖః అహస్సంవర్తకః. హవిర్వహనాత్ వహ్నిః. అనిలయః-అవిలః అనాదిత్వా దవిలః. అనాదానాద్వా అననాద్వా అవిలః శేష. దిగ్గజాదిరూపేణ వరాహరూపేణ చ ధరణీం ధత్తే ఇతి ధరణీధరః ॥

౨౨౮. ఆవర్తనః-

సంసారచక్రమును ఆవర్తింపజేయు స్వభావము కలవాడు కావున 'ఆవర్తనః' యని కొనియాడబడుచున్నాడు.

౨౨౯. నివృత్తాత్మా-

సంసారబంధమునుండి నివృత్తమైన స్వరూపము కలవాడు గాన 'నివృత్తాత్మా' యని చెప్పబడుచున్నాడు.

౨౩౦. సంవృతః-

ఆచ్ఛాదించు స్వభావము గల అవిద్యచేత సంవృతమైన వాడు కాన 'సంవృతః' యని స్మరింపబడుచున్నాడు.

౨౩౧. సంప్రమర్దనః-

రుద్ర- కాల- ఇత్యాది విభూతులచేత సంప్రమర్దనము చేయువాడు అగుటవలన 'సంప్రమర్దన' నామముతో నొప్పును.

౨౩౨. అహస్సంప్రవర్తకః-

సక్రమముగా అహస్సులను ప్రవర్తింపజేయు సూర్యుడై యొప్పువాడు గాన 'అహస్సంప్రవర్తకః' యనబడుచున్నాడు.

౨౩౩. వహ్నిః-

హవిస్సును వహించు వహ్నియై యొప్పువాడు గాన 'వహ్నిః' యని స్తుతింపబడును.

౨౩౪. అనిలః-

అనిలయః- ఒక నివాసస్థానము నిశ్చితమైనది లేనివాడగుట వలనను అనాదిత్వమును బట్టియు, అనాధానము ఆదా

నము- గ్రహించుట- లేకుండుటను బట్టియు అననము- ప్రాణ
చేష్టను బట్టియు 'అనిల' నామముతో వ్యవహరింపబడును.

౨౩౫. ధరణీధరః-

శేష- దిగ్గజాది రూపముతోను వరాహరూపముతోను
ధరణిని ధరించినవాడు కావున 'ధరణీధరః' యను సంజ్ఞ చే
విరాజిల్లును.

శ్లో॥ "సుప్రసాదః ప్రసన్నాత్మా విశ్వదృక్ విశ్వభు స్విభుః ।

సత్కర్తా సత్కృత స్సాక్షు ర్జహ్ను ర్నారాయణో నరః ॥

శం. భా. :- శోభనః ప్రసాదః యశ్యః అపకారవతామపి శిశుపాలాదీనాం
మోక్షప్రదాత్వత్వాదితి. సుప్రసాదః రజస్తమోభ్యా మకంక్షిత ఆత్మాఽ
న్తఃకరణ మస్యేతి. ప్రసన్నాత్మా కరుణార్ద్రస్వభావత్వాత్వా. యద్వా.
ప్రసన్నస్వభావః కారుణిక ఇత్యర్థః అవాప్త సర్వకామత్వాత్వా. విశ్వం
దృష్టోతీతి విశ్వదృక్, జీవప్రాప్రాగల్భ్యే విశ్వం భుజ్తే. భునక్తి. పాల
యతీతి వా విశ్వభుక్ హిరణ్యగర్భాపరూపేణ వివిధం భవతీతి విభుః
'నిత్యం విభుమ్' ఇతి సున్త్రవర్ణాత్. సత్కరోతి-పూజయతీతి సత్కర్తా.
పూజితైరపి పూజితః సత్కృతః. న్యాయప్రకృతతతయా సాధుః సాధయతీతి
వా సాధ్యభేదాన్ జపాదినాత్ సాధ్యమాత్రసాధకో వా. జనాన్ సంహార
సమయే అపహ్నుతే అపనయతీతి హ్నుః. జహ్ త్యనిదుషో భక్తాన్నయతి
వరం పద మితి వా. సర ఆత్మా. తతో జాతా న్యాకాళాదీని నారాణి కార్యాణి.
తా న్యాయం కారణాత్మనా వ్యాప్నోతి; అతశ్చ తా చ్యయన మస్యేతి
నారాయణః. 'యచ్చ కించి జ్జగత్సర్వం దృశ్యతే శ్రూయతే వా అన్త
ర్బహిశ్చ తత్సర్వం వ్యాప్య నారాయణః స్థితః' ఇతి మున్త్రవర్ణాత్.

శ్లో॥ 'నరా జ్జాతావి తత్త్వాని నరాణీతి తతో విధుః ।

తాన్యేన చాయనం తస్య తేన నారాయణ స్మృతః' ॥

—ఇతి మహాభారతే.

నారాణాం జీవానా మయనత్వా త్ప్రభయ ఇతి వా నారాయణః 'యత్ప్ర
యన్త్యభిసంవిశన్తి' ఇతి శ్రుతేః. 'నారాణా మయనం యస్మా త్తస్మా
న్నారాయణః స్మృతః' ఇతి బ్రహ్మవైవర్తాత్. 'అపో నరా ఇతి ప్రోక్తా
అపో వై నరసూనవః తా యదస్యాఽయనం పూర్వం తేన నారాయణ
స్మృతః' ఇతి మనువచనాద్వా నారాయణః.

శ్లో॥ 'నారాయణాయ నమ ఇత్యయమేవ సత్యః

నంసార ఘోరవిషసంహరణాయ మస్త్రీః

శ్రుణ్ణస్తు భవ్యనుతయో యతయోఽస్తరాగా

ఉచ్చైస్తరా ముపదేశా ద్యహ మూర్ధ్వబాహుః' ॥

—ఇతి శ్రీనారసింహపురాణే

'నయతీతి నరః ప్రోక్తః పరమాత్మా ననాతనః' ఇతి వ్యాసవచనమ్.

౨౩౬. సుప్రసాదః.

అపకాశులగు శిశుషా లాదులకును మోక్షప్రదు డగుటచే
శోభనమైన అనుగ్రహము కలవాడు గాన 'సుప్రసాదః' యని
కీర్తింపబడుచున్నాడు.

౨౩౭. ప్రసన్నాత్మా-

రజస్తమస్సులచే కలుషితము కానట్టి అన్తఃకరణము
కలవాడు; లేదా, కరుణార్ద్ర స్వభావము కలవాడు, లేదా,
ప్రసన్నస్వభావుడు (కరుణామయుడు) అవాప్త సర్వకాముడును
యగుటచే 'ప్రసన్నాత్మా' యని చెప్పబడుచున్నాడు.

౨౩౮. విశ్వధృక్ -

విశ్వధారణప్రాగభ్యము గలవాడు గాన 'విశ్వధృక్' యనియు,

౨౩౯. విశ్వభుక్ -

విశ్వమును భక్షించువాడు, వాలించువాడును అగుటచే 'విశ్వభుక్' యనియు ప్రస్తుతింపబడుచున్నాడు.

౨౪౦. విభుః -

హిరణ్యగర్భాదిరూపమున వివిధముగ నగువాడు గాన 'విభు' శబ్దవాచ్యుడు. 'నిత్యం విభుమ్' అను మంత్రవర్ణముచే ఈ విషయము సూచితము.

౨౪౧. సత్కర్తా -

పూజించువాడు గాన 'సత్కర్తా' యనియు,

౨౪౨. సత్కృతిః -

పూజితులచే గూఢ పూజింపబడువాడుగాన 'సత్కృతిః' యనియు చెప్పబడును.

౨౪౩. సాధుః -

న్యాయప్రవృత్తి కలవాడు, సాధ్యవిశేషములను సాధించువాడు; ఉపాదానకారణ మగుటచే సాధ్యసాధకుడను అగుటవలన 'సాధుః' యను నామముతో బరగును.

౨౪౪. జహ్నుః -

సంహారసమయమున జనులను అంతరింపజేయువాడు;

మరియు, అజ్ఞానులను విడిచిపెట్టువాడై భక్తులను పరమపదమును పొందించువాడును గాన 'జహ్ను' నామముచేకీ సంతర్పిత డగుచున్నాడు.

అరగి. నారాయణః-

నరు డనగా ఆత్మ; ఆత్మ యగు నరుని వలన కలిగిన ఆకాశాది కార్యములు నారములు; అట్టి కార్యరూపములగు ఆకాశాదులను కారణరూపమున వ్యాపించి యున్నందున ఆ నారములగు కార్యములు అయన మగుటచే 'నారాయణః' యను నామము పరమేశ్వరునియందు నర్తించుచున్నది.

ఈ విషయము- 'దృష్టము; శ్రుతము నగుచున్న సర్వ జగత్తును అంతర్బహిర్భాగములలో నారాయణుడు వ్యాపించి యుండెను. 'యచ్చ కిళ్చి జగత్సర్వం దృశ్యతే శ్రూయతేఽపి వా అంతర్బహిశ్చ తత్సర్వం వ్యాప్య నారాయణః స్థితః' - అను మంత్ర వచన తాత్పర్యము చేతను, నరుని వలన కలిగినవి నారములు; అవి అయనము-స్థానమయినవాడు నారాయణుడు- అను మహాభారతి వచనము చేతను 'నారాయణః' యను నామముచే ప్రస్తుతింపబడుచున్నాడు.

మరియు ప్రలయకాలమందు నారములకు-జీవులకు- అయనము - స్థానము - అయినవాడును గాన 'నారాయణ' శబ్దముచే చెప్పబడుచున్నాడు. 'యత్ప్రియస్యభిసంవిశంతి' యను శ్రుతియు, 'నారాణా మయనంయస్మాత్' అను బ్రహ్మవైవర్త వచనము 'అపో నారా ఇతి ప్రోక్తా' యను మను

స్మృతి వచనము ను నారాయణ శబ్దమునకు ఈరీతిగానే నిర్వచించినది.

నారసింహ పురాణములో - 'నారాయణాయ నమః' అను మంత్రము సంసారఘోరవిషహర మనియు, సద్బుద్ధి కలవారందరు వినవలసిందనియు ఊర్ధ్వబాహువునై ఉపదేశించుచున్నా ననియు నారాయణ శబ్ద మాహాత్మ్యము ముక్తకంఠముగ కీర్తింపబడినది.

—౨౪౬. నరః—

వ్యాసనచనానుసారము ఉత్తమ స్థితిని పొందించు సనాతన పరమాత్మ గాన 'నరః' యని కీర్తింపబడుచున్నాడు.

శ్లో॥ “అనంభ్యోయోఽప్రమేయాత్మా విశిష్ట శ్శిష్టకృ చ్చుచిః ।

సిద్ధార్థ సిద్ధసంకల్ప సిద్ధిన సిద్ధిసాధనః ॥” రం

శం. భా. :- యస్మిన్ సంఖ్యా. నామ-రూప-భేదాః న విద్యతే ఇతి అనంభ్యోయః. అప్రమేయ ఆత్మా స్వరూప మస్యేతి అప్రమేయాత్మా. అతి శేతే సర్వ మతో శిష్టః. శిష్టం-శాసనమ్ తత్కరోతీతి శిష్టకృత్. శిష్టాన్ కరోతి పాలయతీతి వా సామాన్యవచనో ధాతు ర్విశేషవచనో దృష్టః-కురు కాష్టావీ త్యాహరణే యథా. తద్వదితి వా శిష్టకృత్ కుచిః-నిరంజనః. సిద్ధో నిర్వృత్తః అర్థమానోఽర్థోఽస్యేతి సిద్ధార్థః 'సత్యకామః' ఇతి శ్రుతేః. సిద్ధో విష్ణుస్స సంకల్పోఽస్యేతి సిద్ధసంకల్పః. 'సత్యసంకల్పః' ఇతి శ్రుతేః. సిద్ధిం ఫలం కర్తృభ్య స్వాధికారానురూపతో దాతీతి. సిద్ధిదః. సిద్ధేః క్రియాయా స్పాధకత్వాత్ సిద్ధిసాధనః ॥

౨౪౭. అసంఖ్యేయః-

సంఖ్య అనగా నామ- రూప- భేదాదికము లేనివాడు గాన 'అసంఖ్యేయ' శబ్దముచే చెప్పబడుచున్నాడు.

౨౪౮. అప్రమేయాత్మా-

అప్రమేయమైన స్వరూపము కలవాడు అగుటచే 'అప్రమేయాత్మా' యని కీర్తింపబడుచున్నాడు.

౨౪౯. విశిష్టః-

సర్వమును అతిశయించి యున్నవాడు గాన 'విశిష్ట' శబ్దాభిధేయ సగుచున్నాడు.

౨౫౦. శిష్టకృత్-

శిష్టము- శాసనము- చేయువాడు, లేదా శిష్టులను చేయువాడు అనగా, పాలించువాడు కావున 'శిష్టకృత్' యని వ్యవహరింపబడుచున్నాడు. క్రియాసామాన్యమును చెప్పనట్టి ధాతువు విశేషక్రియను చెప్పట కనబడుచున్నందున ఇటు 'కృ' ధాతువు పాలనార్థకము అని తెలియనగును.

౨౫౧. శుచిః-

నిరంజనుడు- నిర్మలుడు గాన 'శుచిః' యని కీర్తింపబడుచున్నాడు.

౨౫౨. సిద్ధార్థః-

కోరబడు పదార్థ మంతయు సిద్ధించియే యున్నవాడు, కాన సిద్ధార్థనామముతో బరగును. ఇది 'సత్యకామః' అను

శ్రుతిచే సిద్ధము.

౨౫౩. సిద్ధసంకల్పః-

‘సత్యసంకల్పః’ అను శ్రుతినిబట్టి ‘సిద్ధసంకల్పః’ యని చెప్పబడును.

౨౫౪. సిద్ధిదః-

కర్తృలకు సిద్ధిని- కర్మఫలమును- వారి వారి, అధికారానుగుణముగ ఇచ్చువాడుఅగుటచే ‘సిద్ధిద’ శబ్దవాచ్యుడు.

౨౫౫. సిద్ధిసాధనః-

క్రియాసాధకుడు గాన ‘సిద్ధిసాధనః’ యని ప్రస్తుతింపబడుచున్నాడు.

శ్లో॥ “వృషాహీ వృషభో విష్ణు ర్వృషపర్వా వృషోదరః ।

వర్ధనో వర్ధమానశ్చ వివిక్తః శ్రుతిసాగరః ॥ ౪౧

శం. భా. :- వృషో ధర్మః పుణ్యమ్- తదేవాఽహః ప్రకాశసాధర్యాత్ ద్వాదశాహప్రభృతి ర్వృషాహః సోఽస్యాస్తీతి వృషాహీ వృషాహ ఇత్యత్ర ‘రాజాహ స్పఖిభ్యష్టచ్’ ఇతి టచ్ ప్రత్యయ స్పమాసాంతః వృషభః- వర్షత్యేష భక్తేభ్యః కామానితి విష్ణుః- ‘విష్ణు ర్విక్రమణాత్’ ఇతి వ్యాసోక్తేః వృషరూపాణి సోపానపర్వా త్యాహః పరంధామా రురుక్షో రిత్యతో వృషపర్వా. ప్రజా వర్షతీవ ఉదర మస్యేతి వృషోదరః, వర్ధయతీతి వర్ధనః, ప్రపంచరూపేణ వర్ధతే ఇతి వర్ధమానః, ఇత్థం వర్ధమానోఽపి పృథగేవ తిష్ఠతీతి వివిక్తః, శ్రుతయః సాగర ఇవాఽత్ర వి ధీయంతే ఇతి శ్రుతిసాగరః ॥

౨౫౬. వృషాహీ-

వృష మనగా, ధర్మము- పుణ్యము. అదియే ప్రకాశ

సామ్యమును బట్టి అహస్సు, అనగా ద్వాదశాహాదిక్రతువు, వృషాహము. అది కలవాడు అగుటవలన 'వృషాహీ' యని చెప్పబడును.

౨౫౭. వృషభః-

భక్తుల కోరికలను వర్షించువాడు కాన 'వృషభః' యను నామముతో స్తవనీయుడు.

౨౫౮. విష్ణుః-

సర్వజగత్తును విక్రమించినవాడు- వ్యాపించినవాడు నగుటచే పరమాత్మ 'విష్ణు' శబ్దముచే చెప్పబడును.

౨౫౯. వృషపర్వా-

పరమపదము నధిష్ఠింప గోరువారికి ధర్మరూపములైన సోపానములు ఆలంబనముగ చెప్పుచున్నందున ధర్మరూపము లగు సోపానములు కలవాడు గాన 'వృషపర్వా' యని స్తుతింప బడుచున్నాడు.

౨౬౦. వృషోదరః-

ప్రజలను వర్షించునదిగా నున్న ఉదరము కలవాడు కనుక 'వృషోదర' శబ్దముచే నొప్పారును.

౨౬౧. వర్ధనః-

వృద్ధి పరచువాడు గాన 'వర్ధనః' అనియు,

౨౬౨. వర్ధమానః-

ప్రపంచరూపమున ప్రవర్ధమానుడు గాన 'వర్ధమానః'

అనియు చెప్పబడుచున్నాడు.

౨౬౩. వివిక్తః-

ఇట్లు ప్రవర్థమానుడై కూడ వేరుగనే ఉండువాడగుట వలన 'వివిక్తః' యను నామముతో బరగును.

౨౬౪. శ్రుతిసాగరః-

శ్రుతులు, సాగరమందువలె తన యందు నిహితములై యుండువాడు గాన 'శ్రుతిసాగరః' యను అన్వర్థసంజ్ఞతో విరాజిల్లుచుండును.

శ్లో॥ సుభుజో దుర్ధరో వాగ్మీ మహేంద్రో వసుదో వసుః ।

నైకరూపో బృహద్రూప శ్శిపివిష్టః ప్రకాశనః ॥ ౪౨

శం. భా. :- శోభనా భుజా జగద్రక్షకరా అస్యేతి సుభుజః వృధివ్యా దీన్యపి లోకధారకాణ్యన్యై ర్ధారయితు మశక్యాని ధారయన్ న కేనచి ధార యితుం శక్య ఇతి దుర్ధరః. దుఃఖేన ధ్యానసమయే ముముక్షుభిః హృదయే చార్యత ఇతి వా దుర్ధరః. యతో నిస్సృతా బ్రహ్మమయీ వాక్ తస్మాత్ వాగ్మీ మహాంశ్చాసా విన్ద్రోచ్యేతి మహేంద్రః. ఈశ్వరాజా మపీశ్వరః. వసు ధనం దదాతీతి వసుదః 'అన్నాదో వసుదానః' ఇతి శ్రుతేః. దీయమానం తద్వత్త్వపి స ఏవేతి వా వసుః అచ్ఛాదయ త్యాత్మస్వరూపం మాయయేతి వా వసుః. అన్తరిక్ష ఏవ వసతి నాన్యత్రేతి అసాధారణేన వసనేన వాయుర్వా వసుః. 'వసురన్తరిక్షసత్' ఇతి శ్రుతేః. ఏకం రూప మస్య స విద్యత ఇతి నైకరూపః. 'ఇన్ద్రో మాయాభిః పురురూప ఈయతే' ఇతి శ్రుతేః. 'జ్యోతింషి విష్ణుః' ఇత్యాది స్మృతేశ్చ బృహ న్మహద్వరాహాదిరూప మస్యేతి బృహద్రూపః. శివయః పశవః తేషు విళతి ప్రతితిష్ఠతి యజ్ఞరూపేణేతి శివ

విష్ణుః. యజ్ఞమూర్తిః 'యజ్ఞో వై విష్ణుః పశవ శ్శిపిః యజ్ఞ ఏవ పశుషు ప్రతితిష్ఠతి' ఇతి శ్రుతేః. శివయో రశ్మయ స్తేషు నివిష్ట ఇతి వా.

శ్లో॥ “శైత్యా చ్చయనయోగాచ్చ శీతి వారి ప్రచక్షతే ।

తత్త్వానా ద్రక్షణాచ్చైవ శివయో రశ్మయో మతాః ॥

తేషు ప్రవేశా ద్విశ్వేశ శ్శిపివిష్ట ఇహోచ్యతే ॥

సర్వేషాం ప్రకాశనశీలత్వాత్ ప్రకాశనః.

౨౬౧. సుభుజః-

జగద్రక్షాకరములైన భుజములు కలవాడు కాన 'సుభుజః' యను నామముచే స్తవనీయుడు.

౨౬౨. దుర్ధరః-

లోకధారకములై యున్నవి పృథివ్యాదులు. అన్యుల చేత ధరింపశక్యము కానట్టి యాపృథివ్యాదులను ధరించుచున్న వాడై ఎవరిచేతను ధరింప శక్యము కానట్టివాడు; మరియు ధ్యానసమయములో ముముక్షువులచేత హృదయమందు కష్టముతో ధరింపబడువాడును కాన 'దుర్ధరః' యను నామముతో నొప్పారును.

౨౬౩. వాగ్మీ-

వేదమయ వాక్కును ప్రసరింపజేయువాడు కనుక 'వాగ్మీ' యని చెప్పబడుచున్నాడు.

౨౬౪. మహేంద్రః-

ఈశ్వరులకును ఈశ్వరుడు అగుటవలన మహేంద్రశబ్ద వాచ్యుడు.

—౨౬౯. వసుదః -

వసువును - ధనము నిచ్చువాడు గాన 'వసుదః' యని స్తవనీయుడు. 'అన్నాదో వసుదానః' అను శ్రుతిచే నీ విషయము సిద్ధము.

—౨౭౦. వసుః -

ఇవ్వబడునట్టి యావస్తువుకూడ ఆయనయే కనుకను ఆత్మస్వరూపమును మాయచేత నాచ్ఛాదించువాడగుటను బట్టియు వసునామము పరమేశ్వరునియందు రూఢము. 'వసు రంతరిక్షసత్' అను శ్రుతినిబట్టి అంతరిక్షమందు మాత్రమే వసించుచు ఇతరత్ర వసింపని కారణమున వాయుస్వరూపుడు నగుటచే వసుశబ్దాభిధేయు డగుచున్నాడు.

—౨౭౧. నైకరూపః -

'ఇన్ద్రో మాయాభిః పురురూపః' అను శ్రుతి వచనము ననుసరించి ఏకమైన రూపము లేనట్టివాడు కావున 'నైకరూపః' యని చెప్పబడును. 'జ్యోతింషి విష్ణుః' అను స్మృతి కూడ పై విషయమునే వివరించుచున్నది.

—౨౭౨. బృహద్రూపః -

మహావరాహాదిరూపము కలవాడు కాన 'బృహద్రూపః' యను నామముతో విరాజిల్లుచున్నాడు.

—౨౭౩. శిషివిష్ణుః -

'యజ్ఞో వై విష్ణుః, పశవ శ్శిషిః' అను శ్రుతిని బట్టి యజ్ఞపశువులయందు యజ్ఞరూపమున ప్రవేశించియుండు

యజ్ఞమూర్తి గాన పరమేశ్వరుడు ' శిపివిష్ట ' శబ్దముచే భజనీయుడు.

లేదా, 'శిపి' శబ్దమందలి 'శి' కి, శైత్యమును బట్టియు భగవంతుని శయనమును బట్టియు జలము అని యర్థము. తరువాత నున్న 'పి' కి, పానము, పాలనము అర్థము. కావున 'శిపయః' అనగా జలపాన, పాలన క్రియలు గల రశ్ములు అని యర్థము. ఆ రశ్ములయందు ప్రవేశించుటచే విశ్వేశుడు 'శిపివిష్టః' యని కీర్తింపబడుచున్నాడు.

౨౭౮. ప్రకాశనః-

సర్వమును ప్రకాశింపజేయువాడు కాన ' ప్రకాశనః ' యని చెప్పబడును.

శ్లో॥ ఓజస్తేజోద్యుతిధరః ప్రకాశాత్మా ప్రతాపనః ।

ఋద్ధః స్పష్టాక్షరో మన్త్ర శ్చన్ద్రాంశు ర్భాస్కరద్యుతిః ॥

శం. భా. :- ఓజః ప్రాణబలమ్, తేజః శౌర్యమో గుణాః ద్యుతి ర్దీప్తిః, తాః ధారయతీతి ఓజస్తేజోద్యుతిధరః అథవా, ఓజః తేజః ఇతి నామద్వయం 'బలం బలవతాం చాహమ్' 'తేజస్తేజస్వినా మహమ్' ఇతి భగవద్వచనాత్, ద్యుతిం జ్ఞానలక్షణాం దీప్తిం ధారయతీతి ద్యుతిధరః. ప్రకాశస్వరూప ఆత్మా యస్య స ప్రకాశాత్మా, సవిత్రాది విభూతిభిః విశ్వం ప్రతాపయతీతి ప్రతాపనః. ధర్మ-జ్ఞాన-వైరాగ్యాదిభి రూపేతత్వాత్ ఋద్ధః, స్పష్ట ముదాత్త మోంకారలక్షణ మక్షర మస్యేతి స్పష్టాక్షరః, ఋగ్యజుస్సామలక్షణో మన్త్రః, మన్త్రబోధ్యత్వాద్వా మన్త్రః, సంసారతాప తిగ్మంశుతాప తాపితచేతసామ్ చన్ద్రాంశు రిష్టాహారత్వాత్ చన్ద్రాంశుః, భాస్కరద్యుతిసాధర్మాత్, భాస్కరద్యుతిః ॥

౨౭౧. ఓజస్తేజోద్యుతిధరః-

ప్రాణబలము, శౌర్యాదిగుణములు, దీప్తి - వీనిని ధారణ చేసినవాడు గాన 'ఓజస్తేజోద్యుతిధరః' అను నామముచే కీర్తనీయుడు. లేదా, ఓజః, తేజః, అని నామద్వయము. 'బలం బలవతాం చాహమ్' అని చెప్పటచేతను 'తేజస్తేజస్వినా మహమ్' అని చెప్పటవలనను భగవంతుడు ఓజస్వరూపుడును తేజస్వరూపుడును అగును. ద్యుతి- జ్ఞానలక్షణ దీప్తిని ధారణ చేయువాడు గాన 'ద్యుతిధరః' యని చెప్పబడును.

౨౭౨. ప్రకాశాత్మా-

ప్రకాశస్వరూపమైన ఆత్మకలవాడు అగుటచే 'ప్రకాశాత్మా' యని స్తుతింపబడుచున్నాడు.

౨౭౩. ప్రతాపనః-

నూర్వ్యాది విభూతులచేత విశ్వమును విశేషముగ తపింపజేయువాడు గాన 'ప్రతాపన' శబ్దవాచ్యుడు.

౨౭౪. ఋద్ధః-

ధర్మ- జ్ఞాన- వైరాగ్యాదులచే సమృద్ధుడు కనుక 'ఋద్ధః' యను నామము పరమేశ్వరునియందు ప్రసిద్ధము.

౨౭౫. స్పష్టాక్షరః-

స్పష్టము ఉదాత్తము నగు ఓంకారరూపమైన అక్షరము కలవాడు కాన 'స్పష్టాక్షరః' యను శబ్దముచే చెప్పబడుచున్నాడు.

౨౦౦. మన్త్రః-

ఋగ్వజసామలక్షణ మన్త్రస్వరూపుడు, మన్త్రబోధ్యుడును అగుటవలన 'మన్త్ర' శబ్దవాచ్యుడగుచున్నాడు.

౨౦౧. చంద్రదాంశుః-

సంసారతాపసంతప్త చిత్తులకు చంద్రదాంశువు వలె ఆహ్లాదకరుడు అగుటచే 'చంద్రదాంశు' నామముచే స్తవనీయుడు.

౨౦౨. భాస్కరద్యుతిః-

నూర్ణదీప్తితో తుల్యదీప్తి కలవాడు గాన 'భాస్కరద్యుతిః' యను నామముతో శోభిల్లుచున్నాడు.

శ్లో॥ అమృతాంశూద్భవో భాను శ్శశబిన్దు స్సురేశ్వరః ।

ఔషధం జగతస్సేతు సత్వధర్మపరాక్రమః ॥ ౪౪

శం ఖ. :- మథ్యమానే పయోనిధా వజ్మితాంశో శ్చన్ద్రస్య ఉద్భవో యస్మాత్పః అమృతాంశూద్భవః భాతీతి భానుః. 'ఉషేవ భాన్త మనుభాతి సర్వమ్' ఇతి శ్రుతేః. శశ ఇవ బిన్దు ర్లాంచన మస్యేతి శశబిన్దుః శ్చన్ద్రః. తద్వత్ ప్రజాః పుష్టాతీతి శశబిన్దుః "పుష్టామి చాషధీ స్సర్వా స్సోమో భూత్వా రసాత్మకః" ఇతి భగవద్వచనాత్ సురాణాం దేవనాం శోభన దాతృణాం చేశ్వరః సురేశ్వరః. సంసారరోగభేషజత్వాత్ ఔషధమ్. జగతాం సముత్తరణహేతుత్వా దసంభేదకారణత్వాద్వా సేతువత్ వర్ణాశ్రమాదీనాం జగతస్సేతుః. 'ఏష సేతు ర్విదరణ ఏషాం లోకానా మసంభేదకాయ' ఇతి శ్రుతేః. సత్కా అచితథా ధర్మా జ్ఞానాదయో గుణాః పరాక్రమశ్చ యస్య సః. సత్వధర్మపరాక్రమః ॥

౨౦౩. అమృతాంశూద్భవః-

సముద్రమథన కాలమందు అమృతాంశువు యొక్క -

చంద్రునియొక్క-- ఉద్భవమునకు హేతు వయినవాడు గాన 'అమృతాంశూద్భవః' యని కీర్తింపబడుచున్నాడు.

౨౦౮. భానుః-

'తమేవ భాంత మనుభాతి సర్వమ్' అని శుత్యుక్త ప్రకారము ప్రకాశస్వరూపుడు కాన 'భానుః' యని ప్రస్తుతింప బడుచున్నాడు.

౨౦౯. శశబిందుః-

శశమువంటి బిందువు- లాంఛనము- కలవాడు చంద్రుడు; చంద్రునినలె ప్రజలను పోషించువాడు గాన 'శశబిందుః' పరమేశ్వరునియందు ప్రసిద్ధము. 'పుష్ణామి చౌషధీ సర్వా స్సోమో భూత్వా రసాత్కళః'- అను వచనము ఈ పై విషయమును వివరించుచున్నది.

౨౧౦. సురేశ్వరః-

దేవతలకును, శుభప్రదాతలకును ఈశ్వరుడు కాన 'సురేశ్వర' నామాంచితుడు.

౨౧౧. ఔషధమ్-

సంసారరోగ నివారకత్వమును బట్టి ఔషధరూపుడు అగుటచే 'ఔషధమ్' అనియు భగవంతుని నామము ప్రసిద్ధము.

౨౧౨. జగత్సేతుః-

జగత్తును సంసార సాగరము నుండి దాటించువాడును; వర్ణాశ్రమాదుల అసంభేదమునకు - వ్యవస్థకు - కారణమైన వాడును అగుటచే 'జగత్సేతుః' యని చెప్పబడుచున్నాడు.

ఈ విషయము 'ఏష సేతుర్విధరణ ఏషాంలోకానా మనం భేదాయ' అను శ్రుతిచే సిద్ధము.

౨౮౯. సత్యధర్మ పరాక్రమః-

అమోఘములైన జ్ఞానాదిగుణములు, పరాక్రమము కలవాడు గాన 'సత్యధర్మ పరాక్రమః' యని భగవంతుడు ర్తనీయు డగుచున్నాడు.

శ్లో॥ "భూతభవ్యభవన్నాథః పవనః పావనోఽనలః ॥

కామహః కామకృత్ కాంతః కామః కామప్రదః ప్రభుః ॥"

శం. టా. :- భూతభవ్యభవతాం భూతగ్రామాణాం నాథః తై ర్వాచ్యతే. తా మపతపతి; తేషా మీష్టే శాస్తీతి వా భూతభవ్యభవన్నాథః. పవత ఇతి పవనః. 'పవనః పవతా మస్మి' ఇతి భగవద్వచనాత్. పావయతీతి పావనః. 'వీషాఽస్మా ద్వాతః పవతే' ఇతి శ్రుతేః. అనాన్ ప్రాణాన్ ఆత్మత్వేన లాతీతి జీవః అనలః. జలతేర్గన్ధవాచినో నజ్జ్ పూర్వాద్వా 'అగన్ధ మరసమ్' ఇతి శ్రుతేః న అలం సర్వాప్త మన్య విద్యతే ఇతి వా అనలః కామాన్ హన్తి ముముక్షాణాం భక్తానాం హింసకానాంచేతి కామహః. సాత్త్వికానాం కామాన్ కరోతీతి కామకృత్. కామః ప్రద్యుమ్న తస్య జనకత్వాద్వా అభి రూపతమః కాంతః. కామ్యతే పురుషార్థాభికాంక్షిభిరితి కామః. భక్తేభ్యః కామాన్ ప్రకర్షేణ దదాతీతి. కామప్రదః. ప్రకర్షేణ భవనాత్ ప్రభుః ॥

౨౯౦. భూతభవ్యభవన్నాథః-

భూత భవిష్య ద్వర్తమానకాలములకు చెందిన భూత కోటికి నాధుడు, అనగా భూతకోటిచే యాచింపబడువాడును, భూతకోటిని తపింపజేయువాడును, భూతకోటికి ఈశుడును,

భూతకోటిని శాసించువాడును గాన 'భూతభవ్యభవన్నాథః' యని పిలవబడుచున్నాడు.

౨౯౧. పవనః-

'పవనః పవతామస్మి' అను భగవద్వచనానుసారము పవిత్రీకరించు వాయుస్వరూపుడు కాన 'పవన' శబ్దవాచ్యుడు.

౨౯౨. పావనః-

పావయతీతి పావనః 'భీషాస్మా ద్వాతః పవతే' అను శ్రుతి ననుసరించి వాయువును ప్రవర్తింపజేయువాడు గాన 'పావనః' యనబడును.

౨౯౩. అనలః-

అన- ప్రాణములను, ఆత్మభావముతో 'ల' గ్రహించు వాడు; జీవుడు గాన 'అనలః' యని స్తోత్రవ్యుడు. లేదా గన్ధవాచక 'ణల' ధాతువు నభ్యో పూర్వకమై 'అనల' శబ్ద మగును. 'అగన్ధ మరసమ్' అను శ్రుతిప్రకారము ఆత్మస్వరూప మని యర్థము. లేదా, 'న, అలం-పర్యాప్త మస్య విద్యతే', అను వ్యుత్పత్తిని బట్టి పర్యాప్తము-చాలినది తనకు లేనివాడు అనియు తెలియనగును.

౨౯౪. కామహః-

ముముక్షువులగు భక్తులకు కామములను పోగొట్టు వాడు, హింసకుల కామములకు విఘాతము చేయువాడును అగుటచే 'కామహః' యను నామము భగవంతునియందు అన్వర్థము.

౨౯౫. కామకృత్ -

సాత్త్వికుల కామము లీడేర్చువాడు; కామః ప్రద్యుమ్నుడు, ప్రద్యుమ్నజనకత్వముచే గూడ 'కామకృత్' శబ్ద వాచ్యుడు.

౨౯౬. కాంతః -

అత్యంత కమనీయరూపముతో ప్రకాశించువాడు కాన 'కాంతః' యనుచు పరమేశ్వరనామము ప్రసిద్ధము.

౨౯౭. కామః -

పురుషార్థాభిలాషులచే కోరబడువాడు గాన పరమాత్మ 'కామః' యనుచు స్తుతింపబడుచున్నాడు.

౨౯౮. కామప్రదః -

భక్తులకు కామములను అధికముగ నిచ్చువాడు కనుక 'కామప్రదః' యను శబ్దము పరమేశ్వరునియందు రూఢము.

౨౯౯. ప్రభుః -

ప్రకృష్ట స్థితి కలవాడు గాన పరమాత్మ 'ప్రభుః' యను సంజ్ఞ చే నొప్పును.

శ్లో॥ యుగాదికృత్ యుగావర్తో నైకమాయో మహాశనః ।

అదృశ్యో వ్యక్తరూపశ్చ సహస్రజి దనంతజిత్ ॥ ౪౬

శం. భా. :- యుగాదేః కాలభేదస్య కర్తృత్వాత్. యుగాదికృత్, యుగానా మాది మారంభం కరోతితి వా ఇతి నామ్నాం శృతీయం శతం వివృతమ్, యుగాని కృతాదీని అవర్తయతి కాలాత్మనేతి యుగావర్తః

ఏకా మాయా న విద్యతే బహ్వీ ర్మాయా వహతీతి నైకమాయః, 'న లోపో న ఇః' ఇతి నకారలోపో న భవతి, ఇకారానుబంధరహితస్యాపి నకారస్య ప్రతిషేధవాచినో విద్యమానత్వాత్. మహా దశన మస్యేతి మహాశనః. కల్వా నై సర్వగ్రాసనాత్ సర్వేషాం బుద్ధీన్ద్రియాణా మగమ్యః. అదృశ్యః. స్థూలరూపేణ వ్యక్తం స్వరూప మస్యేతి వ్యక్తరూపః స్వయం ప్రకాశమా నత్వాత్ యోగినాం ప్యక్తరూప ఇతి వా సురారీణాం సహస్రాణి యుద్ధే జయతీతి సహస్రజిత్. సర్వాణి భూతాని యుద్ధక్రీడాదిషు సర్వత్రాఽచిన్త్య శక్తితయా జయతీతి అనన్తజిత్ ॥

300. యుగాదికృత్ -

యుగాదిరూప కాలభేదమునకు కర్త, యుగముల నారంభము చేయువాడును గాన 'యుగాదికృత్' యను నామముచే స్తుతింపబడుచున్నాడు.

ఇక్కడకు నామములలో తృతీయశతము వివరింపబడెను.

301. యుగావర్తక -

కృతాదియుగములను కాలరూపమున ఆవర్తింపజేయువాడు కనుక 'యుగావర్తక' యనుచు భగవానుడు ధ్యాతవ్యుడు.

302. నైకమాయః -

ఏకమైన మాయకలవాడు కాదు; బహుమాయలు వహించినవాడు సగుటచే 'నైకమాయః' యని చెప్పబడును.

303. మహాశనః -

కల్పాంతముందు సర్వగ్రాసము చేయువాడు కాన

శిఖండః కలాపః అలంకాదోఽస్యేతి శిఖండీ, యతో గోపవేషధరః నహ్యతి భూతాని మాయయా అతో నహూషః, 'జహబన్ధనే' కామానాం వర్షణాత్ వృషః ధర్మః.

శ్లో॥ 'వృషో హి భగవాన్ ధర్మః స్మృతో లోకేషు భారత ।

వై ఘంటుక పదాభ్యానై ర్విద్ధి మాం వృష ముత్తమమ్' ॥

— ఇతి మహాభారతే.

సాధూనాం క్రోధం హస్తీతి క్రోధాహః. అసాదుషు క్రోధం కరోతీతి క్రోధకృత్ క్రియతే ఇతి కర్మ. జగత్, తస్య కర్తా, 'యో వై బాలాక ఏతేషాం పురుషాణాం కర్తా, యస్య వై తత్ కర్మ స వేదితవ్యః' ఇతి శ్రుతేః. క్రోధకృతాం దైత్యాదీనాం కర్తా ఛేదక ఇత్యేకం వా నామ, విశ్వేషా మాలంబనత్వేన విశ్వే బాహవోఽస్యేతి విశ్వతో బాహవోఽస్యేతి వా 'విశ్వ బాహుః విశ్వతోబాహుః' ఇతి శ్రుతేః, మహీం పూజాం ధరణీం వా ధరతీతి మహీధరః ॥

30౮. ఇష్టః—

పరమానందస్వరూపు డగుటచే ప్రియమైనవాడు యజ్ఞ విధానమున పూజింపబడువాడును అగుటవలన 'ఇష్టః' యను నామము ప్రసిద్ధము.

3౦౯. అవిశిష్టః—

సర్వాస్త్రర్యామియై యున్నవాడు కాన 'అవిశిష్టః' యను శబ్దముచే అభిహితగుడుచున్నాడు.

3౧౦. శిష్టేష్టః—

విద్వాంసులకు ఇష్టమైనవాడు, శిష్టులు ఇష్టులుగ నొప్పు వాడు గాన పరమేశ్వరుడు 'శిష్టేష్టః' యను నామముతో

కీర్తనీయఁడు.

‘ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యర్థ మహం స చ మమప్రియః’ అని భగవద్గీతలో చెప్పబడెను. అనగా, జ్ఞానులకు నేను ప్రియుడను; నాకు జ్ఞానులు ప్రియులు- అని భావము. లేక శిష్యులచే పూజింపబడువాడు గాన పరమేశ్వరుడు ‘శిష్టేష్ట’ నామాంచితు డగుచున్నాడు.

311. శిఖండి-

గోపవేషధరు డగుటచే నెమలిపించుము అలంకారముగా గలవాడు గాన ‘శిఖండి’ యని చెప్పబడుచున్నాడు.

312. నహుషః-

భూతములను మాయతో ‘నహ్యతి’ బంధించువాడు కావున ‘నహుష’ శబ్దవాచ్యుడు.

313. వృషః-

కామములను వర్షించునట్టి ధర్మమై యొప్పువాడు కనుక ‘వృషః’ యని స్తుతింపబడుచున్నాడు. ‘వృషో హి భగవాన్ ధర్మః’ యను మహాభారత శ్లోకముచే ఈ విషయము నూచితము.

314. క్రోధహః-

సాధువుల క్రోధమును హరించువాడు కాన ‘క్రోధహః’ యనియు.

315. క్రోధకృత్ -

అసాధువులయందు క్రోధము కలవాడు కనుక ‘క్రోధ

కృత్' యనియు చెప్పబడును. అసాధువులయందు క్రోధము గలవాడు. కర్తా- జగత్కర్త, ఇది 'యోవై బాలాశ ఏతేషాం పురుషాణాం' యను శ్రుతిచే సిద్ధము. క్రోధము కల దైత్యాదులను 'కర్తా' ఛేదించువాడు అను అర్థముతో 'క్రోధకృత్కర్తా' అని ఏకనామముగా వచ్చును.

301. విశ్వబాహుః-

విశ్వమునకు ఆలంబన మగుటచేత విశ్వబాహువులు కలవాడు; 'విశ్వతః' సర్వతః బాహువులు కలవాడును గాన 'విశ్వబాహుః' అను నామముచే కీర్తనీయుడు. 'విశ్వబాహుః విశ్వతో బాహుః' యను శ్రుతి ఉక్తవిషయమునే ప్రతిపాదించుచున్నది.

302. మహీధరః-

మహీమ్- పూజను, లేదా భూమిని- ధరించువాడుగాన పరమేశ్వరుడు 'మహీధరః' యను నామముచే సంకీర్తనీయుడు.

శ్లో॥ "అచ్యుతః ప్రధితః ప్రాణః ప్రాణదో వాసవానుజః ।

అపాంః ధి రధిష్ఠాన మప్రమత్తః ప్రతిష్ఠితః" ॥ ౪౮

శం. భా. :- షడ్భావవికారరహితత్వాత్ అచ్యుతః. 'కాశ్వతం శివ మచ్యుతమ్' ఇతి శ్రుతేః. జగదుత్పత్త్యాది కర్మభిః స్రఖ్యాతః ప్రధితః సూత్రాత్మనా ప్రజాః ప్రాణయతీతి ప్రాణః. 'ప్రాణో వా ఆహ మస్మి' ఇతి బహ్వచాః. సురాణా మసురాణాం చ ప్రాణం-బలం-దదాతి ద్యుతివేతి ప్రాణదః. అఽత్యాం కశ్యపా ద్వాసవ స్యాఽనుజో జాత ఇతి వాసవానుజః. అపో యత్ర ఃధీయన్తే నః ఆపాఃనిధిః. 'సరసా మస్మి సాగరః' ఇతి

భగవద్వచనాత్. అధితిష్ఠన్తి భూతాని ఉపాదానకారణత్వేనేతి బ్రహ్మ అధిష్ఠానమ్. 'మత్స్థాని సర్వభూతాని' ఇతి భగవద్వచనాత్. అధికారిభ్యః కర్మానురూపం ఫలం ప్రయచ్ఛన్నప్రమాద్యతీతి అప్రమత్తః. స్వేమహిమ్ని స్థితః ప్రతిష్ఠితః. 'స భగవః కస్మిన్ ప్రతిష్ఠిత ఇతి; స్వేమహిమ్ని ఇతి శ్రుతేః ॥

3౧౮. అచ్యుతః-

'శాశ్వతం శివ మచ్యుతమ్' అను శ్రుతివచనానుసారము, భావపదార్థములకు గల జన్మ మొదలు నాశాంతమయిన షడ్విధవికారములు లేనివాడు కాన అచ్యుతనామముచే స్తవము చేయబడుచున్నాడు.

3౧౯. ప్రథితః-

జగదుత్పత్త్యాదులను బట్టి ప్రఖ్యాతుడై యున్నవాడు కనుక ప్రథితః' యని చెప్పబడును.

3౨౦. ప్రాణః-

సూత్రాత్మరూపమున ప్రజలను ప్రాణవంతులను చేయువాడు గాన ప్రాణశబ్దవాచ్యుడు. 'ప్రాణో వా అహమస్మి' అను శ్రుతిచే ఈ విషయము సిద్ధము.

3౨౧. ప్రాణదః-

సురులకు ప్రాణము - బలమును ఇచ్చువాడును అసురుల ప్రాణమును - బలమును - హరించువాడును గావున 'ప్రాణదః' యను నామముచే స్తవనీయుడగుచున్నాడు.

3-22. వాసవానుజః-

అదితీయందు కశ్యపుని వలన ఇంద్రునకు అనుజుడుగా ఆవిర్భవించినవాడు 'వాసవానుజ' శబ్దముచే కీర్తింపబడుచున్నాడు.

3-23. అపానిధిః-

'సరసామస్మి సాగరః' అను భగవద్వచన మును బట్టి జలము నకు నిధియైన సాగరమై యొప్పువాడు కాన 'అపానిధిః' యని చెప్పబడుచున్నాడు.

3-24. అధిష్ఠానమ్-

'మత్ స్థాని సర్వభూతాని' అను భగవద్వచనము సారము ఉపాదానకారణమై సర్వభూతములకు ఆధారమై యున్నవాడు గాన 'అధిష్ఠానమ్' అని యనబడుచున్నాడు.

3-25. అప్రమత్తః-

ఆ యా అధికారులకు వారి వారి కర్మానుగుణముగ ఫల మిచ్చుచు ప్రమాదమును పొందనట్టివాడు కాన 'అప్రమత్తః' యని పిలవబడుచున్నాడు.

3-26. ప్రతిష్ఠితః-

'కస్మిన్ ప్రతిష్ఠిత ఇతి, స్వే మహిమ్ని' అని శ్రుత్యుక్ ప్రకారము తన మహిమయందే ఉన్నవాడు గాన 'ప్రతిష్ఠితః' యను నామముచే విరాజిల్లుచున్నాడు.

శ్లో॥ "స్కందః స్కందధరో ధుర్యో వరదో వాయువాహనః ।

వాసుదేవో బృహద్భాను రాదిదేవః పురన్దరః ॥ ౪౯

శం. తా. :- స్కన్ద త్యమృతరూపేణ గచ్ఛతి వాయురూపేణ శోష
యతీతి వా స్కన్దః స్కన్దం ధర్మపథం ధారయతీతి స్కన్దధరః, ధురం
వహతి సమస్తభూత జన్మాదిలక్షణా మితి ధుర్యః అభిమతాన్ వరాన్
దదాతీతి, వరం-గాం దక్షిణాం దదాతి యజమానరూపేణేతి వా వరదః.
'గోర్వై వరః' ఇతి శ్రుతేః మదుతః సప్త అవహాదీన్ వాహయతీతి
వామవాహనః, వసతి వాసయతి అచ్ఛాదయతి సర్వమితి నా వాసుః,
దీప్యతి క్రీడతే విజిగీషతే వ్యవహరతి ద్యోతతే స్తూయతే గచ్ఛతీతి వా దేవః
వాసుశ్చాసౌ దేవశ్చేతి వాసుదేవః ॥

శ్లో॥ “ధాదయామి జగత్సర్వం భూత్వా సూర్య ఇవాంకుభిః ।

సర్వభూతాధివాసశ్చ వాసుదేవ స్తత స్మృతః” ॥

“వాసనా త్సర్వభూతానాం వసుత్వా దేవయోసితః ।

వాసుదేవ స్తతో వేద్యః యోగిభి స్తత్త్వ దిర్భిభిః” ॥

—ఇతి ఉద్యోగపర్వణి.

‘సర్వత్రాసౌ సమస్తం చ వస త్యత్రేతి వై యతః ।

తత స్స వాసుదేవేతి విద్వద్భిః పరిపర్యతే’ ॥

‘సర్వాణి తత్ర భూతాని వసంతి పరమాత్మచి ।

భూతేషు చ స సర్వాత్మా వాసుదేవ స్తతః స్మృతః’ ॥

—ఇతి చ విష్ణుపురాణే.

‘బృహన్తో భానో యస్య చన్ద్రసూర్యాదిగామినః ।

తై ర్విశ్వం భాసయతి యః స బృహద్భాను రుచ్యతే’ ॥

అదిః కారణం స చాసౌ దేవశ్చేతి అదిదేవః, ద్యోతనాది గుణవాన్
దేవః, సురశత్రుజాం పురాణం దారిణాత్ పురన్దరః, ‘వాచంయమ పుర
న్దరా చ’ ఇతి పాణినా నిపాతనాత్ ॥

3-22. స్కన్దః-

అమృతరూపముతో ప్రవర్తించువాడును వాయురూపముతో శోషింపజేయువాడును గాన 'స్కన్ద' శబ్దముచే చెప్పబడుచున్నాడు.

3-23. స్కన్దధరః-

స్కన్ద-ధర్మపథమును ధరింపజేయువాడు కనుక 'స్కన్దధరః' యను నామముతో ధ్యాతవ్యుడు.

3-24. ధుర్యః-

సమస్తభూతముల యొక్క జన్మాదిలక్షణమైన భారమును వహించువాడు గాన 'ధుర్యః' యని చెప్పబడుచున్నాడు.

330. వరదః-

అభిమతములైన వరముల నిచ్చువాడు, 'గౌర్వైవరః' అను శ్రుతిని బట్టి యజమానరూపమున గోవును దక్షిణగ నిచ్చువాడును కావున 'వరదః' యను నామముచే కీర్తనీయుడు.

331. వాయువాహనః-

ఆవహ-ప్రవహ-అనునహ-సంవహ - వివహ-పరావహ-పరివహ - భేదములతో సప్తవిధములైన వాయువులను భూమిమొదలుకొని ధ్రువమండల పర్యంతము ప్రవర్తింపజేయువాడు గాన 'వాయువాహనః' యని స్తుతింపబడుచున్నాడు.

332. వాసుదేవః-

సర్వత్ర వసించుట, సర్వమును ఆచ్ఛాదించుట కారణముగా 'వాసుః' అనియు, 'దివ్' ధాత్వర్థము లయిన క్రిడా-

విజగీషా-వ్యవహార-ద్యుతి-స్తుతి-గతి-అర్థములను బట్టి 'దేవః' అనియు సిద్ధించును. వాసువయిన దేవుడు కనుక 'వాసుదేవః' అని సంకీర్తనీయుడు. ఈ విషయము మహాభారత మందలి 'ఛాదయామి జగత్సర్వమ్' మరియు, వాసవాత్సర్వభూతానాం' అను శ్లోకములలో చెప్పబడినది. 'పరమాత్మయందు సర్వ భూతములును ఆ పరమాత్మ సర్వభూతముల యందును ఉండుటనుబట్టి వాసుదేవుడని చెప్పబడినది' అని యనుచు విష్ణు పురాణ మందలి 'సర్వత్రాసౌ సమస్తంచ' మున్నగు శ్లోకములు పై విషయమును వివరించుచున్నవి.

333. బృహద్భానుః

సూర్యచంద్రగతములగు తన మహాతేజస్సులచేత విశ్వమును ప్రకాశింప జేయుచున్నవాడు కావున 'బృహద్భానుః' యను నామముచే స్తోతవ్యుడు.

334. ఆదిదేవః-

కారణమై దీప్తి మొదలగు గుణములతో విరాజిల్లువాడు గాన 'ఆదిదేవః' యను సంజ్ఞచే ఒప్పారుచున్నాడు.

335. పురన్దరః-

మరశత్రువులగు పురములను భగ్నము చేసినవాడు గాన 'పురన్దర శబ్దవ్యపదేశ్యుడు' ఈ శబ్దము పాణినిసూత్రము చేత సాధువు.

శ్లో॥ అశోక స్తారణ స్తారః శూర శ్చారి ర్జనేశ్వరః ।

అనుకూల శ్మతావర్తః పద్మీ పద్మనిభేక్షణః ॥

శం. భా :- శోకాది షడూర్మిరహితః అశోకః, సంసారసాగరా త్తర
యతీతి తారణః గర్భజన్మ-జరా-మృత్యులక్షణా ద్భయా త్తరయతీతి తారః
విక్రమణాత్ శూరః, శూరస్యాఽపత్యం వసుదేవస్య సుతః శౌరిః, జనానాం
జన్తూనా మీశ్వరః జనేశ్వరః, ఆత్మత్వేన హి సర్వేషా మనుకూలః నహి
స్వస్మినే ప్రాతికూల్యం స్వయ మాచరతి, ధర్మత్రాణాయ శత మావర్తనాని
ప్రాదుర్భావా అస్యేతి శతావర్తః, నాడీకతే ప్రాణరూపేణ వర్తతే ఇతి వా,
పద్మం హస్తే విద్యతే ఇతి పద్మీ పద్మవిభే ఈక్షణే దృశా వస్యేతి పద్మ
విభేక్షణః ॥

33౬. అశోకః-

శోకమోహములు, ఝుత్పిపాసలు, జరామృత్యువులు,
అను షడూర్ములు లేనివాడు కావున 'అశోకః' యని చెప్ప
బడుచున్నాడు.

33౭. తారణః-

సంసారసాగరము నుండి తరింపజేయువాడు అగుటచే
'తారణః' యని కీర్తింపబడుచున్నాడు.

33౮. తారః-

గర్భ-జన్మ-జరా-మృత్యు-రూపమైన భయము నుండి
తరింపజేయువాడు కనుక 'తార' శబ్దము చే సంస్తవనీయుడు.

3౩౯. శూరః-

విక్రమవిశేషము కలవాడు కాన 'శూరః' యనబడు
చున్నాడు.

౩౪౦. శౌరిః-

శూరుని సంతతికి చెందినవాడు వసుదేవసుతుడును

కావున 'శౌచి' యను నామముచే ధ్యాతవ్యు డగుచున్నాడు.

౩౪౧. జనేశ్వరః-

జనులకు ప్రాణులకు-ఈశ్వరుడు గాన 'జనేశ్వరః' యను నామముచే స్తోతవ్యు డగుచున్నాడు.

౩౪౨. అనుకూలః-

ఆత్మ అగుటచేత సర్వులకు అనుకూలుడు; తనయందు తాను ప్రతికూలుడును గావున 'అనుకూల' శబ్దవ్యపదేశ్యు డగుచున్నాడు.

౩౪౩. శతావర్తః-

ధర్మరక్షణార్థము శతావతారములు కలవాడు; లేదా, నాడీశతమందు ప్రాణరూపముతో నుగిడువాడు కాన 'శతావర్తః' యను నామముచే సంకీర్తనీయుడు.

౩౪౪. పద్మీ-

పద్మము హస్తమందు గలవాడు కనుక 'పద్మీ' యనుచు స్తోతవ్యు డగుచున్నాడు.

౩౪౫. పద్మనిభేక్షణః-

పద్మములవంటి దృష్టులు కలవాడు గాన 'పద్మనిభేక్షణః' యను ప్రసిద్ధి కలవాడు.

శ్లో॥ పద్మనాభోఽరవిన్దాక్షః పద్మగర్భ శ్శరీరభృత్ ।

మహార్థి రృద్ధో వృద్ధాత్మా మహాత్మో గరుడధ్వజః ॥ ౫౧

శం. భా. :- పద్మస్య నాభౌ మధ్యే కర్ణికాయాం స్థిత ఇతి పద్మనాభః. అరవిన్దసృశే అక్షిణీ అస్యేతి అరవిన్దాక్షః. పద్మస్య హృదయాఖ్యస్య

మధ్యే ఉపాన్యత్వాఽపి పద్మగర్భః. పోషయ న్నన్నరూపేణ ప్రాణరూపేణ
వా శరీరిణాం శరీరాణి దారయతీతి శరీరభృత్. స్వ మాయయా, శరీరాణి
విభర్తీతి వా. మహతీ ఋద్ధిః విభూతి రస్యేతి మహర్ధిః. ప్రపంచరూపేణ
వర్తమానత్వాత్ ఋద్ధః వృద్ధః పురాతన ఆత్మా యస్యేతి వృద్ధాత్మా.
మహతీ అక్షణీ మహాన్యక్షీణీ వా అస్యేతి మహాక్షః. గరుడాంకో ధ్వజో
యస్యేతి గరుడధ్వజః ॥

౩౮౬. పద్మనాభః-

పద్మము (హృదయపద్మము) యొక్క నాభి - మధ్య
నున్న కర్ణిక-దానియందు ఉండువాడు గాన 'పద్మనాభ' శబ్ద
వాచ్యుడు.

౩౮౭. అరవిందాక్షః-

అరవిందసదృశములగు అక్షులు కలవాడు గాన 'అరవిందాక్ష'
నామముచే నొప్పుచు.

౩౮౮. పద్మగర్భః-

హృదయపద్మ మధ్య నుపాసింపబడువాడు గాన 'పద్మ
గర్భః' యను నామము పర మేశ్వరునియందు ప్రసిద్ధము.

౩౮౯. శరీరభృత్ -

శరీరధారుల శరీరములకు అన్నరూపమున ప్రాణరూప
మున గూడ పోషణ చేయువాడు; లేదా, స్వకీయ మాయాశక్తి
చేత శరీరములను ధరించువాడు నగుటచే 'శరీరభృత్' యని
ప్రస్తుతింపబడుచున్నాడు.

౩౫౦. మహర్థిః-

మహావిభూతులు కలవాడు కావున 'మహర్థిః' యని కీర్తింపబడుచున్నాడు.

౩౫౧. ఋద్ధిః-

ప్రపంచ రూపమున నొప్పువాడు అగుటవలన 'ఋద్ధిః' యను నామముచే సంస్తవనీయుడు.

౩౫౨. వృద్ధాత్మా-

పురాతన స్వరూపము కలవాడు కాన 'వృద్ధాత్మా' యనుచు ధ్యాతవ్యుడగుచున్నాడు.

౩౫౩. మహాక్షుః-

విశాలమైన నేత్రములు కలవాడు; అందుచే 'మహాక్షుః' యని పరమేశ్వరుడు సంకీర్తింపబడుచున్నాడు.

౩౫౪. గరుడధ్వజః-

గరుడచిహ్నముతో విరాజిల్లు ధ్వజము కలవాడు కావున శ్రీహరి 'గరుడధ్వజః' యను నామముతో స్తవనీయుడు.

శ్లో॥ అతుల శ్వరభో భీమ స్సమయజ్ఞో హవిర్హరిః ।

సర్వలక్షణలక్షణో లక్ష్మీవాన్ సమితింజయః ॥ ౫౨

శం. భా. :- తులా ఉపమాన మస్య న విద్యతే ఇతి అతులః. 'న తస్య ప్రతిమాఽస్తి యస్య నామ మహద్యశః' ఇతి క్రుతేః. 'న త్వత్సమోఽస్త్వ భ్యధికః కుతోఽన్యః' ఇతి స్మృతేశ్చ. శరా శ్వరీరాణి శీర్యమాణత్వాత్ తేషు ప్రత్యగాత్మతయా భాతీతి శరభః. విభే త్యస్మా త్సర్వమితి భీమః.

‘భీమాదయోఽసాదానే’ ఇతి పాణివిష్కృతేః. సక్మార్గవర్తినా మభీషుః ఇతి వా. సృష్టి - స్థితి - స. హరసమయవిత్ షట్సమయాన్ జానాతీతి వా సమయజ్ఞః. సర్వభూతేషు సమత్వం యజనం సాధ్యస్యేతి వా. ‘సమత్వ మారాధన మమృతస్య’ ఇతి ప్రహ్లాదవచనాత్. యజ్ఞేషు హవిర్భాగం హర తీతి హనిర్హరిః. ‘అహం హి సర్వయజ్ఞానాం భోక్తా చ ప్రభురేవ చ’ ఇతి భగవద్వచనాత్. ఆథవా. హూయతే హవిషేతి హవిః. ‘అబిధ్నన్ పురుషం వకుమ్’ ఇతి హవిష్త్వం శ్రూయతే. స్మృతిమాత్రేణ పుంసాం పాపం సంసారం. వా హరతీతి. హరిద్వర్ణత్వాద్వా హరిః.

శ్లో॥ ‘హరా మృషుం చ స్మర్తృణాం హవిర్భాగం క్రతుష్వహం ।

వర్ణశ్చ మే హరిశ్శ్రేష్ఠ స్తస్మాద్ధరి రహం స్మృతః ॥

ఇతి భగవద్వచనాత్. సర్వై ర్లక్షణైః ప్రమాణైః లక్షణం జ్ఞానం జాయతే యత్త ద్వినిర్దిష్టం సర్వలక్షణలక్షణం తత్ర సాధుః సర్వలక్షణ లక్షణ్యః తస్యైవ పరమార్థత్వాత్. లక్ష్మీ రస్య వక్షసి విత్యం వనతీతి లక్ష్మీవాన్. సమితిం యుద్ధం జయతీతి సమితింజయః ॥

3౫౫. అతులః -

‘న తస్య ప్రతిమాఽస్తి’ అను శ్రుతి చెప్పినరీతిగ సాటి లేనివాడు కాన పరమాత్మ ‘అతుల’ శబ్దవాచ్యుడు. ‘న త్వత్స మోస్తి’ యను శ్లోకమున- నీకు సమానుడే లేడు; అధికు డెక్కడ? - యని భగవద్గీతలో చెప్పబడినది.

3౫౬. శరభః -

శరము లనగా శీర్ణములు (నష్టములు) అగు శరీరములు; వానియందు ప్రత్యగాత్మగా భాసించువాడు కావున ‘శరభః’ యను నామముచే ఒప్పుదును.

3712. భీమః-

సర్వమునకు భయము కలిగించువాడు కనుక 'భీమ', శబ్దముచే నుతింపబడు చున్నాడు. 'శంభోఽభీమః' అన్నపుడు 'అభీమః' అని పదచ్ఛేదము చేసినచో సన్మార్గవర్తులయెడ సౌమ్యస్వరూపుడు గాని 'అభీమః' యను నామము అన్వర్థమని తెలియనగును.

3713. సమయజ్ఞః-

సృష్టి - స్థితి - సంహార - సమయములు తెలిసినవాడు, అథవా, పశ్యతులక్షణ సమయములు తెలిసినవాడు, లేదా, సమ - యజ్ఞ ఈ రెండు శబ్దములు కలిసి 'సమయజ్ఞః' అగును. సమ శబ్దమునకు సమత్వము, యజ్ఞశబ్దమునకు యజనము అర్థమగుటచే, సమత్వరూపమున ఆరాధన కలనాడు నగుట చేతను 'సమయజ్ఞః' యని ప్రస్తుతింపబడుచున్నాడు. 'సమత్వ మారాధన మచ్యుతస్య' అను ప్రహ్లాదనూక్తి ఈ విషయమును వివరించుచున్నది.

3714. హవిర్హరిః-

యజ్ఞములలో హవిర్భాగము గ్రహించువాడు కావున 'హవిర్హరిః' యను నామము సిద్ధము. 'అహం హి సర్వ యజ్ఞానాం భోక్తా చ' అను భగవద్వచనము ననుసరించి పై యంశము సూచితము. లేదా, 'అబధ్నన్ ఘృతం పశుమ్' అను శ్రుతిచే హవిర్భాగము చెప్పబడినందున హవిస్సుచే హవనము చేయబడును గనుక 'హవిః' అని యొక నామము, స్మరణమాత్రముచేత లోకుల పాపములను సంసారమును

హరించువాడు, హరిద్వర్ణము కలవాడును కనుక 'హరిః' అని నామాంతరము తెలియనగును. 'హరామ్యఘం చ స్మర్తృణాం' అను భగవద్వచనముచే 'హరి' నామ నిర్వచనము చెప్పబడెను.

3౬౦. స్వలక్షణలక్షణ్యః-

స్వప్రమాణముల చేత కలిగెడి జ్ఞానముచేత నిర్దిష్టమైనవాడు, పరమార్థస్వరూపము నగుటచే 'స్వలక్షణలక్షణ్యః' యని చెప్పబడును.

3౬౧. లక్ష్మీవాన్-

లక్ష్మీదేవి నిత్యము వత్సస్థలమందు కలవాడు గావున పరమాత్మ 'లక్ష్మీవాన్' యని ప్రస్తుతింపబడుచున్నాడు.

3౬౨. సమిశ్రింజయః-

యుద్ధమును జయించువాడు గాన 'సమిశ్రింజయః' శబ్దముచే వ్యపదేశ్యుడగుచున్నాడు.

శ్లో॥ విక్షరో రోహితో మార్గో హేతు ర్దామోదర స్సహః

మహీధరో మహాభాగో వేగవా సమితాశనః ॥ ౫౩

శం. భా :- విగతః క్షరో నాశో యస్యాసౌ విక్షరః స్వచ్ఛందతయా రోహితాం మూర్తిం మత్స్యవిశేషమూర్తిం వా వహన్ రోహితః, ముముక్షువస్తవం దేవం మార్గయన్తితి మార్గః, పరమానందో యేన ప్రాప్యతే స మార్గ ఇతి వా, ఉపాదానం నిమిత్తం చ కారణం స ఏవేతి హేతుః, దమాది సాధనేన ఉదారా ఉత్కృష్టా మతి ర్యా తయా గమ్యత ఇతి దామోదరః, 'దమా ద్దామోదరో విభుః' ఇతి మహాభారతే, యశోదయా దామ్నా ఉదరే బద్ధ ఇతి వా దామోదరః.

శ్లో॥ “దదర్శ చాల్పదస్తాస్యం స్మితహాసం చ బాలకమ్
తయో ర్మధ్యగతం బద్ధం ధామ్నా గాఢం తథోదరే ।
తతశ్చ దామోదరతాం స యయౌ దామబద్ధనాత్ ॥

— ఇతి బ్రహ్మపురాణే.

“దామాని లోకనామాని తాని యస్యోదరాంతరే
తేన దామోదరో దేవః శ్రీధరః శ్రీసమాశ్రితః” ॥

— ఇతి వ్యాసవచనాద్వా దామోదరః.

సర్వా నభిభవతి, క్షమత ఇతి వా సహః మహీం గిరి రూపేణ ధరతీతి
మహీధరః ‘వనాని విష్ణు ర్గిరయో దిశశ్చ’ ఇతి సూర్యరోక్తేః స్వేచ్ఛయా
ధారయన్ దేహం మహాన్తి ఉత్కృష్టాని భోజనాని భాగజన్యాని భుజ్యే ఇతి
మహాభాగః, మహాన్ భాగః భాగ్య వస్యాఽవతారేషు ఇతి వా, మహాభాగః,
వేగో జవ స్తద్వాన్ వేగవాన్, ‘అనేజదేకం మనసో జవీయః’ ఇతి శ్రుతేః,
సంహారసమయే విశ్వ మశ్నాతీతి అమితాశనః ।

3౬౩. విక్షరః—

నాశనము లేనివాడు కనుక ‘అక్షరః’ యను నామముతో
విలసిల్లును.

౩౬౪. రోహితః—

ఇచ్ఛానుసారము రోహితవర్ణము గల మూర్తిని, లేక
రోహిత మను మత్స్యముయొక్క మూర్తిని వహించువాడు
గాన రోహిత శబ్దవాచ్యుడగుచున్నాడు.

౩౬౫. మార్గః—

ముముక్షువులు అన్వేషించెడి దేవుడు; పరమానంద
ప్రాప్తికి మార్గ మయినవాడును అగుటవలన ‘మార్గః’ యను

నామముచే స్తోత్రవృద్ధుడు.

౩౬౬. హేతుః-

ఉపాదానము - నిమిత్తము - అను కారణద్వయము తానే అయి యున్నవాడు గాన ' హేతుః ' అని చెప్పబడుచున్నాడు.

౩౬౭. దామోదరః-

' దమా ద్దామోదరో విభుః ' అని మహాభారతోక్త ప్రకారము దమాది సాధనముచే కలిగెడి ఉదారబుద్ధిచేత గమ్యమైనవాడు; తేదా, యశోదాదేవి చేత దామ-త్రాడు-ఆత్రాటితో ఉదరమందు బంధింపబడినవాడు వగుటచే పరమేశ్వరుడు 'దామోదర' శబ్దాభిధేయుడు. ఈ విషయము బ్రహ్మ పురాణ మందలి 'దదర్శ చాల్పదంతాస్యం' అను వచనముచే నూచితము. ' దామాని లోకనామాని ' యను వేదవ్యాస వచనానుసారము. లోకము లను పేరు గల దామములు ఉదరాంతరమున గలవాడును కావున 'దామోదరః ' అని ప్రసిద్ధి నొందెను.

౩౬౮. సహః-

సర్వులను తిరస్కరించువాడు. క్షమించువాడును అగుట వలన 'సహః' యను నామము పరమేశ్వరునియందు ప్రసిద్ధము.

౩౬౯. మహీధరః-

మహి- భూమి; దానిని గిరిరూపమున ధరించువాడు కనుక 'మహీధర' శబ్దముచే సంకీర్తనను డగుచున్నాడు. 'వనాని

విష్ణుర్గిరయోదిశ్చ' అను పరాశరవచనము వలన ఈ విషయము తెలియును.

320. మహాభాగః-

స్వేచ్ఛతో దేహధారణ చేసి భాగలబ్ధములగు ఆహార ములను అనుభవించువాడు, లేదా, అవతారములలో మహా భాగ్యము కలవాడు నగుటంజేసి 'మహాభాగః' యనుచు ధ్యాతెవ్వుడు.

321. వేగవాన్-

'మనసో జవీయః' అని శ్రుతి చెప్పినరీతిగ మహావేగము కలవాడు కాన 'వేగవాన్' శబ్దముచే ప్రస్తుతింపబడుచున్నాడు.

322. అమితాశనః-

సంహారసమయమందు విశ్వమును కబళించువాడు గాన 'మహాశనః' యను నామము పరమాత్మ యందు సిద్ధము.

శ్లో॥ ఉద్భవః క్షోభణో దేవః శ్రీగర్భః పరమేశ్వరః ।

కరణం కారణం కర్తా వికర్తా గహనో గుహః ॥ ౫౪

శం. భా. :- ప్రపంచోత్పత్త్యుపాదానకారణత్వాత్ ఉద్భవః, సర్గకాలే ప్రకృతిం పురుషం చ ప్రవిశ్య క్షోభయామానేతి క్షోభణః.

శ్లో॥ “ప్రకృతిం పురుషంచైవ ప్రవిశ్యాత్మేచ్ఛయా హరిః ।

క్షోభయామాన సంప్రాప్తే సర్గకాలే వ్యయావ్యయా” ॥

—ఇతి విష్ణుపురాణే.

యతో దీవ్యతి క్రీడతి సర్గాదిభిః, విజిగీషతే అసురాదీన్, వ్యవహరతి సర్వభూతేషు, ఆత్మతయా ద్యోతతే, సూయతే ముత్యైః సర్వత్ర గచ్ఛతి.

తస్మాత్ దేవః, 'ఏకో దేవః' ఇతి మన్తవర్ణాత్. శ్రీః విభూతిః జగద్రూపా
యస్య గర్భే స్థితా స శ్రీగర్భః పరమశ్చాసా వీశజశీలశ్చేతి. పరమేశ్వరః,
'సమం సర్వేషు భూతేషు తిష్ఠంతం పరమేశ్వరమ్' ఇతి భగవద్వచనాత్,
జగదుత్పత్తౌ సాధకతమం కరణమ్, ఉపాదానం నిమిత్తంచ కారణమ్
కర్తా-స్వతంత్రః, విచిత్రం భువనం క్రియతే ఇతి వికర్తా, స ఏవ భగవాన్
విష్ణుః స్వరూపం సామర్థ్యం చేష్టితం వా తస్య జ్ఞాతం న శక్యతే ఇతి,
గూహనః గూహతే సంపృణోతి స్వరూపాది నిజమాయయేతి గూహః, 'నాహం
ప్రకాశ స్పర్వస్య యోగమాయా సమాఘాతః' ఇతి భగవద్వచనాత్ ॥

323. ఉద్భవః-

ప్రపంచోత్పత్తికి ఉపాదానకారణ మైనవాడు కాన
'ఉద్భవ' శబ్దవాచ్యుడు.

324. క్షోభణః-

సృష్టికాలమందు ప్రకృతిని పురుషుని ప్రవేశించి క్షోభ
కలిగించువాడు కాన 'క్షోభణః' యని చెప్పబడుచున్నాడు.
ఈ విషయము విష్ణుపురాణములో 'ప్రకృతిం పురుషం చైవ'-
అను శ్లోకమందు ఇట్లు చెప్పబడినది- శ్రీహరి ఆత్మేచ్ఛచే
సృష్టికాలము ప్రాప్తించినపుడు, వికృతి నొందెడి ప్రకృతిని,
అవికృతరూపమయిన పురుషుని ప్రవేశించి క్షోభకలిగించును.

అనగా, ప్రకృతికి గుణవైషమ్యము సృష్టి కున్ముఖ
కరణము, పురుషునకు జ్ఞానవికాసము, సంస్కారోద్బోధము
కలిగించు నని భావము.

325. దేవః-

సృష్ట్యాది క్రియలచే క్రీడించువాడు, అనురాదులను

జయించువాడు, సర్వభూతము లందుండి వ్యవహరించువాడు, ఆత్మ యగుటచే ప్రకాశస్వభావము కలవాడు, స్తోత్రములచే స్తుతింపబడువాడు, సర్వత్ర గమనము కలవాడు నగుటవలనను 'ఏకో దేవః' అను మంత్రముచే 'దేవుడొక్కడే' యని ప్రతిపాదింపబడుటచేతను 'దేవః' యని స్తోత్రవృద్ధుడు.

321. శ్రీగర్భః-

జగద్రూపమయిన శ్రీ-విభూతి-గర్భమందు గలవాడు గాన 'శ్రీగర్భః' యని చెప్పబడుచున్నాడు.

322. పరమేశ్వరః-

అత్యధికమైన శాసనము కలవాడు 'సమం సర్వేషు భూతేషు' అను భగవద్వచనానుసారము సర్వభూతములలో సమముగా నుండువాడు నగుటచే 'పరమేశ్వరః' యని సంకీర్తనీయుడగుచున్నాడు.

323. కరణమ్-

జగదుత్పత్తిలో సాధకతముడు గాన 'కరణమ్' అనియు,

324. కారణమ్-

ఉపాదానకారణము, నిమిత్తకారణము అయినవాడు గాన 'కారణమ్' అనియు చెప్పబడును.

325. కర్తా-

స్వతంత్రుడు గాన 'కర్తా' యనియు,

326. వికర్తా-

విచిత్ర భువనకర్త గాన 'వికర్తా' యనియు స్తుతింపబడు

చున్నాడు.

3౮౨. గహనః-

ఆ పరమేశ్వరుని స్వరూపముగాని, సామర్థ్యముగాని, చేష్టలుగాని తెలిసికొన శక్యము కానివాడు గాన 'గహనః' యను నామముచే కీర్తనీయుడు.

3౮౩. గుహః-

'నాహం ప్రకాశ స్సర్వస్య యోగమాయాసమావృతః' అని భగవద్వచనోక్త ప్రకారము నిజమాయాశక్తిచేత తన స్వరూపాదులను తెలియకుండురీతిగ జేయువాడు గాన 'గుహః' యను నామముచే స్తవనీయుడగుచున్నాడు.

శ్లో॥ వ్యవసాయో వ్యవస్థానః సంస్థానః స్థానదో ధ్రువః ।

పరర్థిః పరమస్పష్టః తుష్టః పుష్టః శుభేక్షణః ॥ ౫౫

శం. భా. :- సంవిన్మాత్ర స్వరూపత్వాత్ వ్యవసాయః. అస్మిన్ వ్యవస్థితి స్సర్వస్యేతి వ్యవస్థానః లోకపాలాద్యధికార జరాయుజాఽండజోద్భిజ్జ బ్రాహ్మణ-క్షత్రియ-వైశ్య-శూద్ర అవాంతరవర్ణ బ్రహ్మచారి-గృహస్థ-వానప్రస్థ-సన్యాస-లక్షణాశ్రమ తద్ధర్మాదికాన్ విభజ్య కరోతీతి వా వ్యవస్థానః. 'కృత్యజ్యుతో బహుః' ఇతి బహులగ్రహణాత్, కర్తరి యుత్ ప్రత్యయః అత్ర భూతానాం సంస్థితిః ప్రలయాత్మికా సమీచీనం స్థానమస్యేతి వా సంస్థానః ధ్రువాదీనాం కర్మానురూపం స్థానం దదాతీతి స్థానదః. అవినాశిత్వాత్ ధ్రువః. పరా బుద్ధి ద్విభూతి రస్యేతి పరర్థిః. పరా మా శోభా అస్యేతి పరమః సర్వోత్కృష్టో వా. అనన్యార్థీన సిద్ధిత్వాత్ సంవిదాత్మతయా స్పష్టః పరమస్పష్టః పరమానందైకరూపత్వాత్ తుష్టః, స్వత్ర సంపూర్ణత్వాత్

పుష్టః, ఈక్షణం దర్శనం యస్య శుభం, శుభకరం, ముముక్షూణాం మోక్షదం, భోగార్థినాం భోగదం, సర్వసందేహవిచ్ఛేదకారణం, పి పినాం నాశనం, హృదయగ్రన్థే ర్విచ్ఛేదకరం, సర్వకిర్మణాం క్షపణం, అవిద్యాయాశ్చ నివర్తకం స శుభేక్షణః, 'భిద్యతే హృదయగ్రన్థిః' ఇత్యాది శ్రుతేః ॥

3౮౪. వ్యవసాయః-

జ్ఞానమాత్ర స్వరూపుడు అగుటవలన 'వ్యవసాయః' అని చెప్పబడుచున్నాడు.

3౮౫. వ్యవస్థానః-

సర్వముయొక్క వ్యవస్థితికి ఆధారమైనవాడు, లోక పాలాదుల అధికారములను జరాయుజ- అండజ- ఉద్భిజ్జములను, బ్రాహ్మణ- క్షత్రియ- వైశ్య- శూద్ర- అవాంతర వర్ణములను, బ్రహ్మచారి- గృహస్థ- వానప్రస్థ- సంన్యాస- ఆశ్రమములను, తద్ధర్మములను విభాగముగ చేయువాడు నగుట వలన 'వ్యవస్థానః' అను నామముచే పరమేశ్వర సంబంధమైన వ్యవస్థాత్పథర్మము ప్రతిపాదింపబడును.

3౮౬. సంస్థానః-

ప్రలయరూపమయిన భూతసంస్థితికి ఆధారమైనవాడు, సమీచీనమైన స్థాన మయినవాడును అగుటచే 'సంస్థాన' శబ్దముచే బరగుచున్నాడు.

3౮౭. స్థానదః-

ధ్రువుడు మొదలగువారికి కర్మానుగుణమైన స్థాన మిచ్చువాడు కాన 'స్థానదః' యని చెప్పబడును.

3౮౮. ధ్రువః-

వినాశరహితుడు అగుటచే 'ధ్రువః' యని పిలవబడుచున్నాడు.

3౮౯. పరర్థిః-

పరమ విభూతి కలవాడు, పరాఉత్కృష్టమయిన శోభ-
మా- కలవాడు, అన్యనిరపేక్షమైన సిద్ధికలవా డగుటచలన
సర్వోత్కృష్టుడును కాన 'పరర్థిః' యనబడును.

3౯౦. పరమస్పృష్టిః-

జ్ఞానస్వరూపు డగుటవలన మిక్కిలి స్పృష్టమైనవాడు
గాన 'పరమస్పృష్టిః' యని చెప్పబడును.

3౯౧. తుష్టిః.

సరమానందస్వరూపు డగుటచే తుష్టుడు గాన 'తుష్టిః'
యనియు,

3౯౨. పుష్టిః-

సర్వత్ర సంపూర్ణు డగుటచే 'పుష్టిః' యనియు చెప్ప
బడుచున్నాడు.

3౯౩. శుభేక్షణః-

శుభకరమైన దర్శనము కలవాడు గాన 'శుభేక్షణ'
నామముచే నొప్పారునట్టివాడు. ఆ పరమాత్మదర్శనము-
ముముక్షువులకు మోక్ష మిచ్చును; భోగార్థులకు భోగము
లిచ్చును; సర్వసందేహ విచ్ఛేదము చేయును; పాపులకు పాపన
మైనది; హృదయగ్రన్ధిని విచ్ఛేదించునది; సర్వకర్మలను నశింప

జేయునది; అవిద్యను నివర్తింపజేయునది. ఈ విషయము-
'భిద్యతే హృదయగ్రన్ధిః' ఇత్యాది శ్రుతిసిద్ధము.

శ్లో॥ రామో విరామో విరతో మార్గో నేయో నయోఽనయః
వీరశ్శక్తిమతాంశ్రేష్ఠో ధర్మో ధర్మవిదుత్తమః ॥ ౫౬

శం. భా. :- నిత్యానందలక్షణేఽస్మిన్ యోగినో రమన్తే ఇతి రామః.

శ్లో॥ రమన్తే యోగినో యస్మిన్ నిత్యానందే చిదాత్మవి ।

ఇతి రామపదే నైతత్పరం బ్రహ్మేభిదీయతే ॥

—ఇతి పద్మపురాణే.

స్వేచ్ఛయా రమణీయం వపుర్వహన్వా దాశరథీ రామః విరామోఽ
వసానం ప్రాణినా మ్మృన్నితి విరామః విగతం రత మస్య విషయసేవాయా
మితి, విరతః యం విదిత్వా అమృతత్వాయ కల్పన్తే యోగినో ముముక్షువః
స ఏవ పన్థాః మార్గః 'నాన్యః పన్థా విద్యతేఽయచాయ' ఇతి శ్రుతేః.
మార్గేణ సమ్యక్ జ్ఞానేన జీవః పరమాత్మతయా నీయతే ఇతి నేయః
నయతీతి నయః నేతా మార్గో, నేయో, నయ ఇతి త్రిదూపః పరికల్ప్యతే
నాన్య నేతా విద్యతే ఇతి అనయః ఇతి నామ్నాం చతుర్థం శతం వివృతమ్
విక్రమశాలిత్వాత్ వీః శక్తిమతాం విరించ్యాదీనామపి శక్తిమత్త్వాత్ శక్తి
మతాంశ్రేష్ఠః, సర్వభూతానాం ధారణాత్ ధర్మః. 'అణురేష ధర్మః' ఇతి
శ్రుతేః. ధర్మై రారాధ్యత ఇతి వా ధర్మః, శ్రుతయః స్మృతయశ్చ యస్యా
జ్ఞాభూతాః స ఏవ సర్వధర్మవిధా ముత్తమః ఇతి ధర్మవిదుత్తమః.

3౯౪. రామః -

రమన్తే యోగినో యస్మిన్... అను పద్మపురాణ
వచనానుసారము యోగులు రమించెడి నిత్యానంద స్వరూప
మగు పరబ్రహ్మ; మరియు, ఇచ్ఛానుసారము రమణీయమైన

మూర్తిని వహించిన దశరథాత్మజుడగు రాముడును గాన 'రామః' యనుచు పరమేశ్వరుడు స్తోత్రవ్యుడగుచున్నాడు.

౩౯౫. విరామః-

ప్రాణులయొక్క అవసానము తనయం దగునట్టివాడు కనుక 'విరామ శబ్దముచే కీర్తనీయుడు

౩౯౬. విరతః-

విషయసేవయందు విరతి కలవాడు అగుటచే 'విరతః' యని చెప్పబడుచున్నాడు.

౩౯౭. మార్గః-

'నాన్యః పథా విద్యతేఽయనాయ' అని శ్రుతి చెప్పినట్లు యోగులైన ముముక్షువులు అమృతత్వప్రాప్తికై తేలిసి కొనవలసిన స్వరూపమై యొప్పువాడు కావున 'మార్గః' యను నామముచే బరగును.

౩౯౮. నేయః-

సమ్యక్ జ్ఞానరూప మగు మార్గముచేత జీవుడు పరమాత్మరూపము పొందింపబడుచున్నందున జీవుని పరమాత్మరూపమును పొందించువాడు కాన 'నేయ' శబ్దవాచ్యుడు.

౩౯౯. నయః-

నశిపించెడి నాయకుడు, మార్గ- నేయ- నయ- అనెడి త్రివిధరూపముగ పరికల్పింపబడువాడు గాన 'నయః' యనుచు స్తోత్రము చేయబడుచున్నాడు.

౪౦౦. అనయః-

తనకొక నాయకుడు లేనట్టివాడు కాన 'అనయః'యను నామము పరమేశ్వరునియందు ప్రసిద్ధము. ఇక్కడకు నామము లలో చతుర్థ శతము వివరింపబడినది.

౪౦౧. వీరః-

పరాక్రమశాలి అగుటచే 'వీరః' యనియు,

౪౦౨. శక్తిమతాంశ్రేష్ఠః-

శక్తిమంతులైన బ్రహ్మములలో గూడ శక్తిమంతుడు గాన 'శక్తిమతాంశ్రేష్ఠః' యనియు చెప్పబడుచున్నాడు.

౪౦౩. ధర్మః-

సర్వభూతములను ధారణ చేయువాడు. 'అణురేష ధర్మః' అని శ్రుతి ఈ విషయమును చెప్పుచున్నది. ధర్మ మార్గములచేత ఆరాధింపబడువాడును గాన 'ధర్మః' యను నామముచే సంకీర్తనీయు డగుచున్నాడు.

౪౦౪. ధర్మవిదుత్తమః-

శ్రుతులును, స్మృతులును తన ఆజ్ఞలుగా గలవాడగు టచే ధర్మవిదులందరిలో ఉత్తముడు గాన 'ధర్మవిదాముత్త మః' యను నామముచే స్తోత్రవ్యుడగుచున్నాడు.

శ్లో॥ వైకుంఠః పురుషః ప్రాణః ప్రాణదః ప్రణవః సృధుః ।

హిరణ్యగర్భ శ్చత్రుఘ్నో వ్యాప్తో వాయు రధోక్షజః ॥

శం. థ. :- వివిధ కుంఠ గతేః ప్రతిహతిః వికుంఠా, వికుంఠాయాః

క రేతి వైకుంఠః. జగదారంభే విల్లిష్టాని భూతాని పరస్పరం సంశ్లేషయన్
తేషాం గతిం ప్రతిబద్ధాతీతి ॥

శ్లో॥ మయా సంశ్లేషితా భూమి రద్భిః వ్యోమ చ వాయునా

వాయుశ్చ తేజసా సార్థం వైకుంఠత్వం తతో మమ ॥

—ఇతి శాన్తిపర్వణి.

సర్వస్మాత్పురా సదనాత్. సర్వపాపస్య సదనాద్వా పురుషః. 'స
యత్పూర్వోఽస్మా త్సర్వస్మా త్పర్వాన్ పాప్మన ఔష త్తస్మా త్పురుషః'
ఇతి శ్రుతేః. పురి శయనాద్వా పురుషః. 'స. నా అయం పురుషః సర్వాసు
పూర్షు పురిశయః' ఇతి శ్రుతేః. ప్రాణీతి క్షేత్రజ్ఞరూపేణ. ప్రాణాత్మనా
చేష్టయన్ వా ప్రాణః. 'చేష్టాం కరోతి శ్వసనస్వరూపీ' ఇతి నిష్ఠపురాణే.
ఖండయతి ప్రాణీనాం ప్రాణాన్ ప్రణయాదిష్టితి ప్రాణదః. ప్రణాతీతి
ప్రణవః. 'తస్మా దోమితి ప్రణాతి' ఇతి శ్రుతేః. ప్రణమ్యతే ఇతి వా
ప్రణవః. 'ప్రణమస్తీహ వై వేదా స్తస్మాత్ప్రణవ ఉచ్యతే' ఇతి సనత్కు
మారవచనాత్. ప్రపంచరూపేణ విస్తృతత్వాత్. పృథుః. హిరణ్యగర్భ
సంభూతికారణం హిరణ్మయమండం యద్వీర్య సంభూతం తదస్య గర్భ
ఇతి హిరణ్యగర్భః. త్రిదశ శత్రూన్ హస్తీతి శత్రుఘ్నః. కారణత్వేన
సర్వకార్యాణాం వ్యాపనాత్ వ్యాప్తః. వాతి గన్ధం కరోతీతి. వాయుః.
'పుణ్యో గన్ధః పృథివ్యాం చ' ఇతి భగవద్వచనాత్. 'అథో నక్షియతే
జాతు యస్మా త్తస్మా దధోక్షజః' ఇతి ఉద్యోగపర్వణి. ద్యౌరక్షం పృథివీ
చాఽథః. తయో ర్యస్మా దజాయత మధ్యే వైరాజరూపేణ ఇతి వా అథో
క్షజః. అథోభూతే ప్రత్యక్రవాహితే ఆక్షగణే జాయత ఇతి వా అథోక్షజః

శ్లో॥ 'అథోభూతే హ్యక్షగణే ప్రత్యగ్రూపప్రవాహితే ।

జాయతే తస్య వై జ్ఞానం తేనాఽథోక్షజ ఉచ్యతే" ॥ ఇతి.

౪౦౧. వైకుంఠః-

వివిధమైన గతికి ప్రతిఘాతము వికుంఠ యనబడును. వికుంఠకు కర్త వైకుంఠుడు. అనగా, జగదారంభమందు వేరుగా నున్న భూతములను పరస్పర మేళనము చేయుచు వాని గతిని ప్రతిబంధించువాడు కాన 'వైకుంఠః' యను నామము పరమేశ్వరుని యందు అన్వర్థము. ఈ విషయము 'మయా సంశ్లేషితా భూమిః' అను శాన్తిపర్వమందలి శ్లోకముచే ఇట్లు నూచింపబడినది. నాచేత భూమి జలముతో, ఆకాశము వాయువుతో, వాయువు తేజస్సుతో, మేళనము చేయబడినది.

౪౦౨. పురుషః-

'స యత్పూర్వోఽస్మాత్సర్వస్మాత్సర్వాన్' - అను శ్రుత్యుక్తప్రకారము, సర్వముకంటె పూర్వ మున్నందునను, సర్వచాపమును పోగొట్టుచున్నందునను లేక 'స వా అయం పురుషః.....పురి శయిః' - అను శ్రుతి ననుసరించి పురమనబడు శరీరమందు శయనించువాడు కనుకను 'పురుషః' యనుచు స్తవనీయు డగుచున్నాడు.

౪౦౩. ప్రాణః-

* డేత్రజ్ఞరూపమున 'ప్రాణితి' ప్రాణధారణ చేయువాడు గాన 'ప్రాణః' యని చెప్పబడుచున్నాడు. 'చేష్టాం కరోతి శ్వసనరూపీ' అని విష్ణుపురాణములో చెప్పినరీతిగ ప్రాణవాయు రూపమున చేష్ట కలిగించువాడును గాన ప్రాణశబ్దవ్యపదేశ్యుడు.

౪౦౪. ప్రాణదః-

ప్రలయాదులలో ప్రాణుల ప్రాణములను ఖండించు

వాడు కనుక 'ప్రణాదః' యనుచు ప్రస్తుతింపబడుచున్నాడు.
రంగ. ప్రణవః-

'తస్మాదోషిణి ప్రణౌతి' అను శ్రితిని బట్టి 'ఓమ్' అని స్తుతించుటవలనను. 'ప్రణమస్తీహ వై వేదా స్తస్మాత్ప్రణవ ఉచ్యతే' అను సనత్కుమారవచనమునుబట్టి ప్రణమము చేయబడు వాడగుటవలనను 'ప్రణవః' యను నామముచే చెప్పబడు చుండెను.

రంగ. పృథుః-

ప్రపంచరూపమున విస్తరించినవాడు గాన 'పృథుః' యనబడుచున్నాడు.

రంగ. హిరణ్యగర్భః-

హిరణ్యగర్భ (బ్రహ్మ) సంభవమునకు కారణము. హిరణ్మయము నైన అండము ఎవని వీర్యమునుండి సంభవించి బ్రహ్మకు గర్భముగా నొప్పుచున్నదో అతడు 'హిరణ్యగర్భః' యనుచు భక్తులకు సమారాధనీయు డగుచున్నాడు.

రంగ. శత్రుఘ్నః-

దేవశత్రువులను హింసించువాడు గాన 'శత్రుఘ్న' శబ్దముచే బరగును.

రంగ. వ్యాఘ్రః-

సర్వకారణత్వముచేత సర్వకార్యములను వ్యాపించి యున్నవాడు గాన 'వ్యాఘ్రః' యను నామము పరమేశ్వరుని యందు ప్రసిద్ధము.

రగర. వాయుః-

‘ పుణ్యో గన్ధః పృథివ్యాం చ ’ అను భగవద్వచనానుసారము; పుణ్యగన్ధమును కలిగించు వాయు వయి యొప్పువాడు కనుక ‘ వాయు ’ శబ్దము పరమేశ్వర నామముగ ప్రసిద్ధము.

రంగి. అధోక్షజః-

ఉద్యోగపర్వములో- ‘ అధో నక్షీ యతే జాతు యస్మా తస్మా దధోక్షజః ’ అను వచనమందలి ‘ యస్మాత్ ’ అను శబ్దము నకు విగ్రహవాక్యము పూర్వము చూపబడినది. దానినిబట్టి, సతతము ఉద్భవించుచు; సంసారధర్మస్పర్శ రహితుడై ఉండు వాడు అని అర్థము. మరియు- ‘ ద్యౌరక్షం పృథివీచాధః ’ అనుటచే భూమి ఆకాశముల మధ్య విరాడ్రూపముతో ప్రకాశించినవాడు; మరియు- ‘ అధోభూతేక్షగణే ’ అను వచనానుసారము, ఇన్ద్రియములు అంతర్ముఖముగా ప్రత్యగ్రూపమందు ప్రసారితములైనపుడు నిజరూపజ్ఞానము కలుగునట్టివాడును అగుటచే ‘ అధోక్షజః ’ యను శబ్దముచే స్తుతింపబడుచున్నాడు.

శ్లో॥ ఋతు స్సదర్శనః కాలః పరమేష్ఠీ పరిగ్రహః ।

ఉగ్ర స్సంవత్సరో దక్షో విశ్రామో విశ్వదక్షిణః ॥ ౫౮

శం. భా :- కాలాత్మనా ఋతుశబ్దేన అక్ష్యత ఇతి ఋతుః. శోభనం విర్వాణభవం దర్శనం జ్ఞాన మస్యేతి. కుభే దర్శనే ఈక్షణే వద్మవత్రాయతే అస్యేతి. సుభేద దృశ్యతే భక్తైరితి వా సుదర్శనః. కలమతి సర్వమితి కాలః ‘ కాలః కలయతా మహమ్ ’ ఇతి భగవద్వచనాత్. పరిమే ప్రకృష్టే స్వే మహిమ్ని హృదయాకాశే స్థాతుం శీల మస్యేతి పరమేష్ఠీ ‘ పరమేష్ఠీ విభాజితే ’ ఇతి మన్త్రవర్ణాత్. శరణార్థిః పరితో గృహ్యవితే సర్వగతత్వాత్.

పరితో జ్ఞాయత ఇతి వా, పత్రపుష్పాదీకం భక్తై రర్చితం పరిగృహ్ణాతీతి వా, పరిగ్రహః, సూర్యాదీనా మపి భయహేతుత్వాత్ ఉగ్రః, 'భిషోదేతి సూర్యః' ఇతి శ్రుతే, సంవసన్తి భూతాన్యస్మిన్మృతి సంవత్సరః, జగద్రూపేణ వర్తమానత్వాత్, సర్వకర్మాణి క్షిప్రంకరోతీతి వా, దక్షః సంసారసాగరే క్షుత్విపాసాది షడూర్మిభి స్తరంగితే, అవిద్యాద్యై ర్మహాక్షేకైః షడాదిభి రుపకేళైశ్చ వశీకృతానాం విశ్రాంతిం శాంక్షమాణానాం విశ్రామం మోక్షం కరోతీతి, విశ్రామః, విశ్వస్మాత్ దక్షిణః శక్తః విశ్వేషు కర్మసు దాక్షిణ్యాద్వా పిశ్వదక్షిణః.

౪౧౬. ఋతుః-

కాలరూపమున తెలియబడువాడు గాన 'ఋతుః' యని సంకీర్తితుడగుచున్నాడు.

౪౧౭. సుదర్శనః-

శోభనమైన దర్శనము- నిర్వాణఫల మయిన తన జ్ఞానము కలవాడు; మరియు, పద్మపత్రములనలె విశాలములైన నేత్రములు గలవాడు, మరియు, భక్తులచేత సుఖముగా చూడబడువాడును అగుటచే 'సుదర్శనః' యను నామము సర్వవిధముల ఉపపన్నము.

౪౧౮. కాలః-

'కాలః కలయతా మహమ్' అనుటచే సర్వమును గణన చేయు కాలస్వరూపుడు గాన 'కాల' శబ్దవాచ్యుడు.

౪౧౯. పరమేశ్వరీ-

ప్రకృష్టమైన స్వకీయ మహిమ యందు హృదయాకాశ మందు ఉండునట్టి స్వభావము కలవాడు గాన 'పరమేశ్వరీ' యనబడుచున్నాడు.

౪౨౦. పరిగ్రహః-

సర్వగతు డగుటచే శరణార్థులచే అంతటను గ్రహింపబడువాడు, అంతటను తెలియబడువాడు, భక్తులచే అర్చింపబడిన పత్రపుష్పాదికమును పరిగ్రహించువాడును అగుటవలన 'పరిగ్రహః' యనుచు చెప్పబడుచున్నాడు.

౪౨౧. ఉగ్రః-

'భీషోదేతి సూర్యః' అని శ్రుతిలో చెప్పినట్లు సూర్యాదులకును భయపాటు వయినవాడు గాన పరమాత్మ 'ఉగ్ర' శబ్దవాచ్యుడు.

౪౨౨. సంవత్సరః-

భూతముల వసతికి ఆధారమైనవాడు గాన 'సంవత్సరః' యను నామముచే నొప్పుచున్నాడు.

౪౨౩. దక్షః-

జగద్రూపమున వర్ధమానుడును, సర్వకర్మలను క్షిప్రముగా చేయువాడును గాన 'దక్షః' యను శబ్దముచే స్తవనీయుడగుచున్నాడు.

౪౨౪. విశ్రామః-

క్షుత్పిపాసాది షడ్విధములగు ఊర్ములతో తరంగితమగు సంసారసాగరమందు మహాక్షేశములైన అవిద్యాదులచేతను ఉపక్షేశములైన మదాదులచేతను పీడితులై విశ్రాంతిని వాంఛించుచుండువారికి విశ్రామము (మోక్షము) ను కలిగించువాడు గావున 'విశ్రామః' యని భగవానుడు స్తవనీయుడగుచున్నాడు.

౪౨౧. విశ్వదక్షిణః-

సర్వము కంటెను శక్తి కలవాడు; సర్వకర్మలయందు 'దక్షిణః' సమర్థుడను అగుటచే శ్రీహరి విశ్వదక్షిణః' యను సంజ్ఞతో బరగుచున్నాడు.

శ్లో॥ విస్తారః స్థావరస్థాణుః ప్రమాణం బీజమన్యయమ్ ।

అర్థోఽనర్థో మహాకోశో మహాభోగో మహాధనః ॥ ౧౬౯

శం. టా. :- విస్తీర్ణస్తే సమస్తాఽపి జగన్త్యస్మిన్నితి విస్తారః స్థితి శీలత్వాత్ స్థావరః. స్థితిశీలాపి పృథివ్యాదీని తిష్ఠన్త్యస్మిన్నితి స్థాణుః. స్థావర శ్చౌఽసౌ స్థాణుశ్చ స్థావరస్థాణుః. సంవిదాత్మనా ప్రమాణమ్. ఆన్యధాభావ వ్యతిరేకేణ కారణమితి బీజ మన్యయమ్. సవిశేషణమేకం నామ, సుఖ రూపత్వా త్సర్వై రర్థ్యత ఇతి అర్థః, న విద్యతే ప్రయోజన మాప్తకామత్వా దస్యేతి అనర్థః. మహాన్తః కోశాః అన్నమయాదయః అచ్ఛారకా అస్యేతి మహాకోశః మహాన్ భోగః సుఖరూపోఽస్యేతి మహాభోగః. మహాత్ భోగ సాధనలక్షణం ధన మస్యేతి మహాధనః ॥

౪౨౨. విస్తారః-

సమస్త జగత్తులు తనయందు విస్తృతములై యున్న వాడు కావున 'విస్తారః' యను నామముచే స్తుతింపబడు చున్నాడు.

౪౨౩. స్థావరస్థాణుః-

స్థితిశీలు డగుటచే స్థావర మనియు, స్థితిశీలములగు పృథివ్యాదులకు ఆధారభూతు డగుటచే స్థాణు వనియు చెప్ప బడుటవలన 'స్థావరస్థాణుః' అని కీర్తింపబడుచుండెను.

౪౨౮. ప్రమాణమ్-

సంవిత్ (జ్ఞాన) స్వరూపమైనవాడు గాన 'ప్రమాణమ్' అని చెప్పబడుచున్నాడు.

౪౨౯. బీజమన్యాయమ్-

మార్పులేకుండెడి కారణము కావున 'బీజమన్యాయమ్' అను నామముతో బరగునట్టివాడు. ఇది ఏకనామము.

౪౩౦. అర్థః-

సుఖరూప మగుటచే నర్వులచేతను అర్థింపబడువాడు కనుక 'అర్థః' అని చెప్పబడుచున్నాడు.

౪౩౧. అనర్థః-

ఆప్తకాము డగుటచే అపేక్షితమైన ప్రయోజన మేదియు లేనివాడు గాన 'అనర్థః' యను నామముచే చెప్పబడును.

౪౩౨. మహాకోశః-

అన్నమయాది మహాకోశములు ఆచ్ఛాదకములుగా కలవాడు అగుటచే 'మహాకోశః' యని స్తుతింపబడుచున్నాడు.

౪౩౩. మహాభోగః-

సుఖరూపమైన మహాభోగము కలవాడు కావున 'మహాభోగః' యను నామము పరమేశ్వరునియందు అన్వర్థము.

౪౩౪. మహాధనః-

భోగసాధనరూప మయినట్టి మహాధనము కలవాడు గాన పరమేశ్వరుడు 'మహాధన' శబ్దముచే ధ్యాతవ్యుడగు చున్నాడు.

శ్లో॥ అనిర్విణ్ణః స్థవిష్టోఽభూ ర్ధిర్మయాపో మహామనః ।

నక్షత్రసేమి ర్నక్షత్రీ క్షమః క్షామః సమీహనః ॥ ౬౦

శం. భా. :- అప్తకామత్వా ద్విర్యేదోఽస్య నే పిష్యతే ఇతి అనిర్విణ్ణః
వైరాజిదూపేణ స్థిరః స్థ-స్థః. 'అగ్నిర్మూర్ధా చక్షుషీ చంద్రసూర్యా' ఇతి
శ్రుతేః. అజిత్వా అభూః అధవా భవతీతి భూః. 'భాసత్తాయామ్' ఇత్యస్య
సంపదాదత్వాత్ క్విప్ మహీ వా, యూపే పశువత్ తత్స్వీచారాధనాత్మికా
ధర్మా స్తత బధ్యంతే ఇతి ధిర్మయాసః యష్మిన్నర్హితా వఖా యజ్ఞా
నిర్వాజితక్షయఫలం ప్రయచ్ఛంతో మహంతో జాయంతే స మహామనః ॥

శ్లో॥ "నక్షత్రతారకై స్సార్ధం చంద్రసూర్యాదయో గ్రహాః ।

వాయుపాశమయై ర్బన్ధై ర్విబద్ధా ధ్రువసంజ్ఞితే" ॥

సజ్యోతిషాం చక్రం వ్రాహ్మయన్ తారామయశ్చ శిశుమారస్య పుచ్చదేశే
వ్యవస్థితో ధ్రువః. తస్య శిశుమారస్య హృదయే జ్యోతిశ్చక్రస్య నేమివత్
ప్రవర్తకః స్థితో ఘ్న రితి నక్షత్రసేమిః శిశుమారవర్ణనే 'ఘ్నర్హదయేమ్'
ఇతి స్వాధ్యాయబ్రాహ్మణే శ్రూయతే చంద్రదూపేణ నక్షత్రీ. 'నక్షత్రాణా
మహం శశీ' ఇతి భగవద్వచనాత్ సమస్తకార్యేషు సమర్థః క్షమః క్షమత
ఇతి వా. 'క్షమయా పృథివీసమః' ఇతి వాల్మీకి వచనాత్, సర్వవికారేషు
క్షపితేషు స్వాశ్మనాఽవస్థిత ఇతి క్షమః. 'క్షయోమః' ఇతి నిష్ఠాతకారస్య
మకారః. సృష్ట్యాద్యర్థం సమ్యగీహత ఇతి సమీహనః ॥

౪౩౫. అనిర్విణ్ణః-

అప్తకాము డగుటచే నిర్వేదము లేనివాడు గాన
'అనిర్విణ్ణః' యనుచు స్తవనీయుడు.

౪౩౬. స్థవిష్టః-

'అగ్నిర్మూర్ధా చక్షుషీ చంద్రసూర్యా' అను శ్రుతి చెప్పి

నట్లు విరాడ్రూపముతో నొప్పువాడుగాన 'స్థవిష్ఠః'యను నామముతో కీర్తనీయు డగుచున్నాడు.

౪౩౨. అభూః-

జన్మ లేనివాడు, లేదా, భూః అనియే పదచ్ఛేదము చేసిన 'భూసత్తాయామ్' అని సత్తాస్వరూపుడు, లేదా, పృథివిగాన 'అభూః' యనిబడును.

౪౩౩. ధర్మయాపః-

యాపమందు పశువు వలె భగవదారాధన రూపములగు ధర్మములు తనయందు బంధింపబడినవాడు గాన 'ధర్మయాపః' అను నామము ప్రసిద్ధము.

౪౩౪. మహామఖః-

ఆ పరమాత్మకు అర్పింపబడిన మఖములు (యజ్ఞములు) నిర్వాణ (మోక్ష) రూప మహాఫల మిచ్చున వగుటచే 'మహామఖః' అను నామముచే సుతింపబడుచున్నాడు.

౪౪౦. నక్షత్రనేమిః-

నక్షత్రతాళ కలతో కూడిన చంద్రసూర్యదిగ్రహములు వాయుపాశములను బద్ధములచే ధ్రువున యందు నిబంధింపబడి యున్నవి: ఆ ధ్రువును జ్యోతిశ్శాస్త్రమును భవణము నొందించుచు తారమయమైన శిశుమారచక్రమునకు పుచ్చప్రదేశమందుండెను.

ఆ శిశుమారమునకు హృదయస్థానమందు జ్యోతిశ్చక్రమునకు నేమి వలె ఉన్నవాడు గాన 'నక్షత్రనేమిః' యను

నామముచే విరాజిల్లుచున్నాడు. కనుకనే శిశుమూర వర్ణనములో స్వాధ్యాయ బ్రాహ్మణుడు 'విష్ణుర్వదయమ్' అని చెప్పబడినది.

రర౧. నక్షత్రే-

'క్షత్రాణా మహం శశీ' అను భగవద్వచనమును బట్టి చంద్రరూపమున నొప్పువాడు 'నక్షత్ర' యని భగవానుని నామము ప్రసిద్ధము.

రర౨. క్షమః-

సమస్త కార్యములలో సమర్థుడు. 'క్షమయా పృథివీ సమః' అను నాత్మీకీ సచనానుసారః క్షమ (సహ సమి) కలవాడు గాన 'క్షమః' యనుచు కొనియాడబడుచున్నాడు.

రర౩. క్షామః-

సమస్త వికారములు క్షయమై పోగా స్వస్వరూపముతో నుండువాడు గాన 'క్షామ' శబ్దముచే చెప్పబడుచున్నాడు.

రర౪. సమీహానః-

సృష్ట్యాది కార్యములకై సమీచీన మగు చేష్ట కలవాడు గాన 'సమీహానః' యను నామముచే నొప్పుచున్నాడు.

శ్లో॥ "యజ్ఞాభ్యో మహేజ్యశ్చ క్రతుః సత్రం సతాంగతిః ।

సర్వదర్శీ విముక్తాత్మా సర్వజ్ఞో జ్ఞానముత్తమమ్ ॥" ౧౬౧

శం. భా. :- సర్వయజ్ఞం స్వరూపత్వాత్ యజ్ఞః, సర్వేషాం దేహినాం ముష్టికారకో యజ్ఞాకారేణ ప్రవర్తత ఇతి వా, 'యజ్ఞో వై విష్ణుః' ఇతి శ్రుతేః, యష్టవ్యోఽప్యయమేవేతి ఇజ్ఞః ॥

శ్లో॥ 'యే యజన్తి మఖైః పుణ్యైః దేః తాదీన్ విత్కానవి.

అత్మాన మాత్మనా నిత్యం విష్ణుమేవ యజత్తే. ఇతి హరివంశే ॥

సర్వాను దేవతాను యజ్ఞాను ప్రకర్షేణ యజ్ఞవోక్త మోక్షఫలదాత్మత్వా
దితి మహేజ్యః. యూవనహితు యజ్ఞః క్రతుః చోదనాదిక్షణం సత్రిమ్. సత
స్త్రియత ఇతి సా. సతాం విజయ మౌజాం నాన్యా గతి రితి సతాంగతిః
సర్వేషాం వ్రాజీనాం కృతాత్మకం సర్వం విశ్వతి స్వాభావకేన తోదనేతి
సర్వదర్శి. స్వభావేన విముక్త అత్మా యస్యేతి. విముక్తాశ్చైశా హత్మాచేతి
వా విముక్తాత్మా 'విముక్తశ్చ విముచ్యతే' ఇతి శ్రుతేః సర్వశాస్త్రా జ్ఞశ్చేతి
సర్వజ్ఞః 'ఇదగ్ం సర్వం చుదియ మాత్మా' ఇతి శ్రుతేః 'జ్ఞానముత్తమం
మిత్యేతత్సవిశేషణ మేతం నామ జ్ఞానం ప్రకృష్ట మజన్య మనవచ్ఛిన్నం
సర్వస్య సాధనతమ మితి జ్ఞానముత్తమమ్. బ్రహ్మ. 'సత్యం జ్ఞాన మనన్తం
బ్రహ్మ' ఇతి శ్రుతేః ॥

రరగి యజ్ఞః-

సర్వయజ్ఞ స్వరూపుడు; 'యజ్ఞో వై విష్ణుః' అను
శ్రుతిబట్టి స్వరూపతే ఇ యజ్ఞరూపమన సంక్షిప్తి కారకుడు
నగుటవలన పం మేశ్వరుడు 'యజ్ఞ' శబ్దవాచ్యుడు.

రరక ఇజ్యః-

యజ్ఞవ్య (పురాజనీయ) స్వరూపుడు అలాడే యగుటంజేసి
'ఇజ్యః' అనబడుచున్నాడు. కనుక నే హరివంశమాలో పుణ్యము
లైన యజ్ఞములచే దేవతాదులను పితృదేవతలను యజించు
నట్టివారు ఆత్మస్వరూప మయిన విష్ణుప్రభు యజించువారే అని
చెప్పబడినది.

౪౪౬. మహేజ్యః -

పూజనీయులగు సర్వదేవతలలో మోక్షఫలదాత
యగుటచే ప్రత్యష్ట యుగా యష్టవృక్షం గాన 'మహేజ్యః' అను
నామము పరమాత్మ యందు ప్రసిద్ధము.

౪౪౭. క్రతుః -

యూపసహిత యజ్ఞమై యొప్పువాడు కనుక 'క్రతుః'
యని స్తుతింపబడుచున్నాడు.

౪౪౮. సత్రమ్ -

విధివాక్య ప్రమాణము గల సత్రమై యొప్పువాడు.
'సత్ - త' సతః - సత్సరుషులను 'త్ర' రక్షింపవాడును అగుటచే
'సత్రమ్' యని నామముచే కీర్తనీయుడు.

౪౪౯. సతాంగణిః -

ముహూర్తువులగు శర్పరుషులగు శణ్డియైనవాడు గాన
'సతాంగణిః' యనబడును.

౪౫౦. సర్వదర్శి -

సకలప్రాణుల కృతాకృతములగు సర్వమును స్వాభావిక
బోధ చేత జెల్పింపజూచుచున్నవాడు గాన 'సర్వదర్శి' యను
నామము పరమేశ్వరునియందు సంగతమగును.

౪౫౧. విముక్తాత్మా -

స్వభావముచేత విముక్తమయిన స్వరూపము కలవాడుః
విముక్తమైన ఆత్మ అయినవాడును అగుటచే 'విముక్తాత్మా'
యని కీర్తింపబడుచున్నాడు. ఇది శ్రుతిసిద్ధము.

౪౫౩. సర్వజ్ఞః-

‘ఇదం సర్వం యదయమాత్మా’ అను శ్రుతిని బట్టి ఈ సర్వము తానే యయినవాడు గాన పరమేశ్వరుడు ‘స్వరజ్ఞ’ నామముతో బరగును.

౪౫౪. జ్ఞానము త్తమమ్-

ఇది ఏకజ్ఞానము, ‘సత్యం జ్ఞాన మన న్తం బ్రహ్మ’ అని శ్రుతి చెప్పినట్లు సర్వో త్తమము, చిత్తసిద్ధము, దేశ-కాల-వస్తు-పరిచ్ఛేదరహితము, సర్వపాదకము నగు ఉత్తమజ్ఞానమె యొప్పువాడు గాన ‘జ్ఞానము త్తమమ్’ అను నామము పర మాత్మయందు సుసంగత మగును

శ్లో॥ సువ్రతః సుముఖః సూక్ష్మః సుఘోషః సుఖగ్న స్సుచ్ఛాత్ ॥
మనోహరో జితక్రోధో వీరబాహు నిదారణః ॥ ౬౨

శం. భా. :- శోభనం వ్రత మస్యేతి సువ్రతః

శ్లో॥ ‘సకృదేవ ప్రవర్తాయ తవాస్మీతి చ యావతే.
అభయం సర్వసూతేభ్యో దనా మ్యేత ద్వత్రం మమ’
ఇతి శ్రీరామాయణే రామవచనమ్.

శోభనం ముఖ మస్యేతి సుముఖః ‘ప్రసన్నచదనం చానుపద్యతై యతే క్షణమ్’ ఇతి శ్రీ విష్ణుపురాణే.

వనరాససుముఖత్వాత్వా దాశరథీ రామః సుముఖః

శ్లో॥ ‘స్వపితృ క్షృణనం శ్రీమా నభిషేకాత్పరం నియమ్ ।
మనసా పూర్వ మాసాద్య వాచా స్రతిగృహితవాన్ ॥

ఇమిని తు మహారణ్యే విహృత్య నవపంచ చ ।

వర్షాణి వరమప్రీతః స్థాస్యామి వచనే తవ ॥

‘నవనం గన్తుకామస్య త్యజతశ్చ వసున్ధరామ్ ।

‘సర్వలోకాతిగప్యేవ మనో రామస్య వివ్యథే’ ॥

ఇతి రామాయణే.

సర్వవిద్యోపదేశేన వా సుముఖః ‘యో బ్రహ్మణం విదదాతి పూర్వం
యో వై వేదాంశ్చ ప్రహదోతి తస్మై ఇత్యాది శ్రుతేః’ సూక్తః- శబ్దాది
స్థూలకారణరహితత్వాత్ శబ్దాదయో హ్యేకాశాదీనా ముత్తరోత్తరస్థూలత్వ
కారణాని. తదభావాత్ సూక్తః. ‘సర్వగతం సుసూక్ష్మమ్’ ఇతి శ్రుతేః.
శోభనో మోషో వేదాత్మకోఽస్యేతి మేఘగంభీరమోషత్వాద్వా సుమోషః.
సద్వృత్తానాం సుఖం దదాతి అసద్వృత్తానాం సుఖం ద్యతి ఖండయతీతి వా
సుఖదః. ప్రత్యుపకార నిరపేక్షశయా ఉపకారిత్వాత్ సుహృత్. నిరతిశయా
నందరూపత్వాత్ మనోహరతీతి మనోహరః. యో వై భూమా తత్పుంసం
నాల్పే సుఖమస్తి’ ఇతి శ్రుతేః. జిహ్వః క్రోధో యేన సః జిహక్రోధః. వేద
మర్యాదాస్థాపనార్థం సుకారీన్ హన్తి నతు కోపవశాదితి త్రిదశశత్రూ
న్నిఘ్నన్ వేదస ర్యాదాం స్థాపయన్ విక్రమశాలీ బాహురస్యేతి వీరవాహుః.
అధార్మికాన్ విదారయతీతి విదారణః ॥

౪౫౫. సువ్రతః-

రామాయణమునది ‘సకృదేవప్రపన్నాయ తవాస్మీతి
చ యాచతే’ అను శ్లోకమున శ్రీరామదండ్రుడు ఒక్కసారి
నాకు శరణాగతుడై నీనాడ నని యాచించినవానికి సర్వభూత
ముల వలన అభయ మిచ్చుట నా వ్రతము’ అని చెప్పటవలన
శోభనవ్రతము కలవాడు గాన పరమాత్మ ‘సువ్రత’ నామధేయ
డని తెలియవలయును.

౪౫౬. సుముఖః-

విష్ణుపురాణములో 'ప్రసన్నవదనం చాదు పద్మపత్రాయతే క్షణమ్' అని చెప్పటచే ప్రసన్నము సుందరము నగు వదనము పద్మపత్రములవలె విశాలనేత్రములు.. ఒట్టి శోభనముఖము కలవాడు; దశరథరామాదు వనవాససుఖమును నగుట వలనను 'సుముఖః' యని కీర్తింబడుచున్నాడు.

కనుకనే రామాయణములో తన అభిషేకము కంటె పితృవనచమును పరమప్రియముగా మొదట మనస్సులో భావించి తండ్రితో ఇట్లు చెప్పెను- నీవచనమునకు కట్టుబడి పదునాలుగు సంవత్సరములు మహారణ్యమందు పరమప్రీతితో నివసించును. రాజ్యమును త్యజించి వనవాసము చేయదలచిన శ్రీరాముని మనస్సునకు లేశమాత్రమైనను వ్యధ కలుగలేదు. కనుక, సుఖమును మరియు- బ్రహ్మను స్మరించి; 'యోవై వేదాంశ్చ ప్రహీణోతి తస్మై' అని శ్రుతిలో చెప్పినట్లు బ్రహ్మను సర్వవిద్యోపదేశత్వము చేతను సుముఖశబ్దవాచ్యుడగుచున్నాడు.

౪౫౭. సూక్ష్మః-

అకాశాది భూతములకు శబ్ద-స్పర్శరూప-రస-గంధములు, ఉత్తరోత్తర స్థూలత్వకారణములుకాన "సూక్ష్మః" యను నామముచే విరాజిల్లుచుండును. 'సర్వగతం సుసూక్ష్మమ్' అను శ్రుతి 'పరమాత్మ' 'సూక్ష్మ' శబ్దముచే వ్యసదేశ్యుడని వివరించుచున్నది.

౪౫౮. సుఘోషః-

వేదరూపమైన శోభనఘోషము కలవాడు! మేఘ గంభీర ఘోషము కలవాడును అగుటవలన 'సుఘోషః' యను నామము ప్రసిద్ధము.

౪౫౯. సుఖదః-

సత్ప్రవర్తన కలవారికి సుఖ మిచ్చువాడు, దుష్ప్రవర్తన కలవారికి సుఖము లేకుండ జేయువాడును అగుటవలన 'సుఖదః' యను నామముచే కీర్తింపబడుచున్నాడు.

౪౬౦. సుహృత్-

ప్రత్యుపకారము కోరని ఉపకారి గాన 'సుహృత్' అని స్తుతింపబడుచున్నాడు.

౪౬౧. మనోహరః-

మనస్సును హరించువాడు కాన 'మనోహరః' యను శబ్దముచే స్తోత్రము చేయబడుచున్నాడు. కనుకనే- 'యో వై భూషా తిత్సఖం నాత్వే సుఖమస్తి' అను శ్లోతి భూషానిరతి శయ్య స్వరూపమే సుఖ మని చెప్పుచున్నది.

౪౬౨. జితక్రోధః-

క్రోధమును జయించినవాడు గాన 'జితక్రోధః' యను నామము ప్రసిద్ధము. సురారులను వధించుట క్రోధవశమున కాదు; వేదమర్యాదాస్థాపనమునకే యని తెలియనగును.

౪౬౩. వీరబాహుః-

దేవశత్రువులను వధించుచు వేదమర్యాదను స్థాపించుచు

విక్రమశాలియైన బాహువు కలవాడు గాన 'విక్రమబాహుః' యను నామముచే స్తవనీయుడగుచున్నాడు.

౪౬౪. విచారణః-

అధ్యాపకులకు విచారించువాడు గాన పరమేశ్వరుడు 'విచారణః' యను నామముచే స్తోత్రవ్రుడగుచున్నాడు.

శ్లో॥ స్వాపనః స్వప్నో వ్యాపీ నైకాత్మా నైకకర్మకృత్ ।

వత్సరో వత్సరో వత్సీ రత్నగర్భో ధనేశ్వరః ॥ ౬౩

శం దా. :- పాణినః స్వాపనం ఆత్మసంబోధ విదురాన్ మాయయా కుర్వన్ స్వాపనః. స్వతంత్రః స్వవశః, జగదుత్పత్తి స్థితీలయహేతుత్వాత్. ఆకాశవత్ స్వర్వగతత్వాత్ వ్యాపీ. 'ఆకాశవత్ స్వర్వగతశ్చ విత్యః' ఇతి శ్రుతేః. కారణతేన పర్వకారాణాం వ్యాపనాన్నా వ్యాపీ. జగదుత్పత్త్యా దిమ ఆవిర్భూత ముత్పత్తి క్రిభి ర్విభూతా రసేథా తిష్ఠన్ నైకాత్మా జగదుత్పత్తి పాపత్తి సుత్తి ప్రభృతిగర్భానే 'దేవతా నైకకర్మకృత్. వసవ్యత్రాఽఖిలమితి వత్సరః. ధత్తస్యేహిర్యాత్ వత్సరః. 'వత్సాఽంసాభ్యాం కామబలే' ఇతి యన్ ప్రత్యయః క్తాఽం పాఽత్ వత్సీ జగత్పితృస్తస్య వత్సమాతాః శ్రుతా ఇతి వా వత్సీ రత్నాని గర్భమాతా న్యసేతి సముద్రో రత్నగర్భః ధనానా మీశ్వరః ధనేశ్వరః॥

౪౬౫. స్వాపనః-

ప్రాణులకు స్వాపము కలవారినిగ- తన మాయచే ఆత్మజ్ఞానరూపమైన జాగృతి తేలివారినిగ- తేయువాడు గాన పరమాత్మ 'స్వాపనః' అను నామముచే బరగుచున్నాడు.

౪౬౬ స్వవశః-

జగదుత్పత్తి-స్థితి-లయ-హేతు వగుచే స్వశంక్రుడు

గాన “స్వవశః” యవి కీర్తింపబడుచున్నాడు.

౪౬౭. వ్యాపీ-

‘ఆకాశవత్సర్వగతశ్చ నితః’ అను ప్రతి చెప్పిన రీతిని ఆకాశము పలె సర్వగతుడు; కారణ మగుటచే సర్వకార్య వ్యాప్తి కలవాడు అగుటచే ‘వ్యాపీ’ యను నామము ప్రసిద్ధము.

౪౬౮. నైకాత్మా-

జగత్సత్త్వాగులయందు ఆనిర్భూతములైన విమిత శక్తులచే - వికారములచే - అనే విధములకలదు అనగా కాన ‘నైకాత్మా’ యను కీర్తింపబడుచున్నాడు.

౪౬౯. నైకకర్మకృత్ -

జగత్సత్త్వై, సత్త్వై, విపత్తి కారణముల వేకర్మలను చేయుచుండువాడు కనుక ‘నైకకర్మకృత్’ యని స్తుతింపబడుచున్నాడు.

౪౭౦. వత్సరః

సర్వము యొక్క చనతికి ఆధార మయినవాడు కావున పరమేశ్వరుడు ‘వత్సర’ శబ్ద రామ్యుడగుచున్నాడు.

౪౭౧. వత్సలః-

భక్తులయందు స్నేహము కలవాడు కాన ‘వత్సలః’ యను నామము పరమేశ్వరునియందు ప్రసిద్ధము.

౪౭౨. వత్స-

వత్సముల పాలనము కలవాడు; జగత్పిత యగు పర

శాస్త్రాః జ్యసేనేతి వా. 'వేదా శ్శాస్త్రాణి నిజ్ఞాన మేతత్సర్వం జనార్దనాత్' ఇతి అత్రైవ వక్ష్యతి సజాతీయ విజాతీయ వ్యవచ్ఛేదకం లక్షణం సర్వభావానాం కృత మనేనేతి. అర్చనః శ్రీకృష్ణలీలం క్షపి తేన కృతమితి వా కృత లక్షణం ॥

౪౭౫. ధర్మగుప్ -

ధర్మరక్షకుడు కాన 'ధర్మగుప్' యను నామము పరమేశ్వరునియందు అన్వర్థము. 'ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామి యుగేయుగే, యను భగవద్వచనము పై విషయమును సూచించుచున్నది.

౪౭౬. ధర్మకృత్ -

ధర్మాధర్మములతో తనకు సంబంధము లేకున్నను ధర్మమర్యాదాస్థాపనార్థము ధర్మమునే ఆచరించువాడు గావున 'ధర్మకృత్, యనుచు స్తోత్రవ్యుడగున్నాడు.

౪౭౭. ధర్మి -

ధర్మములను ధారణ చేయువాడగుటచేత 'ధర్మియని భజనీయు డగుచున్నాడు.

౪౭౮. సత్ -

'సజీవ సోమ్యేషమ్, అను శ్రుతిని బట్టి సద్రూపమగు పరబ్రహ్మ గాన 'సత్' శబ్దవాచ్యుడు.

౪౭౯. అసత్ -

వాచారంభణం వికారో నామధేయమ్' - అను శ్రుతి వచనము ననుసరించి అపరబ్రహ్మ గాన 'అసత్' శబ్దము చేతను స్తుతింపబడుచున్నాడు.

రూం. క్షరమ్ -

సర్వభూతాత్మకుడు గాన 'క్షరమ్' అనియు,

రూం. అక్షరమ్ -

కూటస్థు డనుటచే 'అక్షరమ్' అనియు కీర్తింబడుచున్నాడు. పరిమేశ్వరముడు క్ష - అక్షర - స్వరూపుడని చెప్పట 'క్ష - స్వరూపిణి భూతాని కూటస్థోఽక్షర ఉచ్యతే' - యను భగవద్వచనము చే సిద్ధము.

రూం. అవిజ్ఞాతా -

ఆత్మయుండు కర్తృత్వాది ల్పిత విజ్ఞానము కల్పితమై యుండును. తద్వాసన విశిష్టుడగు జీవుడు విజ్ఞాత. తద్విలక్షణుడగు పిష్టువు 'అవిజ్ఞాతా' యని చెప్పబడును.

రూం. సహస్రాంశుః -

'యేన సూక్ష్మ స్తపతి తేజస్వీ' - అను శ్రుతి బట్టి ఆదిత్యాదుల అశ్రువులు (కిరణములు) ఈ పరమాత్మవే కనుక ఈ యేనయే సూక్ష్మమైన సహస్రాంశువు గాన 'సహస్రాంశుః' యనుచు సకీర్తింబ బహుచున్నాడు.

రూం. విధాతా -

సర్వభూతములను ధరించుకట్టి శేష - దిగ్గజ - భూధరములను విశేషముగ ధరించువాడు గాన 'విధాతా' యనుచు ధ్యాతవ్యుడగుచున్నాడు.

రూం. కృతలక్షణః -

సిత్యసిద్ధ వైశ్యస్వరూపుడు; 'వేదాశ్వాస్త్రాణి విజ్ఞాన

మేతత్సర్వం జనార్దనాత్ - అని యీ సహస్రనామములలో చెప్పినరీతి సర్వశాస్త్రకర్త యైనవాడనిగాన 'కృతలక్షణః' యని తత్వజ్ఞులచే స్తోత్రవృత్తి దగుచున్నాడు. మఱియు సర్వభావ పదార్థములకు సజ్జాయ కీజాతీయ విభాగహేతు వయిన లక్షణము - చిహ్నము - చేసియున్నవాడని; అక 'శ్రీవల్స' మను లక్షణము తనకు చేయజరియున్నవాడనిగాన 'కృత లక్షణః' యనునామముచే గౌరవీర్తనయుదగుచున్నాడు.

శ్లో॥ గభస్త్రినేమిః సత్త్వస్థః సింహా భూత మహేశ్వరః
ఆదిదేవో మహాదేవో దేవశో దేవభృద్గురుః ॥ ౬౫

శం. భా. :- గభస్త్రిచ సత్త్వ మద్యే సుకృత్యైః స్థితః తి గభస్త్రి నేమిః సత్త్వం గుణం ప్రకాశకం ప్రాధాన్యేన లభిష్మదేతి స్వప్రాణిష తిష్ఠతీతి వా సత్త్వస్థః విక్రమశాస్తాత్ సింహాత్ సింహా ఏకబ్ధిలోకేన 'సత్యభామా', 'భామా' ఇతిద్వై పింహా భూతానాం మహేశ్వరః, భూతేన సత్త్వేన స ఏవ పరమో మహేశ్వర ఇతి వా భూత మహేశ్వరః సర్వభూతా న్యాసేన స్తోత్రానీనీతి తి ఆదిదేవో దేవశ్చేతి ఆదిదేవః, సర్వాన్ భూతాన్ పర్యవర్తి అభ్యజ్ఞాయోగైశ్చర్యే సహతి మహీయతే, శస్మా దుచ్యతే మహానివః ప్రాధాన్యేన దేవ నా మిశో దీవేకః దేవాన్ విభర్తీతి దేవభృత్ శ కః, ఇసా పి తి సతేతి దేవభృద్గురుః దేవానాం భరణాత్ సర్వవ్యాపార చ పరిపాలనాద్వ సే భృద్గురుః ॥

౪౫౬. గభస్త్రినేమిః -

మయాఖచక్రమునకు మధ్యభాగమున సూర్యరూప ముతో నుండువాడు గాన 'గభస్త్రినేమిః' యని సరమేశ్వరుడు కీర్తింపబడుచున్నాడు.

౪౮౭. సత్త్వస్థః-

ప్రకాశకమైన సత్త్వగుణమును ప్రధానముగ నధిష్ఠించి యుండువాడు; సర్వప్రాణులయందు నుండువాడును కాని, 'సత్త్వస్థః' యను నామముచే స్తవనీయు డగుచున్నాడు.

౪౮౮. సింహః-

సింహము వలె విక్రమశాలి గాన 'సింహముఖి' యని ప్రస్తుతింపబడుచున్నాడు, లేదా, 'సత్యభామ-భామ' యను రీతిని 'నృసింహ' శబ్దమందలి పూర్వపదమగు 'నృ' శబ్దము లోపింపగ మిగిలిన 'సింహ' శబ్దమునకు 'నృసింహ' స్వరూపము అర్థ మనియు తెలియనగును.

౪౮౯. భూతమపేశ్వరః-

భూతములకు మపేశ్వరుడు; భూతము చేత- సత్యము చేత-ఆయనయే మపే శ్వరుడు నగుటవలన 'భూతమపేశ్వరః' యనుచు సంకీర్తనీయు డగుచున్నాడు.

౪౯౦. ఆదిదేవః-

సర్వభూతములను ఆదానము - గ్రహణము - చేయు వాడు; ఆదిః - ఆది యగు దేవుడు నగుటచేత పరమేశ్వరుడు ధ్యాతవ్యు డగుచున్నాడు.

౪౯౧. మహాదేవః-

సర్వభావములను వదలి ఆత్మజ్ఞానయోగమందును విశ్వరూపమందును మహిమోపేతుడు గాన 'మహాదేవః' యను నామము చే విరాజిల్లునట్టివాడు.

౪౯-౨. దేవేశః-

ప్రధానముగ దేవులకు ఈశుడు కనుక 'దేవేశ' శబ్ద వాచ్యుడు.

౪౯-౩. దేవభృద్గురుః-

దేవతలను భరించువాడు దేవభృత్ - ఇందుడు; ఆయనకు గూడ శాసకుడు గాన 'దేవభృద్గురుః' యను నామము పరమేశ్వరునియందే ప్రసిద్ధము. అథవా, సర్వదేవతలను భరించుట చేతను సర్వవిద్యోపదేశకు డగుటచేతను 'దేవభృద్గురుః' యను నామముతో నొప్పును.

శ్లో॥ ఉత్తరో గోపతి స్తోష్ఠా జ్ఞానగమ్యః పురాతనః

శరీరభూతభృత్ భోక్తా కపీంద్రో భూరిదక్షిణః ॥ ౬౬

శం. భా. :- జన్మసంసారబద్ధనా దుత్తరతీతి ఉత్తరః; సర్వోత్కృష్ట ఇతి వా. 'విశ్వస్మా దింద్రోఉత్తరః' ఇతి శ్రుతేః గవాం పానాత్ గోప వేషధరో గోపతిః గౌర్మహీ. తస్యాః సతిత్వాద్వా. సమస్తభూతాని పాలయన్ రక్షకో జగత ఇతి గోష్ఠా స కర్మణా నిజ్ఞాన కర్మభ్యాం వా గమ్యతే. కిన్తు జ్ఞానేన గమ్యతే ఇతి జ్ఞానగమ్యః. కావేనఽపరిచ్ఛిన్నత్వాత్ పురాఽపి భవతీతి పురాతనః. శరీరారంభకభూతానాం భరణాత్ ప్రాణ రూపధరః శరీరభూతభృత్. పాలకత్వాత్ భోక్తా పరమానంద సందోహ సంభోగాద్వా భోక్తా. ఇతి నామ్నాం సందమం శతం వివృతమ్ కపిశ్చాసౌ ఇంద్రోశ్చేతి కపిర్వరాహః; వారాహం వపురా స్థితః కపీంద్రః. రాఘవో వా భూరయః బహ్వయః యజ్ఞదక్షిణాః ధర్మ మర్యాదాం దర్మ యతో యజ్ఞం కర్వతోవిద్యంత ఇతి భూరిదక్షిణః ॥

౪౯౪. ఉత్తరః-

జన్మరూపమైన సంసారబంధమునుండి విముక్తిని ప్రసాదించునట్టివాడు; సర్వోత్కృష్టుడు ఎగుటచే 'ఉత్తరః' యను నామముచే సంకీర్తితు డగుచున్నాడు. 'విశ్వస్మా దిన్ద్ర ఉత్తరః' యను శ్రుతి చే పరమేశ్వరునియొక్క సర్వోత్కృష్టత్వము. సూచితము.

౪౯౫. గోపతిః-

గోపాలనమును బట్టి గోపవేషధారి యగుట వలనను గో-మహి-భూమి- ఆమెకు పతి యగుట వలనను 'గోపతిః' యను నామము పరమాత్మయందు అన్విర్భవము.

౪౯౬. గోప్తా-

సమస్తభూతములను పాలించుచు జగద్రక్షణ చేయు వాడగుట వలన 'గోప్తా' యను నామముచే స్తవనీయుడు.

౪౯౭. జ్ఞానగమ్యః-

కర్మచేగాని, జ్ఞాన - కర్మ - సముచ్ఛయముచే గాని, తెలియబడనివాడు; కేవలజ్ఞానము చేతనే తెలియబడువాడు గాన 'జ్ఞానగమ్యః' యను నామముచే స్తుతింపబడుచున్నాడు.

౪౯౮. పురాతనః-

కాలముచేత పరిచ్ఛిన్నుడు కానందున ఎప్పటికప్పుడే పూర్వమందున్నవాడు కాన 'పురాతనః' యను సంజ్ఞచే, విలసిల్లునట్టివాడు.

౪౯౯. శరీరభూతభృత్ -

శరీరారంభకములైన భూతములను భరించుటలో ప్రాణ రూపమున నొప్పువాడు కాన 'శరీరభూతభృత్' యను నామము నార్థకమై నొప్పును.

౫౦౦. భోక్తా -

పాలనార్థక 'భుజ' ధానువును బట్టి, చాలకుడు; పరమా నన్దనందోహభోగశాలియు నగుటచే 'భోక్తా' యనుచు సంస్తుతింపబడుచున్నాడు.

ఇక్కడకు నామములలో పంచమ శతము వివరింపబడినది.

౫౦౧. కపీంద్రః -

'కపి' శబ్దముచే వరాహము 'ఇంద్ర' శబ్దముచే శ్రేష్ఠము అను నర్థములు చెప్పబడును. కావున వారాహమూర్తిధరుడగు పరమేశ్వరుడు 'కపీంద్రః' యని సుకీర్తనము చెయ్యబడుచున్నాడు. లేదా, పానరులకు ప్రభువు రఘురాముడైన పరమాత్మ యగుటంజేసియు 'కపీంద్ర' శబ్దవ్యపదేశ్యుడగుచున్నాడు.

౫౦౨. భూరిదక్షిణః -

ధర్మమర్యాదను ప్రదర్శించుచు యజ్ఞము చేయుచు యజ్ఞదక్షిణలు విశేషముగ నిచ్చువాడు గాన 'భూరి దక్షిణః' యను నామముచే స్తవనీయు డగుచున్నాడు.

స్వీకరించినవాడు నగుటచే 'అ మృ త ప' శబ్దవాచ్యుడగుచున్నాడు.

౫౦౫. సోమః -

సోమ (చంద్ర) రూపమున ఓషధులను పోషించువాడు; ఉమా (పార్వతి) సహితుడైన శివుడు నగుటచేత 'సోమః' యను నామము చే భ్యాతవ్యుడు.

౫౦౬. పురుజిత్ -

అనేకులను జయించిన వాడగుటనలన 'పురుజిత్' యని పిలవబడుచున్నాడు.

౫౦౭. పురుసత్తమః -

విశ్వరూపుడు, ఉత్తముడు నగుటచే 'పురుసత్తమ' సంజ్ఞ చే వ్యసదేశ్యు డగుచున్నాడు.

౫౦౮. విచయః -

దుష్టులకు విచయమును కలిగించువాడు, ఆనగా దుష్టులను దండించువాడు గాన 'విచయః' యను నామముతో బరగునట్టివాడు.

౫౦౯. జయః -

సమస్త భూతములను జయించువాడు కనుక పరమేశ్వరుడు 'జయ' శబ్దికు డగుచున్నాడు.

౫౧౦. సత్యస్తద్భః -

వత్యసంకల్పః - యను శ్రుతి ననుసరించి సత్యమైన 'సత్య' -

సంకల్పము కలవాడగుటచే 'సత్యసంకల్పః'యను నామముచే నొప్పారుచుండును.

గీ॥౧౧. దాశార్హః-

దాశ మనగా దానము, దానికి అర్హమైనవాడు, ఆయన నుద్దేశించి దానము చేయతగినవాడు; అథవా, దాశార్హః కులమందు ఉద్భవించినవాడు నగుటవలన దాశార్హః' యని చెప్పబడుచున్నాడు.

గీ॥౧౨ సాత్వతాంపతిః-

'సా త్వత'మను తంత్రమును రచించినవాడు లేక చెప్పినవాడు అను అర్థములో వ్యాకరణశాస్త్రానుసారము సాత్వత్' అని తకారాంత్ర సగ మగుచు. అందుచే 'సాత్వతాం'-సాత్వత తంత్రమునకు చెందినవారికి 'పతిః'-యోగక్షేమములను కలుగ చేయువాడు గాన 'సాత్వతాంపతిః'యను నామము పరమేశ్వరుని యందు ప్రసిద్ధము.

శ్లో॥ జీవో వినయితాసాక్షీ ముకుందోఽమితవిక్రమః ।

అంభోనిధి రనంతాత్మా మహోదధిశయోఽంతకః ॥ ౬౮

శం. భా. :- ప్రాజాన్ క్షేత్రజ్ఞరూపేణ దారయన్ జీవ ఉచ్యతే, వినయిత్వం వినయితా, తాం చ సాక్షాత్పశ్యతి ప్రజానా మితి వినయితా సాక్షీ. అథవా, నయతే ర్గతివాచినో రూపం, వినయితా, అసాక్షి అసాక్షాద్ద్రష్టా; ఆత్మా తిరిక్తం నస్తు న పశ్యతీక్కర్తా; ముక్తిం దదాతీతి ముకుందః, పృషో దరాదిత్వాత్పాదుశ్వమ్, అక్షరసామ్యార్పిరుక్తి వచనాత్ నైరుక్తానా ముకుంద ఇతి నిరుక్తిః, అమితా ఆపరిచ్ఛిన్నా విక్రమా స్త్రయః పాదవిక్షేపా అన్యః

అమితం విక్రమణం శౌర్య మస్యేతి వా. అమితవిక్రమః, అంభాంసి ధేవా
దయోఽస్మిన్నిధీయంత ఇతి అంభోనిధిః. 'తాని వా ఏతాని చత్వార్యం
భాంసి ధేవా మనుష్యాః, పితరోఽసురాః' ఇతి క్రతుతేః. సాగరో వా. 'సరసా
మస్మి సాగరః' ఇతి భగవద్వచనాత్ రేళతః కాలతో వస్తుకశ్చాపరిచ్చి
న్నత్వాత్ అనంతత్వా. సంహృక్య సర్వభూతాని ఏకార్ణవం జగత్ కృత్వా
ఇతిశేతే మహోదధిమితి మహోదధిశయః.. అంతం కరోతి భూతానామితి
అంతకః 'జత్ కరోతి తదాచక్షే' ఇతి జీచి 'ఋక్ తృచా' ఇతి ఋవి.
'యువోరనాకౌ' ఇతి అకాదేశః ||

గీ.౧౩. జీవః-

క్షేత్రజ్ఞరూపమన ప్రాణధారణము చేయువాడుకాన
'జీవః' యనుచు సంకీర్తితుడగుచున్నాడు.

గీ.౧౪. వినయితాసాక్షీ (అసాక్షీ)-

ప్రజలు వినయము కలిగియుండుటను సాక్షాత్తుగ తెలిసి
కొనువాడు ; లేదా, 'వినయితా' శబ్దము గత్యర్థక 'నీ.
ధాతువుయొక్క రూపము. అసాక్షీ - సాక్షాద్దృష్ట కానివాడు
అనగా ఆత్మాతిరక్తమైన వస్తువును దర్శింపనివాడును గాన
'వినయితాసాక్షీ, యను నానుము పరమాత్మయందు ఒప్పును.

గీ.౧౫. ముకుందః-

ముక్తి నిచ్చువాడు గాన 'ముకుంద' శబ్దవాచ్యుడు.
పృషోదరాదులందు పరిచయమగుచే ముకుందశబ్దము సాధు వని
తెలియనగును. అక్షరసామ్యము చేతను 'ముకుందః' యని నైరు
క్తుల నిరుక్తి చేతను 'ముకుంద' శబ్దము సాధువని గుర్తింప
నగును.

గీ.౧౧. అమితవిక్రమః-

అపరిమితములగు విక్రమములు - మూడు పాదవిన్యాసములు కలవాడు; అపరిమితమైన విక్రమణము - శౌర్యము - కలవాడు నగుటచే 'అమితవిక్రమః' యను నామముతో విరాజిల్లు నట్టివాడు.

గీ.౧౨. అంభోనిధిః-

'తాని, వా, ఏతాని, చత్వార్యంభాంసి, దేవా మనుష్యాః, పితరోఽసురాః'- అను, శ్రుతివచనానుసారము దేవతలు, మనుష్యులు, పితరులు, అసురులు - ఈ నాలుగు వర్గములు అంభశృద్ధిర్థములు. కావున, ఇట్టి అంభస్సులు తన యందు నిహితములై యన్నవాడ; లేదా, 'సగసామస్మి సాగరః'- యను భగవద్వచనము ననుసరించి సాగరస్వరూపుడు నగుటచే 'అంభోనిధిః' యను నామముతో భజింపబడుచున్నాడు.

గీ.౧౩. అనంతాత్మా-

శశనునుబట్టి కా, కాని ననుబట్టి కాని, వస్తువును బట్టి కాని, పరిచ్ఛేదము లేనట్టివాడగుటచే 'అనంతాత్మా' యను శబ్దముచే స్తోత్రవృద్ధిగడుచున్నాడు.

గీ.౧౪. మహోదధిశయః-

సర్వభూతములను సంహరించి జగత్తును ఏకార్ణవముగ జేసి మహోదధి యందు శయనించువాడు కనుక 'మహోదధి శయ' శబ్దవ్యపదేశ్యుడగుచున్నాడు.

గీ॥ అస్తకః-

భూతమల సంత మొందించువాడు కనుక 'అస్తకః' శబ్దము పరమేశ్వర నామముగ ప్రసిద్ధము.

శ్లో॥ అజో మహర్షః స్వాభావ్యో జితామిత్రః ప్రమోదనః

ఆనందో నందనో నంద స్సత్యధర్మా త్రివిక్రమః ॥ ౬౯

శం. భా :- ఆత్ విష్ణో రజాయత ఇతి కామః అజః మహః పూజా. తదర్హత్వాత్ మహర్షః స్వభావేనైవాభావ్యో నిత్యశాన రూపత్వాత్ ఇతి స్వాభావ్యః జితా అమితా అస్తవ్య ర్తినో రాగద్వేషాదయో బాహ్యశ్చ రావణకుంభకర్ణశిఖపాలాదయో యేనాఽసౌ జితామిత్రః స్వాత్మామృతరసా స్వాదాన్నిత్యం ప్రమోదతే ధ్యాయనాం ధ్యానరూప్తేన ప్రమోదా కరోతీతి వా ప్రమోదనః. ఆనందః స్వరూప మస్యేతి ఆనందః. 'ఎ' నైవానంద స్వాఽన్యో భూతాని మాత్రా ముచ్యంతి' ఇతి శ్రుతేః. నందమతీతి నందనః సర్వాభి రుచ్యంతిభి స్సమృద్ధోనందః సుఖం వైషమికం నాన్య విన్యత ఇతి ఆనందః. 'యో వై భూమా తత్సఖం నాల్పే సుఖమస్తి' ఇతి శ్రుతేః. సత్యా ధర్మా జ్ఞానా యోఽస్యేతి సత్యధర్మా త్రయో వి కమా త్రిషు లోకేషు కాన్తా గాన్త్య స త్రివిక్రమః. 'త్రీణా నవావిచక్రమే' ఇతి శ్రుతేః త్రయో లోకాః కాన్తా యేనేతి వా త్రివిక్రమః.

శ్లో॥ 'త్రిరిత్యేవ త్రయో లోకాః కీర్తితాః మునిరత్తమైః

క్రమతే తాం ప్రినా సర్వాన్ త్రివిక్రమ ఇతి శ్రుతః ॥'

ఇతి హరివంశే.

గీ॥ అజః-

విష్ణునృ నరక ఉన్భవిం విర కాముగు గాన 'అజ' శబ్ద చాచ్యు డగుచున్నాడు.

గీ.౨౨. మహర్షిః-

‘మహా’ శబ్దము పూజావాచక మగుటచే పూజకు అర్హుడు కాన ‘మహర్షిః’ యని కీర్తింపబడుచున్నాడు.

గీ.౨౩. స్వాభావ్యః-

నిత్యసిద్ధస్వరూప మగుటచే స్వభావముచే ఉత్పత్తి లేని వాడు కనుక స్వాభావ్యః యనుచు స్తవనీయు డగుచున్నాడు.

గీ.౨౪. జితామిత్రః-

అంత శృత్రువు లగు రాగద్వేషాదులు, బహిశృత్రువు లగు రావణ, కుంభకర్ణ, శిశుపాలాదులు ఎవరిచే జయింపబడిరో అట్టి పరమాత్మ ‘జితామిత్రః’ యను నామముచే స్తోత్రవ్యు డగుచున్నాడు.

గీ.౨౫. ప్రమోదనః-

స్వాత్మాహృతరసాస్వాదనముచే నిత్యప్రముదితుడు, తనను ధ్యానించువారికి ధ్యానమూత్రమున ప్రమోదమును కలిగించువాడు నగుటవలన ‘ప్రమోదనః’ యను నామము పరమేశ్వరునియందు అన్వర్థము.

గీ.౨౬. ఆనందః-

ఆనందస్వరూపుడు గాన పరమాత్మ ‘ఆనంద’ శబ్ద వ్యవ దేశ్యుడు. ‘ఏతస్యైవానందస్యాన్వాని భూతాని మాత్రా ముప జీవంతి’- అని శ్రుతిగద్యము. అనగా - ‘ఈ ఆనందస్వరూపుని యంశము నాశ్రయించియే అస్యప్రాణు లుపజీవించుచున్నవి.’

అని భావము. ఈ శ్రుతి వచనానుసారము పరమేశ్వరుడు ఆనంద స్వరూపుడు - అని తెలియును.

శ్లో. ౨౭. సన్దనః-

ఆనందింపజేయువాడు గాన 'సన్దనః' యని చెప్పబడు చున్నాడు.

శ్లో. ౨౮. సన్దనః (ఆనందః)-

సర్వవిధముల సమృద్ధి కలవాడు గాన 'సన్దనః' యనుచు కీర్తితుడగుచున్నాడు. లేదా. 'సన్దనోఽసన్దనః'- యని చెప్పి నచో 'అసన్దనః' యని పక్షచ్ఛేదము చేయవగును. అప్పుడు 'సన్దనః' అనగా విషయసుఖము; దానితో సంబంధము లేనివాడు అని యర్థము చెప్పుకొన వగును కనుకనే 'యో వై భూమా తత్సుఖం, నాల్పేషు సుఖ మస్తి'- యనుచు భూమబ్రహ్మయే సుఖము; అల్పమందు (విషయములయందు) సుఖము లేదు'- అని శ్రుతి చెప్పుచున్నది. కావున, 'సన్దనః' యను నామము పరమాత్మయందు సర్వధా యువపన్న మని తెలియ వగును.

శ్లో. ౨౯. సత్యధర్మా-

సత్యములైన ధర్మములు . జ్ఞానాదులు కలవాడు గాన 'సత్యధర్మా' యని సంకీర్తింపబడుచున్నాడు.

శ్లో. ౩౦. త్రివిక్రమః-

మూడు లోకములలో వ్యాప్తమైన మూడు పాదన్యాస ములు కలవాడు. 'త్రీణి పదా విచ కమే'- యను శ్రుతిచే పై విషయము సిద్ధము. అథవా, త్రిలోకములను వ్యాపించిన

వాడును గాన 'త్రివిక్రమః' యను నామముతో ధ్యాతవ్యుడగుచున్నాడు. 'త్రిత్యేన త్రయోలోకా' యను హరివంశ వచనము 'త్రి' శబ్దము త్రిలోకములను జెప్పును; వానిని త్రివిధముగ వ్యాపించినవాడు కాన 'త్రివిక్రము' డని కీర్తింపబడుచున్నాడనుచు పై అర్థమునే వివరించినది.

శ్లో॥ మహర్షిః కపిలాచార్యః కృతజ్ఞో మేదిసీపతిః ।

త్రిపద స్త్రినశాధ్యక్షో మహాశృంగః కృతాస్తకృత్ ॥ ౭౦

శం. భా. :- మహర్షి కపిలాచార్య ఇతి సవిశేషణ మేకం నామ మహంశ్చాసౌ ఋషిశ్చేతి మహర్షిః కృత్స్నస్య వేదస్య దర్శనాత్. అన్యే తు వేదై కదర్శనాత్ ఋషయః కపిలశ్చాసౌ సాంఖ్యస్య శుద్ధతత్త్వవిజ్ఞానస్య ఆచార్యశ్చ ఇతి కపిలాచార్యః 'శుద్ధాత్మతత్త్వవిజ్ఞానం సాంఖ్య మిత్యభిధీయతే' ఇతి స్మృతేః 'ఋషిం ప్రసూతం కపిలమ్' సిద్ధానాం కపిలోమువిః' ఇతి స్మృతేశ్చ. కృతం కార్ణం జగత్. జ్ఞ ఆత్మా. కృతం చ తత్జ్ఞశ్చేతికృతజ్ఞః మేదిన్యః భూన్యః పతిః మేదిసీపతిః. త్రిణి పదాన్యస్యేతితివదః 'త్రిణి పదా విచక్రమే' ఇతి శ్రుతేః. గుణావేశేన సంజాతా స్త్రినోనశా అవస్థా జ్ఞాగదాదయః తాసా మర్హక్ష ఇతి త్రిదశాధ్యక్షః. మమత్వరూపీ మహతి శృంగే ప్రతియాంభో నానంధౌ బద్ధ్వా చిక్రీడ ఇతి మహాశృంగః. కృతస్యాస్తం సంహారం కరోతీతి కృతాస్తం మృత్యుం వా కృతాస్తకృత్ ॥

గీతెం. మహర్షిః కపిలాచార్యః -

ఇది విశేషణముతో కూడిన ఏకనామము. కృత్స్న వేద గ్రన్థ మును గాన మహర్షి మరలకును వేదై కగ్రన్థలు ఋషులనబడుదు. కపిలు ఋ. శుద్ధతత్త్వ విజ్ఞాన సూపమున సాంఖ్య

మునకు ఆచార్యుడు కాన కపిలాచార్యుడని తెలియవలయును. ఈయన కృత్స్నవేదద్రష్ట యగుటవలన మహర్షియు నయి విరాజిల్లెను. 'శుద్ధాత్మత త్వవిజ్ఞానం సాంఖ్య మిత్యభిధీయతే', 'ఋషిం ప్రసూతం కపిలమ్'. 'పిథానాం కపిలో ఋషిః' - యను శ్రుతిస్మృతివచనములచే పై విషయము సిద్ధించును.

౧౩౨. కృతజ్ఞః-

'కృత' మనగా కార్యరూపజగత్తు; 'జ్ఞః' యనగా ఆత్మ. కావున, జగద్రూపుడు, ఆత్మయు నగుటచే పరమాత్మ 'కృతజ్ఞః' యనుచు భజనీయు డగుచున్నాడు.

౧౩౩. మేదిసీపతిః-

భూమికి పరియైనవాడు కాన 'మేదిసీపతిః' యను నామముతో నొప్పును.

౧౩౪. త్రిపదః-

'త్రిణి' పదా విచక్రమే - యను శ్రుతి విచనానుసారము మూడు పదములు గలవాడుగాన, 'త్రిపదః' అను నామముచే బరగునట్టివాడు.

౧౩౫. త్రిదశాధ్యక్షః-

జాగ్రత్ - స్వప్న - సుషుప్తులు - అను మూడు దశలు (అవస్థలు) గుణా వేశముచే కలుగును. అట్టి యవస్థాత్రయమున కధ్యక్షుడు గాన 'త్రిదశాధ్యక్షః' యను నామముచే స్తవనీయు డగుచున్నాడు.

౫౩౬. మహాశృంగః-

ప్రలయాంభోనిధి యంను మత్స్యరూపియై తన మహాశృంగమున నావను బంధించి విహరించినవాడు గాన, 'మహాశృంగః' యను నావముచే సంకీర్తనీయు డగుచున్నాడు.

౫౩౭. కృతాంతకృత్-

కృత - జగత్తు యొక్క అంతకృత్ - సంహారము చేయువాడు; మరియు 'కృతాంతం కృంతతీతి' అను వ్యుత్పత్తి ననుసరించి మృత్యువును హరించువా డనియు గ్రహింప నగును. కాన, 'కృతాంతకృత్' శబ్దము పరమాత్మయందు రూఢము.

శ్లో॥ మహావరాహా గోవిందః సుషేణః కనకాంగదీ।

గుహ్యో గభీరో గహనో గుప్త శ్చక్రగదాధరః ॥ ౭౦

శం. భా. :- మహాంశ్చసౌ వరాహశ్చేతి మహావరాహః. గోభిర్వాణిభిః విన్దతే, వేత్తి, వేదాంతవాక్యైశ్చేతి నా గోవిందః. 'గోభిరేవ యతో వేద్యో గోవిన్ద స్సముదాహృతః' ఇతి శ్రీవిష్ణుతిలకే శోభనా సేనా గణాత్మికాయస్యేతి సుషేణః. కనకమయా న్యంగదాం అస్యేతి కనకాంగదీ రహస్యోపవిష ద్వేద్యత్వాత్ గుహ్యం హృదయాకాశే విహిత ఇతి వా గుహ్యః. జ్ఞానైశ్వర్యబలవీర్యాదిభి ర్గభీరో గభీః. దుష్ప్రవేశత్వాత్ గహనః. అపస్థాత్రయ భావాభావసాక్షిత్వాత్ గహనో వా. వాఙ్మనసాగోచరత్వాత్ గుప్తః. ఏష సర్వేషు భూతేషు గూఢోత్మా న ప్రకాశతే' ఇతి శ్రుతేః.

శ్లో॥ "మనస్తత్త్వాత్మకం చక్రం బుద్ధితత్త్వతికాం గదామ్,

ధారయన్ లోకరక్షార్థ ముక్త శ్చక్రగదాధరః ॥"

ఇతి చక్రగదాధరః.

౫౩౧. మహావరాహః-

మహావరాహమూర్తిధారి యగుటచే 'మహావరాహః' యను శబ్దముచే చెప్పబడుచున్నాడు.

౫౩౨. గోవిన్దః-

గో-వాక్కులచే విన్దః - లభించువాడు; గో - వేదాంత వాక్యములచే విన్దః - తెలియువాడును గాన 'గోవిన్దః' యను నామముచే పూజనీయుడు. 'గోభిరేవ యశో వేద్యో గోవిన్ద స్సముదాహృతః' - అని శ్రీ విష్ణుతిలకమందు చెప్పబడినది.

౫౩౩. సుషేణః-

శోభనమయిన సేన-పార్షదగణము - కలవాడు కాన, 'సుషేణ' శబ్దవాచ్యుడు.

౫౩౪. కనకాంగదీ-

కనకమయములగు అంగదములు భూషణములుగ గల వాడు గాన 'కనకాంగదీ' యనుచు భజింపబడుచున్నాడు.

౫౩౫. గుహ్యః-

ఉపనిషదహస్యవేష్యుడు, హృదయాకాశరూపమైన గుహ యందుండువాడు నగుటవలన 'గుహ్యః' యను నామముచే ధ్యానింపబడుచున్నాడు.

౫౩౬. గంభీరః-

జ్ఞాన-విశ్వరూప-బల-వీర్యాదుల చేత గంభీరుడు కాన, 'గంభీరః' యను నామముచే స్తుతింపబడుచున్నాడు.

గీరర. గహనః-

సులభముగా ప్రవేశింప శక్యము కానివాడు; జాగ్రత్తస్వప్నసుషుప్తులకు, భావాభావములకును సాక్షియైనవాడు నగుటవలన పరిహాస్య, 'గహన' శబ్దబాచ్యుడగుచున్నాడు.

గీరగి. గుప్తః-

వా జ్ఞానస్సులకు గోచరింపనివాడు గాన 'గుప్త' యను సంజ్ఞ చే నొప్పును, 'ఏష సర్వేషు భూతేషు గూఢోత్తామ ప్రక శతే' యనుచు శ్రుతి 'సర్వభూతిషులయందును గూఢముగ నున్న యీ ఆత్మ ప్రకాశించుట (తెలియచుండుట) లేదు' అని పై విషయమును వివరించుచున్నది.

గీరఽ. చక్రగదాధరః-

మన స్తత్త్వరూపమైన చక్రమును, బుద్ధితత్త్వరూపమైన గదను లోకరక్షార్థము ధరించుచున్నవాడు గావున 'చక్రగదాధరః' యనుచు పరమేశ్వరుడు ధ్యానప్ర్యుడగుచున్నాడు.

శ్లో॥ వేదాః స్వాంగోఽజితః కృష్ణో దృఢః సంకర్షణోఽచ్యుతః ।
వరుణో వాసుణో సృక్షః పుష్కరాక్షో మహామనః॥ ౭౨

శం. భా. :- విధతా వేదాః. 'వృషోదరాదిత్వాల్పాదుత్సమ్. స్వయమేవ కార్యకరణే అంగం సహకారీతి స్వాంగః న తేనాపి అవతారేషు జిత ఇతి అజితః, కృష్ణః కృష్ణద్వైపాయనః. 'కృష్ణద్వైపాయనం వ్యాసం విద్ధి నారాయణం ప్రభుమ్. కోహ్యాయః పుండరీకాక్షి నృహాభరతకృద్భవేత్' ఇతి విష్ణుపురాణవచనత్. స్వరూపసామర్థ్యాదేః ప్రచ్యుత్యభావాత్ దృఢః సంహార సవయే యగఃత్ ప్రజా నృసింహకీర్తి సంకర్షణః. న చ్యోతతి స్వరూపాదితి

అచ్యుతః. సంకర్షణోఽచ్యుత ఇతి నామైకం సవిశేషణమ్. స్వరశ్శీనాం సంవరణాత్ సాయంగత స్సూర్యో వశుణః. 'ఇమం మే వరుణ శ్రుధి హవమ్' ఇతి మస్త్రవర్ణాత్. వశుణస్యాఽసత్యం వసిష్ఠోఽగస్త్యో వా వశుణః పృథ్వి ఇవాఽచణితయా ప్థిత ఇతి పృథ్విః. 'పృథ్వి ఇవ స్తద్భో రిచి తిష్ఠత్యేకః' ఇతి శ్రుతేః. వ్యోవ్యర్ధా దక్షతే ర్ధాణిః పుష్కరోఽపదా దణీ ప్రత్యయే. పుష్కరాక్షః. హృదయపుండరీకే చిన్తితః స్వరూపేణ ప్రకా శతే ఇతి వా. పుష్కరాక్షః సృష్టిపితృన్తర్మాణి మనసైవ కరోతీతి మహా మనాః. 'మనసైవ జగత్సృష్టిం సంహం చ కరోతి యః' ఇతి షష్ఠ పురాణే ||

గీర౨. వేధాః -

విధాతయై యోస్సవాడు గాన 'విధాతా' యని కీర్తింప బడుచున్నాడు.

గీర౩. స్వాంగః -

కార్యచరణములో స్వయముగనే సహకారి యగు వాడు కనుక, పరమేశ్వరుడు 'స్వాంగ' శబ్దవాచ్యుడు.

గీర౪. అజితః -

అవతారసమయములయందు ఎసరిచేతను జిత్తుడు కాని వాడు గాన, 'అజితః' యను నామమున బరగువాడు.

గీగీ౦. కృష్ణః -

కృష్ణద్వైపాయనుడు. విష్ణుపురాణము - 'కృష్ణద్వైపాయనం విద్ధి నారాయణం ప్రభుమ్' - అను శ్లోకముచే 'వ్యాసుడయిన కృష్ణద్వైపాయనుని నారాయణునిగ తెల్లసిగొన వలయును; పుండరీకాక్షుడు చిక్క యన్ముడెవడు మహాభారత

కర్త కాగలడు'-అని యనుచు కృష్ణద్వైపాయనుడు సాక్షాత్తు న్నారాయణస్వరూపునిగ గుర్తింపనగునని చెప్పినది. కాన పరమేశ్వరుడు 'కృష్ణ' శబ్దముచే చెప్పబడుట యుపపన్నము.

గీగీ. దృఢః-

స్వరూపమున గాని, సామర్థ్యమున గాని, ఎన్నడును ప్రచ్యుతి లేనివాడు గాన 'దృఢః' యను నామముచే ధ్యానింప బడుచున్నాడు.

గీగీ. సంకర్షణోఽచ్యుతః-

సంహారకాలమున ప్రజలను ఒక్కసారిగ నాకర్షించు వాడు గావున 'సంకర్షణః' యను నామముచే కీర్తనీయు డగు చున్నాడు. 'అచ్యుతః'-స్వరూపస్థితినుండి చ్యుతుడు కానివాడు గాన 'అచ్యుత' శబ్దవాచ్యుడు కనుక 'సంకర్షణోఽచ్యుతః' యను ఏక నామముచే విరాజిల్లునట్టివాడు.

గీగీ. వరుణః-

తన కిరిణములను సంకోచింపజేయుట వలన, సాయం కాల సూర్యుడు 'వరుణః' యను శబ్దముచేత చెప్పబడును, 'ఇమం మే వరుణ శ్రుధీ' యను మంత్రము ఈ పై విషయము సభివ్యక్తము చేయుచున్నది.

గీగీ. వారుణః-

వరుణుని అపత్యమైన నసింఘుడు లేక అగస్త్యుడు; కాన 'వారుణః' యను నామముచే కీర్తనీయు డగుచున్నాడు.

౧౧౧౧. వృక్షః-

వృక్షము వలె అచలముగ నుండువాడు గాన, 'వృక్షః' యనుచు స్తవనీయు డగుచున్నాడు. 'వృక్ష ఇవ స్తబ్ధః...' అను మంత్రవర్ణముచే నీ విషయము సిద్ధము.

౧౧౧౨. పుష్కరాక్షః-

పుష్కరశబ్దము ఉపపదముగగల వ్యాప్త్యర్థకమైన 'అక్ష' ధాతవునకు 'అణ్' ప్రత్యయము చేయగా, 'పుష్కరాక్షః' యను రూపము నిష్పన్నమైనది. పుష్కరమును (ఆకాశమాను) వ్యాపించినవాడు; హృదయ పుండరీకమందు విచారింపబడి స్వరూపముతో న్రకాశించువాడు గాన, 'పుణ్డరీకాక్షః' యనుచు స్తవనీయుడగుచున్నాడు.

౧౧౧౩. మహామనః-

సృష్టి-స్థితి-లయములను మనస్సు చేతనే చేయువాడు గాన, 'మహామనః' యను నామముతో నొప్పారునట్టివాడు 'మన సైవ జగత్సృష్టిం సంహారం చ కరోతి యః' - అను విష్ణుపురాణ వచనము వలన పై విషయము సూచితమగుచున్నది.

శ్లో॥ భగవాన్ భగహంఽఽనన్ద్రి వనమానీ హాలాయుధః ।

ఆదిత్యో జ్యోతిరాదిత్యః సహిష్ణుః గతి సత్తమః॥ 23

శం. భా. :- 'ఐశ్వర్యస్య సమగ్రస్య యశసః క్రియః జ్ఞానపైరాగ్య యోశ్చైవ షణ్ణాం భగ ఇతీరణా' సోఽస్యాస్తీతి భగవాన్. 'ఉత్పత్తిం ప్రలియం చైవ భూతానా మాగతిం గతిమ్, వేత్తి విద్యా మవిద్యాం చ స వాచ్యో భగవానితి' ఇతి విష్ణుపురాణే. ఐశ్వర్యాదికం సంహార సమయే హ స్తీతి

భగహః. సుఖస్వరూపత్వాత్ ఆనన్దిః. సర్వ సంపత్సమృద్ధివ్యాత్ ఆనన్దిః. భూతతన్మాత్రరూపాం వైజయన్త్యాఖ్యాం వనమాలాం వహన్ వనమాత్రి. ఆహల మాయుధ మస్యేతి. హలాయుధః-బలభద్రాకృతిః అదిత్యాం కశ్యపాత్ వామనరూపేణ జ్ఞాః ఆదిత్యః. జ్యోతిష సమత్పమండలేస్థితిః. జ్యోతి రాదిత్యః. ద్వన్ద్వావశేతోష్ఠావీష సహతే ఇతి సహస్థుః. గతిశ్చ సౌ సత్తమ శ్చేతి గతిసత్తమః ॥

౧౧౧౮. భగవాన్-

విష్ణుపురాణవచనానుసారము సంపూర్ణమైన ఐశ్వర్యము ధర్మము, యశస్సు, క్షీ, జ్ఞానము, వైరాగ్యము - ఈ యారింటికి 'భగ' మని పేరు, భగరూపముగు ఐశ్వర్యముచే నొప్పివాడు గాన, 'భగవాన్' అని సంకీర్తితుడగుచున్నాడు, మరియు, భూతముల యుత్పత్తిని, ప్రలయమును, గమనాగమన ములను, విద్యను, అవిద్యను తెలిసినవాడు సగుటవలనను భగవాన్' యని స్తుతింపబడుచున్నాడు.

౧౧౧౯. భగహః-

సంహారసమయముందు ఐశ్వర్యాదికమును పోగొట్టువాడు కాన, 'భగహః' యను నామముచే ధ్యాతవ్యుడగుచున్నాడు.

౧౧౨౦. ఆనన్ది-

సుఖస్వరూపుడు, సర్వసంపత్సమృద్ధి కలవాడు సగుట జేసి పరమాత్మ "ఆనన్ది" యను నామమున బరగుచున్నాడు.

౧౧౨౧. వనమాలీ-

భూతతన్మాత్రరూపమయిన 'వైజయన్తి' యను వన

మాలను సహించువాడు (ధరించువాడు) గాన 'వనమాలీ' యను నామముచే సంకీర్తితు డగుచున్నాడు.

గీ.౬౨. హలాయుధః-

హలము నాగలి ఆయుధముగ గల బలభద్రస్వరూపుడు గాన, 'హలాయుధః' యను నామముచే విరాజిల్లునట్టివాడు.

గీ.౬౩. ఆదిత్యః-

అదితియందు కశ్యపునివలన వామనరూపమున ఆవిర్భవించినవాడు గాన, 'ఆదిత్యః' యను నామముచే సంకీర్తితు డగుచున్నాడు.

గీ.౬౪. జ్యోతిరాదిత్యః-

జ్యోతిస్స్వరూపమైన సవితృమండలజుందు డీన్నవాడు గాన, 'జ్యోతిరాదిత్యః' యను నామముచే స్తవనీయుడగుచున్నాడు.

గీ.౬౫ సహిష్ణుః-

శీతోష్ణాది ద్వంద్వములను సహించువాడు కనుక 'సహిష్ణు' శబ్దవాచ్యుడగుచున్నాడు.

గీ.౬౬. గతిసత్తమః-

గతియై యున్న సత్తమడు (శ్రేష్ఠుడు) గావున, 'గతి సత్తమః' యనుచు పరమేశ్వరుడు సంకీర్తనీయ డగుచున్నాడు.

శ్లో॥ సుధన్వా ఖండపరశు ర్దారుణో ద్రవిణప్రదః।

దివస్సప్తక్ సర్వదృగ్వాసో వాచస్పతిరయోజః॥ ౬౪

శం. భా. :- శోభన విద్వియాదిమయం శ్చాం ధను రస్యాస్తీతి
 సుధన్వా. శత్రూణాం ఖండనాత్ ఖండః పరశు రన్య జామదగ్న్యకృతే
 రితి ఖండపరశుః. ఆఖండః. పరశు రస్యేతి వా ఆఖండపరశుః. సన్మార్గ
 విరోధినాం దారుణత్వాత్ దారుణః. క్షిద్రవిణం వాంచికం భక్తేభ్యః ప్రదదా
 తీతి ద్రవిణప్రదః దివః స్సర్పనాత్ దివస్స్పృక్ సర్వదృశాం సర్వజ్ఞానానాం
 విస్తారకృ ద్వాసః సర్వదృగ్వాసః అథవా. సర్వ చ సా దృశ్యేతి
 సర్వదృక్. సర్వాకారం జ్ఞానమ్. సర్వస్య దృష్టిత్వాద్వా సర్వదృక్ ఋగ్వే
 దాదివిభాగేన చతుర్థా వేదా వ్యస్తాః కృతాః ఆద్యో వేద ఏకసంశతిదా కృతః
 ద్వితీయ ఏకోత్తరశశథా కృతః. సామవేద స్సహస్రథా కృతః అధర్వ
 వేదో నవథా శాఖాభేదేన కృతః ఏవ మన్యాని చ పురాణాని వ్యస్తా న్యనేషేతి
 వ్యాసః. బ్రహ్మ. వాచస్పతిరయోవిజః-వాచో విద్యాయాః పతిః. వాచస్పతిః -
 జనన్యాన న జాయత ఇతి అయోవిజః. ఇతి సనిశేషణమేకం నామ ॥

౧౬౭. సుధన్వా -

శోభనము, ఇంద్రియాదిమయము సయిన 'శార్గము' అను ధనుస్సు కలవాడు గాన సంమేళ్యుడే 'సుధన్వా' యను నామముచే కీర్తింపబడుచున్నాడు.

౧౬౮. ఖల్లపరశుః (అఖల్లపరశుః) -

శత్రువులను ఖండించెడి పరశువుకల పరశురామ స్వరూపుడు గాన, 'ఖల్లపరశుః' యనియు, లేదా, 'అఖల్లపరశుః' యని నామమును విభాగము చేసినచో అఖండమైన పరశువు కలవాడుగాన 'అఖండపరశుః' యనియు ప్రస్తుతింపబడుచున్నాడు.

౫౬౯. దారుణః-

సన్మార్గవిరోధుల యెడ దారుణమైనవాడు కనుక 'దారుణః' అను శబ్దముచే స్తోత్రవృథగుచున్నాడు.

౫౭౦. ద్రవిణప్రదః-

భక్తులకు వాంఛితముల ననుగ్రహించువాడు గాన 'ద్రవిణప్రదః' యను నామము పరమేశ్వరునియందు ప్రసిద్ధము.

౫౭౧. దివఃస్పృక్-

దివమును స్పృశించువాడు గావున 'దివఃస్పృక్' యని కీర్తింపబడుచున్నాడు.

౫౭౨. సర్వదృగ్వాసః-

సర్వావేశాం - సర్వజ్ఞానములకు వ్యాసః - విస్తారకర్త గాన, 'సర్వదృగ్వాసః' యనబడును. లేదా, సర్వదృక్ - సర్వకారజ్ఞానము సర్వమునకు దృష్టియు నని యర్థము. కాన, పరమేశ్వరుడు 'సర్వదృక్' శబ్దముచే చెప్పబడును. వ్యాసః - ఋగ్వేదాది విభాగముతో వేదమును, చతుర్విధముగా విభజించినవాడు. అందులో - ఋగ్వేదమును ఇరువదియొక శాఖలుగను, యజుర్వేదమును నూటఒక శాఖలుగను, సామవేదమును సహస్రశాఖలుగను, అథర్వణవేదమును తొమ్మిది శాఖలుగను విభజించెను. ఇట్లు పురాణములను విభక్తముగ చేసినవాడు వ్యాసుడు - బ్రహ్మ.

౫౭౩. వాచస్పతిరయోనిజః-

విదకు పతి వాచస్పతి; జననియందు జన్మ లేనివాడు అయోనిజుడు. ఇది విశేషణ విశిష్టమగు ఏకనామము.

శ్లో॥ త్రిసామా సామగ స్సామ నిర్వాణం భేషజం భిషక్ ।

సంన్యాసకృచ్ఛమ శ్శాన్తో నిష్ఠా శాన్తిః పరాయణమ్ ॥

శం. టా. :- దేవవ్రతసమాఖ్యైః త్రివిః సామభిః సామగైః స్తుత ఇతి త్రిసామా, సామగాయతీతి సామగః 'వేదానాం సామవేదోఽస్మి' - ఇతి భగవద్వచనాత్ - సామవేదః నామ సర్వదుఃఖోపశమలక్షణం పరమానంద రూపం నిర్వాణమ్ సంసారరోగస్యాషరం భేషజమ్ సంసారరోగవిరోధౌ క్ష కారిణీం పరాం విద్యా ముపదిదేశ గీతాప్యితి భిషక్ 'భిషక్తమం త్వా భిషజాం శ్రుణోమి' ఇతి శ్రుతేః. మోక్షార్థం చతుర్థ మాశ్రమం కృతవావితి సంన్యాసకృత్, సంన్యాసినాం ప్రాదాన్యేన జ్ఞానసాధనం శమ మాచష్ట ఇతి శమః

శ్లో॥ 'యతీనాం ప్రశమో ధర్మో వియమో వనవాసినామ్ ।

దానమేవ గృహస్థానాం శుశ్రూషా బ్రహ్మచారిణామ్ ॥

ఇతి స్మృతేః.

'తత్ కరోతి తదాచష్టే' ఇతి తీచి 'పచాద్యచి' కృతే రూపం, శమ ఇతి స్వరూపానాం శమయతేతి వా శమః విషయమథే వ్యసంగతయా శాన్త. 'విషయ - విషయం - శాన్తమ్' ఇతి శ్రుతేః ప్రతియే పితరాం త్రై శిష్యై గాత్రీ - పితౄ. పశుస్తాని వ్యాధిన్నతి. నానిః సా బ్రహ్మైవ పరముత్కృష్ట మయనం స్థానం పునరావృత్తి శంకారహిత మితి. పరాయణమ్ పుంలింగపక్షే బ్రహ్మవీహః ॥

౫౭౪ త్రిసామా -

దేవవ్రత సమాఖ్య కల మూడు సామంతో సామగుల చేత స్తుతంపబడువాడు గాన, 'త్రిసామా' యను నామ మన్వ్యర్థము.

౫౭౫. సామగః -

సామగానము చేయువాడు కనుక; 'సామగః' యను నామముచే స్తోత్రవృద్ధుడు ;

౫౭౬. సామ -

'వేదానాం సామవేదోఽస్మి, యను భగవద్వచ నాను సారము పరిమేశ్వరుడు సామవేదస్వరూపుడు గాన, 'సామ' శబ్దవ్యపదేశ్యుడు.

౫౭౭. నిర్వాణమ్ -

సర్వదుఃఖోపశమన లక్షణమైన పరమానందస్వరూపము గాన, 'నిర్వాణమ్' అని స్తుతింపబడుచున్నాడు.

౫౭౮. భేషజమ్ -

సంసారరూపరొగమునకు ఔషధ మయినవాడు కావున, 'భేషజమ్' అనుచు భక్తులచే కీర్తింపబడుచున్నాడు.

౫౭౯. భిషక్ -

సంసారరోగమునుండి విముక్తిని కలిగింపగల పరా విద్యను భగవద్గీతలో నుపదేశించి, వైద్యుడు గాన, 'భిషక్' యని, ప్రస్తుతింపబడుచున్నాడు. భిషక్తమం త్యా భిషజాం శృణోమి' యనుచు శ్రుతి పై విషయమును తెలియచేయు చున్నది.

౫౮౦ సంన్యాసకృత్ః -

మోక్షార్థమై సంన్యాసను వర్పరచినవాడు గాన,

‘సంన్యాసకృత్’ యను నామముచే చెప్పబడుచున్నాడు.

గీ॥౧ శమః-

‘యతులకు ప్రశమము, వానప్రస్థులకు నియమము, గృహస్థులకు దానము, బ్రహ్మచారులకు శుశ్రూష, పరమ ధర్మ’ మని చెప్పినట్టి స్మృతివచన తాత్పర్యానుసారము సంన్యాసులకు ప్రధానముగ జ్ఞానసాధనమైన శమము నుపదేశించినవాడు గాన ‘శమ’ శబ్దముచే సంకీర్తితుడగుచున్నాడు. ఇట. ‘శమ’ శబ్దమునకు, ‘తదాచప్యై’ యను అర్థమున, ‘ణిచ్’ చేసి పదాదిత్యముచే ‘అచ్’ ప్రత్యయము చేయగా ‘శమః’ అను రూపము నిష్పన్నమయ్యెను. సర్వభూతములను శమింపజేయువాడు నగుటవలన కూడ, ‘శమః’ యని చెప్పబడుచున్నాడు.

గీ॥౨. శాస్త్రః-

‘నిష్కలం నిష్క్రియం’-అని, శ్రుతి ప్రతిపాదించినరీతిగ, పరమాత్మ, విషయసుఖముల యందు అసంగుడగుటవలన, ‘శాస్త్రః’ యనుచు భక్తులకు భజనీయు డగుచున్నాడు.

గీ॥౩. నిష్ఠాః-

ప్రలయకాలమున భూతములయొక్క స్థితిడినికి తన యందే గలవాడు కాన, ‘నిష్ఠా’ నామముతో బరగుచున్నాడు.

గీ॥౪. శాన్తిః-

శాన్తి యనగా, సమస్తవిద్యానితృప్తి; అది బహ్మ స్వరూపమే; కావున, ‘శాన్తి’ శబ్దప్రతిపాద్యుడై, స్తవనీయుడగుచున్నాడు.

౫౮౫. పరాయణమ్ -

పర - ఉత్తమైష్టమైన, అయనం-స్థానము; పునరావృత్తి శంకారహితమైన స్థానము. కావున, పరమాత్మ, 'పరాయణమ్' అను నామముచే ధ్యాతవ్యుడగు చున్నాడు. 'పరాయణః, పుంలింగపక్షములో, 'పరిం అయనం యస్య సః' అని బహువ్రీహి సమాసము చేప్పసలెచు.

శ్లో॥ శుభాంగ శ్చాన్తిదః స్రష్టా కుముదః కువలేశయః ।

గోహితో గోపతి ర్గోష్ఠాన్మృషభాన్సోన్మృషప్రియః॥ ౫౮౬

౪౦. భా. :- సుందరాది తనుం ధారయన్ శుభాంగః; రాగర్వేషాది నిర్మోక్షలక్షణాం శాన్తిః దదాతీతి శాన్తిదః సర్గాదౌ నర్వభూతాని పసర్జేతి స్రష్టా. కౌ భూమ్యాం మోదత ఇతి కుముదః. కోః - క్షితేః వలనాత్ సంవరణాత్ కువలం జలమ్ తస్మిన్ శేతే ఇతి కువలేశయః. 'శయవాన వాసిష్ఠకాలాత్' ఇతి అయక్ సప్తమ్యః. కువలస్య దిదరిఫలస్య మధ్యే శేతే తక్షకః. సోఽపి తస్య విభూతిరితి వా హరిః కువలేశయః. కౌ భూమ్యాం వలతే సంశ్రయత ఇతి. సర్పాణా ముదరం కువలమ్ తస్మిన్ శేషోదరే శేతే ఇతి కువలేశయః గవాం నృద్ధ్యర్థం గోవర్ధనం ధృత వానితి గోభ్యో హితో గోహితః. గోః భూమే ర్పారావతరణేచ్ఛయా శరీర గ్రహణం కుర్వన్వా గోహితః గోః భూమ్యః పతిః గోపతిః. రక్షకోఽగత ఇతి. గోష్ఠా. స్వమాయయా స్వమాత్మానం సంసృణోతీతి వా గోష్ఠా. సకలాన్ కామాన్ వర్షకే అక్షిణీ అస్యేతి వృషభో ధర్మః స ఏవ వా దృష్టిరస్యేతి వృషభాక్షః. వృషోధర్మః ప్రియో యస్య స వృషప్రియః. 'వా ప్రియస్య' ఇతి పూర్వవిపాకవికల్ప విధానాత్ పరవిపాకః వృషశ్చసౌ ప్రియశ్చేతి వా॥

గీ॥౬. శుభాంగః -

సుందరమును శరీరమును ధరించినవాడగుటచే 'శుభాంగః' యని చెప్పబడును.

గీ॥౭. శాన్తిదః -

రాగద్వేషాది రాహిత్యరూపమును శాన్తి నిచ్చువాడు గాన, 'శాన్తిదః' యను నామముతో పిలసిల్లు నట్టివాడు.

గీ॥౮. సర్వః -

సర్వాదియందు సర్వభూతములను సృష్టి యని కీర్తింపబడు చున్నాడు.

గీ॥౯. కుముదః -

కు-భూమియందు మోదః - మోదము నొందువాడు కావున, 'కుముద' శబ్దవాచ్యుడు.

గీ॥౧౦. కువలేశయః -

కు-భూమిని వల-ఆచరించునది గాన, జలము 'కువల' మనబడును. ఆ జలమునందు శయనించు వాడగుట వలనను, లేదా, 'కువల' మనగా. బదరీఫలము; దాని మధ్యన శయనించు వాడు తక్షకుడు. ఆ తక్షకుడును పరమేశ్వరవిభూతియే యగుట చేతను శ్రీహరి 'కువలేశయః' యనుచు భ్యాసేప్య్యడు. అథవా, సర్పముల ఉదరము భూమి నాశ్రయించుటజేసి 'కువల శబ్దముచే ఆదిశేషుడు పలక్ష్మీతుడగును. ఆ యాదిశేషుని యుదరమందు శయనించునాడు గాన 'కువలేశయః' యని సంకీర్తతుడగు చున్నాడు.

౧౯౧. గోహితః-

గోవుల వృద్ధిశౌరకు గోవర్ధనగిరిని ధరించుట వలన గోవులకు హితుడు : లేక, గో-భూమియొక్క భారావతఃకార్యము శరీరగ్రహణము చేసినవాడు నగుటచే 'గోహితః'యను నామముచే సంకీర్తితు డగుచున్నాడు.

౧౯౨. గోపతిః-

భూమికి పతి యైనవాడు గాన, 'గోపతిః'యని ధ్యానింపబడుచున్నాడు.

౧౯౩. గోప్తా-

జగత్కృక్షకుడు; లేక, తన మాయచేత తన స్వరూపమును తెలియకుండ గుప్తపరిచుకొనువాడు కాన, 'గోప్తా' యను నామముచే భజనీయుడు.

౧౯౪. వృషభాక్షః-

సర్వకామములను సర్వించెడి అక్షులు కలవాడు; అథవా, వృషభ ముగా, ధర్మము; అదియే ధర్మముగ కలవాడు నగుటచే "వృషభాక్షః" యనుచు ప్రస్తుతింపబడుచున్నాడు.

౧౯౫. వృషప్రియః-

వృష - ధర్మము, ప్రియముగ కలవాడు; లేదా. 'వృష శ్చాసౌ ప్రియశ్చ' యని చెప్పికొనినచో, ధర్మస్వరూపుడు, ప్రియస్వరూపుడు నగుటచే 'వృషప్రియః' యను నామము పరిమేశ్వరునియందు అన్వర్థము.

శ్లో॥ అనివర్తీ నివృత్తాత్మా సంక్షేప్తా జ్ఞేమకృచ్ఛినః ।

శ్రీవత్సవత్సాః శ్రీవాస శ్రీపతి శ్రీసుతాంవరః ॥ 22

శం భా. :- దేవాసురసంగ్రామా న్న వివర్తతే ఇతి అనివర్తీ; వృషప్రియత్వా ధర్మా న్న నివర్తతే ఇతి వా. స్వభావతో విషయభోగ్య నివృత్త అత్మా మనోఽస్యేతి నివృత్తాత్మా విస్తృతం జగత్ సంహారసమయే సూక్ష్మ రూపేణ సంక్షిప్తనే సంక్షేప్తా. ఉపాత్తస్య పరిరక్షణ, కరోతీతి జ్ఞేమకృత్. స్వనామన్మృతిమాత్రేణ పాపయన్ శవః. ఇతి నామ్నాం పవళతం నివృ తమ్. శ్రీవత్ససంజ్ఞం చిహ్న మస్య వక్షసి స్థితమితి శ్రీవత్సవజ్ఞా. అస్య వక్షసి శ్రీ రసపాయినీ వసతీతి శ్రీవాసః. అమృతమథనే సర్వాన్ సురా సురాదీన్ విహాయ శ్రీరేసం పతిత్వేన వరియామానేతి శ్రీపతిః. శ్రీః పరా శక్తిః తస్యాః పతిరితి వా. 'పరాఽస్యశక్తి ర్వివిధైవ క్రూయతే' ఇతి క్రుతే. ఋగ్యజుస్సామక్షణా శ్రీ ర్దేషాం తేషాం సర్వేషాం శ్రీమతాం విరించ్యాదీవాం ప్రధానభూతః శ్రీమతాంవరః 'ఋచస్సామావి యజుగ్ంషి సా హి శ్రీరమృతా సతామ్' ఇతి క్రుతే.

౧౯౬. అనివర్తీ-

దేవాసురసంగ్రామము నుండి నివర్తింపనివాడు లేక, వృష (ధర్మ) ప్రియుడు గనుక, ధర్మమునుండి నివర్తింపనివాడు నగుట వలన 'అనివర్తీ' యని కీర్తింపబడుచున్నాడు.

౧౯౭. నివృత్తాత్మా-

స్వాభావకముగ విషయముల నుండి నివృత్తమైన మనస్సు కలవాడగుటచే 'నివృత్తాత్మా' యనుచు భక్తులచే కొనియాడబడుచున్నాడు

౧౯౮ సంక్షేప్తా-

విస్తృతమైన జగత్తును సంహారసమయమున సూక్ష్మ

తూపముగ సంక్షేప మొనర్చువాడు గాన, 'సంక్షేప్తా' యను నామమున బరుగునట్టివాడు.

౫౯౯. క్షేమకృత్ -

లబ్ధమైనదానికి పరిరక్షకుడు గాన, పరమాత్మ, 'క్షేమ కృత్' శబ్దముచే అభిహితుడగుచున్నాడు.

౬౦౦. శివః -

స్వనామస్మరణమాత్రమున భక్తులను వావనము చేయు వాడు గాన, 'శివ' శబ్దవాచ్యుడు. ఇక్కడకు నామములలో షష్ఠశతము వినరింపబడినది,

౬౦౧. శ్రీవత్సవత్సాః -

'శ్రీవత్స' మను చిహ్నము వక్షమునందు గలవాడు గాన, 'శ్రీవత్సవత్సాః' యను నామము శ్రీహరియందు ప్రసిద్ధము.

౬౦౨. శ్రీవాసః -

ఏ పరమాత్మ వక్షస్థలమందు శ్రీదేవి అనపాయనియై వసించి యుండనో ఆ శ్రీహరి 'శ్రీవాసః' యను నామమున ఒప్పారుచుండును.

౬౦౩. శ్రీపతిః -

అమృత మథన కాలమందు సురాసురాదుల నందరిని విడచి శ్రీదేవీచే పతిగా వరింపబడినవాడు గాన, 'శ్రీపతిః' యను నామముచే పరమాత్మ స్తవనీయు డగుచున్నాడు. అథవా, 'శ్రీః' యనగా, పరాశక్తికి పతి యగుటవలన 'శ్రీపతిః'

యని చెప్పబడుచున్నాడు. 'పరాఽస్య శక్తి ర్వివిధై శ్శ్రూయతే' యను శ్రుతివచనము ఈ విషయమును స్పష్టింపచుచున్నది.

౬౦౮. శ్రీమతాంవరః-

'ఋచ స్సామూని యజూషింగ్, సా హి శ్రీ రమృత సతామ్'- అను శ్రుతి ననుసరించి ఋగ్యజుస్సామ 'క్షణ మయిః శ్రీ కలవారందుడు శ్రీమతాంవరః. అట్టి శ్రీ చే నొప్పు బ్రహ్మాదులలో ప్రధానమైనవాడు గాన, 'శ్రీమతాంవరః యనుచు పరమేశ్వరుడు స్తోత్రవృద్ధగుచున్నాడు.

శ్లో॥ శ్రీదః శ్రీశః శ్రీనివాసః శ్రీవిధిః శ్రీవిభావనః ।

శ్రీధరః శ్రీకరః శ్రేయః శ్రీమాన్ లోకత్రయాశ్రయః ।

శ. భా. :- శ్రియం దదాతి భక్తానా మితి శ్రీదః; శ్రియ ఈశః శ్రీశః; శ్రీమత్సు విత్యం వసతీతి శ్రీనివాసః; శ్రీకర్ణేన శ్రీమన్తో లక్ష్మ్యస్తే; సర్వశక్తి మయేఽస్మి న్నఖిలాః శ్రియో నిధీయస్తే ఇతి శ్రీవిధిః; కర్మానురూపేణ వివిధాః శ్రియః సర్వభూతానాం విజావయతీతి శ్రీవిభావనః; సర్వభూతానాం జననీం శ్రియం పక్షపి వహన్. శ్రీధరః; స్మరతాం స్తుతతామ్ అర్చయతాం చ భక్తానాం శ్రియం కరోతీతి. శ్రీకరః. అనపాయసుఖవాప్తిలక్షణం శ్రేయః. తచ్చ పరస్మైవ రూపమితి. శ్రేయః; శ్రేయోఽస్య సస్తితి. శ్రీమాన్; త్రయాణాం లోకానా మాశ్రయత్వాత్. లోకత్రయాశ్రయః ॥

౬౦౯. శ్రీదః -

భక్తులకు సిరు లిచ్చువాడు గాన, పరమాత్మ 'శ్రీదః' యనుచు స్తోత్రవృద్ధగుచున్నాడు.

౬౦౬. శ్రీశః-

శ్రీదేవికి ఈశుడు గాన, 'శ్రీశః' యని చెప్పబడుచున్నాడు.

౬౦౭. శ్రీనివాసః-

ఇట, 'శ్రీ' శబ్దముచే శ్రీమంతు లుపలక్ష్మితు లగుదురు. శ్రీమంతుల యందు నిత్యము వసించువాడు కనుక, 'శ్రీనివాసః' యను నామమున బరగును.

౬౦౮. శ్రీనిధిః-

సర్వశక్తిమయుడైన యీ పరమాత్మ సకలములయిన సిరులకు నిధి యై వాడగుట వలన; 'శ్రీనిధిః' యను నామముచే కీర్తింప బడుచున్నాడు.

౬౦౯. శ్రీవిభావనః-

కర్మానుగుణముగ వివిధములగు సిరులను, సర్వభూతములకు కలిగించువాడు గాన, 'శ్రీవిభావనః' యనుచు స్తోత్రవృద్ధగుచున్నాడు.

౬౧౦. శ్రీధరః-

సర్వభూతములకు జనని యైన శ్రీదేవిని, వక్షస్థలమున ధరించినవాడు కాన, శ్రీహరి, 'శ్రీధర' శబ్దవాచ్యుడగుచున్నాడు.

౬౧౧. శ్రీకరః-

భగవన్నామస్మరణము స్తోత్రము, అర్చనము చేయు

భక్తులకు సిరుల నిచ్చువాడగుటచే 'శ్రీకరః' యనుచు భజనీయు డగుచున్నాడు.

౬౧౨. శ్రేయః-

'శ్రేయః' - అనగా నిరపాయమైన సుఖప్రాప్తి యని అర్థము. అట్టి శ్రేయస్సు పరమాత్మ యొక్క స్వరూపు డని, చెప్పబడుచున్నాడు.

౬౧౩. శ్రీమాన్-

సిరులు కలవాడు గాన, శ్రీహరి 'శ్రీమాన్' యని కీర్తింపబడుచున్నాడు.

౬౧౪. త్రిలోకత్రయాశ్రయః.

త్రిలోకములకు ఆశ్రయమైనవాడగుటచే పరమేశ్వరుడు 'త్రిలోకాశ్రయః' యను నామముచే విలసిల్లుచున్నాడు.

శ్లో॥ స్వక్షః స్వంగః శతానన్దో నన్ది బ్యోతిర్గణేశ్వరః ।

విజితాత్మాఽవిధేయాత్మా సతీర్తిః చిన్నసంశయః ॥౭౯॥

శం. భా. :-శోభనే పుణ్డరీకాభే అక్షణీ అస్యేతి. స్వక్షః; శోభనా న్యంగావి అస్యేతి స్వంగః; ఏక ఎవ పరమా న్ద ఉపాధిభేదాచ్చ తథా బిద్యత ఇతి శతానన్దః 'ఏతి స్యైవానన్దస్యాఽన్యావి భూతాని మాత్ర ముపజీవన్తి' ఇతి శ్రుతేః పరమానన్దః గ్రహా నన్దిః; బ్యోతిర్గణానా మీశ్వరః; బ్యోతిర్గణేశ్వరః; 'తమేవ భాన్త మన్నభాతి సర్వమ్' ఇతి శ్రుతేః. 'యథాదిత్యగతం తేజః' ఇత్యాది స్మృతేశ్చ విజిత ఆత్మా మనోయేన సః విజితాత్మా; స కేనాపి విధేయ ఆత్మా స్వరూప మస్యేతి అపిధేయాత్మా; సతీ అవితథా కీర్తి

రస్యేతి. సత్కిర్తిః; కరతాలామరికవత్ పర్వం సాక్షాత్కృతవతః క్వాపి సంశయో నాస్తీతి. చిన్నసంశయః.

౬౧౫. స్వక్షుః-

శోభనము లయిన పుండరీకముల వంటి అక్షులు కలవాడు గాన, 'స్వక్షుః' యని ధ్యాతేవ్యుడగుచున్నాడు.

౬౧౬. స్వంగః-

శోభనము లయిన అంగములు గలవాడు గాన, 'స్వంగః' యని కీర్తింపబడుచున్నాడు.

౬౧౭. శతానందః-

పరమానందాత్మకమైన పరమాత్మ యొకడే, ఉపాధి భేదముచే శతవిధము లయినవాడగుట వలన, 'శతానందః' యనుచు స్తోత్రవ్యుడగుచున్నాడు. కనుకనే, 'ఏతస్యైవానందస్యాన్యాని భూతాని మాత్రా ముపజీవంతి' యని బృహదారణ్యక శ్రుతి చెప్పుచున్నది.

౬౧౮. నన్దిః-

పరమానందవిగ్రహుడు గాన, 'నన్దిః' యను నామముచే స్తుతింపబడుచున్నాడు.

౬౧౯. జ్యోతిర్గణేశ్వరః-

జ్యోతిర్గణములకు ఈశ్వరుడు గాన, పరమాత్మ, 'జ్యోతిర్గణేశ్వరః, యని స్తుతింపబడుచున్నాడు. 'తమేవ భాస్తమనుభాతి. సర్వమ్', 'యదాదిత్యగతం తేజః' - యనుచు

శ్రుతిస్మృత్యాదులు పైవిషయమును ద్యోతనము చేయుచున్నవి.

౬౨౦. విజితాత్మా-

విజితమైన మనస్సు కలవాడు గాన, 'విజితాత్మా' యను నామము పరిమాత్మయందు ప్రసిద్ధము.

౬౨౧. అవిధేయాత్మా-

ఎవరికిని విధేయము కానట్టి స్వరూపము గలవాడగుటచే 'అవిధేయాత్మా' యను నామముతో బరిగుచున్నాడు.

౬౨౨. సత్కీర్తిః-

యథార్థమైన కీర్తి గలవాడు గనుక, 'సత్కీర్తిః' యని పిలవబడుచున్నాడు.

౬౨౩. చిన్నసంశయః-

కరతలామలకము నలె సర్వమను, సాక్షాత్తుగ దర్శించునట్టివాడగుటచే ఎక్కడను, సంశయము లేనట్టివాడు కాన పరమేశ్వరుడు 'చిన్నసంశయః' యను నామముచేత స్తవనీయుడగుచున్నాడు.

శ్లో॥ ఉ దీర్ఘః సర్వతశ్చక్షుః రసీశః శాశ్వతస్థిరః ।

భూశయో భూషణో భూతి ర్విశోక శోభన శః ॥ ౨౦

శం.భా :- సర్వమాతేభ్య స్సముద్ర క్తత్వాత్ ఉదీర్ఘః; సర్వతః సర్వం స్వచైతన్యేన పశ్యతితి సర్వతశ్చక్షుః; 'ఎశ్వతశ్చక్షుః' ఇతి శ్రుతేః. న విద్యతేఽస్యేశ ఇతి. రసీశః 'స తస్యేశే కశ్చన' ఇతి శ్రుతేః. శశ్వత్

భవస్సపి న విక్రియాం కదాచి దుపైతీతి శాశ్వతస్థిరః ఇతి నామైకమ్;
 లంకాం వ్రతి మార్గ మన్వేషయన్ సాగరం వ్రతి భూమా శేతే ఇతి,
 భూశయః; స్వేచ్ఛావతారైః బహుభి ర్భూమిః భూషయన్ భూషణః; భూతిః
 భవనం సత్తా, విభూతిర్వా, సర్వవిభూతీనాం కారణత్వాద్వా, భూతిః విగతః
 శోకోఽన్య పరమానందైకరూపత్వాదితి, విశోకః; స్మృతిమాత్రేణ భక్తానాం
 శోకం నాశయతీతి, శోకనాశనః ॥

౬౨౪. ఉదీర్ఘః-

సర్వప్రాణులకంటె ఉత్కృష్టమైనవాడు గాన, పర
 మాత్మ 'ఉదీర్ఘ' శబ్దవాచ్యుడగుచున్నాడు.

౬౨౫. సర్వతశ్చక్షుః-

సర్వతః సర్వమును, స్వచైతన్యముచే చూచుచుండు
 వాడు గనుక, పరమాత్మకు 'సర్వతశ్చక్షుః' యను నామము
 అన్వర్థము. శ్రుతి, 'విశ్వతశ్చక్షుః'యని పరమాత్మను కీర్తించుట
 ఇందుకు ప్రమాణము.

౬౨౬. అనీశః-

తనకు ఈశుడు లేనట్టివాడు కనుక, పరమాత్మ. 'అనీశః'
 యని స్తుతింపబడుచున్నాడు. 'న తస్యే శే కశ్చన' యను శ్రుతిచే
 ఈ విషయము ప్రతిపాదింపబడుచున్నది.

౬౨౭. శాశ్వతస్థిరః-

ఎల్లప్పుడు ఉంటూ ఎన్నడను వికృతి, నొందనట్టివాడు
 గాన, 'శాశ్వతస్థిరః' యను నామముచే సంకీర్తితుడగు
 చున్నాడు. ఇది ఏకనామము.

౬౨౮. భూశయః -

లంకామూర్ధము న స్వేషించుచు సాగరుని గూర్చి భూమి యందు శయనించినవాడు గాన, 'భూశయః' యను నామముచే ధ్యాతవ్యుడగుచున్నాడు.

౬౨౯. భూషణః -

స్వేచ్ఛావశమున అనేకములగు అవతారములను ధరించి భూమిని, భూషింప జేయునట్టివాడు కాన, 'భూషణ' శబ్దముచే వ్యపదేశ్యుడగుచున్నాడు.

౬౩౦. భూతిః -

సత్తాత్మము, లేక 'విభూతి' అథవా, సర్వవిభూతులకు కారణమైనవాడు నగుటచే పరమాత్మ, 'భూతిః' యను పేరుతో బరగుచున్నాడు.

౬౩౧. విశోకః -

పరమానందైకస్వరూపు డగుటచే పరమాత్మ శోక రహితుడు. కాన, అట్టి పరమాత్మ 'విశోకః' యను నామముచే స్తోతవ్యుడగుచున్నాడు.

౬౩౨. శోకనాశనః -

స్మరణమాత్రముచే భక్తుల శోకమును, నశింపజేయు వాడు గాన, 'శోకనాశనః' యను నామము పరమేశ్వరుని యగు అన్వర్థము.

శ్లో॥ అర్చిష్ఠా సర్పితః కుంభో విశుద్ధాత్మా విశోధనః ।

అమృద్ధోఽప్రతిరథః ప్రద్యుమ్నోఽమితవిక్రమః ॥౮౧

శం. భా. :- అర్చిష్మన్తో యదీయేనాఽర్చిషా చన్ద్రసూర్యాదయః, న ఏవ ముఖ్యః అర్చిష్మాన్; సర్వలోకార్చితైః పరించ్యాపిభి ర వ్యర్చిత ఇతి. అర్చితః; కుంభవ దస్మిన్ సర్వం ప్రతిష్ఠిత మితి. కుంభః; గుణత్రయాతీత తయా విశుద్ధశాసౌ ఆత్మేతి. విశుద్ధత్వా, స్మృతిమాత్రేణ పాపానాం క్షపణాత్. విశోధనః; చతుర్వ్యూహేషు చతుర్థో వ్యూహః. అనిరుద్ధః. న విరుద్ధతే శత్రుభిః కదాచిపితి వా; ప్రతిరథః ప్రతిపక్షః అన్య న విద్యతే ఇతి అప్రతిరథః ప్రకృష్టం ద్యుమ్నం ద్రవిణ మస్యేతి. ప్రద్యుమ్నః. చతుర్వ్యూహత్వా వా. అమితోఽతులితో విక్రమోఽస్యేతి; అమితవిక్రమః. అహింసిత విక్రమో వా.

౬౩౩. అర్చిష్మాన్ -

చంద్రసూర్యాదులను; అర్చిష్మంతులుగ జేయు అర్చిస్సు (శేజస్సుతో) నొప్పొచ్చుచున్నవాడు గాన, పరమాత్మ, 'అర్చిష్మాన్' యని స్తూయమాను డగుచున్నాడు.

౬౩౪. అర్చితః -

సర్వలోకములచేత సర్చింపబడునట్టి బ్రహ్మాదులచే గూడ, అర్చితు డగుచుండువాడు గాన, 'అర్చితః' యను నామ ముచే 'స్తుతింపబడుచున్నాడు.

౬౩౫. కుంభః -

సర్వము తన యందు, కుంభమందునలె, ప్రతిష్ఠితమైనవా డగుటవలన, 'కుంభ' శబ్దవాచ్యు డగుచున్నాడు.

౬౩౬. విశుద్ధాత్మా -

గుణత్రయాతీత మగుటచే విశుద్ధ మయిన ఆత్మ కల

వాడు గాన, 'విశుద్ధాత్మా' యనుచు భజనీయు డగుచున్నాడు.

౬౩౭. విశోధనః-

స్మరణమాత్రము చేతనే పాపములను పోగొట్టువాడు గనుక, 'విశోధనః' యను నామము పరమేశ్వరునియందు అస్వర్థము.

౬౩౮. అనిరుద్ధః-

వాసుదేవ - సంకర్షణ - ప్రద్యుమ్న - అనిరుద్ధ - ఈ ను నీ నాలుగు వ్యూహములలో నాలుగవ వ్యూహముగ, నొప్పు వాడు; శత్రువులచే ఎన్నడును, నిరొధింపబడనివాడు నగుటచే 'అనిరుద్ధః' యను నామముచే పరమేశ్వరుడు సంకీర్తనీయు డగు చున్నాడు.

౬౩౯. అప్రతిరథః

ప్రతిరథుడు (ఎగుర్కొనగలవాడు) లేనట్టివాడగుటచే 'అప్రతిరథః' యను నామముచే స్తోత్రవైది డగుచున్నాడు.

౬౪౦. ప్రద్యుమ్నః-

ప్రకృష్టమైన ధనము కలవాడు; అనిరుద్ధాది చతుర్వ్యూహముకుడు నగుటవలన 'ప్రద్యుమ్నః' యను నామము పరమేశ్వరనామముగ ప్రసిద్ధము.

౬౪౧. అమితవిక్రమః-

సాటిలేని విక్రమము గలవాడు; అజేయ పరాక్రమము గలవాడు - గాన 'అమితవిక్రమ' నామమున శ్రీచారి ప్రసిద్ధుడు.

శ్లో॥ కాలనేమినిహః వీరః శౌరిః శూరజనేశ్వరః ।

త్రిలోకాత్మా త్రిలోకేశః కేశవః కేశిహః హరిః ॥ ౮౨

శం భా. :- కాలనేమి మనురం నిజమానేతి, కాలనేమినిహః; వీరః శూరః; శూరకులోద్భవత్వాత్, శౌరిః; శూరజనాం వాసవాదీనాం శౌర్యాతిశయే నేష్టే ఇతి, శూరజనేశ్వరః; త్రయాశాం లోకానామస్త్యామితయా ఆత్మేతి, త్రయో లోకా అస్మా త్పుగ మార్థతో న భిద్యంతే ఇతి వా. త్రిలోకాత్మా; త్రయో లోకా స్త-జ్జప్తాః స్వేషు స్వేషు కర్మసు వర్తంతే ఇతి త్రిలోకేశః; కేశవ జ్ఞితాః సూర్యాదీన క్రాంతా అంశవః తద్వత్తయా. కేశవః;

శ్లో॥ 'అంశవో యే పరాశస్తే మమ తే కేశనజ్జితాః ।

సర్వజ్ఞాః కేశవం తస్మా న్మానూహం ద్విజస త్తమాః' ॥

ఇ మహాధారతే.

బ్రహ్మ విష్ణు శివాభ్యాః శక్తయః కేశన జ్ఞితాః, తద్వత్తయా వా, కేశవః. 'త్రయః కేశిహః' ఇతి శ్రుతేః. 'మత్కేశో విసుధాధారే' ఇతి కేశశబ్దః శక్తి పర్యాయత్వేన ప్రయుక్తః.

శ్లో॥ 'కో బహ్మేతి సమాఖ్యాత ఈశోఽహం సర్వదేహినాం ।

అవాం తవాంశసంభూతో తస్మాత్ కేశవనామవాన్' ॥

ఇతి హరివంశే.

కేశినామాన మనురం హతవా నితి, కేశిహః; సహేతుకం సంసారం హరతీతి హరిః.

౮౨౨. కాలనేమినిహః-

కాలనేమి మను అనురుని, నిహతుని చేసినవాడు గాన,

‘కాలనేమినిహః’ యచ నామముచే శ్రీహరి స్తోత్రవ్యు డగు చున్నాడు.

౬౪౩. వీరః-

శూరుడు గాన, ‘వీర’ శబ్దవాచ్యుడు.

౬౪౪. శూరః (శౌరః)-

శూరుని కులముడు ఉన్భవించినవాడు గాన, ‘శూరః’ యని, చెప్పబడుచున్నాడు.

౬౪౫. శూరజనేశ్వరః-

శూరులగు దేవేంద్రులను, శౌర్యాతిశయముచేత శాసించునట్టి ప్రభువు గాన, ‘శూరజనేశ్వరః’ యనుచు కీర్తింపబడును.

౬౪౬. త్రిలోకాత్మా-

త్రిలోకములకు అంతర్యామి యగుటచేతను, పరమార్థమున, త్రిలోకములు ఆ పరమాత్మకంటె భిన్నములు కామండుటచేతను ‘త్రిలోకాత్మా’ యని కీర్తింపబడుచున్నాడు.

౬౪౭. త్రిలోకేశః.-

త్రిలోకములు, ఆ పరమేశ్వరుని యాజ్ఞకు లోబడి, తమ తమ కర్మలయందు, ప్రసవించుచుండుట వలన, ఆయన, ‘త్రిలోకేశః’ యను శబ్దముచే వ్యవదేశ్యు డగుచున్నాడు.

౬౪౮. కేశవః-

సూర్యాదులయందు సంక్రాంతము లయిన యంశువులు

(కిరణములు) కేశము లనబడును. అట్టి కేశములు కలవాడు, 'కేశవ' యని చెప్పబడును. మహాభారము. 'అంశవో యే ప్రకాశస్తే' అను శ్లోకమున 'నాయొక్క యంశువు లేవి ప్రకాశించుచున్నవో, వానికి 'కేశము' లని పేరు; అవి కల వాడను గాన, నన్ను, 'కేశవు' డని, సర్వజ్ఞులు చెప్పు

చున్నారు - అని వివరించినది.

అథవా, బ్రహ్మ, విష్ణు, శివాఖ్య శక్తులకు 'కేశ' సంజ్ఞ గలదు. అట్టి శక్తిరూపకేశములు కలవాడు గాన, 'కేశవ' శబ్ద సంజ్ఞాతు డగుచున్నాడు. 'త్రయఃకేశిః' అను శ్రుతి, పై విషయముననే వివరించుచున్నది. 'మత్కేశా వసుధాతలే' అను స్థలమున, 'కేశ' శబ్దము, శక్తివర్ణాయముగనే, ప్రయోగింప బడినది. 'కో బ్రహ్మైతి సమాఖ్యాత' యనుచు హరివంశము 'కేశవ' శబ్దమందలి 'క' వర్ణము బ్రహ్మను, ప్రతిపాదించును; సర్వప్రాణులకు ఈశుడను, నేను; మేమిరువురము త్వదంశ సంభూతులము గాన, నీవు కేశవ నామము కలవాడవు' అని కేశవ శబ్దార్థమును వివరించినది.

౬౪౯. కేశిహః-

'కేశి' యను రాక్షసుని సంహరించినవాడు కనుక, 'కేశిహః' యను శబ్దముచే పరమేశ్వరుడు ఉపలక్షితు డగు చున్నాడు.

౬౫౦. హరిః-

సమూలముగ, సంసారమును హరించువాడు గాన,

పరమాత్మ, 'హరిః' యను నామముచే ధ్యాతవ్యు డగు
చున్నాడు.

శ్లో॥ కామదేవః కామపాలః కామీ కాంతః కృతాగమః ।

అనిర్దేశ్యనపు ర్విష్ణు ర్వీరోఽనన్తో ధనంజయః ॥ ౮౩

శం. ఐ :- ధర్మాది పురుషార్థపశుష్టయం, గాంధర్విః కామ్యత ఇతి
కామః, సదాసౌ దేవశ్చేతి కామదేవః; కామినాం కామాన్ పాలయతీతి
కామపాలః; పూర్ణకామస్కరూపత్వాత్ కామీ; ఆభిరూపతమం దేహం
వహన్ కాంతః. ద్విపార్థాన్తే కస్య బ్రహ్మణోఽపి అన్తోఽస్మాదితి వా.
కాంతః; కృత ఆగమః శ్రుతిస్మృత్యాదిలక్షణో యేన స కృతాగమః.
'శ్రుతిస్మృతీమమైవాజ్ఞే' ఇతి భగవద్వచనాత్; 'వేదా శ్చాస్త్రాణి విజ్ఞాన మేత
త్సర్వం జనార్ధనాత్' ఇత్యత్రైవ నక్ష్యతి ఇదం తదీదృశం వేతి నిర్దేష్టు
యన్నశక్యతే. గుణాన్యతీతత్వాత్. తదేవ రూప మస్మేతి. అనిర్దేశ్యనపుః
రోదసీవ్యాప్య కాన్తి రభ్యధికా స్థితాఽస్మేతి విష్ణుః.

శ్లో॥ 'వ్యాప్య మే రోదసీ పార్థ కాన్తి రభ్యధికా స్థితా ।

క్రమణా ద్వాఽవ్యహం పార్థ విష్ణు రిత్యభినంజితః' ॥

ఇతి మహాభారతే.

గత్యాదిమత్త్వాత్; వీరః; 'వీ గతి వ్యాప్తి ప్రజన కాన్త్యనన భాదనేషు'
ఇతి భాతుపారాత్. వ్యాపిత్యాన్నిత్యత్వా త్సర్వాత్మత్వాత్ దేశతః కాలతో
వస్తుతశ్చాఽపరిచ్ఛిన్నః. అనంతః; 'సత్యం జ్ఞాన మనంతం బ్రహ్మ'
ఇతి శ్రుతే.

శ్లో॥ 'గన్ధర్వాసురసస్పిదాః కిన్నరోరగ చారణాః ।

నాన్తం గుణానాం గచ్ఛన్తి తేనానన్తోఽయ మవ్యయః' ఇతి.

విష్ణుపురాణవచనాద్వా. అనంతః; యద్విగ్విజయే ప్రభూతం ధవ
మజయ తేన ధనంజయః, అర్జునః; 'పాణ్డవానాం ధనంజయః' - ఇతి
భగవద్వచనాత్ ॥

౬౫౧. కామదేవః -

పురుషార్థములైన ధర్మార్థకామమోక్షములను వాం
ఛించునట్టి భక్తులచే నభిలషింపబడు దేవుడు గాన, పరమాత్మ
'కామదేవః' యను నామమున బరగును.

౬౫౨. కామపాలః -

విషయాభిలాష కలవారి కోరికలను, వాలించు వాడగు
టచే 'కామపాల' శబ్దముచే ధ్యాతవ్యుడు.

౬౫౩ కామీ -

పూర్ణకామస్వరూపుడు గాన, 'కామీ' యని కీర్తింప
బడుచున్నాడు.

౬౫౪ కాంతః -

పరమ సుందరమగు శరీరమును, ధరించిన వాడగుట
చేతను, లేక, ద్విపరార్థకాలము యొక్క అంతమందు, 'క' -
బ్రహ్మకు, అంతః - అంతము కలిగించు వాడగుటచేతను,
'కాంతః' యనుచు, స్తోతవ్యుడగుచున్నాడు

౬౫౫. కృతాగమః -

శ్రుతి స్మృత్యాది లక్షణమైన ఆగమమును, అనుగ్ర
హించినవాడు గాన, 'కృతాగమః' యను నామము, పరమే
శ్వరుని యందన్వర్థము. 'శ్రుతిస్మృత్ మమైవాజ్ఞే' - శ్రుతి
స్మృతులు నా యాజ్ఞలే' - యను భగవద్వచనము పరమే

శ్వరుని యొక్క 'కృతాగమత్వము' ను వినరించుచున్నది. 'వేదాశ్వాస్త్రాణి విజ్ఞాన మేతత్సర్వం జనార్దనాత్' - అనగా, 'వేదములు, శాస్త్రములు, విజ్ఞానము - ఈ సర్వము; భగవంతుని వలన ప్రాప్తించినవే' - యని, ఈ సహస్రనామముల లోనే చెప్పబడినది.

౬౫౬. అనిర్దేశ్యవపుః-

గుణాద్యతీత మగుటచేత, నిది, యిట్టిదని, సిద్ధేశింప శక్యము గానట్టి స్వరూపము కలవాడు గాన, అనిర్దేశ్యవపుః' యని పరమాత్మ స్తూయమాను డగుచున్నాడు.

౬౫౭. విష్ణుః-

భూమ్యాకాశములను వ్యాపించియున్న యత్యధికమగు కాంతితో విరాజిల్లువాడు గాన, పరమేశ్వరుడు 'విష్ణు' శబ్దముచే సంకీర్తనీయుడగుచున్నాడు.

శ్లో॥ "వ్యాప్య మే రోదనీ పార్థ కా నిరభ్యధికా స్థితా,
క్రమణాద్వా ప్సహం పార్థ విష్ణుః త్యభిసంజ్ఞితః" ॥

'అనగా, 'నా కాంతి భూమ్యాకాశములను వ్యాపించి యుండటచేతను, నేను సర్వత్ర వ్యాపించి యుండుటచేతను, 'విష్ణు' సంజ్ఞకలవాడను' - అని చెప్పుచున్న మహాభారత వచనము వలన పరమాత్మ, 'విష్ణు' శబ్దవ్యపదేశ్యుడని తెలియ నగును.

౬౫౮. వీరః-

గత్యాది క్రియలు గలవాడు గాన, పరమేశ్వరుడు

‘వీరః’ యనుచు స్తవనీయుడగుచున్నాడు. ‘వీ’ యను ధాతువు గతి-వ్యాప్తి-కాంతి-మన్నగు నర్థముల దెలియజేయును. ఇవన్నియు కలవాడగుటచే పరమాత్మ ‘వీరః’ యని చెప్పబడును.

౬౫౯. అనంతః-

వ్యాపియై, నిత్యుడై, సర్వాత్మకుడై దేశ-కాల-వస్తు కృత-పరిచ్ఛేదము లేనట్టివాడు కాన పరమాత్మ ‘అనంతః’ యనుచు భజనీయుడగుచున్నాడు. “సత్యం జ్ఞాన మనంతం బ్రహ్మ” యనుచు శ్రుతి పరమాత్మయొక్క అనంతత్వమును ప్రతిపాదించుచున్నది. విష్ణుపురాణమునందు “గంధర్వాప్సరస స్సిద్ధాః” అనుశ్లోకముచే గంధర్వాప్సరులు, సిద్ధులు, కిన్నరులు, ఉరగులు, చారణులు ఆ పరమాత్మయొక్క గుణమల తెలియ జాలకపోయిరి. కావున ఆ పరమేశ్వరుడు అనంతడు, అన్యయుడు అని చెప్పబడెను.

౬౬౦. ధనంజయః-

దిగ్విజయములలో అత్యధికమగు ధనమును జయించుటచే ఆ పరమాత్మ ‘ధనంజయః’ యనియు, ‘అర్జునః’ యనియు కీర్తింపబడుచున్నాడు. “వాండవానాం ధనంజయః” యను భగవద్వచనము పై విషయమును స్పష్టము చేయచున్నది.

శ్లో॥ బ్రహ్మణ్యో బ్రహ్మకృత్ బ్రహ్మ బ్రహ్మ బ్రహ్మవివర్ధనః |
బ్రహ్మవిత్ బ్రాహ్మణో బ్రహ్మ బ్రహ్మజ్ఞో
బ్రాహ్మణప్రియః || ౮౪

శం. భా. :- 'తపో వేదాశ్చ విప్రాశ్చ జ్ఞానం చ బ్రహ్మసంజ్ఞితమ్. తేభ్యో హితత్వాత్. బ్రహ్మణ్యః తప ఆదీనాం కర్తృత్వాత్. బ్రహ్మకృతః బ్రహ్మశ్మనా సర్వం సృజతీతి. బ్రహ్మః బృహత్త్వాత్ బృంహణత్వాచ్చ సత్యాదివిశేషం; బ్రహ్మ. 'సత్యం జ్ఞాన మనన్తం బ్రహ్మ' ఇతి శ్రుతేః.

శ్లో॥ ఏతస్య స్తమిభేనం యత్ సత్తా మాత్ర మగోచరమ్ ।

ఏచసా మాత్మన వేద్యం ఉజ్ఞానం బ్రహ్మసంజ్ఞితమ్ ॥

ఇతి షష్ఠాధ్యాయో

తప ఆదీనాం వర్తనత్. బ్రహ్మవివర్తనః; వేదం. వేదార్థం చ యథా వత్ వేత్తీతి బ్రహ్మసత్. బ్రాహ్మణాత్మనా సమస్తానాం లోకానాం ప్రవచనం ఋర్వన్ వేదస్యాఽనుమితి. బ్రాహ్మణః. బ్రహ్మసంజ్ఞితః తచ్ఛేషభూతా అత్రేతి. బ్రహ్మ. వేదాన్ స్వాత్మభూతాన్ జానతీతి. బ్రహ్మజ్ఞః. బ్రాహ్మణానాం ప్రియః. ద్రాహ్మణప్రియః. బ్రాహ్మణాఃప్రియా అస్యేతి వా.

శ్లో॥ 'ఘ్నంతం శపంతం పురుషం వదంతం

యో బ్రాహ్మణం న ప్రణమే ద్యధార్హమ్ ।

స పాపకృ ద్బ్రహ్మదవాగ్నిదగ్ధో

ఏదశ్చ దండ్యశ్చ న చాస్మదీయః' ॥ ఇతి భగవద్వచనాత్.

శ్లో॥ యం దేవం దేవకీదేవీ వసుదేవా దజీజనత్

భౌమస్య బ్రహ్మతోగుప్త్యై దీప్త వగ్ని మివారిణిః' ఇతి చ మహాబారతే.

౬౬౧. బ్రహ్మణ్యః -

తపస్సు, వేదములు, విప్రులు, జ్ఞానము - బ్రహ్మ శబ్దముచే చెప్పబడును. వానికి హితకరుడు గావున 'బ్రహ్మణ్యః' యను నామముచే పరమాత్మ సంకీర్తనీయుడగుచున్నాడు.

౬౬౨. బ్రహ్మకృత్ -

తపస్సు మున్నగువానికి కర్త గావున పరమేశ్వరుడు 'బ్రహ్మకృత్' నామముచే స్తోత్రవ్యు డగుచున్నాడు.

౬౬౩. బ్రహ్మ -

బ్రహ్మరూపమున సర్వమును సృజించువాడు గావున పరమాత్మ 'బ్రహ్మ' యని చెప్పబడుచున్నాడు.

౬౬౪ బ్రహ్మ -

బృహత్త్వ - బృహణత్వములనుబట్టి (గొప్పదనము, పుష్టిపరచుట) సత్యాదిలక్షణమైన పరమాత్మ 'బ్రహ్మ' శబ్దముచే వ్యపశేష్యుడగుచున్నాడు. "సత్యం జ్ఞాన మనంతం బ్రహ్మ" అను శ్రుతివలన పైవిషయము ప్రస్ఫుట మగుచున్నది.

శ్లో॥ ప్రత్యస్తమితభేదం యత్ సత్తామాత్ర మగోచరమ్,

వచసా మాత్రసంవేద్యం తద్జ్ఞానం బ్రహ్మసంజ్ఞితమ్"

అనగా ఏది భేదరహితము, సత్తామాత్రము, వాక్కులకు అగోచరము, స్వసంవేద్యము అయియుండెనో అట్టిజ్ఞానము 'బ్రహ్మ' యనబడును - అనుచు విష్ణుపురాణము నందలి పై శ్లోకము తెలియచేయుచున్నది.

౬౬౫. బ్రహ్మవివర్ధనః -

తపో వేద విప్ర జ్ఞానములను వృద్ధిపొందించువాడు గాన 'బ్రహ్మవివర్ధనః' యనునామముచే పరమాత్మ ధ్యాతవ్యుడగుచున్నాడు.

“భామబ్రహ్మ - బ్రాహ్మణ - రక్షణార్థమే ననుదేవుని
వలన దేవకీదేవి దేవదేవుని కనెను.” అని మహాభారత వచనము.
‘పరమేశ్వరుడు బ్రాహ్మణప్రియుడు’ అను విషయమును
ద్యోతనము చేయుచున్నది.

శ్లో॥ మహాక్రమో మహాకర్మా మహాతేజా మహోరగః ।

మహాక్రతు ర్మహాయజ్ఞా మహాయజ్ఞో మహాహవిః ॥ ౮౫

శం. భా. :- మహాంతః క్రమాః పదవిక్షేపా ఆస్యేతి. మహాక్రమః.
‘శం నో విష్ణు రురుక్రమః’ ఇతి శ్రుతేః. మహత్ జగదుత్పత్త్యాదికర్మ,
ఆస్యేతి. మహాకర్మాః యదీయేన తేజసా తేజస్విన్ భాస్కరాదయః. త త్తేజో
మహా దస్యేతి. మహాతేజాః; ‘యేన సూర్య స్తపతి తేజసేద్ధః’ ఇతి శ్రుతేః.
‘యదాదీత్యగతం తేజో జగచ్ఛాసయతేఽఖిలమ్ యచ్ఛన్ద్రమన యచ్ఛాగ్నౌ
త త్తేజో విద్ధి మామకమ్’ ఇతి భగవద్వచనాచ్చ. క్రౌర్యశౌర్యాదిభిః ధర్మై
ర్మహద్భి స్సమలంకృత ఇతి వా. మహాతేజాః మహాంశ్చాసౌ పురగచ్ఛేతి.
మహోరగః ‘సర్పాణా మస్మి వాసుకిః’ ఇతి భగవద్వచనాత్ మహాంశ్చాసౌ
క్రతుశ్చేతి; మహాక్రతుః. ‘యథాఽశ్వమేధః క్రతురాత్’ ఇతి మనువచ
నాత్. సోఽపి స ఏవేతి స్తుతిః మహాంశ్చాసౌ యజ్ఞా చేతి. లోకసంగ్ర
హార్థం యజ్ఞాన్ నిర్వర్తయన్. మహాయజ్ఞా మహాంశ్చాసౌ యజ్ఞశ్చేతి.
మహాయజ్ఞః ‘యజ్ఞానాం జపయజ్ఞోఽస్మి’ ఇతి భగవద్వచనాత్. మహచ్ఛ
తద్ధాశ్చేతి. బ్రహ్మశ్మని సర్వంజగ త్తాత్మతయా హూయితే ఇతి, మహా
హవిః మహాక్రతు రిత్యాదయో బహువ్రీహయో వా.

౮౫౧. మహాక్రమః -

‘శం - నో - విష్ణు - రురుక్రమః’ అను శ్రుతి వచనాను
సారము మహాపదవిక్షేపములు కలవాడగుట జేసి పరమేశ్వరుడు

‘మహాక్రమః’ యను సార్థకనామమున నొప్పారుచుండును.

౬౭౨. మహాకర్మా -

జగదుత్పత్త్వాది మహాకర్మ కలవాడు గాన పరమాత్మ ‘మహాకర్మా’ యని చెప్పబడును.

౬౭౩. మహాతేజాః -

ఎనని తేజస్సుచేత సూర్యాదులు వెలుగొందుచుండురో అట్టి మహాతేజస్సు కలవాడు కాన పరమేశ్వరుడు ‘మహాతేజాః’ యను నామముచే ధ్యాతవ్యు డగుచున్నాడు. ‘యేన సూర్య స్తపతి తేజస్థిః’ అను శ్రుతివచనము పై విషయమును స్పష్టము చేయుచున్నది. ‘యదాదిత్యగతం తేజః’ అను శ్లోకమున ‘ఆది త్యుని యందు, చంద్రునియందు, అగ్నియందు, జగత్తును భాసింపచేయు ఏతేజస్సు కలదో ఆ తేజస్సు నాదియే’ అని భగవద్వచనము తెలుపుచున్నది. ఇంతే కాదు. క్రూర్య శౌర్యాది మహా ధర్మములచేతి అలంకృతుడై యుండుటను బట్టియు సుసమాత్మకు ‘మహాతేజాః’ అను నామము అన్వర్థము.

౬౭౪. మహోంగః -

‘సర్పణా మస్మి వాసుకిః’ అను భగవద్వచనానుసారము వాసుకి రూపమును ధరించినవాడు గావున పరమాత్మ ‘మహోంగః’ యని కీర్తింపబడుచున్నాడు.

౬౭౫. మహాక్రతుః -

‘అశ్వమేధః క్రతురాత్’ అను మనుస్మృతి వచనానుసారము ఆ యశ్వమేధయాగము పరమేశ్వరుని స్వరూపమే

గాన పరమాత్మ 'మహాశ్రతుః' యను నామముచే విలసిల్లుచుండును.

౬౭౬. మహాయజ్ఞా-

పరమేశ్వరుడు లోకసంగ్రహార్థము యజ్ఞములను నిర్వర్తించువాడు కావున 'మహాయజ్ఞా' యను నామముచే సంకీర్తనీయుడగుచున్నాడు.

౬౭౭. మహాయజ్ఞః-

'యజ్ఞానాం జపయజ్ఞోఽస్మి' యను భగవద్వచనానుసారము పరమేశ్వరుడు జపయజ్ఞస్వరూపుడు కాన 'మహాయజ్ఞః' యను నామముచే వ్యవదేశ్యుడగుచున్నాడు.

౬౭౮. మహాహవిః-

బ్రహ్మాత్మయందు సర్వజగత్తు బ్రహ్మభావనతో హవనము చేయబడును గాన 'మహాహవిః' యను నామముచే పరమాత్మ స్తవనీయుడగుచున్నాడు.

ఇట నొక విషయము గమనింప దగియున్నది. 'మహాశ్రతుః' మొదలుగాగల నామములకు బహువ్రీహి సమాసము గూడ చెప్పవచ్చును.

శ్లో॥ "స్తవ్యః స్తవప్రియః స్తోత్రం స్తుతిః స్తోతా రణప్రియః ।

పూర్ణః పూరయితా పుణ్యః పుణ్యకీర్తి రనామయః ॥"

శం. భా. ∴ సర్వైః స్తూయతే న స్తోతా కస్యచి దితి. స్తవ్యః అతఏవ స్తవప్రియః యేన స్తూయతే తత్. స్తోత్రమ్ గుణసంకీర్తనాశ్మకమ్, తద్ధరిరేవేవతి, స్తుతిః స్తవనక్రియా స్తోతా. అసి న ఏవ ప్రియో లోకో యస్య.

యశః సంపదమహాయుధాని ధత్తే సతతం లోకరక్షణార్థ మతో. రణప్రియః.
 సకలైః తామైః సకలాభిర్భక్తిభిర్భక్త సాపన్న ఇతి. పూర్ణః న కేవలం
 పూర్ణ ఏవ. పూరయితా గ. సర్వేశాం సంకల్పైః స్మృతిమాత్రేణ కల్మషాణి
 క్షయితి. పుణ్యైః పుణ్యాకీర్తి రస్య. యశః పుణ్యమావహ త్యస్య
 కీర్తి ర్నృణా మితి పుణ్యకీర్తిః. ఆత్మరై ల్పాప్యై ర్వాఙ్మణిభిః కర్మజై ర్న
 వీర్యతే ఇతి. అనామయః ॥

౬౭౯. స్తవ్యః-

తానోకనిని స్తుతింప నావశ్యకత జేనివాడును, సర్వుల
 చేతను స్తుతింపబడువాడు వగుటచే పరమాత్మయందు 'స్తవ్యః'
 అను నామము సార్థకము.

౬౮౦. స్తవప్రియః-

సర్వులచేత స్తుతింపబడుట వలననే 'స్తవప్రియః' అని
 పరమేశ్వరుడు చెప్పబడును.

౬౮౧ స్తోత్రమ్

స్తుతిసాధన మగు గుణసంకీర్తనము గూడ హరి స్వరూ
 పమే గాన పరమేశ్వరుడు 'స్తోత్ర' శబ్దముచే వ్యపదేశ్యు డగు
 చున్నాడు.

౬౮౨. స్తుతిః-

స్తుతిశ్రీయము ఆయనయే గాన 'స్తుతి' శబ్దముచే
 సంకీర్తింపబడుచున్నాడు.

౬౮౩ స్తోతా-

స్తవము చేయువాడును పరమేశ్వరునికంటె భిన్నమైన

వాడు కాదు గాన 'స్తోతా' యనియు కీర్తింపబడుచున్నాడు.

౬౮౪. రణప్రియః-

లోకరక్షణార్థము మహాయుధ పంచకమును ధరించిన వాడును రణప్రియుడు నగుటచే 'రణప్రియః' అను నామముచే పరమేశ్వరుడు స్తవనీయు డగుచున్నాడు.

౬౮౫. పూర్ణః-

సకల కామములతో, సకల శక్తులతో సంపన్ను డగుటచే పరమాత్మ 'పూర్ణః' యను నామముచే ధ్యాతవ్యు డగుచున్నాడు.

౬౮౬. పూరయితా -

పరమేశ్వరుడు కేవలము పూర్ణ పురుషుడే గాక సర్వ జీవులను సంపదలచే పూరింపజేయు వాడును గాన 'పూరయితా' యను నామముచే విలసిల్లుచుండును.

౬౮౭. పుణ్యః-

స్మరణమాత్రమున సకల కల్మషములను హరింపచేయు నట్టివాడు గాన 'పుణ్యః' అను నామముచే సంకీర్తనము చేయు బడుచున్నాడు.

౬౮౮. పుణ్యకీర్తిః-

పుణ్యమైన కీర్తికలవా డగుటచేసి సకల నదులకు పుణ్యము ప్రాప్తింప చేయువాడు గాన 'పుణ్యకీర్తిః' యను నామము భగవంతుని యందు అన్వర్థము.

౬౮౯. అనామయః-

ఆంతరములు, బాహ్యములు నగు కర్మజన్యవ్యాధుల యొక్క పీడలేనట్టివాడు గావున పరమాత్మ 'అనామయః'యను నామముచే భజనీయు డగుచున్నాడు.

శ్లో॥ “మనోజన స్తీర్థకరో వసురేతా వసుప్రదః ।

వసుప్రదో వాసుదేవో వసు ర్వసుమనా హవిః ॥ ౮౭

శం. భా. :- మనసో వేగ ఇవ వేగోఽయ్య సర్వగతత్వాత్ మనోజనః చతుర్థశవిద్యానాం, బాహ్యవిద్యా సమయానాం చ ప్రణేతా ప్రపక్తా చేతి తీర్థకరః, హయగ్రీవరూపేణ మధుకైటభౌ హత్వా నిరించాయ సర్గాదౌ సర్వా శ్రుతీ రన్యాశ్చ విద్యా ఉపశన్ వేదాన్యా స్ఫురవై రిణాం చ నాయ చోపదేశేతి పౌరాణికాః కథయన్తి, వసు - సునర్జం, లేనోఽస్యేతి వసురేతాః.

శ్లో॥ దేవః పూర్వ మపః సృష్ట్యా తాను వీర్య మసాసృజత్ ।

త దండ మభవ ద్దైమం బ్రహ్మణః కారణం హమ్ ॥

ఇతి వ్యాసవచనాత్

వసు ధనం ప్రకర్షేణ దదాతి, సాక్షాద్దశాభ్యక్షోఽయమ్, ఇతర స్తు త త్పు సాదా ద్దనాద్యశః ఇతి, వసు, పఃః వసు ప్రకృష్టం మోక్షార్థం ఫలం భక్తే భ్యః ప్రదదాతీతి, ద్వితీయోనసుప్రదః, 'పజ్ఞాన మానందం బ్రహ్మ, రాతి ర్దాతుః సరాయణః తిష్ఠమానస్య తద్విదః' ఇతి శ్రుతేః, సురాసీజాం వసువి ప్రకర్షేణ ఖండయన్ వా వసుప్రదః, వసుదేవాస్యాఽపతక్తం వాసుదేవః వసన్తి భూతావి తత్ర, తే వ్యయ మపి వసతీతి, వసుః అపశేషేణ సర్వేషు విషయేషు వసతీతి వసు - తాదృశం మనోఽస్యేతి వసుమనాః 'బ్రహ్మ ర్పణం బ్రహ్మ హవిః' ఇతి భగవద్వచనాత్ హమ్ ॥

౬౯౦ మనోజవః-

సర్వగతు డగుటచే మనస్సు యొక్క- వేగము వంటి వేగము కలవాడు కావున పరమాత్మ 'మనోజవః' యను శబ్దముచే అభిహిత డగుచున్నాడు.

౬౯౧. తీర్థకరః-

చతుర్దశ విశ్వలకు బాహ్యవిశ్వా సిద్ధాంతములకు ప్రణేతయూ, ప్రపక్తయు నగుట వలన పరమాత్మ 'తీర్థకరః' యను నామముచే సంస్థవనీయు డగుచున్నాడు.

ఈ విషయమును గురించి పౌగాణికోక్తి ఇట్లు కలదు- పరిమేశ్వరుడు సర్గాదియందు నాయుగ్రివి రూపమున ముద్దుకై టభులను సంహరించి స్వాశ్రుతులను, అన్లవిద్యలను ఉపదేశించెను. అటుపిమ్మట సుందైవలకు రాక్షసులను వచించుటకై వేదబాహ్యములగు విద్యలను ఆ రాక్షసులకు ఉపదేశించి యుండెను.

౬౯౨. వసురేతాః-

సువర్ణము వీర్యముగా గలవాడు కావున పరమాత్మ 'వసురేతాః' యని చెప్పబడును. 'దేవః పూర్వ మపః సృష్ట్యా' అను వ్యాస సచనము వలన 'సర్వేశ్వరుడు మొదట ఉదకములను సృజించి వానియందు వీర్యమును ప్రవేశపెట్టెను. అది సువర్ణమయమగు అండ మయి (బ్రహ్మాండమయి) బ్రహ్మకు కాంక్షమొసది.' అని చెప్పబడుటచే పరమాత్మ యొక్క- వసురేతత్వము ద్యోతక మగుచున్నది.

౬౯౩. వసుప్రదః-

ధనమును అధికముగా నిచ్చువాడు గాన పరమాత్మ 'వసుప్రదః'యని కీర్తింపబడుచున్నాడు. ఆయనయే సాక్షాత్తుగా ధనాధ్యక్షుడు. ఆయన అనుగ్రహము చేతనే ఎవడైనను ధనాధ్యక్షుడు అగును.

౬౯౪. వసుప్రదః-

భక్తులకు మోక్షఫలప్రదాత యగుటచేతను 'వసుప్రదః' యను నామము పరమేశ్వరునియందు అన్వర్థము. 'విజ్ఞాన మానందం బ్రహ్మ' విజ్ఞప్తి - ఆనంద స్వరూపమైనది బ్రహ్మ. 'రాతి ద్ధాతుః పరాయణం' రాతిః - ఇట షష్ఠ్యర్థము నందు ప్రథమావిభక్తి యని గ్రహింపపలెను. రాతిః - ధనము నకు, ధాతుః - దాతయు కర్మకర్తయు నగు యజమానునకు, పరాయణం-కర్మఫలప్రదాత, తిష్ఠమానస్య తద్విదః - బ్రహ్మ వేత్త యయిన బ్రహ్మనిష్ఠునకును పరాయణము అని శ్రుతి వచనముల నలన తెలియుచున్నది. ఇంతే కాదు, సురారులగు రాక్షసుల యొక్క- వసువులను (ధనములు) ఖండించువాడు (వసువుని ప్రక్షరణ ఖండయన్) నగుటచేతను పరమాత్మ వసుప్రదః యని ధ్యానింపబడుచున్నాడు.

౬౯౫. వాసుదేవః-

వసుదేవ పుత్రు డగుటచే 'వాసుదేవః' యని కీర్తింపబడుచున్నాడు.

౬౯౬. వసుః-

భూతములు తనయగును, తాను భూతములయందును

ఉన్నవాడగుటంజేసి పరమేశ్వరుడు 'వసు' శబ్ద వాచ్యుడగుచున్నాడు

౬౯౭. వసుమనాః-

అవిశేషముగ సర్వవిషయములయందు మనస్సు వశించును. అట్టి మనస్సు కలవాడు కాన 'వసుమనాః' యను నామముచే పరమాత్మ స్తోత్రవ్యుడగుచున్నాడు.

౬౯౮. హవిః-

'బ్రహ్మర్షణం బ్రహ్మ హవిః' అను భగవద్వచనానుసారము పరమేశ్వరుడు హవి స్వరూపుడు గాన 'హవిస్' శబ్దముచే వివక్షితుడగుచు

శ్లో॥ "సద్గతి స్సత్కృతి స్సత్తా సద్భూతి స్సత్సరాయణః ।

శూరసేనో యదు శేష్ స్సన్నిచాస స్సుమాముఖః ॥"

శం. బా :- 'అస్తి బ్రహ్మతి చే ద్వేద సత్త మేనం తతో విడుః ఇతి శ్రుతేః బ్రహ్మ అస్తితి యే విదు స్తే సత్తః, తై ప్రాప్యతే ఇతి. సద్గతిః సతీ గతిః బుద్ధిః సమర్పిష్టా అస్మేతి వా. సద్గతిః సతీ కృతిః జగద్రక్షణలక్షణా ఆర్య యుక్తా త్తేన కృత్వతిః, ఇతి నామ్నాం సత్తమం శతం విసృజమ్, సజాతీయ విజాతీయ స్వగత భేద రహితా అనుభూతిః సత్తా 'విక మేవాప్యతీయమ్, ఇతి శ్రుతేః, స స్నేహ పరమాత్మా విదాత్కకః, అదాధాత్ భాసమానత్వాచ్చ, సద్భూతిః నాఽర్యః, ప్రతీతే ర్భార్యమానత్వాచ్చ న సతే, వాక్యగత, శ్రాకో యోక్తికో వా బాధః ప్రపంచనం వికక్షికః, సత్తా తత్త్వనిదాం సకం ప్రకృష్ట మమన మితి, సద్భూతాయామ్ హమాపకృగ్గుఖా స్సైవికా శ్శౌర్యశాలినో యస్యాం

సేనామాం సా శూరసేనా యస్య నః శూరసేనః. యమానాం ప్రధానత్వాత్.
యదుశ్రేష్ఠః సతాం విదుషా మాశ్రయః సన్నివాసః శోభనా. యామునాః
యామునాసంబద్ధినో దేవకీ వసుదేవ నంద యశోదా. బలిభద్ర సుభద్రాదయః.
పరివేష్టారోఽస్యేతి సుమామునః. గోపవేషధరా యామునాః పరివేష్టారః
వద్మాననాదయః శోభనా అస్యేతి వా. సుమామునః ॥

౧౯౯. సద్గతిః-

‘అస్తి బ్రహ్మితి చే ద్వేద; సంత మేనం తతో విదుః’
అను శ్రుతివచనానుసారము బ్రహ్మ స్తిత్వమును తెలిసికొన్న
వాడు ‘సత్’ శబ్దముచే చెప్పబడును. అట్టి సచ్చిద్వి ప్రతిపాద్యు
లచే ప్రాప్యమై యున్నవాడు గాన పరమేశ్వరునకు ‘సద్గతిః’
యను నామము పొధకము. ఇంతేకాదు. సత్-సమత్కృష్టమైన
గతి-బుద్ధి-కలవాడు గాన ‘సద్గతిః’ యని చెప్పబడును.

200. సత్కృతిః-

సతీ, కృతిః-జగద్రక్షణ వ్యాపారము కలవాడు గాన
పరమేశ్వరును సత్కృతిః యను నామముచే ధ్యాతవ్యుడగు
చున్నాడు.

ఇంతదనుక నామములలో సప్తమశతము వివరింపబడినది.

201. సత్తాః.

సజాతీయ, విజాతీయ, స్వగత భేదరహిత మయిన
యగుభూతి ‘సత్తా’ శబ్దముచే చెప్పబడును. ‘ఏక సేవాద్వితీ
యమ్’ అను శ్రుతిచే పైన పేర్కొన్న పరమేశ్వర తత్త్వము

వివక్షిత మగుచున్నది గాన, పరమాత్మ 'సత్తా' శబ్ద వ్యపదేశ్యుడగుచున్నాడు.

202. సద్భూతిః-

బాధ లేకుండి భాసించుచునట్టి చిదాత్మకపరమాత్మయే 'సత్' శబ్దవాచ్యము. కావున, పరమాత్మ 'సద్భూతిః' యని కీర్తింపబడును. ఇతర మట్టిది గాదు; ఇతరము బాధిత మగుటచే 'సత్' కాదు; ప్రతీయమాన మగుటచే 'అసత్' కాదు. శ్రుతిసిద్ధము; యుక్తిసిద్ధము నగు బాధ యిటు ప్రపంచమునకు చెప్పబడినది.

203. సత్పరాయణమ్-

సతాం = సత్పురుషులకు, పరాయణం = ఉత్కృష్ట స్థానమై యొప్పువాడు గాన, పరమేశ్వరుడు సత్పరాయణమ్ అను నామముచే స్తవనీయుడగుచున్నాడు.

204. శూరసేనః-

మహాశౌర్యవంతులగు హనుమదాదులతో నొప్పు సేన గలవాడు గాన పరమాత్మ 'శూరసేనః' యను నామమున ధ్యాతవ్యుడగుచున్నాడు.

205. యదుశ్రేష్ఠః-

యదువులలో ప్రధానుడు గావున పరమాత్మ 'యదుశ్రేష్ఠ' శబ్దముచే వ్యపదేశ్యుడగుచున్నాడు.

206. సన్నివాసః-

జ్ఞానల కాశ్రయభూతు డయినవాడు కాన, 'సన్ని

వాసః' యను నామముచే పరమాత్మ సంస్తవనీయు డగు చున్నాడు.

202. సుయామునః-

సు - శోభనులగు, యామున - యుష్మదానాసంబంధులై న దేవకీ - వసుదేవులు, నన్ద - యశోదలు, బంధద్ర-సంబంధులు మున్నగువారు పరివేష్టలు (కావలసినది పెట్టువారు) గా నున్న వాడు కావున, 'సుయామునః' యను నామముచే పరమేశ్వరుడు భజనీయుడు. ఇంతే కాదు. యామునలగు (యమునా సంబంధులగు) గోపవేషధరులు పరివేష్టలుగ నున్నవా డగుట చేతను, సుందరమలగు యుష్మదానాసంబంధము లయిన పద్మములు ఆసనములగ గలవా డగుటచేతను 'సుయామునః' యను నామము పరమాత్మయందు అన్వర్థము.

శ్లో॥ “భూతావాసో వాసుదేవ స్సర్వాసుపిలయోనలః ।

దర్పహా దర్పదో దృప్తో దుర్ధరోఽథాపరాజితః” ॥ ౨౯

శం. భా. :- భూతాన్యత్రాభి యభ్యేన వసన్తితి. భూతావాసః 'వసన్తి త్వయి భూతావి భూతావాస స్తతో భవాన్' ఇతి హరివంశే. జగ దాచ్ఛాద యతి మాయయేతి. వాసుః, స ఏష దేవ ఇతి. వాసుదేవః. 'చాదయామి జగ ద్విశ్వం భూత్యా సూర్యా ఇహంభుభి' ఇతి భగవద్వచనాత్. సర్వా ఏవానసవః ప్రాణాః జీవాత్మకే యస్మిన్ ఆశ్రయే విలీయన్తే సః, సర్వాసు నిలయః. అలం పర్యాప్తిః. శక్తిసంపదాం నాన్య విద్యతే ఇతి, అనః. దర్పవిరుద్ధే పథి తిష్ఠతాం దర్పం హన్తి. దర్పహా. ధర్మవర్తనీ పర్తమా నానాం దర్పం దదతీతి. దర్పదః స్వాత్మామృత రసాస్వాదనాత్ నిత్య

ప్రముడితో, దృష్టః న శక్త్యా ధారణా యస్య ప్రణేహనాడిషు నర్హోపాధి
వివిడ్ముక్తత్వాత్, తథాపి తత్ప్రసాదతః, కైశ్చ ద్దుఃఖేన దార్యతే హృదయే,
జన్మాంతరసహస్రేషు భావనాయోగత్, తస్మాత్, దుర్దరః,

శ్లో॥ 'క్షేణోఽధికతర ప్రేషా మవ్యక్తానక్తచేతసామ్ ।

అవ్యక్తా హి గతి ర్దుఃఖం దేహవద్భి రభావ్యతే' ॥

ఇతి భగవద్వచనాత్,

న ఆంతరై రాగదిభిః బాహ్యై రపి దానవాః ఖిః శత్రుభిః పరాజిత
ఇతి, అపరాజితః ॥

20౦. భూతావాసః-

'వసన్తి' త్వయి భూతాని భూతావాస స్తతో భవాన్' అను హరివంశవచనానుసారము భూతములు తనయందు ఆవాస ముగ గలవాడు గాన, పరమాత్మ 'భూతావాసః' యను నామ ముచే సంకీర్తితు డగుచున్నాడు.

2౦౧. వాసుదేవః-

జగత్తును మాయచేత నాచ్ఛాదించువాడు వాసువు. అట్టి దేవుడు గాన, పరమాత్మ 'వాసుదేవః' యని కీర్తింప బడును.

'ఛాదయామి జగ ద్విశమ్'- అను భగవద్వచనము 'నూర్చుడు తనకిరణములచే జగత్తు నాచ్ఛాదించుచున్న రీతిగ నేను (పరమేశ్వరుడు) మాయాశక్తిచే జగత్తు నాచ్ఛాదించు చున్నా' యని చెప్పుచున్నది.

200. సర్వాసునిలయః-

జీవాత్మకములగు సర్వప్రాణములను, ఆశ్రయమగు తనయందు లీనమై యున్నవాడు కావున, సర్వాసు నిలయః' యను నామముచే నొప్పొనుచుండును.

201. అనలః-

తనయొక్క శక్తి-సంపదలకు పర్యాప్తి లేనట్టివాడు గాన, పరిపూర్ణ 'అనల' శబ్దవాచ్యుడగుచున్నాడు.

202. దర్పహః-

ధర్మవిరుద్ధ మయిన మార్గమును ప్రవర్తించువారల ద్విమును హరించువాడు గాన, పరమాత్మయందు 'దర్పహ' యను నామము అన్వర్థము.

203. దర్పదః-

ధర్మమార్గమున ప్రవర్తించువారలకు దర్పమును గౌరవమును, కలిగించువాడు గాన, 'దర్పదః' యను నామముచే పరమేశ్వరుడు సంకీర్తింపబడుచున్నాడు.

204. దృష్టః-

స్వాత్మామృత రసాస్వాదనముచేత నిత్యప్రముదితు డగుటంజేసి భగవంతుడు 'దృష్టః' యను శబ్దముచే వ్యపదేశ్యుడగుచున్నాడు.

205. దుర్ధరః-

సర్వోపాధి వినిర్ముక్తు డగుటచే ప్రణిధానాదులలో

‘ధారణ’ అశక్య మయినను, తన యనుగ్రహము వలనను, జన్మాంతర సహస్రమందలి భావనాబలము వలనను, యే కొలది మంది మాత్రము చేతనే అతిప్రయాసము మీద హృదయమున ధారణచేయబడువాడుగాన, ‘దుర్ధరః’ యను నామముచే పరమాత్మధ్యాతవ్యుడగుచున్నాడు. ‘క్లేశోఽధికతర స్తేషామ్’- అను భగవద్వచనము’ అవ్యక్తాసక్తచిత్తులకు క్లేశము అధికతరమనియు, అవ్యక్తగతి దేహధారులకు కష్టప్రాప్యమనియు బోధించుచున్నది.

౭౧౬ అపరాజితః-

అస్తశ్శత్రువులయిన రాగద్వేషాదుల చేతను, బహిష్కృత్రువులయిన దానవాదుల చేతను పరాజితుడు కానట్టివాడు; కావున పరమాత్మ ‘అపరాజితః’ యను నామముచే సంస్తవనీయుడగుచున్నాడు.

శ్లో॥ విశ్వమూర్తి ర్మహామూర్తి ర్దీప్తమూర్తి రమూర్తిమాన్ ।

అనేకమూర్తి రవ్యక్త శ్శతమూర్తి శ్శతాననః ॥ ౯౦

౯౦. భా. :- విశ్వం మూర్తి రస్య నర్వాత్మకత్వా దితి విశ్వమూర్తిః. శేషపర్యంక శాయినోఽస్య మహతీ మూర్తి రితి. మహామూర్తిః, దీప్తా జ్ఞానమయీ మూర్తి ర్యస్యేతి. స్వేచ్ఛయా గృహీతా తైఃసీ మూర్తి ర్దీప్తా అస్యేతి వా. దీప్తమూర్తిః. కర్మవిబంధనా మూర్తి రస్య న విద్యతే ఇతి. అమూర్తిమానే అవతారేషు స్వేచ్ఛయా లోకానా ముపకారిణీః బహ్వీర్మూర్తీ ర్భజతే ఇతి. అనేకమూర్తిః. యద్యప్యనేక మూర్తిత్వ మస్య. తథాప్యయ మీదృశ ఏవేతి న వ్యజ్యతే ఇతి, అవ్యక్తః. నానావికల్పజా

మూర్తయః సంవిదాకృతే స్పృహీతి. శతమూర్తిః, నిశ్వాదిమూర్తిత్వం
యతోఽతవీవ, శతాననః.

202. విశ్వమూర్తిః-

సర్వాత్మకు డగుటచే విశ్వము మూర్తిగ కలవాడు
గాన 'విశ్వమూర్తిః' యను నామము పరమాత్మ యందు
సార్థకము.

203. మహామూర్తిః-

శేషపర్యంకశాయి యగుటచే పరమేశ్వరుడు 'మహా
మూర్తిః' యను నామముచే ధ్యానింపబడుచుండును.

204. దీప్తమూర్తిః-

దీప్త-జ్ఞానమయ మగు మూర్తి-మూర్తి కలవాడు—
అగుటచేతను, స్వేచ్ఛచే గ్రహింపబడినదియు, దీప్తమైనదియు
సగు తైజసీమూర్తి కలవా డగుటచేతను, పరమాత్మ 'దీప్త
మూర్తిః' యను నామముచే స్తోత్రవృక్షు.

205. అమూర్తిమాన్-

కర్మనిమిత్తకమైన మూర్తి లేనట్టివాడు గావున;
'అమూర్తిమాన్' యను నామముచే బరగును.

206. అనేకమూర్తిః-

అనంతర సమయమున, స్వేచ్ఛావశమున లోలోప
కారికము లయిన బహువిధమూర్తులను ధరించువాడు గాన
'అనేకమూర్తిః' యను నామము పరమేశ్వరునియందు అన్వర్థ
మగుచున్నది.

2-౨౨. అవ్యక్తః-

అనేక విధములగు మూర్తులను ధరించువాడయినను 'ఈతడిట్టివాడే' యని వ్యక్తము కానట్టివాడు గాన, 'అవ్యక్తః' యను నామముచే పరమేశ్వరుడు భజనీయుడు.

2-౨౩. శతమూర్తిః-

జ్ఞానస్వరూప పరమాత్మ వికల్పజన్యము లయిన నానా మూర్తులు గలవాడగుటచేత 'శతమూర్తిః' యను నామముచే అర్చనీయుడగుచున్నాడు.

2-౨౪. శతాననః-

విశ్వాదిమూర్తులు కలుగుటవలన పరమేశ్వరునికి 'శతాననః' యను నామము ప్రసిద్ధము.

శ్లో॥ ఏకో నైకః సవః కః కిం య త్తత్ పద మనుత్తమమ్ ।

లోకబంధుః లోకనాథో మాధవో భక్తవత్సలః ॥ ౯౦

శం. బా. :- పరమార్థతః జాతీయ విజాతీయ స్వగతభేద వినిర్ముక్త త్వాత్. ఏకః 'ఏక మేవాద్వితీయమ్' ఇతి శ్రుతేః. మాయయా బహు రూపత్వాత్. నైకః 'ఇన్ద్రో మాయాభిః పురురూప ఈయతే' ఇతి శ్రుతేః. సోమో యాత్రాభిషూయతే సోఽధ్వరః. సవః 'క' శబ్దః సుఖవాచకః. తేన స్తూయతే ఇతి. కః 'కం బ్రహ్మ' ఇతి శ్రుతేః. సర్వ పురుషార్థ రూప త్వాత్ బ్రహ్మైవ విచార్య మితి. బ్రహ్మ-కిమ్, యచ్ఛబ్దేన స్వతస్సిద్ధ వస్తు ద్వేషవాచినా బ్రహ్మ నిర్దేశ్యతే ఇతి. బ్రహ్మ. యత్ 'యతో వా ఇమాని భూతాని జాయంతే' ఇతి శ్రుతేః తనోతీతి బ్రహ్మ-తత్. 'ఓం తత్స దితి నిర్దేశో బ్రహ్మణ త్రివిధ స్మృధః' ఇతి భగవద్వచనాత్. సద్యతే గమ్యతే

ముముక్షుభి రితి, పదం, యస్మా దత్కృష్టం నాస్తి తత్. అనుత్తమమ్
 నవిశేషణ మేకం నామ, పద మనుత్తమమ్, ఇతి. ఆధారభూతేఽస్మిన్
 సకలా లోకా బిధ్యంత ఇతి లోకానాం బిద్ధుః, లోకబిద్ధుః, లోకానాం జన
 కత్వా జనకోపమో బిద్ధుర్నాస్తితితి వా. లోకానాం బిద్ధకృత్యం, హితా
 హితోపదేశం శ్రుతిస్మృతిలిక్షణం కృతవా నితి వా, లోకబిద్ధుః, లోకై
 ర్నాథ్యతే యాచ్యతే, లోకా నుపతపతి. ఆశాస్తే, లోకానా మిష్టే ఇతి వా.
 లోకనాథః మధుకులే జాతత్వాత్, మాదవః భక్తస్నేహవాన్ భక్తవత్సలః ॥

౭౦౧. ఏకః-

పరమార్థమున, సజాతీయ, విజాతీయ స్వగత భేదము
 లేనివాడు గాన పరమాత్మ 'ఏకః' యను శబ్దముచే న్యపదేశ్యు
 డగుచున్నాడు. 'ఏక మేవాద్వితీయం బ్రహ్మ' యను శ్రుతి
 వచనము ఉక్తార్థమునే స్పష్టము గావించుచున్నది.

౭౦౨. నైకః-

'ఇన్ద్రో) మాయాభిః పురురూప ఈయతే' యను శ్రుతి
 వచనానుసారము మాయుచే బహురూపములు కలవాడు గాన,
 'నైకః' యను నామముచే పరమాత్మ, సంకీర్తనము చేయబడు
 చున్నాడు.

౭౦౩. సనః-

సోమసము యోక్త- అభిషేకముకల ఉద్వరమునకు
 'సన' మని సంజ్ఞ, తిద్రూపుడు గాన, పరమాత్మ 'సన' శబ్ద
 వాచ్యుడు.

౭౦౪. కః-

'క' శబ్దము సుఖవాచక మగుటచే సుఖస్వరూప మని

స్తుతిచేయబడుచున్నది. 'కం బ్రహ్మ' యను శ్రుతివచనము సుఖస్వరూపము, 'క' శబ్దవాచ్యము నైన పరమాత్మతత్త్వమును ప్రతిపాదించుచున్నది.

22౯. కిమ్ -

సర్వపురుషార్థరూప మగుటచే బ్రహ్మయే విచార్యమని 'కిమ్' శబ్దముచే బ్రహ్మతత్త్వము ప్రతిపాదితము

230. యత్ -

స్వతస్సిద్ధవస్తు వయిన ఉద్దేశ్యమును చెప్పనట్టి, 'యత్' శబ్దముచే బ్రహ్మ నిర్దేశింపబడుచున్నది కనుక బ్రహ్మ 'యత్' శబ్దముచే అభిహితుడగుచున్నాడు. 'యతో' వా ఇమాని భూతాని జాయంతే' అను శ్రుతివచనముచే పై విషయము ప్రతిపాదితము.

23౧. తత్ -

'తనోపీతి తత్' - అను వ్యుత్పత్తి ననుసరించి, విస్తరించునది గాన బ్రహ్మ 'తత్' శబ్దముచే చెప్పబడును. 'ఓమ్ తత్సదితి నిర్దేశో బ్రహ్మణ స్త్రివిధః స్మృతః' యను భగవద్వచనము 'తత్' శబ్దము బ్రహ్మప్రతిపాదక మని నిర్దేశించుచున్నది.

23౨. పదమను త్తమమ్ -

సర్వోత్కృష్ట మైనది ముముక్షువులచే పొందబడినది గాన పరమాత్మతత్త్వము 'పద మను త్తమమ్' అని సవిశేషణ మగు ఏకనామమున విరాజిల్లును.

233. లోకబంధుః-

ఆధారభూతు డయివ యా పరమాత్మ యందు సకలలోకములు
బంధము కలిగియుండుటచేతను, లోకజనకు డగుటచేతను
మరియు జనకునివంటి బంధువు లేకపోవుటచేతను, పర మేశ్వరుడు
'లోకబంధుః' యను నామముచే స్తోత్రవ్యు డగుచున్నాడు. ఇంతే
కాదు; శ్రుతిస్మృతిరూపమైన హితాహితోపదేశము బంధువు
వలె లోకమునకు చేసినవా డగుటచేతను పరమాత్మ 'లోకబంధు' శబ్దవాచ్యు డగుచున్నాడు.

234. లోకనాథః-

లోకులచే యాచింపబడువాడు, లోకులను నియమనము,
ఆశ్వాసనము, శాసనము చేయువాడును గాన, 'లోకనాథః'
యని చెప్పబడుచున్నాడు.

235. మాధవః-

మధుకులమం దుద్భవించినవాడు గాన, 'మాధవః'
యనుచు పర మేశ్వరుడు ధ్యానవ్యు డగుచున్నాడు.

236. భక్తవత్సలః

భక్తులయొక్క స్నేహము కలవాడు గాన 'భక్తవత్సలః'
యను నామము పర మేశ్వరుని యందు అన్వర్థము.

శ్లో॥ "సునర్ణవర్ణో హేమాంగో వరాంగ శ్చంద్రాంగదీ ।

వీరహా విషమ శూన్యో ధృతాశీ గచ్ఛత శ్చ ॥ ౯౨

శంకరా. :- సునర్ణవర్ణః వర్ణోఽప్యేతి. సునర్ణవర్ణః. 'యద పశ్యో
వశ్యతే రుక్మవర్ణమ్' ఇతి శ్రుతేః. హేమేవాంగం వపు రప్యేతి.

హేమాంగః. 'య ఏషోఽస్త రాదిత్యే హిరణ్మయః పురుషః. ఇతి శ్రుతేః. వరాణి శోభనాన్యంగావి అస్యేతి. వరాంగః. చన్దనై రాహ్లాదనై రంగదైః కేయూరై ర్ఘృషిత ఇతి. చన్దనాంగదీ, ధర్మత్రాజాయ వీరాన్ అనురముఖ్యాన్ హస్తీతి. వీరహా నమో నాన్య విద్యతే. సర్వవిలక్షణత్వా దితి. విషమః. 'న త్వత్సమోఽస్త్వభ్యధికః కుతోఽన్యః' ఇతి భగవ ద్వచనాత్. సర్వవిశేష రహితత్వాత్ కూన్యపతీ కూన్యః. ధృతా విగళితా ఆశిషః ప్రార్థనా అస్యేతి. ధృతాశీః. న స్వరూపా న్న సామర్థ్యా న్న చ జ్ఞానాదికా ద్గుణాత్. చలనం విద్యతేఽస్యేతి ఆచరిః వాయురూపేణ చలతీతి చలిః.

232. సువర్ణ వర్ణః-

సువర్ణ మువంతి వర్ణము కలవా డగుటచే పరమాత్మ 'సువర్ణ వర్ణః' అను నామముచే అర్చనీయుడు. 'రుక్మవర్ణమ్' అను శ్రుతియు పరమేశ్వరుని సువర్ణ వర్ణత్వమును బోధించు చున్నది.

233. హేమాంగః-

'హిరణ్మయః పురుషః' అను శ్రుతివచనానుసారము పరమేశ్వరుడు హేమము వంటి శరీరము కలవాడు గాన, 'హేమాంగః' యను నామముచే స్తవనీయుడగుచున్నాడు.

234. వరాంగః-

శోభనములగు అవయవములు గలవాడు గాన పరమాత్మ 'వరాంగః' యని సంకీర్తింప బడుచున్నాడు.

235. చన్దనాంగదీ-

చందనములైన (ఆహ్లాదనములైన) అంగదము (కేయూ

రమ్యులచేతి అలంకృతు డగుటవలన పరమాత్మ 'చంద్రనాంగదీ' యను నామముతో విరాజిల్లుచుండును.

280. వీరహః-

ధర్మరక్షణార్థము వీరులగు అసురలను ముఖ్యులను హింసించువాడు గాన పరమాత్మ యందు 'వీరహః' యను నామము అన్వర్థము.

281. విషమః-

'న త్వత్సమోఽస్తి' అను భగవద్గీతావచనానుసారము, సర్వవిలక్షణు డగుటచే, తనకు సమానుడు లేనట్టివాడు గావున, పరమేశ్వరుడు 'విషమ' శబ్దవ్యపదేశ్యు డగుచున్నాడు.

283. శూన్యః-

సర్వవిశేష రహితు డగుటచే పరమాత్మ శూన్యము వంటివాడు గాన, 'శూన్య' శబ్దసంజ్ఞిత డగుచున్నాడు.

284. ఘృతాశీః-

విగళితము లయిన ప్రార్థనలు గలవా డగుటచేత 'ఘృతాశీః' యను నామముచే పరమాత్మ ధ్యాతవ్యుడు.

285. అచలః-

స్వరూపమునుండి, సామర్థ్యమునుండి, జ్ఞానాది గుణ మునుండి చూసము లేనట్టివాడు గాన, పరమాత్మ 'అచల' శబ్దవాచ్యు డగుచున్నాడు.

281. చలః-

వాయురూపమున, చలనము కలవాడు గాన, భగవానుడు
'చల' శబ్దముచే అభిహితృ డగుచున్నాడు.

శ్లో॥ అమానీ మానదో మాన్యో లోకస్వామీ త్రిలోకదృక్ ।
సుమేధా మేధజో ధన్యః సత్యమేధా ధరాధరః ॥ ౯౩

శం. టా. :- అనాత్మవస్తువు ఆత్మాభిమానో నాన్త్యన్య స్వచ్ఛసంవేదనా
దృతే రితి. అమానీ. స్వమానుమానర్వేషా మనాత్మసు ఆత్మాభిమానం
దదాతి. భక్తానాం సత్కారం మానం దదాతీతి. తత్త్వచిదా మనాత్మసు
ఆత్మాభిమానం ఖండయతీతి చా. మానదః. సర్వై ర్మాననీయః పూజనీయః
సర్వేశ్వరత్వా దితి. మాన్యః. చక్షుర్జ్ఞానాం శోకానా మీశ్వరత్వాత్. లోక
స్వామీ. త్రీన్ లోకాన్ వారయతీతి త్రిలోకదృక్. శోభా మేధా
ప్రజ్ఞాఽస్యేతి సుమేధా. 'చిత్కమసిచ్ ప్రజామేధయోః' ఇతి సమా
సాన్తోఽసిచ్. మేధేఽధ్వరే జాయతీ ఇతి. మేధజః. కృతార్థో. ధన్యః. సత్యా
అవికథా మేధా అస్యేతి. సత్యమేధా. అంశై రంశేషైః శేషాద్యై రశేషాం
ధరాం ధరయన్. ధరాధరః.

282. అమానీ-

శుద్ధ జ్ఞానస్వరూప మనటచే అనాత్మవస్తువులందు
ఆత్మాభిమానము లేనివాడు గావున, 'అమానీ' యను నామము
పరమాత్మ యందు సార్థకము.

283. మానదః-

స్వకీయ మాయచేత అనాత్మవస్తువు లం దాత్మాభి
మానము కలిగించువాడు, భక్తులకు సత్కారరూపమైన

మానము కలిగించునాడు, మరియు తత్త్వజ్ఞుల కనాత్మలయందు
ఆత్మాభిగూఢము పోగొట్టువాడు నగుటచేత పరమాత్మ
'మానడః' యను నామముచే కీర్తింపబడుచున్నాడు.

2౪౯. మాన్యః -

సర్వేశ్వరు డగుటచే పరమాత్మ, సర్వులకు మాననీ
యును గాన, 'మాన్యః' యను నామముచే ధ్యాతవ్యు డగు
చున్నాడు.

2౫౦. లోకస్వామీ -

చతుర్దశ భువనములకు ఈశ్వరుడు (ప్రభువు) గాన,
'లోకస్వామీ' యను నామముచే నొప్పారును.

2౫౧. త్రిలోకధృక్ -

లోకత్రియమును ధారణ చేయునాడు గాన 'త్రిలోక
ధృక్' యను నామముచే భజనీయు డగుచున్నాడు.

2౫౨ సుమేధాః -

శోభనమైన మేధ - ప్రజ్ఞ - కలవా డగుటవలన పరమే
శ్వరుడు, 'సుమేధాః' యను నామముచే కీర్తనీయు డగు
చున్నాడు. మేధాశబ్దాంత సమూహమునకు సమాసాంతమైన
'అసిచ్' వచ్చినది.

2౫౩. మేధజః -

మేధ యునందు - అధ్యయనందు - ప్రాదుర్భవించిన

వాడు గాన, పరమాత్మ 'మేధజః' యను నామముచే స్తననీయు డగుచున్నాడు.

౭౫౪. ధన్యః-

కృతార్థుడు గాన, భగవంతుడు 'ధన్య' శబ్దవాచ్యుడు.

౭౫౫ సత్యమేధాః.

అమోఘమైన మేధకలవా డగుటజేసి సరమాత్మ 'సత్యమేధాః' యను నామముచే ధ్యానింపబడుచున్నాడు.

౭౫౬. ధరాధరః-

సంపూర్ణాంశగల శేషాదులచేత ధరాసుధలమును ధరించునట్టివాడు గాన, 'ధరాధరః' యను నామముచే సంస్తవనీయుడు.

శ్లో॥ "తేజో వృషో ద్యుతిధరః సర్వశత్రుభృతాం వరః ।

ప్రగ్రహో నిగ్రహో వ్యగ్రో నైకశృంగో గదాగ్రజః" ॥

శం. భా :- తేజసా మంభసాం సర్వదా ఆవిర్భూతేషు విర్షణాత్.

తేజోవృషః ద్యుతి మంగగతాం కాన్తిం వరయన్. ద్యుతిధరః. సర్వశత్రుభృతాం శ్రేష్ఠః సర్వ శత్రుభృతాం వరః భక్తై రుపహృతం వత్రపుష్పాదికం ప్రగృహ్ణతీతి. ప్రగ్రహః. భావతో విషయాణ్యే ద్దూన్తేన్ద్రియ వాఙ్మనః తత్ప్రసాదేన రక్తి నేవ బహ్నతీతి వా ప్రగ్రహవత్. ప్రగ్రహః. 'రశ్మౌచ' ఇతి పాణిని వచనాత్. ప్రగ్రహశబ్దస్య సామర్థ్యమ్. స్వవశేన సర్వం నిగృహ్ణతీతి నిగ్రహః విగతమగ్ర మన్తో ర్వాశోఽస్యేతి వ్యగ్రః. భక్తానా మభీష్టప్రదానేషు వ్యగ్ర ఇతివా. చతుశ్శృంగో. నైక శృంగః 'చత్వారి శృంగా త్రయ్యోఽస్య పాదా ద్వేశీర్దే సప్తహస్తాసోఽస్య. త్రిధావిధో వృషభో

రోరవీతి మహాదేవో మర్త్యాగ్ం ఆవివేశ' ఇతి మన్త్రవర్ణాత్. విగదేన మన్తేన. అగ్రే జాయత ఇతి. వి శబ్దోపం కృత్వా గదాగ్రజః యద్వా. గదో నామ శ్రీవాసుదేవావరజః. తస్మా దగ్రే జాయత ఇతి | గదాగ్రజః ||

౨౫౭. తేజోవృషః-

తేజసాం - ఉదకములయొక్క; సర్వదా ఆదిత్యరూప వర్షణాత్ - వర్షించువాడు అగుట వలన పరమాత్మ 'తేజో వృషః' అను నామముచే సంకీర్తితు డగుచున్నాడు.

౨౫౮. ద్యుతిధరః-

దేహాగత మగు కాంతిని ధరించిన వాడు గాన పరమేశ్వరుడు 'ద్యుతిధర' శబ్దముచే చెప్పబడు చున్నాడు.

౨౫౯. సర్వశస్త్రభృతాంవరః-

సర్వశస్త్ర ధారులలో శ్రేష్ఠుడు గాన 'సర్వశస్త్ర భృతాంవరః' యను నామము పరమాత్మయందు ప్రసిద్ధము.

౨౬౦. ప్రగ్రహః-

భక్తులు సమర్పించిన పత్రపుష్పాదికమును ఆదరముతో గ్రహించువాడు; విషయారణ్యమునందు ధావనము చేయుచు (పరుగిడుచు) లొంగకుండెడి ఇంద్రియాశ్వములను త్రాడు వంటి తన యనుగ్రహముచే బంధించువాడు మరియు ప్రగ్రహము వంటివాడు నగుటచే పరమాత్మ 'ప్రగ్రహః' యని భజింప బడుచున్నాడు.

౨౬౧. నిగ్రహః-

తనకు వశమగుటచే సర్వమును నిగ్రహించువాడు కాన

భగవంతుడా 'నిగ్రహః' యను నామముచే వ్యపదేశ్యు డగు చున్నాడు.

౭౬౨. వ్యగ్రః-

అగ్ర మనగా అంతము - వినశము. అది లేనట్టి వాడును, మరియు భక్తులకు అభియిష్టప్రదానము చేయుటలో లగ్నమైనవాడు నగుటచేత పరమాత్మ 'వ్యగ్రః' యనుచు ధ్యానింప బడుచున్నాడు.

౭౬౩ నైకశృంగః-

'చత్వారి శృంగా' అను మంత్రవచనాను సారము చతుశ్శృంగములు కలవాడు గాన పరమేశ్వరుడు 'నైకశృంగః' యను నామముచే స్తవనీయు డగుచున్నాడు.

౭౬౪. గదాగ్రజః-

నిగదము (మంత్రము) చేత ముందుండు వాడు కాన పరమాత్మకు 'గదాగ్రజః' యను నామము ప్రసిద్ధము. ఇట 'నిగద' శబ్దమందలి 'సి' లోపింపగా 'గదాగ్రజ' అను రూపము ఏర్పడినది.

శ్లో॥ "చతుర్మూర్తి శ్చతు ర్బాహు శ్చతుర్వ్యూహ శ్చతుర్గతిః ।

చతురాత్మా చతుర్భాన శ్చతుర్వేద విదేశపాత్ ॥ ౯౫

శం. భా :- చతస్రో మూర్తయో విరాట్ - సూత్ర - ఆవ్యాకృత-తురీ యోత్మానో ౭ స్యేతి చతుర్మూర్తిః. పితా-రక్తా-పితా-కృష్ణాచేతి. చతస్రో మూర్తయో ౭ స్యేతివా, చత్వరో బాహవో ౭ స్యేతి చతుర్బాహుః ఇతి నామ, వాసుదేవే రూఢమ్ 'శరీరపురుష శ్చనః పురుషో వేదపురుషో మహా

పురుషః' ఇతి బహ్వచోపనిషదుక్తా శ్చత్వారః. పురుషా వ్యూహో అస్యేతి. చతుర్వ్యూహః. అశ్రమాణాం వర్ణానాం చతుర్ణాం యథోక్త కారిణాం గణిః. చతుర్గణిః. రాగస్వేషాది రహితత్వాత్ చతుర అత్మా మనోఽస్యేతి. సునో-బుద్ధి - అహంకార - చిత్తాఖ్య - అన్తఃకరణ చతుష్టయాత్మకత్వాద్వా చతురాత్మా ధర్మార్థ కామమోక్షాఖ్య పురుషార్థ చతుష్టయం భవత్యుత్పద్యతే అస్మా దితి చతుర్భువః. యథాప ద్వేతి చతుర్నాం వేదానా మర్థవితి చతు ర్వేదవిత్. ఏకః పాదోఽస్యేతి ఏకపాత్ 'పాదోఽస్య' విశ్వా భూతాని' ఇతి శ్రుతేః. 'విష్టభ్యాహ మిదం కృత్వ మేకామ్యేన స్థితో జాత' ఇతి భగవ ద్వచనాచ్చ ॥

౭౬౫. చతుర్మూర్తిః-

విరాట్, సూత్ర, అవ్యాక్రతు, తురీయూత్మ, రూపము లగు నాలుగు మూర్తులు కలవాడు మరియు తెలుపు, ఎఱుపు, పసుపు, నలుపు రంగులు కల నాలుగుమూర్తులు కలవాడు నగుటచే పరమూర్తి 'చతుర్మూర్తి' యని. ధ్యానింప బడు చున్నాడు.

౭౬౬. చతుర్బాహుః-

నాలుగు బాహువులు కలవాడు కాన భగవంతుడు 'చతుర్బాహు' శబ్దముచే కీర్తింప బడుచున్నాడు ఈ నామము వాసుదేవుని యందు రూఢము.

౭౬౭. చతుర్వ్యూహః-

బహ్వచో పరిషత్తులో చెప్పబడిన రీతిగా శరీర పురుష - ఛందః పురుష - వేదపురుష - మహాపురుష - భేద

మున నలుగురు పురుషులు పూహములుగా కలవాడు గాన పరమాత్మ 'చతుర్వ్యూహః' యను నామముచే స్తోత్రవృద్ధగుచున్నాడు.

215. చతుర్గతిః-

యథోక్తముగ ప్రవర్తించు చతురాశ్రమములకు, 'చతుర్వర్ణములకు గతి యైన వాడు గాన పరమాత్మ 'చతుర్గతిః' యను నామముచే అర్చనీయు డగుచున్నాడు.

216. చతురాత్మా -

రాగద్వేషాది రహితమగుటచే చతురమైన మనస్సు కలవాడు మరియు, మనస్సు, బుద్ధి, అహంకారము, చిత్తము అను అంతఃకరణ చతుష్టయాత్మకుడు నగుటచే పరమేశ్వరుడు 'చతురాత్మా' యని భక్తులచే సమర్చితు డగుచున్నాడు.

220. చతుర్భావః-

ధర్మార్థ కామమోక్ష రూపమైన పురుషార్థ చతుష్టయము యొక్క ఉత్పత్తికి హేతువైనవాడు కాన భగవానుడు 'చతుర్భావః' యని కీర్తింపబడుచున్నాడు.

221. చతుర్వేదవిత్ -

నాలుగు వేదములయొక్క అర్థమును యథావత్ గా తెలిసిన వాడు గాన 'చతుర్వేదవిత్' అను సంజ్ఞ పరమాత్మ యందు అన్వర్థము.

222. ఏకపాత్ -

'పాదోఽస్య విశ్వాభూతాని' అను శ్రుతి చెప్పిన రీతి

గను 'విష్ణుబ్యాహ మిదమ్ కృత్స్న మేకామ్యే న స్థితో జగత్',
అను భగవద్వచనాను సారము ఏకపాదము కలవాడు. సమస్త
జగత్తు ఏకపాదమై యొప్పు వాడు నగుటచే పరమాత్మ 'ఏక
పాత్' శబ్దముచే ప్రస్తుతంబు బడుచున్నాడు.

శ్లో॥ "సమానర్తో నివృత్తాత్మా దుర్జయో ముతి క్రమః ।

దుర్లభో దుర్గమో దుర్గో దురాహసో దురాహః" ॥ ౧౬

శం భా :- సంసార చక్రస్య సవ్యగావర్తక ఇతి, సమానర్తః, సర్వత్ర
వర్తమానత్వా న్న నివృత్త ఆత్మా కుతోపేతి, అనివృత్తాత్మా, నివృత్త
ఆత్మా వనో, ప్రదేభ్యోఽస్యేతివా, నివృత్తాత్మా జేతుం నశక్యత ఇతి,
దుర్జయః భయహేతుత్వా దస్యాఽఽజ్ఞాం సూర్యాదయో నాతిక్రామన్తితి,
దురతిక్రమః.

శ్లో॥ 'భయా దస్యాఽగ్ని నైపతి భయాత్తపతి సూర్యః ।

భయాఽన్ద్రీశ్చ వాయశ్చ మృత్యుర్దావతి పంచమః' ॥

ఇతి మన్త్రవర్ణాత్.

మహద్భయం వజ్ర ముద్యతమ్' ఇతి చ దుర్లభయా భక్త్యా లభ్యత్వాత్.
దుర్లభః.

శ్లో॥ 'జన్మాన్తర సహస్రేషు తపో జ్ఞాన సమాధిభిః ।

నరాణాం క్షీణ పాపానాం కృష్ణే భక్తిః ప్రజాయతే' ॥

ఇతి వ్యాస వచనాత్.

'భక్త్యా లభ్య స్వనన్యయా' ఇతి భగవద్వచనాచ్చ, దుఃఖేన గమ్యతే
జ్ఞాయత ఇతి, దుర్గమః, అన్తరాయ ప్రతిహతైః దుఃఖా దవాప్యతే ఇతి,
దుర్గః దుఃఖేనఽఽవాప్యతే చిత్తే యోగిభి స్సమాధా వితి, దురావాసః,
దురాడితో దానసవాదయః తాన్ హన్తితి, దురారిహ ॥

223. సమావర్తః-

సంసార చక్రమును చక్కగా ఆనర్తింప జేయువాడగుట వలన పరమేశ్వరుడు 'సమావర్తః' యను నామముచే విరాజిల్లుచున్నాడు.

224. అనివృత్తాత్మా (నివృత్తాత్మా) -

సర్వత్ర వ్యాపించి యున్నవాడగుటచే ఏ ప్రదేశము నుండియు నివర్తింపబడని స్వరూపముతో నొప్పువాడు గాన పరమాత్మ 'అనివృత్తాత్మా' యనుచు ధ్యాతవ్యుడగుచున్నాడు. మరియు 'నివృత్తాత్మా' యని పదచ్ఛేదము చేసినచో - విషయములనుండి నివృత్తమైన మనస్సు కలవాడు' యని యర్థము చెప్పికొన నగును.

225. దుర్జయః-

జయింప శక్యము కానట్టివాడు పరమేశ్వరుడు 'దుర్జయ' శబ్ద వాచ్యుడు.

226. దురతిక్రమః-

'భయా దస్యాగ్ని స్తపతి భయా త్తపతి సూర్యః...' ఇత్యాది శ్రుతులలో చెప్పిన రీతిగా అగ్ని, సూర్య, ఇంద్ర వాయు, మృత్యు ప్రభు'తులు భయముచే ఎవరి ఆజ్ఞను అతిక్రమింప జాలరో, ఆ పరమాత్మ 'దురతిక్రమః' యను నామముచే స్తోతవ్యుడగుచున్నాడు.

227. దుర్లభః-

'జన్మాంతర సహస్రములలో తపో, జ్ఞాన, సమాధుల

చేత క్షీణించిన పాపముగల నరులకు శ్రీకృష్ణుని యందు భక్తి ప్రభవించును.' యను వ్యాసవచనమును బట్టియు అనన్య భక్తిచేత లభ్యుడను' అను భగవద్వచనము ననుసరించియు దుర్లభమైన భక్తిచే లభ్యమగు వాడు కాన పరమేశ్వరుడు 'దుర్లభః' యను నామముచే స్తవనీయు డగుచున్నాడు.

22౮. దుర్గమః-

కష్టముచేత తెలియబడు వాడు గాన భగవంతుడు 'దుర్గమ' శబ్దవాచ్యుడు.

22౯. దుర్గః-

విఘ్నములచేత ప్రతిహతులగు వారిచే కష్టముమీద పొందబడువాడు గాన పరమేశ్వరుడు 'దుర్గః' యని చెప్పబడు చున్నాడు.

2౩౦ దురావాసః-

సమాధిలో యోగులచేత చిత్తమందు కష్టముమీద వశింపజేయబడు వాడు గాన పరమాత్మ 'దురావాసః' యనుచు సంస్తుతింప బడుచున్నాడు.

2౩౧. దురారిహః-

దురారులగు దానవాదులను హింసించు వాడు గాన పరమాత్మ 'దురారిహః' యను నామముచే ధ్యానము చేయ బడుచున్నాడు.

శ్లో॥ “శుభాంగో లోకసారంగః సుతన్తు స్తన్తు వర్ధనః ।

ఇంద్రకర్మా మహాకర్మా కృతకర్మా కృతాగమః” ॥ ౯౨

శం. బా :- శోభనై రంగైః ధ్యేయత్వాత్. శుభాంగః. లోకానాం సారం సారంగవత్ భృంగవత్ గృహ్లాతీతి, లోకసారంగః. ‘ప్రజాపతి ర్లోకా నభ్యుపాసత్’ ఇతిశ్రుతేః. లోకసారః ప్రణవః. తేన ప్రతిపత్త్యై ఇతివా పృషోదరాది త్వా త్పాదుత్వమ్. శోభనః జిహ్వః విస్తీర్ణః ప్రసాదోఽస్యేతి’ సుతన్తుః. తమేవ తన్తుం వర్ధయతి. చేదయతీతివా. తన్తువర్ధనః. ఇంద్రస్య కర్మేవ కర్మ అస్యేతి ఇంద్రకర్మా. ఐశ్వర్య కర్మే త్యర్థః. మహాన్తి వియదాదీని భూతాని కర్మాణి - కార్యాణ్యస్యేతి, మహాకర్మా. కృతమేవ సర్వం. కృతార్థత్వాత్. నకీర్తవ్యం కించి దపి కర్మ. అస్య విద్యతే ఇతి. కృతకర్మా. ధర్మాత్మకం కర్మకృత వా నితి వా. కృతో వేదాత్మక ఆగమో యేనేతి. కృతాగమః. ‘అస్య మహతో భూతస్య విశ్వస్య త మేతత్ యదృగ్వేదః’ ఇత్యాది శ్రుతేః.

౨౦౨. శుభాంగః-

శోభనములైన అంగములతో ధ్యేయమగు స్వరూపము కలవాడు కాన పరమేశ్వరుడు ‘శుభాంగః’ యను నామముచే ధ్యాతవ్యు డగుచున్నాడు.

౨౦౩. లోకసారంగః-

లోకముల సారమును, సారంగము - భృంగము - వలె గ్రహించువాడు గాన, పరమాత్మ ‘లోకసారంగః’ యను నామముచే స్తోతవ్యు డగుచున్నాడు. ‘ప్రజాపతి ర్లోకా నభ్యుపాసత్’ అను శ్రుతిసచనము పై విషయమునే చెప్పుచున్నది.

మరియు, లోకసారము, ప్రణవము; దానిచే తెలిసికొన బడు
వాడు గాన, 'లోకసారంగః' యని పరమాత్మ చెప్పబడు
చున్నాడు. పృథోనరాదులాడు సతితమగుటచే దీని సాధు
త్వము ఉపపన్నము.

208. సుతన్తుః-

శోభనమయిన |విస్తీర్ణ ప్రపంచము గలవాడు కాన
భగవానుడు 'సుతన్తు' శబ్ద వ్యపదేశ్యు డగుచున్నాడు.

209. తన్తువర్ధనః-

అవిస్తీర్ణ మగు ప్రపంచరూప తన్తువునే వృద్ధి పొందించు
వాడు, భేదింప జేయువాడు నగుటచే 'తన్తువర్ధనః' యను
నామముచే పరమేశ్వరుడు సంకీర్తనీయుడు.

210. ఇన్ద్రకర్మా -

ఇంద్రుని కర్మవంటి కర్మ-విశ్వరూపమైన కర్మ కలవాడు
గాన పరమాత్మ 'ఇన్ద్రకర్మా' యను నామమున బరగును.

211. మహాకర్మా -

అకాశాది మహాభూతములు కార్యములయి విలసిల్లును
గాన, పరమాత్మ 'మహాకర్మా' యను నామముచే భజనీయు
డగుచున్నాడు.

212. కృతకర్మా-

కృతార్థు డగుటచేత సర్వము కృతమేగాని, కర్తవ్య
మేమియు లేనివాడు; ధర్మరూపమైన కర్మను చేసినట్టి వాడు

నగుటచే పరమేశ్వరుడు 'కృతకర్మా' యను నామముచే విరాజిల్లును.

2౦౯. కృతాగమః -

'అస్య మహతో భూతస్య' - అను శ్రుతివచనము ననుసరించి నిశ్చ్యసితన్యాయమున ఆవిష్కృతముగు వేదాత్మక - ఆగమము కలవాడు గాన, 'కృతాగమః' యను నామముచే పరమాత్మ ధ్యాతవ్యుడు.

శ్లో॥ ఉద్భవ స్సుందర స్సుందో రత్ననాభ స్సులోచనః ।

అర్కో వాజసన శృంగీ జయంత సర్వవిజయీ ॥ ౯౦

శం. భా. :- ఉత్కృష్టం భవం, జన్మ, స్వేచ్ఛయా భజతీతి, ఉద్గత మవగతం జన్మాఽస్య సర్వకారణత్వా దితి వా, ఉద్భవః, విశ్వాతిశాయ సౌభాగ్యశాలిత్వాత్, సుందరః సుష్టు ఉనత్తీతి, సుందః, 'ఉస్త్వీకేవనే' ఇతి రాతోః పదాద్యచే, అర్ద్రీభావస్య చ చరః, కరుణా కర ఇత్యర్థః, పృథో దరాదిత్వాత్ పరరూపత్వమ్, రత్నశబ్దేన శోభాఽఽత్యతే, రత్నవత్, సుందరా నాభి రస్యేతి, రత్ననాభః, శోభనం లోచనం నయనం జ్ఞానం వాఽస్యేతి, సులోచనః, బ్రహ్మదిభిః పూజ్యతమైరపి అర్చవీయత్వాత్, అర్కః, వాజ మన్నమర్ధినాం సనోతి దదాతీతి, వాజసనః, ప్రయాభపి శృంగవ న్మత్య విశేష రూపః, శృంగీ, మత్తర్థీ యోఽతిశాయనే ఇవి ప్రత్యయః, అరీన్ అతిశయేన జయతి, జయహేతుర్వా, జయంతః సర్వవిషయం జ్ఞాన మస్యేతి, సర్వవిత్, ఆభ్యంతరాన్ రాశాదీన్, బాహ్యన్ పారశ్యాజ్ఞే దీ౯శ్చ దుర్జయాన్ జేతుం శీలమస్యేతి, జయీ తచ్ఛీలాధికారే, 'జిర్మక్షి' ఇత్యాది పాణినీయ వచనాత్ ఇవి ప్రత్యయః సర్వవిద్యాసౌ జయిచేతి సర్వవిజయీ, ఇతి ఏకం నామ.

౭౯౦. ఉద్భవః-

స్వేచ్ఛానుసారము ఉత్కృష్టమైన జన్మను పరిగ్రహించు వాడగుటచేతను, సర్వకారణుడగుటచేత ఉద్భవమైన - అపగతమైన - జన్మ కలవాడగుటచేతను పరమాత్మ 'ఉద్భవః' యను నామమున బరగును.

౭౯౧. సుందరః-

విశ్వాతిశాయి యగు సౌభాగ్యముతో నొచ్చారు వాడు గాన, పరమేశ్వరుడు 'సుందరః' యను నామముచే నంకిర్చి తుడగు చున్నాడు.

౭౯౨. సుందః-

'ఉద్భిక్తేదనే' అని 'ఉన్ద' శబ్దమునకు ఆర్ద్రభావము అర్థము. 'సుస్థు ఉన్దతి' అను నిర్థములో 'సచాన్యచ్' పృషోద రాదిత్వమును జిట్టి పరరూపము చేయగా 'సుందః' యను రూపము సిద్ధించును. 'సుందః' అనగా కరుణామయు డని యర్థము.

౭౯౩. రత్ననాభః-

ఇట, 'రత్న' శబ్దము శోభాపరకముగ గుర్తింపనగును. రత్నము నలె సుందరమైన నాభి కలవాడు గాన, పరమాత్మ 'రత్ననాభః' యనుచు ధ్యేయవస్తు వగుచున్నాడు.

౭౯౪. సులోచనః-

శోభనమైన లోచనము - నయనము లేక జ్ఞానము

కలవా డగుటచే పరమేశ్వ తవియందు 'సుఖోపనః' యను నామము ప్రసిద్ధము.

౨౯౫. అర్కః-

పూజ్యతము లయిన బ్రహ్మాదులచేత అర్చనీయుడు గాన, పరమాత్మ 'అర్కః' యను నామముచే భక్తులకు భజనీయుడు.

౨౯౬. వాజసనః-

వాజమ్ = అన్నమును (అర్థించు వారలకు) సనోతి = ఇచ్చువాడు, గాన భగవానుడు 'వాజసనః' యను నామముచే స్తవనీయు డగుచున్నాడు.

౨౯౭ శృంగీ-

ప్రలయాంభోనిధియందు శృంగధారి యగు మత్స్య విశేషస్వరూపము గలవాడు కాన, పరమాత్మకు 'శృంగీ' యను నామము ప్రసిద్ధము.

౨౯౮. జయంతః-

అధికముగ శత్రువులను జయించువాడు జయహేతువు నయిన వాడు నగుటచే పరమేశ్వరుడు 'జయంత' శబ్ద వ్యప దేశ్యు డగుచున్నాడు.

౨౯౯. సర్వవిజ్ఞయీ -

సర్వవిత్ = సర్వవిషయక జ్ఞానము కలవాడు, జయీ = దుర్జయములు ఆభ్యంతర శత్రువులు నగు రాగాదులను, బాహ్య

శత్రువులయిన హింశ్యాత్మాదులను జయించు నట్టి శీలము గలవాడును గాన, పరిమాత్మ 'సర్వవిజ్ఞయీ' యను నామముచే ధ్యాతవ్యుడగుచున్నాడు. 'సర్వవిజ్ఞానౌ జయీ చ = సర్వవిజ్ఞయీ' - యని ఏకనామము.

శ్లో॥ "సువర్ణ బిన్దు రక్షోభ్య స్సర్వవాగీ శ్వరేశ్వరః ।

మహాహ్రదో మహాగర్తో మహాభూతో మహావిధిః" ॥

శం. భా. :- బిన్దువోఽపయః : సువర్ణ సదృశా అస్యేతి, సువర్ణబిన్దుః. 'ఆప్రణఖాత్ సర్వవీవ సువర్ణః' ఇతి శ్రుతేః. శోభనో వర్ణోఽక్షరం. బిన్దుశ్చ, యస్మిన్ మన్తే. తస్మిన్ప్రతిష్ఠావా. సువర్ణబిన్దుః. ఇతి నామ్న మష్టమం శతం వివృతమ్ ॥

రాగర్శోషాదిభిః శబ్దా ది విషయైశ్చ త్రిదశారిభి శ్చ నక్షోభ్యత ఇతి. అక్షోభ్యః, సర్వేషాం వాగీశ్వరాణాం బ్రహ్మాదీనా మపీశ్వరః. సర్వవాగీశ్వరేశ్వరః. అవగాహ్య తదా నందం విశ్రమ్య సుఖమాసతే యోగిన ఇతి. మహాహ్రద ఇస, మహాహ్రదః. గర్తవ దన్య మాయా మహతీ దురత్యయేతి, మహాగర్తః 'మమ మాయా దురత్యయా' ఇతి భగవద్వచనాత్. యద్వా, గర్తశబ్దో రథరాయో నైతై సుక్తః తస్మాత్, మహారథో మహాగర్తః. మహారథత్వ మన్య ప్రసిద్ధం భారతాదిషు కాండ్రయా నవ చ్ఛిన్న స్వరూపత్వాత్. మహాభూతః. సర్వభూతాని. అస్మిన్నిధీమన్తే ఇతి విధిః. వహంశ్చాసౌ బిభిక్షేతి మహావిధిః.

౧౦౦. సువర్ణబిన్దుః-

'ఆప్రణఖాత్సర్వ వీవ సువర్ణః' అను శ్రుతి నచనానుసారము సువర్ణ సదృశములయిన యనయనములు గలవాడు; శోభనమైన వర్ణము (అక్షరము) బిందువును కలిగిన

మన్త్ర స్వరూపుడు నగుటచేత భగవానుడు 'సువర్ణ బిన్దుః' యను నామముచే ప్రసిద్ధుడు.

ఇంతవరకు, నామములలో అష్టమ శతము వివరింప బడినది.

౮౦౧. అక్షోభ్యః-

రాగ ద్వేషాదులచేతను, శబ్దాని విషయముల చేతను, దేవ శత్రువులచేతను ఎట్టి క్షోభము లేనట్టివాడు గాన, పరమేశ్వరుడు 'అక్షోభ్యః' యనుచు సంకీర్తనీయు డగుచున్నాడు.

౮౦౨. సర్వవ్యాగీశ్వరేశ్వరః-

సమస్త వ్యాగీశ్వరులైన బ్రహ్మాదులకు సైతము ఈశ్వరు డగుటచేసి పరమాత్మ "సర్వవ్యాగీశ్వరేశ్వరః" యను నామ ముతో విరాజిల్లు చుండును.

౮౦౩. మహాహ్రదః-

యోగులు ఆ యానందస్వరూపమున మునిగి విశ్రాంతిలో సుఖముగా నుండుడు గాన యా పరమేశ్వరుడు మహా హ్రదమువంటి వాడగుటచే 'మహాహ్రదః' యను నామమున బరగును.

౮౦౪. మహాగర్తః-

గర్తము నలె దుష్కరమైన మహామాయ కలవాడు గాన పరమాత్మ 'మహాగర్త' శబ్దముచే చెప్పబడుచున్నాడు. 'మమమాయా దురత్యయా' యను భగవద్వచనము పరమే

శ్వరుని యొక్క దుస్తరమైన మహానూయాలక్షణమును ద్యోతనము చేయుచున్నది. ఇంతే కాదు. నైఋక్తులచే 'గర్త' శబ్దము రథపర్యాయముగా చెప్పబడినది. అందుచే మహాగర్తుడనగా 'మహారథుడు' అని యర్థము. భగవంతుని యొక్క మహారథత్వము భారతాదులందు ప్రసిద్ధము.

౮౦౫. మహాభూతః-

కాలత్రయము చేత సరిచ్ఛిన్నముకాని స్వరూపము కలవాడు గాన పరమేశ్వరుడు 'మహాభూతః' యనుచు స్తవనీయు డగుచున్నాడు.

౮౦౬. మహానిధిః-

సర్వభూతములు తనయందు నిహితములగుటచే నిధి యనబడును. అదియు మహానిధి యగుటచేసి పరమాత్మ 'మహానిధిః' యను సార్థక నామముతో విలసిల్లుచుండును.

శ్లో॥ కుముదః కున్దరః కున్దః పర్జన్యః పాననోఽనిలః

అమృతాశోఽమృతవపు స్సర్వజ్ఞ స్సర్వతోముఖః॥ ౧౦౦

శం. భా. :- కుం. ధరణిం భారావతరణం కుర్వన్ మోదయతీతి. కుముదః. ముదిరత్ర ఆంతర్భావి తణిజర్థః. కున్దపుష్పకుల్యాపి కుద్ధాని ఫలాని రాతి, దదాతి, లాతి ఆదత్తే. ఇతివా. కున్దరః. రలయోః వృత్త్యేకత్వ స్మరణాత్. 'కుందరాం దారయామాస హిరణ్యాక్ష జిహూంసయావారాహం రూప మాస్థాయా' ఇతివా. కున్దరః, కున్దోపమ సుందరాంగత్వాత్ స్వచ్ఛ తయా స్పటిక విర్మలః. కున్దః. కుం పృథ్వీం. కశ్యపాయాఽదాదితి వా. కున్దః.

శ్లో॥ 'సర్వపాప క్షయార్థం వాజిమేధేన చేష్టతాన్ ।
తస్మిన్ యజ్ఞే సుహవానే దక్షిణాం భృగునందనః,
మారీచాయ యదౌ ప్రీతః కశ్యపాయ వసున్ధరామ్' ॥

ఇతి హరివంశే.

కుం పృథ్వీం దృతిఖండయతీతి వా. కున్దః, కుశజ్వేన సృథ్వీశ్వరా
లక్ష్యస్తే.

శ్లో॥ 'విః క్షత్రియాం యశ్చ చకార మేదిన్
మనేకశో జాహు వనం తథాఽచ్చినత్ ।
యః కార్తవీర్యస్య సభార్గవోత్తమో
మామాస్తు మాంగల్య వివృద్ధయే హరిః' ॥ ఇతి విష్ణుధర్మే.

పర్జన్యవత్ ఆద్యాత్మికాది తాపత్రయం శమయతి. సర్వాన్ కామా నభి
వర్షతీతివా. పర్జన్యః స్మృతి మాత్రేణ పునాతీతి. పావనః. ఇతి ప్రేరణం
కరోతీతి ఇలః. తద్రహితత్వాత్. అనిలః. ఇతి స్వపితి ఇత్యజ్ఞ ఇలః.
తద్విపరీతోః త్యక్తబుద్ధ స్వరూపత్వా దితివా. అథవా నిత్యే ర్గహనార్థాత్
కప్రత్యయాస్తాత్ రూపమ్. అగహనః అనిలః. భక్తేభ్య స్సులభ ఇతి
స్వాత్మా మృత మశ్నాతీతి ఆమృతాశః మథిత మమృతం సురాన్ పాయ
యిత్వా స్వయం చాశ్నాతీతివా. ఆమృతాశః. ఆమృతా-అనశ్వర ఫలత్వా.
దాశావాంఛా అస్యేతి వా. మృశః మరణం తద్రహితం వపు రస్యేతి
ఆమృతవపుః. సర్వం జానాతీతి. సర్వజ్ఞః 'య సర్వజ్ఞ సర్వవిత్' ఇతి
శ్రుతేః సర్వతోఽక్షి శిరోముఖమ్' ఇతి భగవద్వచనాత్. సర్వతోముఖః,

౮౦౭. కుముదః-

'కు' యనగా భూమి. తద్భారావతరణము జేయుచు

సంతోషింప చేయువాడు (మోదయతి) గాన భగవానుడు 'కుముదః' యని సంకీర్తింప బడుచున్నాడు.

౮౦౮. కున్దరః-

'కున్ద' అనగా కుంద పుష్పములవంటి శుద్ధములైన ఫలములను 'రాతి' యనగా ఇచ్చువాడు గాన 'కున్దరః' యని చెప్పబడును. మరియు 'రలయోరభేదః' అను న్యాయము ననుసరించి కున్దము వంటి ఫలములను 'లాతి' - స్వీకరించువాడు అనియు చెప్పిఁకొనసగును.

మరియు 'హిరణ్యాక్షవధ నిమిత్తమై వారాహరూపమును ధరించి పరమాత్మ భూమిని పెల్లగించెను.' అను వచనము ననుసరించి కూడ కున్దరః యను నామము ప్రసిద్ధము. ఇంతేకాదు, కుందముతో సమానమగు సుందరమైన శరీరము కలవాడు గాన స్వచ్ఛతచే స్ఫటికము వంటివాడు.

౮౦౯. కున్దః-

కుం, దదాతీతి - కున్దః. అనగా భూమి నిచ్చినవాడు. 'సర్వసాప విశుద్ధ్యర్థమ్ వాజిమేధేన చేష్టవాన్' అను హరివంశ శ్లోకమున 'భృగువందను డగు పరశురాముడు అశ్వమేధము చేసి అందు దక్షిణగా కశ్యపునకు భూమిని అర్పించెను' అని తెలియచేసెను.

కుం, ద్యతి - ఖండయతి అనగా పృథ్వీశ్వరులను ఖండించినవాడు అని యర్థము. ఇట 'కు' శబ్దము పృథ్వీశ్వర పర్యాయము. 'నిహి క్షత్రియాం యశ్చచకార' అని విష్ణు

ధర్మనచనము 'భార్గవరాముడు అనేక పర్యాయములు భూమిని జయించి కార్తవీర్యార్జునుని బాహువనమును ఛేదించెను.' అని చెప్పుచు పరమాత్మ పృథ్వీశ్వరులను ఖండించి నట్లు వర్ణించెను. కాన 'కుస్తరః' యను నామము పరమేశ్వరుని యందు సర్వదా యన్వర్థము.

౬౦౦. పర్జన్యః-

పర్జన్యసి వలె ఆధ్యాత్మికాది తాపత్రయమును క్షమింప చేయువాడు మరియు సర్వకామములను ఆభివర్షించువాడు నగుటచే పరమేశ్వరుడు 'పర్జన్యః' యను నామముచే భజనీయు డగుచున్నాడు.

౬౦౧. పాపనః-

స్మరణమాత్రమున పవిత్రీకరించు వాడు గాన పరమాత్మ 'పాపన' శబ్ద వాచ్యుడు.

౬౦౨. అనిలః-

'ఇలః' అనగా ప్రేరణ చేయువాడు తద్రహితుడు అనిలుడు.

ఇలతి-స్వపితి అనగా నిద్రించువాడు - అజ్ఞుడు 'ఇలః' అనబడును. నిత్యప్రబుద్ధ స్వరూపుడగుటచే పరమాత్మ 'ఇల' విలక్షణమైన వాడు గాన 'అనిల' శబ్ద వాచ్యుడు.

మరియు గహనార్థకమగు 'నిల' ధాతువు గలదు. దానికి ప్రత్యయము చేర్చిన 'నిలః' యగును. 'నిలః' యనగా

గహనమైన వాడు. గహనము కానట్టివాడు అనిలుడు. అనగా పరమాత్మ భక్తసులభుడు.

౮౧౩. అమృతాశః-

స్వాత్మామృతము ననుభవించువాడు; మధితమైన అమృతమును దేవతలచే స్వీకరింప చేయుటయే కాక తానును స్వీకరించినట్టి వాడు మరియు శాశ్వతఫలము కలనగుటచేత అమృతమైన వాంఛ (అమృతా-ఆశా) కలవాడు నగుటచే భగవానుడు 'అమృతాశః' యను నామముచే నొప్పారును.

౮౧౪. అమృతవపుః-

మరణ రహితమైన శరీరము కలవాడు గాన పరమాత్మ 'అమృతవపుః' యని చెప్పబడుచున్నాడు.

౮౧౫. సర్వజ్ఞః-

'య సర్వజ్ఞ సర్వవిత్' అను శ్రుతి వచనానుసారము సర్వము తెలిసినవాడు గాన శ్రీహరి 'సర్వజ్ఞః' యను నామముచే విలసిల్లుచుండును.

౮౧౬. సర్వతోముఖః -

'సర్వతోఽక్షి శిరోగ్రీవమ్' అను భగవద్వచనానుసారము శ్రీవిష్ణువు సర్వతో ముఖుడు గాన 'సర్వతోముఖః' యను నామముచే స్తవనీయుడు.

శ్లో॥ సులభ స్సువ్రత సిద్ధ శ్శత్రుజి చ్చత్రుతాపనః ।

న్యగ్రోధో దుంబరోఽశ్వత్థ శ్చాచారాన్ధ్రః పూననః ॥

శం. భా. :- పత్రపుష్పఫలాదిభిః భక్తిమాత్ర సమర్పితై స్సుఖేన
అభ్యత ఇతి. సులభః.

శ్లో॥ 'పత్రేషు పుష్పేషు ఫలేషు తోయే

ష్వక్రీత అభ్యేషు సదైవ సత్సు ।

భక్త్యైక అభ్యే పురుషే పురాణే

ముక్త్యై కథం న క్రియతే ప్రయత్నః ॥ ఇతి మహాభారతే.

శోభనం వ్రతయతి భుజై, భోజనాన్నివర్తతే. ఇతివా. సువ్రతః.
అపన్యాదీన సిద్ధిత్వాత్. సిద్ధః. సురశ్రతప ఏవాఽస్య శత్రవః. తాన్
జయతీతి. శత్రుజిత్. సురశత్రుజాం తాసనః. శత్రుతాపనః. వ్యక్ అర్వాక్
రోహతి సర్వేషా ముపరివర్తతే ఇతి. న్యగ్రోధః. వృషోదరాదిత్వాత్
హతారస్య ధకారా దేశః. సర్వాణి భూతాని సంస్కృత్య విజమాయాం
వృణోతి. విరుణద్దీతి వా అంబరా దుద్గతః కారణత్వే నేతి. ఉదుంబరః.
వృషోదరాదిత్వా దేవ ఉకారాదేశః. యద్వా. ఉదుంబర ముహూర్త్యం. తేన
తదాత్మనా విశ్వం పోషయన్ ఉదుంబరః. 'ఊర్వా అన్నాద్య ముదుం
బరమ్' ఇతి శ్రుతేః. 'న్యగ్రోధోదుంబర' ఇత్యుక్త విసర్గలోపే సన్నిర్వాహః.
శ్వోఽపి న స్థాతేతి అశ్వత్థః. వృషోదరా దిత్వాదేవ సకారస్య తికారాదేశః.
'ఊర్వమూలోఽవాక్ శాఖ ప్రిషోఽశ్వత్థ స్పృశాతవః' ఇతి శ్రుతేః. 'ఊర్వ
మూల మధశ్శాఖ వశ్వత్థం ప్రాహు రవ్యయమ్' ఇతి స్మృతేశ్చ. చాణూర
నామాన మన్త్రం విషాదిత వా నేతి చాణూరాన్త్ర విషాదవః

౮౧౭. సులభః-

భక్తిమాత్ర సమర్పితములగు పత్ర పుష్ప ఫలాదులచే
సుఖముగ అభ్యమగు వాడుగాన పరమాత్మ 'సులభ' శబ్ద
వ్యవదేశ్యు డగుచున్నాడు. 'పత్రేషు పుష్పేషు ఫలేషు' అను

శ్లోకమున 'పత్ర పుష్ప ఫల తోయములు కొన సక్కరలేకయే
లభ్య మగుచుండగా, పరమ పురుషుడు భక్తిమాత్ర లభ్యు
డగు చుండగ, ముక్తికై యేల ప్రయత్నము చేయకూడదు'-
అని మహాభారతము చెప్పుచున్నది.

౧౧౮. సువ్రతః-

శుభముగ భుజించువాడు, భోజనమునుండి నివర్తించు
వాడు సగుటచే శ్రీహరి 'సువ్రత' నామాంకితు డయి వరలు
చున్నాడు.

౧౧౯. సిద్ధః-

అన్యాధీనము కానట్టి సిద్ధి కలవాడు గాన పరమాత్మ
'సిద్ధ' శబ్దవాచ్యు డగుచున్నాడు.

౧౨౦. శత్రుజిత్ -

సుశత్రువులే ఆ పర మేశ్వరుని శత్రువులు; అట్టి శత్రువు
లను జయించు వాడగుటచే 'శత్రుజిత్' అను సార్థక నామ
ముతో విలసిల్లును.

౧౨౧. శత్రుతాపనః-

సుశత్రువులను తపింపజేయువాడు గావున పరమాత్మకు
'శత్రుతాపనః' యను నామము అన్వర్థమై యొప్పును.

౧౨౨. న్యగ్రోధః-

'న్యక్-రోహతి'- దిగువున పుట్టి, సర్వమునకు మీదుగ
నుండు వాడుగాన 'న్యగ్రోధః' యని చెప్పబడు చున్నాడు.

పృషోదరాదిత్వము ననుసరించి 'హ' కారమునకు 'ధ' కారా దేశము వచ్చును. మరియు, సర్వభూతముల సద్భవించి నిజ మాయ నలంబించువాడు, నిరోధించువాడును గాన 'స్యగ్రోధో' యను నామముచే పరమైత్య భక్తులచే ధ్యానింప బడు చున్నాడు.

౮౨౩. ఉదంబరః-

కారణస్వరూపు డగుటచే అంబరము-ఆకాశము-కంటె ఊర్ధ్వమందుండు వాడుగాన, శ్రీవిష్ణువు, 'ఉదంబరః' యనుచు ధ్యాతవ్యు డగుచున్నాడు. 'ఉదంబరః' యని అనుటకు బదులు 'ఉదంబరః' యని పఠిత మగుటచే పృషోదరాదిత్వము వలన 'ఉ'కారము వచ్చినది.

మరియు, ఊర్ధ్వా అన్నాద్య ముదంబరమ్' అని శ్రుతి విచనము ననుసరించి ఉదంబర మనగా అన్నాద్య మని యర్థము. పరమేశ్వరుడు అన్నాధిపతియైతే విశ్వమును పోషించు వాడు గాన 'ఉదంబర' శబ్దవాచ్యుడగుచున్నాడు. 'స్యగ్రోధో దంబరః' అనునపుడు 'స్యగ్రోధ' శబ్దము పైనున్న విసర్గము నకు లోపము, సన్ని, ఆర్ష మని గ్రహింపనగును.

౮౨౪. అశ్వత్థః -

రేపటి కయిన నుండని, భగవంతుని యొక్క యభివ్యక్తి రూపమైన జగత్తు 'అశ్వత్థ' మనబడును. పృషోదరాది పఠిత మగుటచేత 'అశ్వత్థ' శబ్దమందలి 'స' కారమునకు 'త' కారా దేశము వచ్చినది. 'ఊర్ధ్వమూ'లో ౭ర్వాక్ శాఖ ఏషో

ఽశ్వత్థ సనాతనః' అనిశ్రుతిః. ఊర్ధ్వమూలః - ఉత్కృష్టమైన బ్రహ్మ, మూలః - కారణముగా గలది; అర్వాక్ శాఖః - దిగువునగల కార్యప్రపంచము శాఖలుగా నున్నది; ఇట్టిది సనాతనము అనాది యగు అశ్వత్థ మని చెప్పబడినది. 'ఊర్ధ్వమూల మధశ్శాఖ మశ్వత్థమ్' అను స్మృతివచనము పలనగూడ ఈ 'అశ్వత్థ' శబ్దము, అశ్వత్థమునకు (కార్య ప్రపంచమునకు) మూలకారణమగు బ్రహ్మ బోధిత మగును.

౮౨గీ. చాణూరాన్ధ్రనిషూదనః-

చాణూరు డను నట్టిఁ బ్రధుని సంహరించినవాడు గాన శ్రీహరి 'చాణూరాన్ధ్రనిషూదనః' యను నామము చేనొప్పారును.

శ్లో॥ "సహస్రాచ్చి సప్తజిహ్వా సప్తైధా సప్త వాహనః ।

అమూర్తి రనఘో ఽచిన్త్యో భయకృద్భయనాశనః ॥

శం. భా. :- సహస్రాణి అనంతా వి అర్చింపి యన్యనః. సహస్రాచ్చిః.

శ్లో॥ 'దివిసూర్య సహస్రస్య తవే ద్యుగప దుత్తితా ।

యదిభాః సదృశీ సాస్యా ద్భాన స్తస్య మహాత్మనః' ॥

ఇతి గీతా వచనాత్.

సప్తజిహ్వా ఆస్యసన్తీతి. సప్తజిహ్వాః.

శ్లో॥ 'కాలీ కరాలీ చ మనోజవా చ

సులోహత యాచ సుధూమ్ర పర్ణా ।

స్ఫులింగినీ విశ్వరుచీ చ దేవీ

వేలాయమానా ఇతి సప్తజిహ్వాః' ॥ ఇతి శ్రుతేః.

సప్తవీథాంపి దీప్తయోఽస్యేతి సప్తైదాః. అగ్నిః. 'సప్తతే అగ్నే సమిధః
సప్తజిహ్వః' ఇతిఽన్త్రైర్జాత్. సప్తః శ్వా పాహనాని అస్యేతి సప్తవాహనః.
సప్తానామేకో అశ్వోవా హస మస్యేతివా. 'ఏకోఽశ్వో ఏహతి సప్తమానా.
ఇతి శ్రుతేః. మూర్తిః. మనరూపం చారణ సమర్థం. చరాచర లక్షణమ్.
'తాభ్యో లభితి ప్రాభ్యో మూర్తిరజాయ' ఇతి శ్రుతేః తద్రహిత ఇతి
అమూర్తిః. అథవా. దేహ స్వస్థాన లక్షణా నిహర్చితా లంగాయవా.
మూర్తిః తద్రహిత ఇతి. అమూర్తిః. అమూర్తః ఐతి. పాపం చాపస్య న
విద్యత ఇతి. అనఘః. ప్రమాత్రాఽ సాక్షిత్వేన సర్వప్రమాణా గోచరత్వాత్.
అచిన్త్యః అయ మీదృశ ఇతి. విశ్వప్రపంచ విలక్షణత్వేన చిన్తయితు
మశక్యత్వా ద్వా అచిన్త్యః. అసన్మార్గ పర్తినాం భయం కరోతి. భక్తానాం
భయం కృన్తతి కృణోతీతి వా. భయకృత్ షర్ణాశ్రమాచారవతాం భయం
నాశయతీతి. భయనాశనః.

శ్లో॥ 'షర్ణాశ్రమాచారవతా పురుషేణ పరః పుమాన్' ।

విష్ణురారాధ్యతే పన్థాః నాన్య త్రతోష కారకః' ॥

ఇతి పరాశర వచనాత్ ॥

౮౨౬. సహస్రార్చిః-

'దివి సూర్య సహస్రస్య' అను గీతావచనానుసారము
'ఆకాశమందు వేయి సూర్యులయొక్క దీప్తి ఒక్కమారు
ఉద్భవించినపుడు సంభవించునట్టి కాంతి ఆ పరమాత్మ దీప్తికి
సమానమై యుండును.' అను రీతిగా అనంతమొలైన అర్చిస్సులు
(కాంతులు) కలవాడు గాన పరమాత్మ 'సహస్రార్చిః' యను
నామముచే అర్చనీయు డగుచున్నాడు.

౮౨౨. సప్తజిహ్వః-

శ్రుతి వచనానుసారము కాళీ-కరాళీ, నునోజవా, సులోహితా, సుధూమ్రవర్ణా, స్ఫులింగినీ, విశ్వరుచి, వేలాయమాసః - అను 'సప్తజిహ్వః' యని పూజనీయు డగుచున్నాడు.

౮౨౩. సప్తైధాః-

'సప్తతే అగ్నే సమిధ స్సప్తజిహ్వః' అను మంత్రవర్ణము ననుసరించి దీప్తి సప్తకణ తో నొప్పి అగ్నిస్వరూపుడు గాన శ్రీహరి 'సప్తైధాః' అని చెప్పబడును.

౮౨౪. సప్తవాహనః-

సప్త అశ్వములు వాహనములుగా కలవాడు మరియు 'ఏకోఽశ్వో వహతి సప్తనామా' అను శ్రుతి వచనము ననుసరించి 'సప్త' లో నొక అశ్వము వాహనముగా కలవాడు కనుక భగవానుడు 'సప్తవాహనః' యని సంకీర్తితు డగుచున్నాడు.

౮౨౫. అమూర్తిః-

'తాభ్యోఽభి తిష్టాభ్యో మూర్తి రిజాయతా' అను శ్రుతి వచనము చెప్పిన రీతిగా మూర్తి యనగా ఘనరూపము, ధారణ సమర్థము నగు చరాచరాత్మకము అని భావము. పరమాత్మ తిడ్రహేతుడు గాన 'అమూర్తిః' యనుచు వ్యపదేశ్యు డగుచున్నాడు. ముయు దేహసంస్థాన లక్షణామూర్ఛితము లగు అవయవములు గలది మూర్తి యనబడును. పరమేశ్వరుడు

తద్రహితుడు కాన 'అమూర్తిః' యని కేరొక్క బడుచున్నాడు.

౮౩౧. అనఘః -

'అఘ' మనగా పాపము, దుఃఖము యని యర్థము. అవి లేనివాడు గాన పరమాత్మ 'అనఘ' శబ్ద మాయ్మ డగు చున్నాడు.

౮౩౨. అచిన్త్యః -

సాక్షి యగుట చేత సర్వ ప్రమాణములకు సగోచరుడు మరియు సకల ప్రపంచ విలక్షణు డగుటచేత ఇట్టివా డని నిర్దేశింప శక్యము కానివాడ కాన శ్రిహం 'అచిన్త్యః' యనుచు భ్యాతవ్యు డగుచున్నాడు.

౮౩౩. భయకృత్ -

అసన్నార్థ వర్తనుల' భయము కలిగించువాడు మరియు భక్తులయొక్క భయము పోగొట్టువాడు నగుటచే 'భయకృత్' యను నామము పరమేశ్వరుని యందు అన్వర్థము.

౮౩౪. భయనాశనః -

వర్ణాశ్రమాచారపరుల భయము నశింప చేయువాడు కావున పరమాత్మ 'భయనాశనః' యను నామముచే స్తుతించ బడుచున్నాడు. 'వర్ణాశ్రమాచార వ్రతా పురుషేణ' యనుచు 'వర్ణాశ్రమాచార పగుడగు వాని చేత నా రాధింప బడుటకంటె శ్రీమహా విష్ణువుకు సంతోషకర మగు మార్గము చురియొడిటి లేదు' అని పరాశరి వచనము బోధించు చున్నది.

శ్లో॥ అణు శ్చూహత్ కృశః స్థూలో గుణభృన్నిర్గుణో మహాన్ ।

అధృత స్వధృత సాన్న్విస్యః ప్రాగ్న్వంశో వంశవర్ధనః ॥ ౧౦౩

శం భా. :- సౌజ్ఞ్యైతిశయ శాలిత్వాత్. అణుః. ఏషోఽణురాత్మా చేతసా వేదితవ్యః ఇతి శ్రుతేః బృహత్త్వాత్. బృంహణత్వా చ్చ. బ్రహ్మ. బృహత్. 'మహతో మహీయాన్' ఇతి శ్రుతేః. 'అస్థూమ్' ఇత్యాదినా ద్రవ్యత్వ ప్రతిషేధాత్. కృశః. స్థూలః. ఇతి ఉపచర్యతే సర్వాత్మత్వాత్. సత్వరజస్తమసాం. సృష్టిస్థితి య కర్మసు అదిష్టాత్మత్వాత్ గుణభృత్ వస్తుతో గుణాభావాత్. నిర్గుణః 'కేదరో నిర్గుణశ్చ' ఇతి శ్రుతేః. శబ్దాది గుణరహితత్వాన్నిరతిశయ సూక్ష్మత్వాత్. విశ్యకుద్ధ సర్వగతత్వాదినా చ ప్రతిబన్ధకం ధర్మజానం తర్కతోపి యతో వక్తుం నశక్య మత ఏవ మహాన్. 'అనజ్గోఽశబ్దోఽశరీరోఽస్పర్శశ్చ మహాన్ కుచిః' ఇత్యాప స్తంబః. వృథివ్యాదీనాం దారకాణా మపి దారకత్వా న్నకేన చిద్ద్రియత ఇతి. అధృతః. యశ్యేవ మయం తేన దార్కతే ఇత్యాశంక్తాహ-స్వేనైవ అత్కనా దార్కతే ఇతి స్వధృతః 'సభగజన్ కప్పిన్ ప్రతిష్ఠిత ఇతి స్వే మహిమ్ని' ఇతి శ్రుతేః శోభనం పద్మోదతల తామ్ర నుభిరూపతమ మస్యాన్య మితి స్వాన్యః వేదార్థకో మహాన్ శబ్దరాశీస్తన్య నుభాన్నిర్గతః. పురుషార్థోపదేశార్థ మితి వా స్వాన్యః. 'అన్య మహతో భూతన్య' ఇత్యాది శ్రుతేః. అన్యన్య వంశినో వంశాః పాశ్చాత్యః. అన్య వంశః ప్రపంచః. ప్రాగేవ. న పాశ్చాత్య ఇతి ప్రాగ్న్వంశః. వంశం ప్రపంచం వర్ధయన్. చేదయన్. వా వంశవర్ధనః.

౮౩౫. అణుః-

'ఏషోఽనురాత్మా' అను శ్రుతి వచనానుసారము అత్యంత సూక్ష్మరూపమై యొప్పువాడు గాన పరమాత్మ

‘అణు’ శబ్దముచే న్యసదేశ్యు హనుచున్నాడు.

౧౩౬. బృహత్ -

‘మహతో మహియాన్’ అను శ్రుతిసనుసరించి అతి మహా స్వరూపమైన బ్రహ్మస్వరూపము గాన పరమాత్మ ‘బృహత్’ శబ్దముచే అభివర్ణితు హనుచున్నాడు.

౧౩౭. కృశః-

‘అస్థూమ్’ ఇత్యాది ప్రతులచేత ప్రత్యక్షము విషేధింప బడుటవలన పరమేశ్వరుడు ‘కృశ’ శబ్దముచేత చెప్పబడుచు.

౧౩౮. స్థూలః-

సర్వాత్మత్వమును బట్టి ఆరోపిత స్థూల్యము కలవాడు గాన పరమాత్మ ‘స్థూలః’ యని కీర్తింప బడుచున్నాడు.

౧౩౯. గుణభృత్ -

సృష్టి స్థితి లయ కర్మలకు ఉపయుక్తములకు సత్త్వ రజస్తమో గుణముల కధిష్ఠాతయైన వాడు గాన ‘గుణభృత్’ యను నామముచే పరమాత్మ స్తవనీయుడు.

౧౪౦. నిర్గుణః-

‘కేవలో నిర్గుణశ్చ’ అను శ్రుతిసనుసరించి పరమేశ్వరుడు వస్తుతః నిర్గుణ స్వరూపుడు గాన ‘నిర్గుణః’ యని కీర్తింప బడుచున్నాడు.

౧౪౧. మహాన్ -

‘అనంగో ఽశబ్దో ఽశరీరో ఽచ్ఛర్మశ్చ మహాన్ శుభః’

అను ఆపస్తంబోక్తి ననుసరించి శబ్దాది గుణరహితు డగుట జేతను నిరతిశయ సూక్ష్మ స్వరూప మగుటచేతను నిత్యశుద్ధ సర్వగతత్వాదులగు పురస్కరించుకొని మహత్వమునకు ప్రతి బంధక మయిన ధర్మజాతము, తర్కముచేగూడ చెప్పటకు శక్యము కానందున మహచ్ఛబ్దముచే చెప్పబడువాడు గాన పరమాత్మ 'మహాన్' అను నామముచే సంస్తుతింపబడును.

౮౪౨. అధృతః-

ధాంకములగు పృథివ్యాదులకు కూడ ధారకుడై యున్నందున ఏ ఒకదానిచేత ధరింపబడని వాడు గావున భగవంతుడు 'అధృత' శబ్ద వాచ్యు డగుచున్నాడు.

౮౪౩. స్వధృతః-

మరి, దేనిచేత ధరింపబడు చుండును? అని యనిన స్వస్వరూపముచేత ధరింప బడుచుండు నాడు గాన 'స్వధృతః' యని కీర్తింప బడుచున్నాడు 'స భగవన్ కస్మిత్ ప్రతిష్ఠిత ఇతి, స్వే మహిమ్ని' అను శ్రుతి పరమేశ్వరుని యొక్క స్వధృతత్వమును బోధించుచున్నది.

౮౪౩. స్వాస్యః-

పద్మముయొక్క యందర భాగమువలె తామ్రవర్ణము కలిగి శోభనమై యుండుచు అతి సుందరమైన ముఖము కలవాని ముఖము 'అస్య మహతో భూతస్య' అను శ్రుతి ననుసరించి పురుషార్థోపదేశము కొరకు వేదాత్మక మగు మహా శబ్ద

రాశిని నిర్గమింప జేసిన శోభనమైన ముఖము కలవాడు నగుటచే 'స్వాస్యః' యని కీర్తింపబడును.

౮౪౫. ప్రాగ్వంశః-

ఆయా మూలపురుషుల వంశములు పాశ్చాత్యములు అనగా తరువాత వచ్చినవి. ఈ సరమాత్మ యొక్క వంశము ప్రపంచము ప్రాగేవ- మొట్ట మొదటనే ఉన్నట్టివాడు గాన పరమేశ్వరుడు 'ప్రాగ్వంశః' యని వ్యవదేశ్యుడగుచున్నాడు.

౮౪౬; వంశవర్ధనః-

వంశ-ప్రపంచమును వర్ధిల్లు చేయువాడు ఛేదింప చేయువాడు నగుటచే పరమేశ్వరుడు 'వంశవర్ధనః' యని స్తుతించబడుచున్నాడు.

శ్లో॥ "భావభృత్ కథితో యోగీ శూరీశ స్సర్వకామకః ।

ఆశ్రమః శ్రమణః శ్చాయ స్సప్రహ్లో నాయు నాహునః" ౧౦౮

శం భ :- అనన్తాది రూపేణ భువో భారం విభజతే. భారవృత్. వేదాదిభి రయ మేవ పరత్వేన కథితః. సర్వై ర్వేదైః కథిత ఇతి వా. కథితః. 'పర్వేవేదా యత్పద మామగచ్ఛి' 'వేదైశ్చ సర్వై రహమేవ పేద్యః'

శ్లో॥ 'వేదే రామాయణే పుణ్యే భావతే భరతర్షభ ।

అదౌ మధ్యే కథా చాంతే చిష్ట స్సర్వత్ర గీయతే ॥

'సోఽవ్యసః పార మాహృతి తద్విష్టోః పరమం పదమ్' ఇతి శ్రుతి స్మృత్యాది వచనేభ్యః.

కిం త దధన్వో విష్ణో ర్వాపన శీలస్య పరమః పదం సతత్త్వ మిత్యా
కాంక్షయా మిన్ద్రియాది భ్య స్సర్వేభ్యః పరత్వేన ప్రతిపాద్యతే. 'ఇన్ద్రి
యేభ్యః పరా హ్యర్థాః' ఇత్యార్థ్య 'పుష్పా న్నపరం కించి త్సాకాష్టా
సా పరా గణః' ఇత్కన్తే న యః కథితః సః. కథితః యోగో జ్ఞానమ్.
తేనైవ గమ్యత్వాత్. యోగీ యోగః సమాధిః సహి స్వాత్మని సర్వదా
సమాధతే స్వమాత్మానమ్. తేన వా. యోగీ. అన్యే యోగినో యోగా న్త
రాయో ర్హన్యన్తే స్వరూపా త్ప్రమాద్యన్తి. అయన్తు తద్రహితత్వా త్తేషా
మీశః. యోగీశః సర్వాన్ కామాన్ సదా దనాతీతి. సర్వకామదః. 'పరి
మత ఉపపత్తేః' ఇతి వ్యాపేనాభిహితత్వాత్. ఆశ్రమ వత్ సర్వేషాం
సంసారా రణ్యే భ్రమతాం విశ్రమస్థాన త్వాత్ ఆశ్రమః. అవివేకిన
స్సర్వాన్ సంతాపయతీతి. శ్రమణః జ్ఞానః క్షిణాః సర్వాః ప్రజాః కరో
తీతి. జ్ఞానః. 'తత్కరోతి తదాచక్షే' ఇతి జీచి పచాద్యచి కృతే సంపన్నః.
జ్ఞాన ఇతి. శోభనాని పఞ్చాని చందాంపి సంసారతరురూపిణోఽస్యేతి. సుపర్ణః.
'చందాంపి యస్య పఞ్చాని' ఇతి భగవద్వచనాత్. వాయు ర్వహతి యద్భీత్యా
భూతా నీతి సః. వాయువాహనః. 'భీషాఽస్మా ద్వాతః పవతే' ఇతి శ్రుతేః.

౮౪౭. భారభృత్ -

భూభారమును, అనంతాది రూపమున భరించుచున్న
వాడు గావున, 'భారభృత్' యనుచు, పరమాత్మ ధ్యాతవ్యుడు.

౮౪౮. కథితః -

వేదాదులచేత పరమపురుషుడుగ కీర్తింప బడినవాడు
నగుటచే 'కథితః' యను నామముచే శ్రీహరి అర్చనీయుడు.
'సర్వే వేదా యత్పద మామనన్తి' 'వేదైశ్చ సర్వై రహ
మేవ వేద్యః', 'వేదే రామాయణే పుణ్యే భారతే భరతర్షభ,

అదౌ మధ్యే తథాచాస్తే విష్ణు స్సర్వత్ర గీయతే॥', సోఽధ్వరః
సారమాప్నోతి తద్విష్ణోః పరమం పదమ్' - అను శ్రుతి-
స్మృత్యాది వచనములు పై విషయమును బోధించుచున్నవి.

'సోఽధ్వరః' అను ఉపనిష ద్వచనమున - 'వ్యాపనశీలు
డగు విష్ణువుయొక్క మార్గమునకు సంబంధించిన తాత్త్విక
మగు పరమపదమును గురించి వివరించు సందర్భమున - 'ఇద్వి
యేభ్యః పరా హ్యర్థాః' అని యారంభించి, 'పురుషా న్నపరం
కించిత్ సా కాష్ఠా సా పరాగతిః' అని, 'ఇంద్రియాదు లన్నిటి
కంటె పరమ సదము, పరమగతి' యేది యని చెప్పబడెనో,
అదియే 'కథిత' శబ్దముచే నిట చెప్పబడినది.

౮౮౯. యోగీ -

యోగ మనగా జ్ఞానము; ఆజ్ఞానముచే గమ్య మగు
వాడు; మరియు, 'యోగీ' మనగా సమాధి; ఆ పరమాత్మ,
సదా స్వస్వరూపమందే సమాహితు డయి యుండు వాడగుట
వలన 'యోగీ' అను అన్వర్థ నామముతో విరాజిల్లును.

౮౯౦. యోగీశః -

అన్యులగు యోగులు అంతరాయ ప్రతిహేతులయి
స్వరూపమునుండి ప్రచ్యుతు లగుచుందురు. అట్టి ప్రచ్యుతి
లేనివాడు గాన, పరమాత్మ 'యోగీశః' యనుచు స్తోత్రవ్య
డగుచున్నాడు.

౮౯౧. సర్వకామదః -

భక్తుల సర్వకామములను సదా యీడేర్చు వాడు గాన

శ్రీహరి 'సర్వకామదః' యనుచు స్తవనీయుడు. ఫలమత
'ఉపపత్తేః' యను వ్యాససూత్రమున యీ విషయము చక్కగ
ప్రతిపాదింప బడినది.

౮౫౨. ఆశ్రమః-

సంసారారణ్యమున పరిభ్రమించు సర్వజనులకు విశ్రమ
స్థాన మగు ఆశ్రమము వంటివాడు కనుక 'ఆశ్రమః' యనుచు
ధ్యాతవ్యు డగుచున్నాడు.

౮౫౩. శ్రమణః-

అవివేకిజరమును సంతాపపెట్టెవాడు గాన, పరమాత్మ
'శ్రమణః' యని కీర్తింపబడుచున్నాడు.

౮౫౪. త్వామః.

సర్వప్రజలను, త్వాములనుగ (క్షీణులనుగ) చేయు
వాడు గాన, పరమాత్మ, 'త్వామః' శబ్ద వ్యపరేశ్యు డగు
చున్నాడు. 'త్వామాన్కరోతి'-అను అర్థములో 'ణిచ్' 'పచా
ద్యచ్' చేయగా 'త్వామః' యను గూపము నిష్పన్న మైనదని
తెలియనగును.

౮౫౫. సుపర్ణః-

ఛంపస్సులు, సంసార తమస్వరూపు డయిన పరమా
త్మకు, శోభనములగు పర్ణములము యొప్పుచున్నవాడు గాన,
పరమాత్మ 'సుపర్ణః' యనుచు భజనీయు డగుచున్నాడు.
'చన్దాసి య్య పర్ణాః' అను గీతావచనము ఇందుకు
బ్రమాణము.

౮౫౬. వాయువాహనః-

‘భీమాఽస్మా ద్వాతః పవతే’ - అను శ్రుతి ననుసరించి యీ పరమాత్మ యొక్క భయము వలననే వాయువు ప్రవర్తించును. అట్టి వాయువును భూతము లను గూర్చి ప్రవర్తింపజేయువాడు గనుక, శ్రీహరి ‘వాయువాహనః’ యను నామముచే ప్రకీర్తితు డగుచున్నాడు.

శ్లో॥ “ధనర్ధరో ధనుర్వేదో దండో దమయతా దమః ।

అపరాజిత స్స్వసహో నియంతానియమోఽయమః” ॥

శం. భా. :- శ్రీమాన్ రామో మహద్ధనుర్ధారయామానేతి, ధనర్ధరః. సవేద దాశరథిః ధనుర్వేదం వేత్తీతి, ధనుర్వేదః దమనం దమయతాం దండః, ‘దండో దమయతా మమ్మి’ ఇతి భగవద్వచనాత్, వైషన్వత నరేంద్రాది రూపేణ ప్రజాపతయతి తి, దమయతా, దమః దమ్యేషు దండ కార్యం ఫలిం. తచ్చ స ఏవేత దమః, శత్రుభి ర్నపరాజిత ఇతి, అపరాజితః సర్వకర్మసు సమర్థ ఇతి, సర్వాన్ శత్రూన్ సహతే ఇతి వా, సర్వ సహః సర్వాన్ స్వేషు స్వేషు కృత్యేషు వ్యవస్థాపయతీతి, నియంతా, న వియమో నియతి స్తస్య ఏద్యతే ఇతి, అవియమః సర్వవియన్తు ర్నియన్తున్తరా భావాత్ నాస్య విద్యతే యమో మృత్యురీతి, అయమః, అథవా, యమ వియమో యోగాంగే, త ద్గమ్యత్వా త్సవేవి వియమః యమః.

౮౫౭. ధనుర్ధరః-

పరమేశ్వరుని యంతారములలో శ్రీరామచంద్రుడు మహా ధనుర్ధరు డగుటచే ‘ధనుర్ధర’ నామము పరమేశ్వరుని యందు ప్రసిద్ధము.

౫౫౮. ధనుర్వేదః-

దాశరథి యగు ఆ రామచంద్రమూర్తియే ధనుర్వేద వేత్త యగుట చేత పరమాత్మ 'ధనుర్వేదః' యను నామముచే బరగును.

౫౫౯. దన్డః-

'దండ్' దమయతా మస్మి' అను భగవద్వచనానుసారము దండించువారిలో దమనము - దండము అయి విరాజిల్లును గాన పరమేశ్వరుడు 'దన్డ' శబ్ద వాచ్యుడగుచున్నాడు.

౫౬౦. దమయితా -

వై వస్వత (యమ) రూపమున, సరేంద్రాది రూపమునను ప్రజలను దండించువాడు గాన శ్రీమహావిష్ణువు 'దమయితా' యను అన్వర్థ నామధేయుడై యొప్పును.

౫౬౧. దమః-

దండ్యుల యందు దండరూప కార్యమగు ఫలము 'దమము' - ఇంద్రియ నిగ్రహము ఆదమము పరమాత్మ యొక్క రూపమే గాన 'దమః' యను నామముచే కీర్తింపబడును.

౫౬౨. అపరాజితః-

శత్రువులచే పరాజితుడు కానివాడు గాన 'అపరాజితః' యను నామముచే సంకీర్తనీయుడు.

౫౬౩. సర్వసహః-

సర్వ కర్మలయందును సమర్థుడు మరియు సర్వ శత్రువు

లను సహించువాడు. నగుటచే పరమాత్మ 'సర్వసహః' యను నామముచే భజనీయుడు.

౧౬౪. నియంతా -

సర్కులను స్వ - స్వ కార్యములయందు వ్యవస్థాపన చేయునట్టి వాడుగాన పరమాత్మ 'నియంతా' యను సార్థక నామముతో విరాజిల్లును.

౧౬౫. అనియమః (నియమః) -

సర్వనియంతకు మరియొక నియంత అసంభవము గాన ఒకని నియమము లేనట్టివాడు గాన శ్రీహరి 'అనియమః' యను నామముచే వ్యపదేశ్యుడగుచున్నాడు.

౧౬౬. అయమః (యమః)-

యముడు - మృత్యువు - లేనట్టివాడు గాన పరమాత్మ 'అయమః' యనుచు ధ్యాతవ్యుడగుచున్నాడు.

మరియు అనియమో యమః' అని కాక 'నియమో-యమః' అని పదచ్ఛేదము చేసినచో యమ, నియమములు యోగాంగములు గాన, తద్దమ్యుడగుటచేత ఆ పరమాత్మయే నియమమనియు, యమమనియు చెప్పబడునని గ్రహింపనగును.

శ్లో॥ సత్త్వవాన్ సాత్త్విక స్సత్య స్సత్త్వధర్మ పరాయణః ।

అభిప్రాయః ప్రియార్హోర్హః ప్రియకృత్ ప్రీతి వర్ధనః ॥

శం. భ. :- శౌర్య వీర్యాదికం సత్త్వ మస్యేతి సత్త్వవాన్, సత్త్వ గుణే ప్రాధాన్యేన స్థిత ఇతి సాత్త్వికః, సత్స సాధుత్వాత్, సత్యః, సత్యే

యథాభూతార్థ కథనే, ధర్మే చ చోదనాంతరే నియత ఇతి సత్య దర్శన
వరాయణః అభిప్రేయతే పురుషార్థ కాంక్షిభిః అభిముఖ్యేన ప్రయే ఎస్మిన్
ప్రేతి జగదిత వా, అభిప్రాయః, ప్రయాణే ఇష్టా న్యర్హతీతి, ప్రయార్హః.

శ్లో॥ 'యద్య దిష్టత్యంతలోకే ముచ్చాపర దయిత, గృహే ।

తత్త ద్గుణవతే దేయం తనేనాంతరయ మచ్చగా' ఇతిస్మరణాత్ ॥

స్వాగతా సన ప్రశంసాఽర్హ్య పాద్య స్తుతి నిమిత్తా-రానిభిః పూజా-
సాధనైః పూజనీయ ఇతి, అర్హః, స సేవలం పి-పార్హవేన కిన్తు,
స్తుత్యాదిభి ర్పజతాం ప్రయం కర్తవ్యతీతి, ప్రయిక్యత్, రేషా మేవ ప్రీతిం
వర్ధయతీతి, ప్రీతివర్ధనః ॥.

౧౬౭. సత్త్వవాన్-

శౌర్యవీర్యాది రూపమైన సత్త్వము-బలము-కలవాడు
గాన శ్రీహరి 'సత్త్వవాన్' అను నామముచే సగీర్తితు డగు
చున్నాడు.

౧౬౮. సాత్త్వికః-

సత్త్వగుణప్రధానుడు గాన పరమాత్మ 'సాత్త్విక'
శబ్దాభిధేయుడు.

౧౬౯. సత్యః-

సత్పురుషుల విషయమై సర్వభావము కలవా డగుట
జేసి పరమాత్మ 'సత్య' నామాంకితుడై విరాజిల్లును.

౧౭౦. సత్యధర్మపరాయణః-

యథార్థ భాషణ విహిత ధర్మాచరణముల యుగదు

నియతుడై యున్నవాడు గాన శ్రీహరి 'సత్యధర్మపరాయణి' యను నామముచే ధ్యాతవ్యుడగుచున్నాడు.

౮౭౧. అభిప్రాయః-

పురుషార్థములను కాంక్షించు వారలచే అభిలషింప బడువాడు, మరియు ప్రళయకాలమున నుకల జగత్తును తనలో ప్రవేశపెట్టు కొనువాడు నగుటచే పరమేశ్వరుడు 'అభిప్రాయః' యను నామముచే స్తవనీయుడగుచున్నాడు.

౮౭౨. ప్రియార్థః-

ఇష్ట వస్తువులను సమర్పింప నర్హుడు గాన భగవానుడు 'ప్రియార్థహః' అను శబ్దముచే వ్యపదేశ్యుడగుచున్నాడు. 'యద్య దిష్టతమం లోకే' అను స్మృతి వచనము 'లోక మందు తనకు ఏది మిక్కిలి ఇష్టమైనదో ఏది ప్రియ వస్తువో దానిని అక్షయముగా కోరు వాడు గుణవంతునకు సమర్పింప పలయును' అని చెప్పుచున్నది.

౮౭౩. అర్హః-

స్వాగతము, ఆసనము, ప్రశంసనము, అర్ఘ్యము, పాద్యము, హృతి, నమస్కారము అను పూజా సాధనములచేత పూజనీయుడు గాన పరమాత్మ 'అర్హః' అను నామముచే అర్చనీయుడు

౮౭౪. ప్రియకృత్ -

కేవలము ప్రియార్థుడే కాక స్తుత్యాదులచే భజించు వారలకు ప్రియమును చేకూర్చువాడు గాన పరమేశ్వరుడు

‘ప్రియకృత్’ అను అన్వయ సంజ్ఞతో విరాజిల్లును.

౮౭౫. ప్రీతివర్ధనః-

స్తుత్యాదాంచే భజించు నట్టి భక్తుల యొక్క ప్రీతిని వృద్ధిపొందించువాడు గాన భగవానుడు ‘ప్రీతివర్ధనః’ యను శబ్దముచే అభిహేతు డగుచున్నాడు.

శ్లో॥ విహాయనగతి ర్జ్యోతి సుసూచి ర్హృతభు గ్విభుః ।

రవి ర్విరోచన సూర్య స్సవితా రవిలోచనః ॥ ౧౦౭

శం భా. :- విహాయనగతి రాశయో లస్యేతి విహాయనగతిః. పిష్టు పదమ్, ఆదిత్యోవా స్వత ఏవ ద్యోతతే ఇతి జ్యోతిః. ‘నారాయణపరోజ్యోతి రాత్మా’ ఇతి మత్తవర్ణాత్. శోభనా రుచి ర్ధీప్తి కీర్తి రిచ్ఛానా లస్యేతి సురచిః సనుస్త దేవతోద్దేశేన ప్రవృత్తేష్వపి కర్మసు హతం భుజ్జేతున క్తీ తివా. హుతిభుక్. సర్వప్ర వర్తమానత్వాత్. త్రయాణాం లోకానాం ప్రభుత్వాద్వా. విభుః. రసానాదితే ఇతి. రవిః. ఆదిత్యాత్మా.

శ్లో॥ రసానాం చ లథాలదానా ద్రిచిరి త్యభిధీయతే ।

ప్రజానాం తు ప్రసవనా త్ప్రసవతేతి విగద్యతే ॥

ఇతి పిష్టుధర్మోత్తరే.

వివిధం లోచతే ఇతి. విరోచనః. సూతేశ్రియమితి. సూర్యోఽగ్నిర్వాసూర్యః. సూతేః. సువతేర్వా సూర్యశబ్దో నిపాత్యతే. ‘రాజసూయ సూర్య’ ఇతి పాణిని వచనాత్. సర్వస్య జగతః ప్రసవితా. సవితా. ‘ప్రజానాం తు ప్రసవనా త్ప్రసవతేతి విగద్యతే’ ఇతి పిష్టు ధర్మోత్తరే. రవిర్లోచనం చక్షు రస్యేతి. రవిలోచనః ‘అగ్నిర్ముర్తా చక్షుషీ చంద్రసూర్యో’ ఇతి శ్రుతేః.

౮౭౬. విహాయన గతిః-

విహాయన - ఆకాశము, గతిః - ఆశ్రయము, అయిన

వాడు గాన శ్రీమహావిష్ణువు 'విహాయనగతిః' అని చెప్పబడును. మరియు విహాయనగతిః యనగా విష్ణుపదము లేక ఆదిత్యుడు అనియు అర్థము చెప్పికొనవచ్చును.

౨౭౭. జ్యోతిః-

స్వతః ప్రకాశ స్వభావుడు గాన పరమాత్మ 'జ్యోతిః' యని కీర్తింప బడుచున్నాడు 'నారాయణ పరోజ్యోతి రాత్మా' అను శ్రుతివచనము. పరమాత్మ జ్యోతి స్వరూపుడని ప్రతిపాదించుచున్నది.

౨౭౮. సురుచిః-

శోభనమైన దీ ప్తి లేక ఇచ్చ కలవాడు గాన భగవానుడు 'సురుచిః' యను నామముచే ధ్యానింపబడుచున్నాడు.

౨౭౯. హుతభుక్ -

సమస్త దేవతోద్దేశముగా ప్రవృత్తము లగు కర్మలందు హవిస్సును స్వీకరించు వాడు, రక్షించువాడు నగుటచే పరమాత్మ 'హుతభుక్' అను సార్థకమగు అభిధానముతో విలసిల్లును.

౨౮౦. విభుః-

సర్వత్ర వర్తమానుడు లోకత్రయమునకు ప్రభువు నగుటచే పరమాత్మ 'విభు' శబ్దవాచ్యు డగుచున్నాడు.

౨౮౧. రవిః-

'రసానాం చ తథా ౨౨దానాత్ రవి రిత్యభిధీయతే'

అను విష్ణు ధర్మోత్తర వచనము ననుసరించి రసములను ఆకర్షణ చేయునట్టి యాదిత్య స్వరూపుడు గాన శ్రీహరి 'రివిః' యను నామముచే స్తోత్రవ్యు డగుచున్నాడు.

౧౧౨. విరోచనః-

వివిధముగా రోచమానుడు గాన 'పరమాత్మ' విరోచనః యని భజింప బడుచున్నాడు.

౧౧౩. సూర్యః-

సంపదను కలిగించువాడు మరియు శ్రీప్రదాత యగు అగ్నియు సగుటచే పరమేశ్వరుడు 'సూర్య' శబ్ద వాచ్యుడు.

౧౧౪. సవితా-

'ప్రజానాం తు ప్రసవనా త్వవితేతి నిగద్యతే' అను పిష్ణు ధర్మోత్తరముందలి వచనము ననుసరించి సర్వజగ దుత్పాద కుడు కాన శ్రీహరి 'సవితా' యను నామముచే స్తవనీయ డగుచున్నాడు.

౧౧౫. రివిరోచనః-

సూర్యుడు రోచనముగా-నేత్రముగా-కలవాడు గాన పరమాత్మ 'రివిరోచనః' యను నామముచే కీర్తింప బడు చున్నాడు. 'అగ్నిర్మూర్తా చక్షుషి చంద్ర సూర్యా' అను శ్రుతి పై విషయమును స్పష్టము చేయుచున్నది.

శ్లో॥ అనన్తో హుతభుక్ భోక్తా సుఖదో నైకజోఽగ్రజః ।

అనిర్విణ్ణః సదాఽమర్షీ లోకాధిష్ఠాన మద్భుతః ॥ ౧౧౬

శం. భా. :- చిత్తత్వాత్ సర్వగతత్వాత్ దేశకాల పరిచ్ఛేదా భావాత్
అనన్తః. శేషరూపో వా హుతం భువక్తితి. హుతమక్. ప్రకృతిం
భోగ్యామ్ అచేతనాం భువక్తే ఇతి జగత్ పాలయతీతివా భోక్తా. భక్తానాం
సుఖం మోక్షక్షణం దదాతీతి. సుఖదః. అసుఖం ద్యుతి ఖండయతీతివా.
అసుఖదః. ధర్మగుప్తయే అనకృ జ్ఞాయమానత్వాత్. నైకజః. అగ్రే
జాయత ఇతి. అగ్రజః. 'హరణ్యగర్భః హరణ్యగర్భ స్పమవర్తతాగ్రే'
ఇత్యాది క్రుతేః. అవాప్త సర్వకామత్వా దప్రాప్తి హేత్వభావా వినిర్వే
దోఽస్య నాస్తీతి. అనిర్విణ్ణః. సతః. సాధూన్ ఆభిముఖ్యేన మృష్యతే
క్షమతే ఇతి. సదామర్షీ. త మనాధార మాధార మధిష్ఠాయ త్రయోలోకా
స్తిష్ఠన్తి ఇతి. లోకాధిష్ఠానం. బ్రహ్మ. ఆదృతత్వా దదృతః.

శ్లో॥ 'శ్రవణాయా పి బహుభి ర్యో న లభ్యః
క్రుణ్వన్తో పి బహవో యం న విద్యుః ।
ఆశ్చర్యో వక్తా కుశలోఽస్యలిబ్ధా
ఆశ్చర్యో జ్ఞాతా కుశలానుశిష్టః' ॥ ఇతి క్రుతేః.

'ఆశ్చర్యవ త్పుశ్యతి కశ్చి దేనమ్' ఇతి భగవద్వచనాత్. స్వరూప
శక్తి వ్యాపారకార్యై రదృతత్వా ద్వా. అదృతః.

౧౧౧౬. అనన్తః-

నిత్యత్వము, సర్వగతత్వము, దేశకాలపరిచ్ఛేద రాహిత్యమును, పురిస్కరించుకొని పర మేశ్వరుడు అనంతుడు. మరియు
శేషస్వరూపుడును గాన 'అనన్తః' యను నామము చే సంకీర్తింప
బడుచున్నాడు.

౧౧౧౭. హుతభుక్ -

అగ్నియందు హుతము చేయబడిన ద్రవ్యమును పరిగ్ర

హించు వాడు గాన 'హుతభుక్' అను నామముచే పరమేశ్వరుడు భక్తులచే అరాధింపబడు చున్నాడు.

౫౫౫. భోక్తా-

అచేతనము, భోగ్యము నయిన ప్రకృతికి భోక్త అయిన వాడు జగత్పాలకుడు నగుటచే భగవంతుడు 'భోక్తా' యను నామమున బరగు చున్నాడు.

౫౫౬. సుఖదః (అసుఖదః) -

భక్తులకు మోక్షరూపసుఖము నిచ్చువాడు; లేక 'భోక్తా' అసుఖదః' అని పదచ్ఛేదము చేసినచో భక్తుల యొక్క అసుఖమును - దుఃఖమును - పోగొట్టువాడు గాన పరమాత్మ 'సుఖదః' అనియు, 'అసుఖదః' అనియు గూడ ధ్యాతవ్యుడగును.

౫౫౭. నైకజః-

ధర్మ రక్షణార్థము అనేక పర్యాయములు ఆవిర్భవించుచుండు వాడు గాన పరమాత్మ 'నైకజః' అను సార్థక నామముతో విలసిల్లు చుండును.

౫౫౮. అగ్రజః-

'హిరణ్యగర్భ స్సమవర్తతాగ్రే' అను శ్రుతివచనము ననుసరించి పరమేశ్వరుడు ముందుగా హిరణ్యగర్భ రూపమున ఉద్భవించినవాడు గాన 'అగ్రజః' యను నామముచే ప్రోతవ్యుడు.

౧౯౨. అనిర్విణ్ణః -

అవాప్త సర్వకాము డగుటచేత లభ్యము కాని దేదియు లేనందున నిర్వేదము - దుఃఖము ఎరుగనివాడు గాన 'అనిర్విణ్ణః' యను నామముచే పరమాత్మ స్తవనీయుడు.

౧౯౩. సదామర్షి -

సత్పురుషులను సదా క్షమించువాడు గాన పరమేశ్వరుడు 'సదామర్షి' యను నామముచే వ్యసదేశ్యు డగుచున్నాడు.

౧౯౪. లోకాధిష్ఠానమ్ -

తాను నిరాధారుడయు శ్రీలోకములకు నాధారభూతుడై యొప్పు వాడు గాన భగవానుడు 'లోకాధిష్ఠానమ్' అను నామముచే చెప్పబడును.

౧౯౫. అద్భుతః -

అద్భుతమగు స్వరూపముతో విరాజిల్లు చుండును గాన శ్రీహరి 'అద్భుతః' యను నామముచే సంస్తుతింపబడుచున్నాడు. 'శ్రవణాయాపి బహుభి ర్యో నలభ్యః' అనుచు 'కఠోపనిషత్తు ఆత్మ విషయమై కొందరికి శ్రవణముచేయుట దుర్లభము; మరికొందరికి జ్ఞానము దుర్లభము; మరియు ప్రవర్తయు ఆశ్చర్యవస్తువువలె అనేకులలో నొకడుండును. అటులనే జ్ఞాతయు కుశలుడగు ఆచార్యుని చేత అను శాసింపబడిన వాడు అనేకులలో ఒకడుండును.' అని పరమాత్మ యొక్క అద్భుత స్వరూపము నుద్ఘోషించుచున్నది. 'ఆశ్చర్య వత్ప్రశ్నతి

క శ్చిదేనం' అను భగవద్వచనము కూడ పైవిషయము నుద్ఘోషించు చున్నది. ఇంతేకాదు. స్వరూపము, శక్తి, వ్యాపారము, కార్యము - వీనిచేత అద్భుతమైన వాడు గాన పరమాత్మ 'అద్భుత' శబ్దవాచ్యుడు.

శ్లో॥ సనాత్ సనాతనతమః కపిలః కపి రవ్యయః ।

స్వస్తిదః స్వస్తికృత్ స్వస్తి స్వస్తిభుక్ స్వస్తిదక్షిణః ॥

శం. భా. :- సనాత్ ఇతి విహిత శ్చిరార్థవచనః. కాలశ్చ పరస్మైవ వికల్పనా కాఽపి.

శ్లో॥ 'పరస్య బ్రహ్మణో రూపం పురుషః ప్రథమం ద్విజ !

వ్యక్తాన్యక్తే తదైవాన్యే రూపే కాం స్తథాపరమ్' ॥

ఇతి విష్ణుపురాణే.

పర్యకారణత్వాత్ విరించ్యాదీనా మపి సనాతనానా మతిశయేన సనాతనత్వాత్ సనాతనతమః బహువచనస్య కపిరో వ్యక్త ఇతి తద్రూపీ కపిలః. తం జగత్కర్తృభిః పిబన్ కపిః సూరః కపిర్వరా = హోనా. 'కపిర్వరాహః శ్రేష్ఠశ్చ' ఇతి వచనాత్ ప్రతియే అస్మి న్నసి యన్తి జగన్ప్రీతి అస్యయః. ఇతి నామ్నాం నవమః శతం వివృతమ్ భక్తానాం స్వస్తి మంగలం దదాతీతి స్వస్తిదః. తదేవ భుజ్తే ఇతి. స్వస్తిభుక్. భక్తానాం తదేవ కరోతీతి స్వస్తికృత్. మంగలస్వరూప మాత్మీయం పరమానంద రక్షణం స్వస్తి తదేవ భుజ్తే ఇతి స్వస్తిభుక్ భక్తానాం మంగలం స్వస్తి భుసక్తీతి వా స్వస్తిభుక్. స్వస్తి రూపేన దక్షతే వర్తతే, స్వస్తి దాతుః పరమార్థ ఇతి వా స్వస్తిదక్షిణః. అథ వా దక్షిణశబ్ద అనుకరిణీ వర్తతే. శీఘ్రం స్వస్తి దాతు సయ మేవ సమర్థ ఇతి యస్య స్మరణాదేవ సిద్ధ్యన్తి సర్వా సిద్ధయః

శ్లో॥ 'స్మృతే నకల కల్యాణ భాజనం యత్ర జాయతే ।
పురుష స్తమః విత్యం ప్రజామి శరణం హరిమ్' ॥

శ్లో॥ 'స్మరణా దేవ కృష్ణస్య పాప సంఘాత సంజరమ్ ।
శతథా భేద మయాతి గిరి ర్వజ్రహతో యథా' ॥

ఇత్యాది వచనేభ్యః.

౧౯౬. సనాత్ -

'సనాత్' అనగా చిరకాలము అని అర్థము. కాలము పరమాత్మకే ఒకానొక వికల్పము కాన పరమాత్మ 'సనాత్' శబ్దముచే చెప్పబడును. 'పాబ్రహ్మయొక్క ప్రథమరూపము పురుషుడనియు, వ్యక్తాన్యక్తములు మరియొక రూపమనియు అటులనే కాలము అన్యరూప' మనియు విష్ణు పురాణములో చెప్పబడినది.

౧౯౭. సనాతనతమః-

స్వకారణత్వమును పురస్కరించుకొని బ్రహ్మగులు సనాతనులు పరమాత్మ వారికంటే సనాతనుడు గాన 'సనాతన తమః' యని కీర్తింప బడుచున్నాడు.

౧౯౮. కపిలః-

కపిలవర్ణము కల బడగానల స్వరూపుడు గాన పరమాత్మ 'కపిల' శబ్దముచే వ్యవదేశ్యుడు.

౧౯౯. కపిః-

జలమును కిరణములచేత గ్రహించునట్టి ఆదిత్య స్వరూపుడు, మరియు 'కపి ర్వరాహః శ్రేష్ఠశ్చ' అను వచనము నను

సరించి పరాహ మూర్తియు నగుటచే పరమాత్మ 'కపిః' యను నామముచే ధ్యానింప బడుచున్నాడు.

౯౦౦. అప్యయః-

ప్రలయ కాలమందు జగత్తులు తనయందు లీనమగునట్టి వాడు గాన శ్రీహరి 'అప్యయః' అను అన్వర్థ నామముచే విరాజిల్లు చుండును.

ఇంతవరకు నామములలో నవమ శతము వివరింప బడినది.

౯౦౧. స్వస్తిదః-

భక్తులకు స్వస్తి - మంగళము - కలిగించువాడు గాన, పరమాత్మ 'స్వస్తిదః' యను నామముచే స్తోత్రవృద్ధుడు.

౯౦౨. స్వస్తికృత్ -

భక్తులకు మంగళమునే చేయువాడు గాన, 'స్వస్తికృత్' అని పరమాత్మ కీర్తింపబడుచున్నాడు.

౯౦౩. స్వస్తి -

మంగళాత్మకము, ఆత్మీయము నయిన పరమానంద రూపము గాన 'స్వస్తి' యను నామము పరమాత్మయందు అన్వర్థము.

౯౦౪. స్వస్తిభుక్ -

ఆ పరమానందమునే అనుభవించు వాడు, భక్తుల యొక్క స్వస్తిని - మంగళమును - వాలించువాడు నగుటచే

శ్రీమహావిష్ణువు 'స్వస్తిభుక్' అను అన్వర్థ సంజ్ఞల విరాజిల్లును.

౯౦౫. స్వస్తిదక్షిణః-

మంగళరూపమున ప్రవర్ధమానుడు, మంగళదానము సమర్థుడును గావున, 'స్వస్తిదక్షిణః' యని చెప్పబడును.

మరియు 'దక్షిణ' శబ్దము శీఘ్రకారిని చెప్పుచు గ శీఘ్రముగా స్వస్తిని - మంగళమును - ఇచ్చుటలో నీ సమర్థుడు కనుక శ్రీహరి 'స్వస్తిదక్షిణ' శబ్దముచే సంకీర్తితు. ఆ పరమేశ్వరుని నామస్మరణము చేతనే సర్వసిద్ధులు సిద్ధించుండును.

'ఆ పరమాత్మ స్మరింపబడినంత మాత్రమున, మునుపు సకల కల్యాణపాత్రు డగును. కాన, అట్టి శ్రీహరి స్మరించు చున్నాను'. అనియు -

'శ్రీకృష్ణస్మరణముచేతనే పాపసంఘాతము వ్రజవ మైన గిరినలె 'భిన్నమై పోవు' ననియు వచనములు చెబుచున్నవి.

శ్లో॥ అరౌద్రః కుండలీ చక్రే విక్రమ్యూర్జిత శాసనః ।

శబ్దాతిగ శృబ్ధిరహ శ్శిశిర శ్శర్వకీకరః ॥

శం. భా :- కర్మ రౌద్రమ్. రాగళ్య రౌద్రః. కోపళ్య రౌద్రః. రౌద్ర త్రయం నాస్తి. అవాప్త సర్వకామత్వేన రాగద్వేషాదే రభాసః. అరౌద్రః. శేషరూపభాక్. కుండలీ. నహస్రాంకు మండలౌ

కుండలధారణాద్వా. యద్వా సాంఖ్యయోగశ్చ కే కుండలే మకరాకారేఽన్య
స్త ఇతి. కుండలీ నమస్త లోకరక్షార్థం మనస్తత్త్వాత్మకం సుదర్శనాఖ్యం
చక్రం ధత్తే ఇతి చక్రీ.

శ్లో॥ 'చలన్యరూప మత్యంత జవేనాఽర్థితావిలమ్ ।

చక్రన్యరూపం చ మనోధత్తే నిష్ఠః కరే స్థితమ్ ॥

ఇతి విష్ణుపురాణవచనాత్.

విక్రమః సాదవిక్షేపః శౌర్యంవా. ద్వయంవా. అశేష పురుషేభ్యో
విలక్షణ మస్యేతి విక్రమీ, క్రుతిస్మృతి లక్షణ మూర్జితం శానన మస్యేతి.
ఉర్జితశాననః.

శ్లో॥ 'క్రుతిస్మృతి మమైవాజ్ఞే యప్తే ఉల్లంఘ్య వర్తతే ।

అజ్ఞా చేదీ మమద్వేషీ మద్భక్తో పి నవైష్టవః' ॥

ఇతి భగవద్వచనాత్.

శబ్దస్పృతి హేతునాం జాత్యాదీనా మసంభవాత్ శబ్దేవ వక్తు మశ
క్యత్వాత్. శబ్దాతిగః. 'యశో వాచో వివర్తంతే అప్రాన్య మనసా సహా
'న శబ్దగోచరం యస్య యోగిధ్యేయం పరం పదమ్' ఇత్యాది క్రుతి
స్మృతిభ్యః సర్వే వేదా స్తాత్పర్యేణ త మేవ వదంతీతి శబ్దసహః. 'సర్వే
వేదా యత్సర మామరన్తి' ఇతి క్రుతే. 'వేదైశ్చ సర్వై రహామేవ
వేద్యః' ఇతి స్మృతేశ్చ. తాపత్రయాభి తస్తానాం విక్రమ స్థానత్వాత్.
జీరః. సంసారిణా మాత్సా. శర్వరీవ. శర్వరీజ్ఞానినాం పున సంసార శ్చర్వరీ
తా ముభయేషాం కరోతీతి. శర్వరీ కరః.

శ్లో॥ 'యావిశా సర్వభూతానాం తస్యాం జాగర్తి నంయమీ ।

యస్యాం జాగ్రతి భూతాని సావిశా వశ్యతోమునేః ॥

ఇతి భగవద్వచనాత్.

శ్రీ విష్ణుసహస్రనామస్తోత్ర భాష్యము

౯౦౬. అరౌద్రః-

సర్వకామములు సిద్ధములే అయియున్న వాడగుటచే
రాగద్వేషాది రహితు డగుటచేత, రాద్రమగు కర్మ, రె
మగు రాగము, రాద్ర మగు క్రోధము:- ఇవి మూడును లే
వాడు గాన, శ్రీహరి 'అరౌద్రః' యనుచు భజనీయుడు.

౯౦౭. కుండలీ-

శేషరూపధారి, నూర్య మండల తుల్యములగు కుం
ములను ధరించిన వాడు, సాంఖ్య యోగాత్మకము లగు
రాకార కుండలములు కలవాడు నగుటచే శ్రీమహావిష్ణు
'కుండలీ' యను నామముచే ధ్యాతవ్యు డగుచున్నాడు.

౯౦౮. చక్రీ-

సమస్త లోకరక్షణార్థము మనస్తత్త్వాత్మక మగు
ర్చన చక్రమును ధరించి యున్నవాడు గాన విష్ణుభగవాన్
'చక్రీ' యను నామమున బరగును. ఈవిషయమును
పురాణము - 'పరమాత్మ అత్యంత వేగముతో చలించెడి
స్వరూపమైన మనస్సును హస్తమున ధరించి యున్నా
చేప్పుచున్నది.

౯౦౯. విక్రమీ-

పాదవిక్షేపము, శౌర్యము - అను కార్యద్వయ
సమస్త పురుషులకంటెను విలక్షణముగ నున్నవాడు క
పరమాత్మ 'విక్రమీ' యను నామముచే స్తోతవ్యుడు.

౯౧౦. ఊర్జితశాసనః-

'శ్రుతిస్మృతి మమైవాణ్ణే, అను భగవద్వచనానుసార

పరిమేశ్వరుని ఆజ్ఞాగూఢములై యున్న శ్రుతిస్మృతుల నుల్లంఘించిన వాడు పరిమేశ్వరద్వేషి యగు నని తెలియచున్నందున శ్రీహరి శ్రుతిస్మృతి రూపము, అనుల్లంఘనీయము. ఉత్కృష్టము నగు శాసనము గలవాడు గాన 'ఉద్బిజితశాసనః' యనుచు ధ్యాతవ్యు డగుచున్నాడు.

౯౧౧. శబ్దాతిగః-

శబ్దప్రసృత్తికి హేతువులయిన జాత్యాదుల సంభవింపని కారణమున పరిమేశ్వరుడు శబ్దముచే చెప్పటకు శక్యము కాని వాడు కాన 'శబ్దాతిగః'యని చెప్పబడును. 'యతో నాచో నివర్తనే. ఆవ్రాప్య మనసా సహ', న శబ్దగోచరంయస్య యోగి ధ్యేయం పరం పదమ్' అనుచు శ్రుతిస్మృతులు పరిమేశ్వరుని వాచామగోచరత్వమును ప్రతిపాదించు చున్నవి.

౯౧౨. శబ్దసహః-

"సర్వే వేదా యత్పద మామనంతి" "వేదైశ్చ సర్వై రహమేవ వేద్యః" అను శ్రుతిస్మృతుల వచనానుసారము పరిమేశ్వరుడు తాత్పర్యరూపమున సర్వవేదమాలచేత చెప్పబడు వాడు గాన 'శబ్దసహః' అను నామముచే ధ్యానింప బడుచున్నాడు.

౯౧౩. శిశిరః-

తాపత్రయ సంతప్త చిత్తులకు విశ్రాంతి స్థానమైన వాడు గాన శ్రీహరి 'శిశిర' శబ్ద వాచ్యు డగుచున్నాడు.

౯౧౮. శర్వరీకరః -

సంసారులకు ఆత్మ శర్వరీసమము. అనగా నిశతో సమానము. జ్ఞానులకు సంసారము శర్వరీ సమానము. అట్టి శర్వరీని ఆ ఇరువురికి కలిగించు వాడుగాన పరిమేశ్వరుడు 'శర్వరీకరః' అని ప్రస్తుతింపబడుచున్నాడు. "యా నిశా సస్పృభూతానాం తస్యాం జాగర్తి సంయమి, యన్యాం జాగ్రతే భూతాని సానిశా పశ్యతోమునేః" అని భగద్వచనము. అనగా సంసారులకు ఏమియు తెలియకుండునది ఆత్మ. ఆత్మజ్ఞానులకు ఏమియు తెలియకుండునది సంసారము అని భావము.

శ్లో॥ అక్షూరః పేశలో దక్షో దక్షిణః క్షమిణాం నః ।

విద్యోత్తమో వీరభయః పుణ్యశ్రేణి కీర్తనః" । ౧౧౧

శం. భా. :- శ్రౌర్యంనామ మనోధర్మః ప్రకోపజః అస్తర స్సంతాపః, సాధినివేశః. అవాప్త సమస్త కామత్వాత్. కామాభావా దేవ కోపాభావః, తస్మాత్ శ్రౌర్య మస్య నాస్తీతి. అక్షూరః, కర్మణా మవిసా వాచా వపుషా చ శోభనత్వాత్. పేశలః. ప్రవృద్ధః. శక్తః శీఘ్రః రీచ దక్షః. త్రియం చైతత్ పరస్మిన్నియతమితి. దక్షః. దక్షిణశబ్ద స్యాపి దక్ష ఏవార్థః పువ రుక్తి దోషో నాస్తి శబ్దభేదాత్. అథవా దక్షతే-గచ్ఛతి. హివస్తీతివా. దక్షిణః 'దక్షగతి హింసనయోః' ఇతి ధతుపాఠాత్. క్షమాఃతాం యోగి నాం చ. పృథివ్యాదీనాం భారదారికాణాం చ. శ్రేష్ఠ ఇతి. క్షమిణాం వరః. 'క్షమయా పృథివీసమః' ఇతి వాల్మీకి వచనాత్. బ్రహ్మార్జు మఖిలం వహన్ పృథివీవ భారేణ నార్దిత ఇతి పృథివ్యా అపి పరోవా. క్షమిణః శక్తాః. అయమై సర్వశక్తి మత్వాత్ సకలాః. క్రియాః. కర్తుం. క్షమత ఇతి వా. క్షమిణాం వరః. విరస్తాతిశయం జ్ఞానం సర్వదా సర్వగోచర మస్మాకప్రి.

నేతరేషా మితి, విద్వత్తమః, వీతం విగతం భయం సాంసారికం ససార
లక్షణం వా ఆస్యేతి. వీతభయః, సర్వేశ్వరత్వాన్నిత్యముత్తకృ. పుణ్యం
పుణ్యకరం. శ్రవణం కీర్తనం చాస్యేతి పుణ్యశ్రవణ కీర్తనః.

శ్లో॥ 'య ఇదం శ్రుణు యాన్నిత్యం యశ్చాపి సరికీర్తయేత్ ।

నాశుభం ప్రాప్నుయాత్కించి త్సోఽనుత్రేహ చ మానవః' ॥

ఇతి శ్రవణాది పరివచనాత్ .

౯౧౫. అక్రూరః-

శౌర్య మనునది మనోధర్మము ప్రకోపజన్యము. అభి
నివేశ - ఆగ్రః - యుక్తము నయిన అంతర్గత సంతాపము.
అవాప్త సర్వకామడైన వానికి కామమే లేనందున క్రోధ
మసంభవము. అందుచేత పరమాత్మ క్రూర్యము లేనివాడు
గాన 'అక్రూరః' యని స్తుతించ బడుదున్నాడు.

౯౧౬. పేశలః-

మనో, వాక్ కర్మ స్వరూపములు క్రోధసముత్తే యొప్పు
వాడు గాన పరిమాత్మ 'పేశలః' యను నామముచే ధ్యాత
వృదు.

౯౧౭. దక్షః-

వృద్ధి, శక్తి, కీర్ణుకాత్వము - ఈమూడును లేన
యందు నియతముగా నొప్పువాడు గాన శ్రీవారి 'దక్షః' యను
నామముచే సంకీర్తనీయుడు.

౯౧౮. దక్షిణః-

ఇదియు 'దక్ష' శబ్ద సమానార్థకమే శబ్ద భేదముచేత

పునరుక్తి దోషము లేదు. లేక 'దక్షగతి హింసనయోః' అను ధాతుపాఠమును బట్టి గతికలవాడు హింసించువాడును గాన పరమాత్మ 'దక్షిణ' శబ్దవాచ్యుడగుచున్నాడు.

౧౧౯. క్షమిణాంవరః-

క్షమాసీచులైన యోగులలోను, భారమును వహించు పృథివ్యాదులలోను శ్రేష్ఠుడు గాన పరమాత్మ 'క్షమిణాంవరః' యని భజింప బడుచున్నాడు. "క్షమయా పృథ్వీసచః" అను వాల్మీకి వచనము శ్రీహరి యొక్క క్షమాశీలిత్వమును చాటుచున్నది.

మరియు పృథ్వివలె అఖల బ్రహ్మాండమును వహించుచు భారముచేత వీడ లేకున్నవాడు గాన పరమేశ్వరుడు పృథ్వి కంటెను శ్రేష్ఠుడు అని చెప్పికొనగును. ఇంతేకాదు. క్షమాశీలుడు శక్తికలవారు. ఈ పరమాత్మ సర్వశక్తులు కలవాడగుటచే సకలక్రియలను చేయగల సామర్థ్యముచే నొప్పారును గాన 'క్షమిణాంవరః' అని చెప్పబడుచున్నాడు.

౧౨౦. విద్యత్తమః-

సర్వపదార్థ విషయకము నిరతిశయము ఇతరులకు లేనట్టిదియు సగుజ్ఞానము సర్వదా కలిగియున్నవాడు గాన పరమేశ్వరుడు 'విద్యత్తమః' యనుచు ధ్యాతవ్యుడగుచున్నాడు.

౧౨౧. వీతభయః-

సర్వేశ్వరత్వము చేతను, నిత్య ముక్తత్వము చేతను సాంసారిక భయము, సంసారరూప భయము లేనివాడు గాన

‘వీతభయః’ అను కామము పరమాత్మయందు అన్వర్థము.

౯౨౨. పుణ్యశ్రవణ కీర్తనః-

పుణ్యశ్రవణమైన శ్రవణము కీర్తనము కలవాడు గాన శ్రీహరి ‘పుణ్యశ్రవణకీర్తనః’ యనుచు సంస్తుతించ బడుచున్నాడు. శనుకనే శ్రవణాది ఫల నచనమాలతో - ‘దీనిని సత్యము శ్రవణము చేసినవాడు, కీర్తించినవాడు ఇహ పరములలో అశుభమును ఎంతమాత్రము పొందిడు’ అని చెప్పబడినది.

శ్లో॥ “ఉత్తారణో దుష్కృతిహః పుణ్యో దుస్స్వప్ననాశనః ।

వీరహః క్షణ స్సన్తో జీవనః పర్యవస్థితః” ॥ ౧౧౨

శం. భా :- సంసార సాగరా దుత్తరయతీతి. తారణః. దుష్కృతీః వాపనజ్జితా హస్తీతి. దుష్కృతిహః. యే పాపకారిణ స్తానే హస్తీతివా. దుష్కృతిహః. స్మరితాది ఉర్వతాం సర్వేషాం పుణ్యం కరతీతి. సర్వేషాం శ్రుతిస్మృతి లక్షణయా నాచా పుణ్య మాచక్షే ఇతి వా పుణ్యః భావినోఽనర్థస్య సూచకాన్ దుస్స్వప్నాన్ నాశయతి. ద్వాతః స్తుతః. కీర్తితః. పూజిత శ్చేతి. దుస్స్వప్న నాశనః. వివిధా స్పంసారిణాం గతీః. ముక్తి ప్రదానేన హస్తీతి వీరహః. సత్త్వం గుణ మధిష్ఠామి జగత్త్రయం రక్షిన్. రక్షణః. సద్భావత్వాత్ కర్తరిత్యుః సర్కార్గ పర్తిన స్పంతః. తద్రూపేణ అధ్యాపనయ పృద్ధయే స ఏవ పర్తితే ఇతి సంతః. సర్వాః ప్రజాః ప్రాణరూపేణ జీవయన్. జీవనః. పరిత స్పర్వతో విశ్వం వ్యాప్యైవస్థిత ఇతి పర్యవస్థితః.

౯౨౩. ఉత్తారణః-

సంసార సాగరము నుండి దాటించు వాడు గాన శ్రీహరి ‘ఉత్తారణః’ యని స్తుతించ బడుచున్నాడు.

౯౨౪. దుష్కృతిహః-

పాపములను, పాపులను నశింపజేయు వాడు గాన పరమాత్మ 'దుష్కృతిహః' శబ్దముచే ధ్యానింప బడుచున్నాడు.

౯౨౫. పుణ్యః-

పరమాత్మ స్మరణము చేయు వారిందరికినీ పుణ్యము కలిగించువాడు మరియు శ్రుతిస్మృతి రూపమై, తన వాడుక చేత సర్వులకును పుణ్యము నుపదేశించు వాడు నగుటచే శ్రీ మహావిష్ణువు 'పుణ్యః' యను నామముచే సంకీర్తనము చేయు బడుచున్నాడు.

౯౨౬. దుస్స్వప్ననాశనః-

ధ్యానము, చేయబడియు, స్తుతింపబడియు, కీర్తి పబడియు, పూజింపబడియు రాభోవు అనర్థములను నశింపజేయు నట్టి దుస్స్వప్నములను నశింపజేయు వాడు గాన పరమాత్మ 'దుస్స్వప్ననాశనః' యనుచు సంస్తవనీయు డగుచున్నాడు.

౯౨౭. వీరహః -

సంసారులకు కలుగు వివిధ గతులను ముక్తి ప్రదానము చేత పోగొట్టువాడు గాన శ్రీహః 'వీరహః' యని భక్తులచే ధ్యానింప బడుచున్నాడు.

౯౨౮. రక్షణః-

సత్త్వగుణ మాశ్రయించి జగత్త్రియమును విక్షించు నట్టి వాడు గాన 'రక్షణః' యను నామముచే స్తుతింప బడుచున్నాడు.

౯౨౯. సంతతి-

సన్మార్గవర్తులు 'సంతతి' యనబడుదురు. తేద్రూపమున విద్యావినయాదుల అభివృద్ధి కొరకు ఆయనయే ఉన్నవాడు గాన పరమాత్మ 'సంతతి' యను నామముచే ప్రథితు డగు చున్నాడు.

౯౩౦. జీవనః-

సర్వప్రజలను ప్రాణరూపమున జీవించి చేయువాడు గనుక పరమాత్మ 'జీవనః' యను నామముచే విరాజిల్లును.

౯౩౧. పర్యవస్థితః-

విశ్వమంతటను వ్యాపించి యున్నవాడు గాన శ్రీమహా విష్ణువు 'పర్యవస్థితః' యని సంకీర్తింప బడుచున్నాడు.

శ్లో॥ “అనంతరూపో అనంతశ్రీ ర్జితమన్యు ర్భయూపహః ।

చతురశ్రో గభీరాత్మా విదిశో వ్యాదిశో దిశః ॥ ౧౧౩

శం. టా. :- అనంతావి రూపా ణ్యన్య విశ్వప్రపంచ రూపేణ స్థితస్యేతి. అనంతరూపః అనంతా అపరిమితా శ్రీః పరాశక్తి రస్యేతి. అనంతశ్రీః 'పరాఽస్య శక్తిర్విపరైవ క్రూయతే' ఇతి క్రుతేః మన్యః క్రోధో జితో యేన నః. జితమన్యః భయం సంసారజం వుంసా మపహ్నున్. భయాపహః న్యాయ సమవేతః. చతురశ్రః. ఘంసాం కర్మావరూపం ఫలం ప్రయచ్ఛతేతి. అత్కా న్వరూపం చిత్తంవా. గభీరం పరిచ్ఛేత్తు మశక్య మస్యేతి గభీరాత్మా. వివిదాపి పలాని అధికారిభ్యో పశేషేణ విశతీతి విదిశః. వివిదా మాజ్ఞాం శక్తాదీనాం కుర్వీన్ వ్యాదిశః. సమస్తానాం కర్మాణాం ఫలాని దిశన్ వేదాత్మనా దిశః.

౯౩౨. అనంతరూపః-

సకల ప్రపంచరూపమున నుండుటంజేసి అనంతరూప ధారియగుటచే శ్రీహరి 'అనంతరూపః' యని స్తవము చేయ బడును.

౯౩౩. అనంతశ్రీః-

అపరిమితమయిన పరాశక్తి కలవాడు గాన పరమాత్మ 'అనంతశ్రీః' యను నామమున బరగును, 'పరాఽస్య శక్తి ర్వివిధైవ శ్రూయతే' యను శ్రుతి పరమాత్మయొక్క అనంత శ్రీత్వమును వ్యక్తము చేయుచున్నది.

౯౩౪. జితమన్యుః-

జయింపబడిన క్రోధము కలవా డగుటచే పరమేశ్వరుడు 'జితమన్యుః' యను నామముచే సంకీర్తింప బడును.

౯౩౫. భయాపహాః-

లోకులకు సంసార సంభవముగు భయమును పోగొట్టువా డగుటచేత శ్రీ మహావిష్ణువు 'భయాపహాః' శబ్ద వాచ్యు డగు చున్నాడు.

౯౩౬. చతురశ్రః-

'చతురశ్రః' యనగా న్యాయసమవేతు డని యర్థము. పరమాత్మ, కర్మానురూపమయిన ఫలము నొసంగుచు న్యాయము ననుసరించు నట్టివాడు గావున, 'చతురశ్రః' యను నామముచే భ్యాతవ్యుడు.

౯౩౭. గభీరాత్మా-

ఇట్టి దని తెలిసికొన శక్యము కానట్టి స్వరూపము-
చిత్తము-కలవాడు గాన, పరిమేశ్వరుడు 'గభీరాత్మా' యను
సార్థక నామమున విరాజిల్లుచుండును.

౯౩౮. విదిశః-

వివిధఫలములను ఆరూ అధికారులకు విశేషించి యిచ్చు
వాడు కాన శ్రీహరి 'విదిశః' యనుచు స్తుతింపబడును.

౯౩౯. వ్యాదిశః-

శ్రీహరి, ఇంద్రాదులకు వివిధము లయిన యాజ్ఞల
నిచ్చువాడు గనుక 'వ్యాదిశః' యనుచు భజింప బడుచున్నాడు.

౯౪౦. దిశః-

సమస్త శక్తిఫలములను వేదరూపమున నిచ్చునట్టివాడు
గావున పరమాత్ముడు 'దిశః' యను నామ మన్వర్థము.

శ్లో॥ “అ గావిః భూర్భువో లక్ష్మీ స్సువీరో దుచిగాంగదః ।

జననో జః జన్మాది ర్భిమో భీమపరాక్రమః” ॥ ౧౧౪

శం. భా :- ఆదిః కారణ మన్య నవిద్యతే ఇతి. అనాదిః. సర్వకారణ
త్వాత్ భూర్భువః. భూః ఆదారః. భువః సర్వభూతాశ్రయత్వేన ప్రపిద్యాయా
భూమ్యాః భువోపి భూరితి. భూర్భువః. అథవా. న కేవల మసౌ భూః.
భువః లక్ష్మీః శోభాచేతి. భువో లక్ష్మీః అథవా. భూః భూర్లోకః. భువః
భువర్లోకః. లక్ష్మీః అంబివిద్యా. 'అస్మిన్విద్యా చ దేవత్యమ్' ఇతి శ్లో తౌ
భూర్భువిదిశ్చైవ శోభేతివా. భూర్భువోలక్ష్మీః. సువీరః - శోభనా విపిధా

ఈరాగతయో యస్య సః సువీరః. సువీరే కలా. చే అంగవేదస్యేతి సు2
రాంగదః. జన్మాన్ జనయన్ శోభనం వివిధం శురై ఇతివా. సువీ 1.
జననః 'ట్యుడ్విధౌ' బహుః గ్రహజాత్ కర్తృతి ట్యుడ్విధౌ 2 క్కయః. ప్రయోగ
వచనాదీనత్. జనస్య జనిమతో జన్మ ఉచ్ఛవః. క్షిప్యః. మూలకాజ
మితి. జనజన్మాది. భయహేతుత్వాత్. భీసుః 'భీ' గాక మోఽసానానే' ఇతి
విపాతనాత్. 'మహద్భయం చక్షుషుద్యతమ్' ఇతి శ్రుతేః. అనురాగీనా
భయహేతుః పరాక్రమోఽస్యావతారే స్థితి. భీమహృదయః.

గౌరం అనాదిః-

'అదిః' అనగా కారణము. పరమాత్మ సర్వకారణ
మగుటచేత, తనకు కారణము లేనట్టివాడు గాన 'అనాదిః'
అను సార్థక నామముచే సంకీర్తనీయుడు.

గౌరం. భూర్భువః, - గౌరకే. లక్ష్మీకః-

భువః = సర్వభూతాశ్రయముగ ప్రసిద్ధమయిన భూమికి
గూడ భూః = ఆధారముయై యున్నవాడు, కాని పరమాత్మ
'భూర్భువః' యను నామముచే భజనీయు డగుచున్నాడు.

మరియు, 'భువః' యనగా లక్ష్మీ యనియు చెప్పకొన
నగును. ఆ పరిమాణ కేవలము భూమికి ఆధారము మాత్రమే
గాక ఆ భూమి 'లక్ష్మీకః' - శోభనగూడ అయి యున్నవా
డగుటచేతను 'భూర్భువః' యను నామము ఆ పరమాత్మయై
దన్వర్థము. 'భువోలక్ష్మీకః' యనియు చెప్పబడును.

ఇంతేకాదు. భూః - భూర్లోకము. భువః - భువర్లోకము,
లక్ష్మీకః - ఆత్మవిద్య, కనుకనే శ్రీస్తుతిలో 'ఆత్మవిద్యా' చ

దేవిత్యమ్' అని చెప్పబడినది. కాన, భూర్భువోలక్ష్మీః - భూర్లోక - భువర్లోక - ఆత్మవిద్యా - స్వరూపుడు, భూమ్యంత రిక్షములకు శోభయై నొప్పు నట్టివాడును గాన పైనామముచే ధ్యానింప బడుచున్నాడు.

౯౮౮. సువీరః-

శోభనములగు వివిధములగు 'ఈర'-గతులు కలవాడు, శోభనము, వివిధము నగు కంపనము - స్ఫురణము - కలవా డగుటనలన శ్రీహరి 'సువీర' శబ్దవాచ్యుడు.

౯౮౯. రుచిరాంగదః-

రుచిరములగున అంగదములను అలంకారములుగ కలవాడు గాన శ్రీమహావిష్ణువు 'రుచిరాంగదః' యను నామ ముచే స్తోత్రవ్యు డగుచున్నాడు.

౯౯౦. జననః-

జాతుములను (ప్రాణులను) జనింపజేయునట్టి వాడు గాన పరమాత్మ 'జననః' యను స్వార్థకనామమున బరగుచుండును. ఇటు 'జన' ధాతువుకు 'ల్యుట్' ప్రత్యయము కర్తృర్థక మని తెలియనగును.

౯౯౧. జనజన్మాదిః-

జన్మించువారి జన్మకు మూలకారణ మయిన వాడు గాన శ్రీహరి 'జనజన్మాదిః' యని ధ్యానింప బడుచుండును.

౯౯౨. భీమః-

భయహేతు వయినవాడు గాన పరమేశ్వరుడు 'భీమ'

శబ్దాభిధానమున విరాజిల్లుచున్నాడు 'మహద్భయం వజ్రముద్యతమ్' అనుచు ప్రతి పరమాత్మయొక్క భీమత్వమును ప్రతిపాదించుచున్నది.

౯౮౯. భీమపరాక్రమః-

అవతారసమయమున అసురాదులకు భయపేతువయిన పరాక్రమము గలవాడు గాన శ్రీమహావిష్ణువు 'భీమపరాక్రమః' యని స్తుతింప బడుచున్నాడు.

శ్లో॥ ఆధారనిలయో ఽధాతా పుష్పహాసః ప్రజాగరః ।

ఊర్ధ్వగ సత్పథా చారః ప్రాణదః ప్రణవః పణః" ॥

శం. ఖ. :- పృథివ్యాదీనాం పంచభూతానా మాధారాణా మాధారత్వాత్, ఆధార నిలయః. స్వాత్మనా ధృతస్యాఽశ్య అన్యో దాతా నాస్తీతి. ఆదాతా. 'నద్యుతశ్చ' ఇతి సమాసాంత విధి నిత్యః. ఇతి కప్రత్యయాఽభావః. సంహారసమయే సర్వాః ప్రజాః ధయతి, పిబతీతివా, దాతా. 'ధేబ్ పానే' ఇతి దాతుః. ముకులాత్మనా స్థితానాం పుష్పాణాం హాసవత్. ప్రపంచరూపేణ వికాసోఽస్యేతి. పుష్పహాసః. నిత్యప్రబుద్ధ స్వరూపత్వాత్ ప్రకర్షేణ జాగర్తీతి. ప్రజాగరః. సర్వేషా ముపరితిష్ఠన్. ఊర్ధ్వగః. సతాం కర్మాణీ సత్పథాః. తా నాచరత్యేష ఇతి. సత్పథాచారః. మృతాన్ పరిక్షి త్పుభృతీన్ జీవయన్. ప్రాణదః. ప్రణవోనామ పరమాత్మనో వాచక ఓంకారః తదభేదోపచారేణాఽయం ప్రణవః పణతి ధ్వజహార్యః తం కుర్వన్, పణః. 'సర్వాణి రూపాణి వినిత్యధీరో నామాని కృత్వాఽఖిరవన్ యవాస్తే' ఇతి శ్రుతేః పుణ్యాని సర్వాణి కర్మాణి పణం సంగృహ్య అధికారిభ్య స్తత్ఫలం ప్రయచ్ఛతీతి వా, అక్షణయా పణః.

౯౫౦. ఆధారనిలయః-

నిఖిల జగమున కాధారభూతము లయిన పంచభూతము లకు నాధారమై వెల్లొందుచుండువాడు గావున శ్రీహరి 'ఆధారనిలయః' యనుచు స్తవము చేయబడుచున్నాడు.

౯౫౧. ఆధాతా (ధాతా)-

స్వస్వరూపముచేతనే ధరింపబడిన వాడగుటచేత, ఆ పరమాత్మను ధరించెడిది అన్య మేదియు లేనట్టివాడు గనుక శ్రీమహావిష్ణువు 'అధాతా' యని భక్తులచే ధ్యాంప బడుచున్నాడు, మరియు, 'ధాతా' యని పదచ్ఛేదము చేసినచో, సంహార సమయమున సర్వప్రజలను పానము చేయువాడని చెప్పికొన నగును. 'ధాతా' యంటలి 'ధా' ధాతువు పానార్థ కముగ గుర్తింపనగును.

౯౫౨. పుష్పహాసః-

మొగ్గగానున్న పుష్పములకు వికాసమవలె ప్రపంచ రూపమున వికాసము గలవాడు. గాన, పరమాత్మ 'పుష్పహాసః' యను నామముచే స్తోత్రవ్యు డగుచున్నాడు.

౯౫౩. ప్రజాగరః-

విశ్వప్రబుద్ధ స్వరూపు డగుటచేత పరమాత్మ ప్రకృష్టమైన జాగృతి కలవాడు గాన 'ప్రజాగరః' యను నామముచే ధ్యాతవ్యు డగుచున్నాడు.

౯౫౪. ఊర్ధ్వగః-

సర్గులకును మీద నున్నవాడు కనుక 'ఊర్ధ్వగః' యను శబ్దముచే చెప్పబడును.

౯౫౫. సత్పథాచారః-

సత్పురుషుల కర్మల నాచరించు వాడు గావున శ్రీహరి 'సత్పథాచారి' యను నామమున బరగును.

౯౫౬. ప్రాణదః-

మృతులయిన పరీక్షి త్ప్రభృతులను జీవింపజేసినవాడు గావున శ్రీహరి 'ప్రాణదః' యను నామముచే ధ్యాతవ్యుడగుచున్నాడు.

౯౫౭. ప్రణవః-

ప్రణవ మనగా పరమాత్మవాచక మగు ఓంకారము. అట్టి ప్రణవముతో అభేదవివక్షచే పరిమేశ్వరుడు 'ప్రణవ' శబ్ద వ్యసదేశ్యుడగుచున్నాడు.

౯౫౮. పణః-

'పణ' ధాతువు వ్యవహారార్థకము కాన, నామకరణాది వ్యవహారము చేయు వాడగుటచే పరమాత్మ 'పణ' శబ్దవాచ్యుడగుచున్నాడు. ఈ విషయమునే 'సర్వాణి రూపాణి విచిత్రాధీరో నామాని కృత్వాభివశన్ యదాస్తే' యనుచు శ్రుతి యుద్ఘోషించుచున్నది.

మరియు, సకల పుణ్యకర్మలను తాను పణముగ స్వీకరించి ఆయా అధికారులకు తత్కర్మలముల నిచ్చువాడు కనుక 'పణ' శబ్దము లక్షణచేత పరమాత్మ చెప్పబడును.

శ్లో॥ ప్రమాణం ప్రాణనిలయః ప్రాణభృత్ ప్రాణజీవనః ।

తత్త్వం తత్త్వవి దేకాత్మా జన్మమృత్యుజరాతగః ॥

శం. భా. :- ప్రమితిః సంపత్ స్వయంప్రమా. ప్రమాణామ్-ప్రజ్ఞావం బ్రహ్మ' ఇతి శ్రుతేః.

శ్లో॥ 'జ్ఞానస్వరూప మత్యంత విర్మలం పరమార్థతః ।
తమేవా లర్థస్వరూపేణ బ్రాన్తిదర్శనతః స్థితమ్' ॥

ఇతి విష్ణు పురాణే ॥

ప్రాణనిలయః - ప్రాణా ఇన్ద్రియాణి యత్ర జీవే విలీయంతే. త త్పర తన్మత్వాత్. దేహస్య దారకాః ప్రాణాపానాదయో వా తస్మిన్నిలీయంతే. ప్రాణీతీతి ప్రాణోజీవః. పరేభింపి విలీయత ఇతి వా. ప్రాణాన్ జీవాంశ్చ సంహరన్నితివా. ప్రాణనిలయః. పోషయ న్నన్నరూపేణ ప్రాణాన్. వ్రాణభృత్. ప్రాణిన్ జీవయన్ ప్రాణాభ్యైః పవన్తైః. ప్రాణజీవనః

శ్లో॥ 'నప్రాణేన నాపానేన మర్త్యో జీవతిశశ్చన ।

ఇతరేణ తు జీవన్తి యస్మిన్నేతా వుపాశ్రితో' ఇతి మన్మథర్ణాత్ .

తత్త్వం. తథ్య మమృతం. నత్యం. పరమార్థతః. నతత్త్వ. మిత్యేతే ఏకార్థవాచినః. పరమార్థ నతో బ్రహ్మణః నాచకా శృద్ధాః. తత్త్వం స్వరూపం యథావత్ వేత్తతి. తత్త్వనిత్. ఏకత్వాసా వాత్మాచేతి. ఏకాత్మా. 'ఆత్మావా ఇదమేక ఏవాగ్ర ఆసీత్' ఇతిశ్రుతేః.

శ్లో॥ 'యచ్ఛాప్నోతి యదా దత్తై యచ్ఛాత్తి విషయా నిహ ।

యచ్ఛాన్య నన్తతో లావ న్తస్మా దాద్యేతి గీయతే' ॥

ఇతి స్మృతేశ్చ.

జాయతే. అస్తి. పర్జతే. విపరిణమతే. అపక్షీయతే. నశ్యతి. ఇతి షడ్భాస ఏకాదా నతీత్యగచ్ఛతీతి. జన్మమృత్యు జరాతిగః. 'న జాయతే మ్రియతే వా విపశ్చిత్' ఇతి మన్మథర్ణాత్.

౯౫౯. ప్రమాణమ్-

‘ప్రజ్ఞానం బ్రహ్మ’ అను శ్రుతి వచనానుసారము ‘ప్రమితి’ యనబడు స్వయం ప్రమాత్మికమై యొప్పువాడు గాన శ్రీహరి ‘ప్రమాణమ్’ యను నామముచే స్తుతింప బడును. ‘జ్ఞానస్వరూప మత్యంత నిర్మలం’- అను శ్లోశమున ‘పరమాత్మ; పరమార్థతః అత్యంత నిర్మలమయిన జ్ఞాన స్వరూప మయి యండి భ్రాంత దృష్టికి పదార్థరూపమైన నుండే’ నని విష్ణుపురాణము చెప్పుచున్నది.

౯౬౦. ప్రాణనిలయః-

ప్రాణములు-ఇంద్రియములు-ఏ జీవాత్మయందు లీన మగుచుండునో, త త్పరతంత్రమ లగుటచే దేహధారికములగు ప్రాణాపానాదులును ఎక్కడ ఎక్కడ విలీన మగుచుండునో అట్టి జీవాత్మ (పరమాత్మ) ‘ప్రాణనిలయః’ యనుచు స్తోత్రవ్యు డగుచున్నాడు. ‘ప్రాణ’ శబ్దము ‘ప్రాణితీతి ప్రాణః’ అను వ్యుత్పత్తి ననుసరించి జీవవాచకము. అట్టి జీవుడును ఎక్కడ లీన మగుచుండునో, ప్రాణములను - జీవులను - సంహరించు వాడగుచుండెనో అట్టి స్వరూపము ‘ప్రాణనిలయ’ శబ్ద వ్యవ దేశ్యము.

౯౬౧. ప్రాణభృత్-

అన్నరూపమున ప్రాణములను పోషించు చుండును గాన పరమాత్మ ‘ప్రాణభృత్’ యని ధ్యానింప బడుచున్నాడు.

౯౬౨. ప్రాణజీవనః-

ప్రాణులను ప్రాణవాయువుచే జీవింపజేయు వాడు

గాన శ్రీమహావిష్ణువు 'ప్రాణజీవనః' యను సార్థకనామమున విరాజిల్లుచుండును. 'స ప్రాణేన స వానేన స రోక్తే జీవతి కశ్చన' - అను మంత్రార్థవః 'మర్త్య డెన్నడును కేవలము ప్రాణాన నమ లచేత నీ జీవించుట లేదు; ఈ ప్రాణాపానములు ఎవని యందు ఆశ్రయించి యున్నవో ఆ పరి మేశ్వరుని చేత జీవించుచుండె'నని చెప్పుచున్నది.

౯౬౩ తత్త్వమ్ -

తథ్య మమృతం సోమ్యం పరిమార్థసః సత త్వమ్ - అను సవి ఏకార్థవాచకములు. పరిమార్థ సత్త్వముయిన బ్రహ్మను బోధించును గాన 'తత్త్వమ్' శబ్దముచే పరిబ్రహ్మ మనన్తవ్యుడగుచున్నాడు.

౯౬౪. తత్త్వవేత్ -

స్వరూపమును యథావత్తుగ తెలిసిన వాడు గాన పరిమేశ్వరుడు 'తత్త్వవేత్' యనుచు స్తవము చేయబడుచును.

౯౬౫. ఏకాత్మా -

'అత్మ వా ఇతి సుక ఏకాగ్ర ఆసీత్' - అను శ్రుతి సచనము ననుసరించి ఏక మే యున్నట్టి ఆత్మ గాన పరిమాత్మ యందు 'ఏకాత్మా' యను నామ మస్వస్థము. 'యచ్ఛాప్నోతి యదాద తే' యను స్మృతి సచనమునూడ 'విషయములను పొందువాడు, స్వీకరించువాడు, భక్షించువాడు, సదా వర్త మానుడు అగుటచేత ఆత్మ యనబడు చుండె'నని చెప్పుచున్నది.

౯౬౬. జన్మమృత్యుజరాతిగః-

‘న జాయతే మ్రియతే నా విపశ్చిత్’ - అను మంత్ర వర్ణానుసారము జన్మమృత్యు మరణాంతము గల వడ్డాన వికారములకు (జాయతే, అస్తి, పథతే, వివేకమతే, అపక్షీయతే, సశ్యతి) అతీతుడై యున్న వాడుగాన పరమేశ్వరుడు ‘జన్మమృత్యు జరాతిగః’ యను సార్థకనామముః విరాజిల్లుచుండును.

శ్లో॥ “భూర్భువ స్స్వస్తమ స్తాం సప్సితా ప్రసితా మహాః ।

యజ్ఞో యజ్ఞసతి ర్యవ్యా యజ్ఞాంగో యజ్ఞవాహనః” ॥

శం. భా. :- భూర్భువస్స్వ స్పమాభ్యాః త్రీజ్వహృతి దావాణి శుక్రాణి త్రయీ సారాణి బహ్వుచా ఆహాః తైర్హోమానా జగత్త్రయం తరతి. ప్రవతేవేతి. భూర్భువస్స్వస్తః :- ‘=గ్నో ప్రాస్తాహతి స్సమ్యగాదిత్య ముపతిష్ఠతే ఆదిత్యా జ్ఞాయతే వృషిః వృద్ధే రస్నం తరిః ప్రజాః’ ఇతి మనువచనాత్. అథా. భూర్భువస్స్వ స్పమాభ్య లోకత్రయ సంసార వృక్షో భూర్భువ స్స్వస్తః భూర్భువ స్స్వరాభ్యం లోకత్రయం వృక్ష వత్ వ్యవృత్తిష్ఠతీతివా. భూర్భువ స్స్వస్తరుః సంసార ప గదంతరయన్. తారిః ప్రజవోవా. స్వస్య లోకస్య జనః ఇతి. సపితా పితామహస్య బ్రహ్మణో పి పితేతి. ప్రపితామహః యజ్ఞాత్పితా, యజ్ఞః. యజ్ఞానాం పాతా. స్వామీవా. యజ్ఞసతిః ‘అహం హి స్వ యజ్ఞానం భోక్తా చ ప్రభు రేవచ’ ఇతి భగవద్వచనాత్ యజమానాత్మనా శిష్యన్ యజ్ఞా. యజ్ఞా అంగన్యస్యేతి వరాహమూర్తిః. యజ్ఞాంగః.

శ్లో॥ ‘వేదపాదో యూవదంష్ట్రః క్రతుహస్త శ్చితః ఖః ।

అగ్నిజిహ్వో దర్భరోమా బ్రహ్మశీర్షో మహతపః” ॥

శ్లో॥ అహో రాత్రే క్షణో దివ్యో వేదాంగ శ్రుతిభూషణః ।

ఆజ్యనాన స్పృహతుండ సామహేష స్వనో మహాన్ ॥

శ్లో॥ ధర్మసత్య మయ శ్రీమాన్ క్రమ విక్రమ సత్క్రియః ।

ప్రాయశ్చిత్త నభోఘోరః పశుజాను ర్మహాభుజః ॥

శ్లో॥ ఉద్ధాతన్త్రో హోమలింగో బీజౌషధి మహాఫలః ।

వాయ్వన్తరాత్మా మన్త్రస్పీక్ విక్రమ స్సోమశోణితః ॥

శ్లో॥ వేదీస్కద్ధో హవి రన్తో హవ్యకివ్యాతి వేగవాన్ ।

ప్రాగ్వంశ కాయో ద్యుతిమా న్నానా దీక్షభి రర్చితః ॥

శ్లో॥ దక్షిణా హృదయో యోగీ మహానత్ర మయో మహాన్ ।

ఉపాకర్మోష్ఠ రుచకః ప్రవర్ణ్యా వర్తతూషణః ॥

శ్లో॥ నానాచ్ఛన్తో గతిపథో గుహ్యోప నిషదాననః ।

చాయాపత్నీ సహయోపై మేరుశృంగ ఇవోచ్ఛితః ॥

ఇతి హరివంశే.

పరిహేతు భూతాన్ యజ్ఞాన్ వా హయతితి యజ్ఞవాహనః.

౯౬౭. భూర్భువస్స్వ స్తరుః -

భూః, భువః, సువః - అను వ్యాహృతులు మూడును త్రియీ (వేద) సారము లని చెప్పబడుటచేత ఆ వ్యాహృతు లచే చేసిన హోమోదాకమనలన జగత్త్రియము తరించును - ఉద్ధరింపబడును. జగత్త్రియమును తరింపజేయు వ్యాహృతి రూపమున నొప్పువాడు గాన పరమాత్మ 'భూర్భువస్స్వ స్తరుః' యని భక్తగణముచే భజింపబడుచుండును. 'అగ్నోప్రాస్తా హుతి స్సమ్య గాదిత్య మాపణిష్ఠతే' - అను మనుస్మృతివచ

నము- 'అగ్నియందు వేదనారము లగు' వ్యాహృచ్ఛి
ప్రక్షిప్తమగు ఆహుతి ఆదిత్యుని పాంశునః ఆత్యుని కల
వర్షము కురియును; సృష్టి వలన అన్నము కలుగును; అన్నము
వలన ప్రజలు కలుగుదు'ని చెప్పచున్నది

ఇంతేకాదు. భూకర్బన స్వస్థలోక మామను పంపా-
 వృక్షరూపమయి యొప్పువాడు, భూకర్బనస్థిరాశ్శి గోన
 లోకత్రయవలన వృక్షమువలె వ్యాపించి యున్నవాడు ననులదే
 'భూకర్బన స్వస్థలోక' అను నామము పరిమేశ్యమునాడు
 ప్రసిద్ధము.

అ.వి. పాఠశాల -

సంసార నాగరమును తరింపజేయు వాడు, ప్రణవ
స్వరూపమై యొప్పువాడు నగుటచే నది మేల్కొలుపు 'తాత్పర్య'
యను సామవయచే స్పష్టమయియుండు.

కాక. సవితా -

సర్వలోకజనకుడు గాన శ్రీహరి 'మితా' యని
 భ్యానింపబడుచున్నాడు.

౯౨౦. ప్రపితామహః-

పితామహుడైన బ్రహ్మకును పితయై వాడు గాన
'ప్రపితామహః' యని సంకీర్తింప బడుచున్నాడు.

F-20. ಯಜ್ಞಃ-

యజ్ఞాత్మకు డగుటచే పరమేశ్వరుడు 'యజ్ఞ' శబ్ద
వాచ్యు డగుచున్నాడు.

౯౭౨. యజ్ఞ పక్షి-

'అహం హి స్యాయజ్ఞానాం భోక్తా చ ప్రభు రేవచ' అను భగవద్వచనానుసారము పరిమాత్మ యజ్ఞభోక్త యజ్ఞ పక్షియు నగుటచే 'యజ్ఞ పక్షి' యను నామమున బరగును.

౯౭౩. యజ్ఞా-

యజమానరూపమున యజ్ఞయయినవాడు గాన 'యజ్ఞా' యను నామమున నిరాజిల్లుచుండును.

౯౭౪. యజ్ఞాంగి-

యజ్ఞములు అంగములయి యొప్పు యజ్ఞవరాహ మూర్తి గావున పరిమాత్మ 'యజ్ఞాంగి' యను నామముచే ధ్యాతవ్యుడగుచున్నాడు.

హరివంశములో నీక్రింది రీతిగ యజ్ఞవరాహ స్వరూపము వినరింపబడినది- 'యజ్ఞవరాహమూర్తి వేదములు వాదములుగనా, యాములు నిష్ప్రలుగను, ప్రతువులు హస్తములుగను కలిగియున్నాడు. అతని చిత్తరూపముఖము, అగ్నిరూపవిహ్వల దృశ్యరూపకోమలపతి, బ్రహ్మరూప శిరస్సు, అహారాత్రరూపచతుస్సు, వేదాంగరూప కర్ణ బాహణములు గలిగి విభజితుడయ్యెను'.

౯౭౫. యజ్ఞ వాహన-

ఫలగాయకమున యజ్ఞములను సహింపజేయు వాడుగా, పరిమాత్మ 'యజ్ఞవాహన' యను నామముచే భజింప బడుచున్నాడు.

శ్లో॥ “యజ్ఞభృత్ యజ్ఞకృత్ యజ్ఞే యజ్ఞభృత్ యజ్ఞకృత్
యజ్ఞానకృత్ యజ్ఞగుహ్యం యజ్ఞమనాన్యం భగవదాచార్యః”

శం. భా. :- యజ్ఞం కర్తవ్యం వాచ్యం, యజ్ఞకృత్ యజ్ఞమును
చేయు యజ్ఞం కర్తవ్యం కృత్ నరణి వాచ్యం యజ్ఞభృత్ యజ్ఞమును భోజింప
నాత్మకానాం శేషిణః, యజ్ఞే యజ్ఞ ముద్దేశ్యమితి, యజ్ఞానకృత్
యజ్ఞాః పాదసం తత్ప్రాప్తాః, యజ్ఞే యజ్ఞ ముద్దేశ్యమితి, యజ్ఞానకృత్
ప్రాప్తిం కుర్వన్, యజ్ఞానకృత్, యజ్ఞే యజ్ఞ ముద్దేశ్యమితి, యజ్ఞానకృత్
పూర్ణం కృత్వా యజ్ఞసంపాదించునాత్మకానాం యజ్ఞానకృత్
గుహ్యం జ్ఞానయజ్ఞః, ఫలాభినిర్వాహతో వా యజ్ఞః, యజ్ఞే యజ్ఞ ముద్దేశ్యమితి,
బ్రహ్మయజ్ఞ గుహ్యమే, యజ్ఞే యజ్ఞ ముద్దేశ్యమితి, యజ్ఞే యజ్ఞ ముద్దేశ్యమితి,
అన్నమత్రేతి అన్నాద, సర్వం జగత్సర్వం హోమం హోమేతి, యజ్ఞే యజ్ఞ ముద్దేశ్యమితి,
మేవేతి దర్శయతుమ్ పరకారః, యజ్ఞే యజ్ఞ ముద్దేశ్యమితి, యజ్ఞే యజ్ఞ ముద్దేశ్యమితి,
పుంసి సముచ్చిత్య వృత్తిం దర్శయతుమ్,

౯౨౬. యజ్ఞభృత్ -

పరమార్థాత్మ యజ్ఞభృత్, యజ్ఞభోజితుః సమర్థుః
‘యజ్ఞభృత్’ యని స్తోత్రము చేయవలయు

౯౨౭. యజ్ఞకృత్ -

జగదాది యందును, జంతమందును యజ్ఞము చేయు
వాడు, లేక యజ్ఞమును చేసించునట్టివాడుగాన, శ్రీ విష్ణుః
విష్ణువు ‘యజ్ఞకృత్’ యను నామముచే సుకీర్తింపబడును.

౯౨౮. యజ్ఞే -

భగవ దారాధనాత్మకములయిన యజ్ఞములకు ‘యజ్ఞే’-

ప్రధానము - అయినవాడు గాన 'యజ్ఞ' యను నామమున వ్యవహరింపబడును.

౯౭౯. యజ్ఞభుక్ -

యజ్ఞము ననుభవించువాడు, పాలించువాడు నగుటచే పరమేశ్వరుడు 'యజ్ఞభుక్' యని ధ్యానింపబడును.

౯౮౦. యజ్ఞసాధనః -

తన ప్రాప్తికి యజ్ఞములు సాధనములుగ గలవాడు గాన 'యజ్ఞసాధనః' యనుచు పరిమాతృ సంస్తుతింప బడుచుండును.

౯౮౧. యజ్ఞాంతకృత్ -

యజ్ఞము యొక్క అంతమును-ఫలప్రాప్తిని-కలిగించువాడు, లేక విష్ణుదేశతాక ఋజ్మంత్రము కీర్తనముతో కూడిన పూర్ణాహుతితో పూర్ణము కావించి యజ్ఞసమాప్తిని చేయువాడు కనుక శ్రీహరి 'యజ్ఞాంతకృత్' యను నామముతో భజనీయు డగుచుండును.

౯౮౨. యజ్ఞగుహ్యమ్ -

యజ్ఞములలో గుహ్యమైనది జ్ఞానయజ్ఞము. లేక ఫలాపేక్షారహితమైన యజ్ఞము. అట్టి యజ్ఞముతో నభేదవివక్షితచే బ్రహ్మ (పరమాత్మ) 'యజ్ఞగుహ్య' మనబడును.

౯౮౩. అస్మిన్ -

భూతములచే తినబడనది, భూతములను తినునదియు

‘అన్న’ మనబడును కాన, పరబ్రహ్మ ‘అన్ని’ శబ్దముచే :
క్షితుడగును.

౯౮౮. అన్నాదః-

అన్నమును తినునట్టివాడుగాన, పరమాత్మ ‘అన్నాః’
యని చెప్పబడును. సకలజగత్తు అన్నాద - అన్న - రూపమ-
భో కృ - భోగ్య రూపమే యని తెలుపుటకు ‘ఏవ’ క
ముపయోగింపబడినది. అటులనే, ‘చ’ శబ్దము, భగవన్నా
ముల కన్నిటికిని ఒక్క పరమాత్మయందే ‘సముచ్చిత్యవృ
యని తెలియజేయుటకు ప్రయోగింప బడినదని తెలియనగు

ల్లో॥ “ఆత్మయోగిః స్వయంజాతో వైభానః సామగాయనః
దేవకీ నందనః స్రష్టా క్షితీశః పాపనాశనః” ॥

శం. భా. :- ఆత్మైవ యోవి రుపాదాన కారణం నావ్యధి తి. .
యోవిః. నిమిత్త కారణమపి నవివేతి దర్శయితుం స్వయంజాతః.
‘ప్రకృతి శ్చ ప్రతిజ్ఞాదృష్టాంతానురోధాత్’ ఇత్యక్త స్థాపిత ముభయః
త్వం హరేః విశేషేణ తననాత్ వైభానః. ధరణీం విశేషేణ త
పాతాలవాసినం హిగణ్యాక్షం వారాహం రూప మాస్తాయ జిమూనేతి పు
ప్రవిర్దమ్. సామావి గాయతీతి, సామగాయనః. దేవక్యాః పుత్రో.
నందనః.

ల్లో॥ జ్యోతింషి శుకాజి చ యావి లోకే
త్రయోలోకా లోకపాలా త్త్రయీ చ ।
త్రయోఽగ్నయ శ్చ హృతయ శ్చ పంచ
సర్వదేవా దేవకీ పుత్రఏవ ॥ ఇతి మిహాభారతే.

ప్రప్తా-సర్వలోకస్య వినే యౌమే రీశః క్షితీశః దశరథాత్మజః.
కీర్తితః పూజితో ధ్యాతాః స్మృతః పానరాశిం నశయన్. పాపనాశకః,
'పక్షిపవాసా ద్యత్పాపం పురిషస్య ప్రణశ్యతి. ప్రాణాయామ శతేనైవ
తత్పాపం నశ్యతే నృణామ్. ప్రాణాయామ సహస్రేణ యత్పాపం నశ్యతే
నృణామ్ క్షణమాత్రేణ తత్పాపం హరే ర్ధానా త్ప్రణశ్యతి' ఇతి వృద్ధ
కాశకపే

౯౮౫. ఆత్మయోగిః-

ఈ జగత్తు నుపాదనకాగణము అన్యము కాక తానే
యయి యన్నవాడు గాన పరమాత్మ 'ఆత్మయోగి' అని
కీర్తింప బడ చుండును.

౯౮౬. స్వయంజాతః-

నేమి తకారణముకూడ తానే యయినవాడు గాన
'స్వయంజాతః' యను నామము పరమాత్మయం దన్వర్తము.
'ప్రకృతిశ్చ ప్రసజ్ఞా నృష్టాన్తారురథాత్' - అను బ్రహ్మ
మాత్రమును వినగించు సమయమున, పరమాత్మకు ఉభయ
కారణత్వము స్థాపిత మయినది.

౯౮౭. వైఖానః-

విశేషముగ ఖననము చేసినవాడు గాన పరమేశ్వరుడు
'వైఖానః' యను నామముచే స్తోత్రము చేయబడును.
శ్రీమహావ్యవృత్త వారాహకూపమున భూమిని విశేషముగా
బెకలముఖాని బెట్టి, పాతాళవాసియైన హింజ్యాక్షుని ను. తా
రించెనని పురాణప్రసిద్ధి.

౯౮౮. సామగాయనః-

సామములను గానము చేయువాడు గావున 'సామగాయనః' యని భక్తులచే ప్రార్థింప బడుచుండును.

౯౮౯. దేవకీనందనః-

దేవకీపుత్రుడు గాన శ్రీహరి 'దేవకీనందనః' యను నామమున బరగును. 'లోకములోని జ్యోతిస్సులు, త్రిలోకములు, లోకపాలకులు, వేదత్రయము, అగ్నిత్రయము, పంచామృతములు, సర్వదేవతలు-ఈ సర్వము దేవకీపుత్రుడే' యని మహాభారతవచనము తెలియుచున్నది.

౯౯౦. స్రష్టా-

పరమాత్మ, సర్వలోక స్రష్టయైవాడు గాన, 'స్రష్టా' యను నామమున వెలుగొంగు చున్నాడు.

౯౯౧. క్షితీశః-

శ్రీహరి సమ స్థూమికి ఈశుడు గావున, 'క్షితీశ' నామమున బరగుచున్నాడు. దశరథాత్మజుడయిన శ్రీరామ చంద్రమూర్తియు 'క్షితీశ' శబ్దముచే నూచితము.

౯౯౨. పాపనాశనః-

కీర్తింపబడి, పూజింపబడి, ధ్యానింపబడి, స్మరింపబడి భక్తుల పాపరాశిని నశింపజేయువాడు గాన శ్రీహరి 'పాపనాశనః' యను సార్థకనామముతో విలసిల్లు చున్నవాడు. 'ఒక పక్ష ముపవాసము చేయుటతో నశించునట్టి మాంసపురి పాపము ప్రాణాయామశతముతో నంతరించును. ప్రాణాయామ సహస్ర

ముతో సంతరించు పాపము క్షణమాత్రము శ్రీహరి ధ్యానము చేత నశించు' సని స్పృశాతాతపవచనము నొస జేలియు చున్నది.

శ్లో॥ “శంఖభృ న్నన్దకీ చక్రీ శార్ఙ్గధన్వా గదాధరః ।

రథాంగపాణి గర్జోభ్య స్సర్వప్రహరణాయుధః ” ౧౨౦

సర్వప్రహరణాయుధోనమః ॥

శం. బా :- పాంచజన్యాఖ్యం తూతా ద్యహంకారాత్మకం శంఖం బిభృత్ శంఖభృత్ విద్యామయో నన్దకాఖ్యో ఒపిరస్యేతి. నన్దకీ. మనస్తత్వాత్మకం సుదర్శనాఖ్యం చక్ర మప్యస్తీతి. సంసార చక్రమస్యోజ్జ్వలయా పరివర్తత ఇతివా. చక్రీ. ఇన్ద్రియా ద్యహంకారాత్మకం శార్ఙ్గం నామ ధనురస్యస్తీతి. శార్ఙ్గధన్వా. ‘దనుషళ్య’ ఇతి అనేజ్ నమాసాంతః. బుద్ధితత్త్వాత్మికాం శౌమోదకీం నామ గదాం వహన్. గదాధరః. రథాంగం చక్ర మన్యపాదౌ స్థిత మితి రథాంగపాణి. అకపివ అశ్వకోరణ ఇతి. అక్షోభ్యః కేవల మేకానన్తాయుధా న్యపేతి ననియమ్యతే. అపితు సర్వా జ్ఞేవ ప్రహరణా న్నాయుధా న్యపేతి. సర్వప్రహరణాయుధః. ఆయుధ త్వేనాఒప్రసిద్ధా వ్యపి కరణాదీం అస్యాయుధాని తవ స్థితి. అస్తే సర్వప్రహరణాయుధ ఇతి వచనం. సత్యనంకల్పజ్ఞేవ సర్వేశ్వరత్వం దర్శయితుమ్. ‘ఏష సర్వేశ్వరః’ ఇతి శ్రుతే. ద్వి ర్వచనం సమాప్తం ద్యోతయతి. ఓంకారళ్య మంగలార్థః.

శ్లో॥ ‘ఓంకారళ్యఒధకబ్ధిళ్య ద్వా వేత బ్రహ్మణః పురా ।

కంతం బిత్త్వా వివిర్భూతో తస్మా న్మంగలికా పుటా ” ॥

ఇతి వచనాత్.

‘ధన్యం తదేవలగ్నం తన్నక్షతం తదేవ పుణ్య మహా కరణవ్యర
పా పిద్ధిః యత్ర హరిః ప్రాజ్ఞుఃస్కీరుతే’ ఇతివ. ప్రాగిక్యసంక్షిప్తమ్.
అనేపి నమస్కారస్య శిష్టై రాచ ఛాత్. నమస్కారఫలం ప్రాగేవ
దర్శితమ్.

శ్లో॥ ‘ఏకో పి కృష్ణస్య కృతః ప్రణామః
దశాశ్వమేదా వభృదేన కుంభః ।
దశాశ్వమేధీ పునరేతి జన్మ
కృష్ణప్రణామీ నష్టన ర్భవాయ ॥

శ్లో॥ ‘అతసీ పుష్క నంకాశం పీతవానన వక్ష్యతమ్ ।
యే నమస్యన్తి గోఽన్తం నతేషాం ఃద్యతే భవమ్’ ॥

శ్లో॥ ‘లోకనియాదిపతి మప్రతిచి క్షభానమ్
ఈష త్ప్రచిమ్య శిరసా ప్రభుష్టు మీమ్ ।
జనాన్తర ప్రలయకల్ప సహస్రజాత
మాకు ప్రళాన్తి ముపయాతి వరస్య పామ్’ ॥

౯౯౩. శంఖభృత్ -

భూతాదుల యొక్క అహంకారాత్మకమయిన పాంథ
జన్య మనునట్టి శంఖమును ధరించి యున్నవాడు గాన, పరమే
శ్వరుడు ‘శంఖభృత్’ అను సార్థక నామమున విధాజను డగు
చుండును.

౯౯౪. నన్దకీ-

విద్యానుయ మయిన ‘నన్దకీ’ మను ఖడ్గమును ధరించిన
వాడు గాన, శ్రీహరి ‘నన్దకీ’ యని చెప్పబడును.

౧౯౫. చక్రీ -

శ్రీహరి, మనస్తత్త్వాత్మక మయిన 'సుదగ్ధన' మను చక్రము గలవాడు మరియు తన యాజ్ఞ చే పరివర్తనము నొందు నట్టి సంసారచక్రము కలవాడు నగుట వలన 'చక్రీ' యను నామముచే ధ్యాతవ్యు డగుచున్నాడు.

౧౯౬. శార్ఙ్గధన్వా -

ఇంద్రియ ద్యహంకారాత్మక మయిన 'శార్ఙ్గ' మను ధనస్సు కలవాడు గాన 'శార్ఙ్గధన్వా' యను నామముచే శ్రీహరి స్తోతవ్యుడు.

౧౯౭. గదాధరః-

బుద్ధి తత్త్వాత్మక మయిన 'కామోదక' యను గదను ధరించినవాడు గాన పరిమాత్మ 'గదాధర' నామమున ప్రసిద్ధుడు.

౧౯౮. రథాంగపాణిః-

రథాంగము - చక్రము - హస్తమున గలవాడు గాన 'రథాంగపాణిః' యను నామముచే శ్రీహరి సంకీర్తింప బడు చున్నాడు.

౧౯౯. అక్షోభ్యః-

క్షోభింజీయు శక్తియు కానట్టి వాడు కనుక "అక్షోభ్యః" యను నామము పరిమేశ్వరునియగు ప్రసిద్ధుడు.

౧౦౦౦. సర్వప్రహరణాయుధః-

భగవంతుని ఆయుధములు అసంఖ్యాకములు. ఇన్ని ఆనియమములేక ప్రహరణమునకు తగినవన్నియు ఆయుధములనొప్పు వాడుగాన, శ్రీహరి 'సర్వప్రహరణాయుధః' యసార్థకనామమున విరాజిల్లుచుండును. ఆయుధములుగ నసిద్ధము లయిన నఖములు గూడ నారసింహవతారము ఆయుధము లయినవి.

అంతమందు 'సర్వప్రహరణాయుధః' అని చెప్పటన, సత్య సంకల్పుడగుటచే పరమాత్మయొక్క సర్వేశ్వరత్వద్యోతక మగుచున్నది. 'ఏష సర్వేశ్వరః' యనుచు శ్రుతి మేశ్వరుని సర్వేశ్వరత్వము నుద్ఘోషించు చున్నది. 'సప్రహరణాయుధః' అని రెండు మార్లు చెప్పట సమాఖ్యద్యోతనము చేయుచున్నది.

ఓంకారము మంగలార్థకము. "ఓంకారము 'శబ్దము, పూర్వము బ్రహ్మయొక్క కంఠమునుండి వికర్గితమైనవి, కాన, అవి మంగళకరము" అని ప్రాచీనవచనము.

అంతమందు 'సమః' శబ్దముపయుక్తము 'భూయిష్టానమ ఉక్తిం విధేమ' - అని మంత్రవర్ణము. 'శ్రీహరి యోగనమస్కరింపబడునో ఆ లగ్నమే ధన్యము; ఆ నక్షత్రధన్యము; ఆ యహస్సే పుణ్యము, అదియే ఇంద్రియసఫలయని భగవన్నమస్కార విశేషమును గూర్చి ప్రతిపాదివచనములు గలవు.

ఇందు 'ప్రాక్ నమస్కీయతే' - అనుచు ప్రాక్ -

యందు - సమస్కారము చేప్పబడినది. అది అంతమును గూడ బోధించును. అన్యంతములందు సమస్కారాచరణము శిష్టాచార ప్రసిద్ధము.

సమస్కార ఫలము పూర్వము ప్రదర్శితము. 'శ్రీకృష్ణ పరమాత్మ కొనరించు సమస్కారము దశాశ్వ మేధావభృథ ఫలముతో తుల్య మైంది. దశాశ్వమేధి పునర్జన్మ నొందును; శ్రీకృష్ణపరమాత్మకు సమస్కరించినవానికి పునర్జన్మ యుండదు. 'అతనే పుష్పసంకాశ్మయై న కాంతులతో నొప్పుచు, వీతాంబరధారి యగు గోవిందుని సమస్కరించు వారలకు భయముండదు.' 'లోకశ్రయాధిపతియు, నిరుపమాన ప్రభావ సంపన్నుడు నగు జగదీశ్వరునకు ఎవరు శిరసువంచి సమస్కరింతురో అట్టి మానవులకు అనంతజన్మార్జిత పాపరాశి నశించి పోవును.'

ఇప్పటికి సహస్రనామములలో దశమశతము వివరింపబడినది.

శ్లో॥ "ఇతీశం కీర్తనీయస్య కేశవస్య మహాత్మనః ।

నామ్నాం సహస్రం దివ్యానా మశేషేణ ప్రకీర్తితమ్ ॥

శం. భ. :- ఇతీద మిక్యనేన నామసహస్ర మన్యూనా వతిరిక్త ముక్త మితి డర్మయతి. దివ్యానా మప్రాకృతానాం నామ్నాం సహస్రం ప్రకీర్తిత మితి వదతా ప్రకారాంతరేణాపి సంఖ్యోపపత్తి ర్దర్శితా. ప్రత్రమే - కిం జనన్ ముచ్యతే అస్తు. ఇతి శిష్యభోగినానాత్ 'కీర్తయేత్'. ఇక్యనేనాపి త్రివిధ జనో య్యతే ఉచ్చ-ఉపాంతు-మానస-లక్షణో జనః త్రివిధః.

శ్రీ విష్ణుసహస్రనామస్తోత్ర భావ్యము

ఇక్కడ 'ఇతి షడమ్' అనుటచే నామసహస్ర తక్కువ, ఎక్కువ, కాకుండ ఉక్త మయినదని తెలుపబడినదివ్యములనగా అప్రాకృతములగు నామముల సహస్రముకీ! మనుటచే ప్రకారాంతరమ గా కూడ సూర్యోపవత్తి తెలుపబడినది. ఉపక్రమములో 'కిం జపనే మ చ్యతే జనుః' అని శబ్దమును గ్రహించుట వలన ఇది 'కీర్తయేత్' అనుటచేక ఉచ్చ-ఉపాంశు-మానస-లక్షణమైన శ్రీపథ జపము చెప్పనట్లు గ్రహింపనగును.

శ్లో॥ య ఇదం శ్రుణుయాన్నిశ్యం యశ్చాపి కీర్తయేత్
నాఽశుభం ప్రాప్నుయాత్కించీత్ సోఽముతేహ
మోనః ॥ ౧౨

కం. భా. :- స్పష్టార్థః. పరలోకప్రాప్తవ్యాపి. యయాతి సహజ దశుభప్రాప్త్య భావం దర్శయితు మముత్ర ఇత్యుక్తమ్.

పై శ్లోకమందలి యర్థము స్పష్టము. ఈ సహస్రనామలను నిత్యము శ్రవణము చేయు మానవుడును, కీర్తి మానవుడును ఇహమందుకాని పరమందుకాని అశుభ మేమమును పొందడు, పరలోకప్రాప్తు లయినను యయాతి - సహజములకు అశుభప్రాప్తి కలిగినది. అట్టి అశుభము ప్రాదనుటకై 'అముతే' అని చెప్పబడినది.

శ్లో॥ వేదాంతగోబ్రాహ్మణస్సోత్ క్షత్రియో విజయీభ
వైశ్యో ధనసమృద్ధస్సోత్ శూద్రస్సుఖ
మవాప్నుయాత్ ॥ ౧౩

శం దా :- వేదాంతానా ముపవిషయా మర్థం బ్రహ్మ గచ్ఛ త్యనగచ్ఛతీతి వేదాంతగః. 'కిం జపన్ ముచ్యతే జన్తు ర్జన్మరంసారబన్ధనాత్' ఇతి చ చ నాత్. జపకర్మణా సాక్షాన్ముక్తి శంకాయాం శర్మణాం సాక్షాన్ముక్తి హేతు త్వం నాన్తి జ్ఞానేనైవ మో . ఇతి ధర్మయతుం 'వేదాంతగో బ్రాహ్మణా స్సాస్యోత్' ఇత్యుక్తమ్ కర్మాణాన్తు సన్తఃకరణశుద్ధిద్వారేణ మోక్ష హేతుత్వమ్.

శ్లో॥ 'కషాయపక్తిః కర్మాణి జ్ఞానం తు పరమా గతిః ।
కషాయే కర్మభిః పత్వే తతో జ్ఞానం ప్రవర్తతే ॥
పిత్యం జ్ఞానం నమానాద్య నిరో బన్ధా స్ప్రిముచ్యతే ।
ధర్మా త్పుణా చ జ్ఞానం చ జ్ఞానో న్యోక్షోఽభిగమ్యతే ॥
యోగిసః కర్మ కుర్వన్తి సంగం త్యక్త్వాఽత్యశుద్ధయే ।
'కర్మణా బధ్యతే జన్తు ర్విద్వియైష విముచ్యతే ॥
తస్మా క్కర్మ వ కుర్వన్తి యతయః పారదర్శిసః ।
'యతోక్తా న్యపి కర్మాణి పరిహాయ ద్వితో త్తమః ॥
'కర్మజ్ఞానే శ మే చ స్యా ద్వేదభ్యాసే చ యత్ప్రవాన్ ।'
'తపసా కల్మషం హన్తి విద్యయాఽన్యతఃకున్తతే ॥
జ్ఞాన ముత్పద్యతే పుంసాం క్షయాత్పాపస్య కర్మణః ।
యథాఽఽదర్శితలక్ష్మి ఖ్యే పశ్య త్యాత్మాన మాత్మని ॥'

ఇత్యాది స్మృతిభ్యః.

ఈ సహస్రనామస్తోత్రము వలన బ్రాహ్మణుడు వేదాంతగు డగును. వేదాంతగః-వేదాంతముల ఉపనిషత్తుల అర్థమున బ్రహ్మను తెలిసికొన్నవాడగును. ఇక్కడ 'కిం జపన్ ముచ్యతే జన్తు ర్జన్మరంసార బన్ధనాత్' అను ప్రశ్నవాక్యమును

పురస్కరించుకొని జపకర్మఫలన సాక్షాన్ముక్తిశంక కలుగుచున్నది. అందుకై చెప్పుచున్నాము. సాక్షాన్ముక్తిహేతుత్వము కర్మలకు లేదు, జ్ఞానము చేతనే మోక్షము, అని తెలుపుటకై 'వేదాంతగో బ్రాహ్మణ స్సోత్' అని చెప్పబడెను.

కర్మలకు అంతఃకరణశుద్ధి ద్వారా మోక్షహేతుత్వమని తెలియచగును. స్మృతు లిట్లు చెప్పుచున్నవి-

కర్మలు అంతఃకరణగతాశుద్ధి నివర్తకములు, జ్ఞానమే పరమగతి. కర్మలచేత 'కషాయపక్వము' అంతఃకరణశుద్ధి, కాగా జ్ఞానమే ప్రవృత్త మగును. సత్త్విజ్ఞానమను పొందిన నరడు బంధవిముక్తు డగును. ధర్మాచరణముచే నుఖము, జ్ఞానము కలుగును. జ్ఞానము వలన మోక్షము లభించును. యోగులు ఫలాపేక్ష లేక చిత్తశుద్ధికై కర్మ చేయుదురు. జనుడు కర్మచే బంధమను జ్ఞానముచే విముక్తిని పొందుచుండెను. అందుచే యతులు కర్మ చేయురు. ద్విజశ్రేష్ఠుడు యథోక్తకర్మలను కూడ పరిత్యజించి ఆత్మజ్ఞానమందు శమమందు వేదాభ్యాసమందు ప్రయత్నము కలవాడు కావలయును. తపస్సు కల్మషమును హరించును. విద్వత్-జ్ఞానము-అమృతము-మోక్షము సిచ్చును. అట్టి జ్ఞానము పాపక్షయము వలన ఉద్భవించును శుద్ధాంతఃకరణమందు అద్భుతమందు వలె ఆత్మదర్శనము సంభవించును.

ఇట్లే శ్రుతులు కూడ చెప్పుచున్నవి -

'తమేతం వేదానువచనేవ బ్రాహ్మణా విచిక్షిప్తి. యజ్ఞేవ దానేవ తస్మానాకతేన'.

‘యేన కేన చ యజేతాపి వా దిర్వీ హోమేన అనుపహతమనా వివ
భవతి’ ఇత్యాది శ్రుతిభ్యః.

జ్ఞానాదేవ మోక్షో భవతి.

‘జ్ఞానాదేవ తు కై వల్యం ప్రాప్యతే తేన ముచ్యతే’ ‘బ్రహ్మవిదా
హ్నోతి పరమ్’ ‘తరతి శో మాత్యునిత్’ ‘బ్రహ్మైవ భవతి’ ‘బ్రహ్మైవ
సన్ బ్రహ్మప్యేతి’ ‘తిమేవ ఏదిత్వాఽతి’ మృత్యుమేన నాన్యః సర్వ
విద్యతేఽయనాయ’. ‘అనన్దం బ్రహ్మణో ఏధ్యాన్ న విభేతి కుతిశ్చన’
‘ఇహ చే దివేతి దథ సత్య మన్తి నచే దిహివేదీ న్మహతి వినష్టిః’ ‘యదా
చర్మవదాకాశం వేష్టయిష్యన్తి మానివాః తదా దేవ మపిజ్ఞాయ యః పుస్యాఽన్తా
భవేష్యతి’ ‘న కర్మణా న ప్రజయా ధనేన త్యాగేనైతే , అమృతత్వ
మాఽకుః’ ‘వేదాన్తవిజ్ఞాన సుసంపన్నతాః సంన్యాసయోగా ద్యతయ క్షుద్ధ
నత్వాః తే బ్రహ్మలోకే తు పరాన్తకావే పరామృతాః పరిమంచ్యన్తి నర్వే’
ఇత్యాది శ్రుతిభ్యః.

తా|| ఈ శ్రుతు లన్నియు జ్ఞానము వలననే మోక్ష
మనుచు ఘోషించుచున్నవి. కర్మలు అన్తఃకరణశుద్ధి ద్వారా
మోక్ష హేతువు లనియే సిద్ధాంతము.

శం. భ. ‘శూద్ర సుఖ మవాప్నుయాత్’ శ్రవణేనైవ, నకు జపయజ్ఞేన
‘తస్మా చ్ఛాద్రో యజ్ఞేఽనవక్తవ్యః’ ఇతి శ్రుతేః ‘శావయే చ్చతురో
కర్ణాన్ కృత్వా బ్రాహ్మణ మగ్రతః’ ఇతి మహాభారతే శ్రవణ మవజ్ఞాయతే.
‘సుగతి మియా చ్ఛ్రివణాచ్చ శూద్రయోః’ ఇతి హరిసంశే.

యః శూద్రః శ్రుణుయాత్ న సుఖ మవాప్నుయాత్, ఇతి వ్యవ
హారతేన సంబంధః. త్రైవర్ణికానాం కీర్తయే దిత్యనేన.

తా|| శూద్ర సుఖ మవాప్నుయాత్ - శ్రవణమాత్రము

చేతనే శూద్రుడు సుఖమును పొందును. జపయజ్ఞము చేత గాదు. యజ్ఞ మాతనికి శ్రుతిచేత నిషేధింపబడినది. మహా భారతములో- 'శ్రావయే చ్చతురో వర్ణాన్' అని శ్రవణము విధింపబడినది. హరివంశములో గూడ శ్రవణముచేత నాతనికి సుఖప్రాప్తి చెప్పబడినది. త్రైవిర్ణికుల నుద్దేశించియే కీర్తనము చెప్పబడినది.

శ్లో॥ “ధర్మార్థి ప్రాపుయా ధర్మ
మర్థార్థి చార్థ మాపుయాత్ ।
కామా నవాపుయా త్కామీ
ప్రజార్థి చాపుయా త్ప్రజామ్ ॥

౧౨౪

శం- భా. :- చక్షరాదీనా మాత్మయుక్తేన మనసాఽధిష్ఠితానాం స్వేషు స్వేషు విషయేషు అషకుల్యా త్ప్రవృత్తిః కామః. ప్రజాయత ఇతి ప్రజా నన్తతి.

తా॥ ధర్మార్థి ధర్మమును, అర్థార్థి అర్థమును, కామార్థి కామమును, సంతానార్థి సంతానమును పొందును, కామ మనగా - ఆత్మసహితమైన మనస్సుతో సంబంధించిన చక్షురా దీంద్రియములకు ఆయా విషయములందు అనుకూలభావన (సుఖహేతు వను భావన) తో కూడిన ప్రవృత్తి కామమన బడును.

శ్లో॥ భక్తిమాన్ య స్సద్బోధాయ శుచి స్తద్గత మానసః ।
సహస్రం వాసుదేవస్య నామ్నా మేత త్ప్రకీర్తయేత్ ॥

తా॥ మానవుడు భక్తి కలవాడయి నిత్యము లేచి

శుచియై పరమాత్మగతమనన్ముడై యీ వాసుదేవ నామ
సహస్రమును కీర్తింపవలెను.

శ్లో॥ “యశః ప్రాప్నోతి విపులం జ్ఞాతిప్రాధాన్య మేవ చ ।
అచలాం శ్రియ మాప్నోతి శ్రేయః ప్రాప్నోత్యనుత్తమమ్ ॥

తా॥ అట్లు కీర్తించుట వలన విపులమైన యశస్సును
పొందును. జ్ఞాతులతో ప్రాధాన్యమును పొందును. స్థిరమైన
లక్ష్మిని పొందును. ఉత్తమ శ్రేయస్సును పొందును.

శ్లో॥ “న భయం క్వచి దాప్నోతి వీర్యం తేజశ్చ విస్తతి ।
భవ త్యరోగో ద్యుతిమాన్ బలరూపగుణాన్వితః” ॥

తా॥ భయ మెప్పుడును పొందడు, వీర్యతేజస్సులను
పొందును. రోగరహితుడు దీప్తి కలవాడు బల - రూప -
గుణ - సంపన్నుడు నగును.

శ్లో॥ రోగార్తో ముచ్యతే రోగాత్ బద్ధో ముచ్యేత బంధనాత్ ।
భయా న్ముచ్యేత భీతస్తు ముచ్యేతాపన్న ఆపదః ॥

తా॥ రోగగ్రస్తుడు రోగవిముక్తు డగును. బద్ధుడు
బద్ధవిముక్తు డగును. భీతుడు భయవిముక్తు డగును. ఆపన్నుడు
ఆపద్విముక్తు డగును.

శ్లో॥ దుర్గాణ్యతితర త్యాశు పురుషః పురుషోత్తమమ్ ।
స్తువ న్నామసహస్రేణ నిత్యం భక్తిసమన్వితః !

తా॥ భక్తిసమన్వితుడై పురుషోత్తముని నామసహస్రము

చేత నిత్యము స్తుతించుచుండు పురుషుడు దుర్గములను (దుఃఖ
ఘట్టములను) శీఘ్రముగా నశికరించును.

శ్లో॥ వాసుదేవాశ్రయో మర్త్యో వాసుదేవపరాయణః ।

సర్వపాపవిశుద్ధాత్మా యాతి బ్రహ్మ సనాతనమ్ ॥

తా॥ వాసుదేవుని ఆశ్రయించి వాసుదేవుడే పరమ
గమ్యముగా భావించిన మానవుడు సర్వపాపములనుండి విశుద్ధ
మైన అంతఃకరణ కలవాడై సనాతన మయిన బ్రహ్మస్వరూప
మును పొందును.

శ్లో॥ స వాసుదేవభక్తానా మశుభం విద్యతే క్వచిత్ ।

జన్మ-మృత్యు-జరా-వ్యాధి-భయం నైవోపజాయతే ॥

తా॥ వాసుదేవ భక్తులకు భయ మెప్పుడును కలుగదు.
జన్మ - మృత్యు - జరా - వ్యాధి - మూలమైన భయముండనే
యుండదు.

శ్లో॥ ఇమం స్తవ మధీయానః శ్రద్ధాభక్తి సమన్వితః ॥

యుజ్యేతాత్మసుఖ-తాన్తి-శ్రీ-ధృతి-స్మృతి-కీర్తిభిః ।

తా॥ ఈ స్తవమును శ్రద్ధాభక్తి సమన్వితుడై అధ్యయ
నము చేయువాడు ఆత్మసుఖము, తాన్తి, (సహనము) శ్రీ,
ధృతి, స్మృతి, కీర్తులు - వీనితో శోభించును.

శంకర భాష్యమ్ :- భక్తిమాన్త్యాదినా భక్తిమతః కుచేః సతత
ముద్యుక్తస్య ఏకాగ్రచిత్తస్య శ్రద్ధాతో ద్విష్ణాధికారణః ఫలః కేషం దర్శ

యతి. శ్రద్ధా ఆస్తిక్యబుద్ధిః. భక్తి ర్పజనం తాత్పర్యమ్. ఆత్మనః సుఖమ్ ఆత్మసుఖమ్. తేన చ జ్ఞన్త్యాదిభిశ్చ య్యుజతే.

తా॥ 'ఇట భక్తిమాన్ య స్సదా' అను 155, వ శ్లోక మారంభించి చెప్పియున్న ఫలవిశేషము వివరింపబడినది. భక్తిసంపన్నుడై శుచియై సతతోద్యుక్తుడై ఏకాగ్రచిత్తుడై శ్రద్ధాలువై యుండు విశిష్టాధికారికి చెప్పబడినది. శ్రద్ధ అనగా ఆస్తిక్యబుద్ధి. భక్తి అనగా భజించుట, అనగా, తత్సరత్వము.

శ్లో॥ న క్రోధో న చ మాత్సర్యం న లోభో నాశుభా మతిః ।
భవన్తి కృతపుణ్యానాం భక్తానాం పురుషోత్తమే ॥

శం. టా. న క్రోధో, న లోభో. నాశుభామతిః ఇతి ఇకారాను
ఽన్తరహితేన నకారేణ సమస్తం పదత్రయమ్ క్రోధాఽయో న భవన్తి
మాత్సర్యం చ నభవతీత్యర్థః.

తా॥ ఇట 'న క్రోధః, న లోభః, నాశుభా,' అనునవి
సంకర్షముకల, 'న' శబ్దముతో సమాసము వచ్చిన పదములు.
పుణ్యాత్ములగు పురుషోత్తమ భక్తులకు క్రోధముండదు అశుభ
మైన బుద్ధి యుండదు. మాత్సర్యము కూడ నుండదు అని
భావము.

శ్లో॥ ద్వా స్స చన్ద్రాగ్రా నక్షత్రా ఖండిశో భూ ర్మహోదధిః ।
వాసుదేవస్య వీర్యేణ విధృతాని మహాత్మనః ॥ ౧౩౪

తా॥ చన్ద్ర-సూర్య-నక్షత్ర-సహితమైన ద్యులోకము,
ఆకాశము, దిక్కులు, భూమి, మహోదధి - ఇవన్నియు వాసు

దేవప్రభావముచే ధారణ దేయబడినవి.

శ్లో॥ ససురాసురగన్ధర్వం సయక్షోరగరాక్షసమ్ ।

జగద్వశే వర్తతేదం కృష్ణస్య సచరాచరమ్ ॥

౧౩౧

తా॥ సురాసుర గన్ధర్వసహితమై యక్షోరగ రాక్షస సహితమయి యున్న యీ చరాచరజగత్తు శ్రీకృష్ణునిపై ఆధారపడి యున్నది.

శ్లో॥ ఇన్ద్రియాశి మనోబుద్ధిస్సత్త్వం తేజో బలం ధృతిః ।

వాసుదేవాత్మకా న్యాహుః క్షేత్రం క్షేత్రజ్ఞ ఏవ చ ॥

తా॥ ఇన్ద్రియములు, మనస్సు, బుద్ధి, అస్తాకరణము, తేజస్సు, బలము, ధృతి, క్షేత్రము, క్షేత్రజ్ఞుడు - అరునవి వాసుదేవాత్మకము లని చెప్పుచున్నారు.

శ్లో॥ సర్వాగమూనా మాచారః ప్రథమం పరికల్పతే ।

ఆచారప్రభవో ధర్మోఽధర్మస్య ప్రభు రచ్యుతః ॥ ౧౩౨

తా॥ సర్వశాస్త్రములలో ఆచారము ప్రథమ మైనదని కీర్తింపబడినది. ఆచారమూలకమై ధర్మ మొప్పుచున్నది. అట్లు ధర్మమునకు ప్రభువు పరమాత్మయై యుండెను.

శ్లో॥ ఋషయః పితరో దేవా మహాభూతాని ధాతవః ।

జంగమాఽజంగమం చేదం జగన్నారాయణోద్భవమ్ ॥

తా॥ ఋషులు, పితరులు, దేవతలు, మహాభూతములు,

సువర్ణాది ధాతువులు, జంగమస్థావరములుకల యీ జగత్తు
నారాయణుని పలన ఉద్భవించినవి.

శ్లో॥ యోగో జ్ఞానం తథా సాంఖ్యం విద్యాః శిల్పాది కర్మ చ ।
వేదా శాస్త్రాణి విజ్ఞాన మేతత్సర్వం జనార్దనాత్ ॥ ౧౩౯

తా॥ యోగము, జ్ఞానము, సాంఖ్యము, విద్యలు,
శిల్పాది కర్మలు, వేదములు, శాస్త్రములు ఈ విజ్ఞానమంతయు
పరమాత్మనుండియే ప్రాప్తించినది.

శ్లో॥ ఏకో విష్ణు ర్మహద్భూతం పృథగ్భూతా న్యనేకతః ।

త్రీన్ లోకాన్ వ్యాప్య భూతాంత్రా భుజ్జే

విశ్వభుగవ్యయః ॥ ౧౪౦

తా॥ ఏకమై యున్న విష్ణుభగవానుడే మహత్త్వముతో
కూడిన స్వరూపమై భూతాత్మకుడు, అవ్యయుడు, విశ్వ
భోక్తయు నయి అనేకవిధముల పృథగ్భూతము నొందియున్న
భూతములను త్రిలోకములను వ్యాపించి ఆ యా భూతముల
రూపమున అనుభవించుచుండెను.

శం. భా. :- 'ద్యౌ స్సచన్ద్రాగ్నినక్షత్రా' ఇత్యాదినా. ప్రత్యన్య వాసు
సేవన్య మాహత్య కథనేన ఉక్తానాం పశానాం ప్రాప్తిచదనం యథార్థ
కథనం నార్థవాద ఇతి దర్శయతి.

'సర్వాగమానా మారః' ఇత్యనేన అనన్తరవాక్యేన సర్వవ్యాపా
మాచారవత ఏవాదికా ఇతి దర్శయతి

తా॥ 'ద్యౌ స్సచన్ద్రాగ్నినక్షత్రా' అను శ్లోకము

మొదలుకొని స్తుత్యుదయిన వాసుదేవుని మహత్త్వమును ప్రకటించుటచేత స్తోత్రరచయితకు చెప్పబడిన ఫలప్రాప్తి వచనము, యథార్థకథనమే కాని, అర్థవాదము కాదని తెలుపబడినది.

ఇక 'సర్వాగమానా మాచతః' అను శ్లోకము చేత, సర్వధర్మములలో అధికారము, ఆచారవంతునకే కలదని తెలుపబడినది.

శ్లో॥ ఇమం స్తవం భగవతో విష్ణో ర్వాసేన కీర్తితమ్ ।

పతే ద్య ఇచ్చే త్పురుషః శ్రేయః ప్రాప్తుం సుఖాని చ॥

శం. ధా. 'ఇమం స్తవమ్' ఇత్యాదినా సహస్రశాఖజ్ఞేన సర్వజ్ఞేన భగవతా కృష్ణద్వైపాయనేన సాక్షాన్నారాయణేన కృతమితి సర్వైరేవాఽర్థిభి స్సాదరం పఠితవ్యం సర్వఫలసిద్ధయే ఇతి ధర్మయతి.

తా॥ ఇట వేదశాఖాసహస్రాభిజ్ఞుడు; సర్వజ్ఞుడు, భగవానుడు అగు కృష్ణద్వైపాయను డను సాక్షాన్నారాయణునిచే కీర్తింపబడిన దీ విష్ణుసహస్రనామస్తోత్ర మని సర్వఫలసిద్ధిని కోరువారందరు నాదరముతో పఠింపవలసిన దని, తెలుపబడుచున్నది”

శ్లో॥ విశ్వేశ్వర మజం దేవం జగతః ప్రభవాఽప్యయమ్ ।

భజన్తి యే పుష్కరాక్షం న తే యాన్తి పరాభవమ్ ॥

శ. ధా. విశ్వేశ్వర మిత్యాదినా విశ్వేశ్వరోపాసనాదేవ స్తోతార స్తే ధన్యాః కృతార్థాః, కృతకృత్యా ఇతి ధర్మయతి. 'ప్రమాదా త్కుర్వతాం

కర్మ ప్రద్యువేతాఽధ్యరేషు యత్ స్మరణాదేన తద్విష్ణోః సంపూర్ణం
స్వాదితి శ్రుతిః.

‘ఆదరేణ యథా స్త్రోతి ధనవన్తం ధనేచ్ఛయా తథా చే ద్విశ్వకర్తారం
కో న ముచ్యేత దిన్దనాత్’ ఇతి వ్యాస వచనమ్ ॥

తా॥ ‘విశ్వేశ్వరమ్’ ఇత్యాది శ్లోకము చేత విశ్వేశ్వరో
పాసనముచేతనే స్తోత్రపాఠము చేయువారు ధన్యులు కృతార్థులు
కృతకృత్యులనియు చెప్పబడినది, ‘యజ్ఞములలో కర్మానుష్ఠా
నము చేయువారికీ ప్రమాదము చేత చ్యుతి కలిగినపుడు విష్ణు
స్మరణము చేతనే ఆ లోపము లేకుండి సంపూర్ణ తను పొందు
నని శ్రుతి చెప్పుచున్నది.

‘ధనవాంఛ చేత ధనవంతుని ఆదరముతో ఎట్లు
స్తుతింతురో అట్లు విశ్వకర్తనే స్తుతించిన యెడల సంసారబద్ధము
నుండి విముక్తుడు కానివాడెవడు? అని వ్యాస వచనము
ఘోషించుచున్నది.

ఇతి శ్రీమత్పరమహంసపరివ్రాజకాచార్యస్య

శ్రీ గోవింద భగవద్భాష్య పాదశిష్యస్య

శ్రీమచ్ఛంకరభగవతః కృతౌ

విష్ణు సహస్ర నామ

స్తోత్ర టా ష్యమ్

సంపూర్ణమ్.

అకారాది వామానుక్రమణిక

	అ	అధ్యతః	344
అక్షరః	368	అధోక్షజః	220
అక్షరః	110	అనఘః	110, 341
అక్షరమ్	238	అనన్తః	287, 357
అక్షోభ్యః	329, 399	అనన్తజిత్	190
అఖణ్డపరశుః	262	అనన్తరూపః	373
అగ్రజః	353	అనన్తశ్రిః	373
అగ్రణీః	163	అనన్తాత్మా	2 8
అగ్రాహ్యః	125	అనన్దః	250
అచలః	312	అనయః	16
అచిన్త్యః	341	అనర్థః	224
అచ్యుతః	136, 194	అనలః	187, 304
అజః	135, 164, 249	అనాదిః	375
అజతః	257	అనాదినిధనః	119
అణుః	342	అనామయః	296
అతీంద్రియః	153	అనిమిషః	167
అతీంద్రియః	1 6	అనియమః	351
అతులః	203	అనిరుద్ధః	159, 280
అదృశ్యః	190	అనిర్దేశ్యవపుః	157, 286
అద్భుతః	359	అనిర్విణ్ణః	225, 359
అధాతా	373	అనిలః	170, 333
అధిష్ఠానమ్	195	అనివర్తి	270

అనివృత్తాత్మా	321	అమృతపః	244
అనీశః	277	అమృతవపుః	334
అనుకూలః	200	అమృతాంనూచ్ఛవః	184
అనుత్తమః	132	అమృతాశః	334
అనేకమూర్తిః	306	అమృత్యుః	168
అస్తశః	249	అమేయాత్మా	187, 158
అన్నమ్	338	అమోఘః	140, 153
అన్నాదః	383	అమ్భానిధిః	243
అపరాజితః	305, 350	అయమః	351
అపానిధిః	195	అరవిందాక్షః	201
అప్యయః	362	అశాద్రః	365
అప్రతిరథః	283	అర్కః	327
అప్రమత్తః	196	అర్చితః	279
అప్రమేయః	121	అర్చిష్మాన్	279
అప్రమేయాత్మా	176	అర్థః	234
అభిప్రాయః	358	అర్హః	353
అభూః	226	అవిజ్ఞాతా	238
అమరప్రభుః	123	అవిధేయాత్మా	276
అమానీ	313	అవిశిష్టః	191
అమితవిక్రమః	248, 280	అన్యక్తః	307
అమితాశనః	208	అన్యజః	145
అమూర్తిః	340	అన్యయః	109
అమూర్తిమాన్	306	అశోకః	199
అమృతః	144	అశ్వత్థః	337

అసంఖ్యేయః	176	ఈశ్వరః	117, 181
అసంమితః	189	ఉ	
అసత్	237	ఉగ్రః	222
అసాక్షి	247	ఉత్తమః	120
అనుభవః	358	ఉత్తరః	242
అహః	184	ఉత్తారణః	370
అహఃసంవర్తకః	170	ఉదీర్ఘః	277
అత్మయోనిః	890	ఉదుమ్బరః	337
అత్మవాన్	132	ఉద్భవః	209, 326
అదిత్యః	118, 261	ఉపేక్షః	152
అదిదేవః	198, 240	ఉః	
అధారనిలయః	378	ఉర్జితః	153
అనన్దః	250	ఉర్జితశాసనః	365
అనన్ది	260	ఉర్భగః	373
అవర్తనః	170	ఋ	
అశ్రమః	345	ఋతుః	221
ఇ		ఋద్ధః	183, 202
ఇబ్యః	228	ఏ	
ఇన్ద్రకర్మా	324	ఏకః	308
ఇప్తః	191	ఏకపాత్	319
ఈ		ఏకాత్మా	381
ఈశానః	128		

	ఓ	కామి	285
		కారణమ్	210
ఓజః	183	కాలః	221
ఓజ ప్తేజోద్యుతిధరః	183	కాలనేమినిహః	281
	ఔ	కిమ్	309
ఔషధమ్	185	కున్దలీ	865
	క	కున్దః	332
కః	308	కున్దరః	332
కథితః	346	కుముదః	2 8, 331
కన కాజ్ఞ దీ	255	కున్భుః	279
కపిః	361	కువలేశయః	268
కపిలః	361	కృతకర్మా	324
కపిలాచార్యః	202	కృతజ్ఞః	132, 353
కపీన్ద్రః	243	కృతలక్షణః	238
కరణమ్	210	కృతాకృతః	148
కర్తా	210	కృతాగమః	285, 325
కవిః	146	కృతా నకృత్	254
కాన్తః	188, 235	కృతిః	132
కామః	,,	కృశః	343
కామకృత్	188	కృష్ణః	125, 257
కామదేవః	285	కేశవః	118, 282
కామపాలః	,,	కేశిహః	283
కామప్రదః	188	క్రతుః	229
కామహః	187	క్రమః	181

క్రోధకృత్	192	గుప్తః	256
క్రోధహః	192	గురుః	166
క్షమః	227	గురుతమః	,,
క్షమిణాంవరః	369	గుహః	211
క్షరమ్	238	గుహ్యః	255
క్షామః	227, 348	గోపతిః	242, 269
క్షితీశః	391	గోప్తా	,,
క్షేత్రజ్ఞః	110	గోవిదాంపతిః	160
క్షేమకృత్	271	గోవిందః	160, 255
క్షోభణః	209	గోహితః	269
		గ్రామణీః	163
ఖణ్డాపరశుః	262		
		ఘృతాశీః	312
జ్యోతిర్గణేశ్వరః	275		
గతిసత్తమః	261	చక్రగదాధరః	256
గదాగ్రజః	317	చక్రీ	365, 394
గదాధరః	394	చతురశ్రః	373
గభస్తి నేమిః	239	చతురాత్మా	148, 319
గభీరః	255	చతుర్గతిః	319
గభీరాత్మా	374	చతుర్దంప్రీః	148
గరుడధ్వజః	202	చతుర్బాహుః	318
గహనః	211, 256	చతుర్భవః	319
గుణభృత్	343	చతుర్ముఖః	148

చతుర్ముక్తిః	318	శేవః	247
చతుర్వేదవిత్	319	శేవనః	372
చతుర్వ్యూహః	148, 318	శేతా	150
చందనాంగదీ	311	జ్ఞానగమ్యః	242
చంద్రాంశుః	184	జ్ఞానముత్తమమ్	230
చలః	313	జ్యేష్ఠః	128
చాణూరాస్థ్రనిషూదనః	334	జ్యోతిః	355
	చ	జ్యోతిరాదిత్యః	261
చిన్నసంశయః	276	జ్యోతిర్గణేశ్వరః	275
	జ		త్ర
జగతఃసేతుః	185	తత్	309
జగదాదిజః	150	తత్త్వమ్	382
జనజన్మాదిః	376	తత్త్వవిత్	,,
జననః	376	తన్తువర్ధనః	324
జనార్దనః	145	తారః	199, 385
జనేశ్వరః	200	తారణః	199
జన్మమృత్యుజరాతిగః	383	తీర్థకరః	297
జయః	245	తుష్ఠః	213
జయంతః	327	తేజః	183
జహ్నుః	178	తేజోవృషః	316
జితక్రోధః	233	త్రిశకుబ్దామ	126
జితమన్యుః	373	త్రిషళాధ్యక్షః	253
జితామిత్ర	250	త్రిపదః	253

247	త్రిలోకధృక్	314	దుదాధర్మః	182
372	త్రిలోకాత్మా	282	దురారిహః	322
150	త్రిలోకేశః	,,	దురావాసః	322
242	త్రివిక్రమః	251	దుర్గః	322
230	త్రిసామా	264	దుర్గమః	322
128	త్వష్టా	124	దుర్జయః	321
355			దుర్ధరిః	180,304
261			దుర్మర్షణః	164
275	దక్షః	222, 368	దుర్లభః	321
	దక్షిణః	368	దుష్కృతిహః	371
	దక్షిణః	350	దృఢః	258
309	దమః	,,	దృష్టః	304
382	దమనః	161	దేవః	209
,,	తమయితా	350	దేవకీనందనః	391
324	దర్పదః	304	దేవభృద్గురుః	241
99,385	దర్పహః	304	దేవేశః	241
199	దామోదరః	207	ద్యుతిధరః	316
297	దారుణః	263	ద్రవిణప్రదః	263
213	దాశార్హః	246		
183	దివఃస్పృక్	263		
316	దిశః	374	ధనంజయః	287
126	దీప్తమూర్తిః	306	ధనుర్ధరః	249
253	దుస్స్వప్ననాశనః	371	ధనుర్వేదః	350
253	దురతిక్రమః	321	ధనేశ్వరః	230

ద

ధ

ధన్యః	316	నన్దనః	251
ధన్వీ	131	నన్దిః	275
ధరణీధరః	171	నయః	215
ధరాధరః	315	నరః	175
ధర్మః	216	నహుషః	192
ధర్మకృత్	237	నారసింహవపుః	112
ధర్మగుప్	237	నారాయణః	174
ధర్మయాపః	226	నిగ్రహః	316
ధర్మవిదుత్తమః	216	నిధిరవ్యయః	115
ధర్మాధ్యక్షః	147	నిమిషః	167
ధర్మీ	237	నియంతా	351
ధాతా	119, 378	నియమః	154
ధాతుః	120	నిర్గుణః	343
ధాతురుత్తమః	120	నిర్వాణమ్	265
ధామ	166	నివృత్తాత్మా	170, 270
ధుర్యః	127	నిష్ఠా	266
ధృతాత్మా	154	నేతా	163
ధ్రువః	213	నేయః	215

న

నక్షత్రనేమిః	226	నైకః	305
నక్షత్రీ	227	నైకకర్మకృత్	235
నన్దః	251	నైకజః	358
నన్దకీ	393	నైకమాయః	189
		నైకరూపః	181

నైకశృంగః	813	వావనః	187, 331
నైకాత్మా	236	పుండరీకాక్షః	140
న్యగ్రోధః	336	పుణ్యః	295, 371
న్యాయః	108	పుణ్యకీర్తిః	295

ప

పణః	374	పురిందరిః	198
పదమనుత్తమమ్	204	పురాతనః	21
పద్మగర్భః	201	పురుజిత్	241
పద్మనాభః	23, 162, 201	పురుషః	102, 212
పద్మనిభేషణః	260	పురుషోత్తమః	111
పద్మే	200	పురుషత్తమః	241
పరమస్పృహః	23	పుష్కరాక్షః	119, 251
పరమాత్మా	109	పుష్టః	21
పరమేశ్వరః	210	పుష్పహాసః	87
పరమేశ్వీ	221	పూతాత్మా	101
పరగ్ధిః	213	పూరయితా	29
పరాయణమ్	267	పూర్ణః	28
పరిగ్రహః	222	పృథుః	21
పర్జన్యః	333	పేశలః	86
పర్యవస్థితః	372	ప్రకాశనః	18
పవనః	187	ప్రకాశాత్మా	18
పవిత్రమ్	126	ప్రగ్రహః	31
పాపనాశనః	391	ప్రజాగరః	37

ప్రజాపతిః	129, 163	ప్రాణభృత్	381
ప్రజాభవః	134	ప్రియకృత్	353
ప్రణవః	219, 379	ప్రియార్హః	353
ప్రతర్దనః	126	ప్రీతివర్దనః	354
ప్రతాపనః	183	బ	
ప్రతిష్ఠితః	195	బ్రభుః	142
ప్రత్యయః	134	బహుశిరాః	142
ప్రథితః	194	బీజమవ్యయమ్	224
ప్రద్యుమ్నః	280	బృహత్	343
ప్రధానపురుషేశ్వరః	112	బృహదాభినుః	198
ప్రపితామహః	385	బృహద్రూపః	181
ప్రభవః	116	బ్రహ్మ	289
ప్రభుః	116, 188	బ్రహ్మ	289
ప్రభూతః	126	బ్రహ్మకృత్	289
ప్రమాణమ్	224, 381	బ్రహ్మజ్ఞః	290
ప్రమోదనః	250	బ్రహ్మణ్యః	288
ప్రసన్నాత్మ	172	బ్రహ్మవిత్	290
ప్రాంశుః	152	బ్రహ్మవర్దనః	289
ప్రాగ్వంశః	346	బ్రహ్మీ	290
ప్రాణః	128, 194, 218	బ్రాహ్మణః	290
ప్రాణజీవనః	381	బ్రాహ్మణప్రియః	290
ప్రాణదః	128, 194, 218, 379	భ	
ప్రాణనిలయః	381	భక్తవత్సలః	310

భగవాన్	260	భూతమహేశ్వరః	240
భగవాః	,,	భూతాత్మా	107
భయకృత్	341	భూతాదిః	1.5
భయనాశనః	,,	భూతావాసః	303
భయాపహః	373	భూతః	278
భర్తా	116	భూచిదక్షిణః	241
భానుః	185	భూర్భువః	170
భారభృత్	340	భూర్భువః స్వస్థయః	164
భావః	107	భూర్భువోలక్ష్మీః	375
భావనః	116	భూశయః	278
భాస్కరద్యుతిః	184	భూవణః	,,
భిషక్	26	భేషజమ్	305
భీమః	204, 376	భోక్తా	149, 243, 353
భీమపరాక్రమః	377	భోజనమ్	142
భుజగోత్రమః	162	భ్రాజిష్ణుః	149
భువోలక్ష్మీః	315		
భూః	226	మ	
భూగర్భః	129	మజ్జలంపరిమ్	126
భూతకృత్	106	మధుః	153
భూతభవ్యభవత్ప్రభుః	106	మధునూదనః	130
భూతభవ్యభవన్నాథః	186	మనుః	123
భూతభావనః	107	మనోజవః	297
భూతభృత్	106	మనోహరః	233
		మన్త్రః	184

మరీచిః	161	మహామనాః	259
మహార్థిః	202	మహామాయః	156
మహార్షిః	252	మహామూర్తిః	306
మహాకిర్మా	29, 30	మహాయజ్ఞః	293
మహాకోశః	200	మహాయజ్ఞా	203
మహాక్రతుః	202	మహార్హిః	200
మహాక్రమః	201	మహావరాహః	205
మహాక్షుః	202	మహావీర్యః	157
మహాగర్భః	229	మహాశక్తిః	,,
మహాతపాః	200	మహాశనః	189
మహాతేజాః	292	మహాశృంగః	204
మహాదేవః	240	మహాస్వనః	119
మహాద్యుతిః	157	మహాహవిః	293
మహాద్రుధుక్	108	మహావ్రాదః	229
మహాధనః	204	మహీధరః	193, 207
మహాన్	303	మహీధర్తా	159
మహాన్ధిః	300	మహీజ్యః	229
మహాబలః	156	మహీష్ఠిః	180
మహాబుద్ధిః	157	మహీష్వానః	159
మహాభాగః	208	మహోత్సాహః	156
మహాభూతః	300	మహోనధిశయః	248
మహాభోగః	224	మహారగః	292
మహామఖిః	226	మహాధనః	129, 155, 310

మానదః	313	యమః	154
మాన్యః	314	యగదిశ్చక్	189
మార్గః	206, 215	యగార్చర్తః	"
మతున్దః	217	యోగః	112
ముక్తానాంపరమాగతిః	19	యోగవిదాంనేతా	"
మేదిసీపతిః	293	యోగి	64
మేధజః	314	యోగీశః	"
మేధావీ	131		

౪

య

యజ్ఞః	223, 315	రిక్షణః	371
యజ్ఞశ్చక్	337	రణప్రియః	295
యజ్ఞగుహ్యామ్	338	రత్నగర్భః	235
యజ్ఞపతిః	336	రత్ననాభః	316
యజ్ఞభుక్	338	రిధాజ్ఞసాణిః	344
యజ్ఞభృత్	337	రవిః	356
యజ్ఞవాహనః	336	రవిలోచనః	356
యజ్ఞసాధనః	338	రామః	214
యజ్ఞాజః	336	మచిరాజ్ఞః	376
యజ్ఞాంతశ్చక్	338	రక్షః	141
యజ్ఞే	317	రోహితః	06
యజ్ఞా	336		
యత్	309	లక్ష్మీవాన్	205
యదుక్తేష్ఠః	301	లోకత్రయాశ్రయః	214
		లోకనాథః	310

౫

లోకబంధుః	310	నసుమనాః	138, 298
లోకసారజ్ఞః	313	నసురేతాః	298
లోకస్వామి	314	వహ్నిః	170
లోకాధిపాః మ్	319	వాగ్మీ	180
లోకాధ్యక్షః	17	వాచస్పతిరయోనిజః	268
లోహితాక్షః	26	వాచస్పతిరుదారధీ	16
		వాజసనః	32
		వామనః	15
వలశవర్ధనః	345	వాయుః	22
వత్సరః	235	వాయువాహనః	197, 34
వత్సలః	,,	వారుణః	25
వత్స	,,	వాసవానుజః	19
వనిమాలీ	260	వాసుదేవః	197, 298, 30
వరదః	197	వికర్తా	21
వరాజ్ఞః	311	విక్రమః	13
వరారోహః	142	విక్రమి	131, 36
వరుణః	452	విక్షరః	20
వర్ధనః	178	విజయః	15
వర్ధమానః	178	విజితాత్మా	27
వషట్కారః	100	విదూరణః	23
వసుః	138, 181, 298	విదళః	37
వసుదః	181	విద్వత్తమః	36
వసుప్రదః	298	విధాతా	119, 23
,,	298		

శ్రీ విష్ణుసహస్రనామస్తోత్ర భావ్యము

4:

వినయః	245	విష్ణుశతాః	1
వినయితా	247	విష్ణుశతాత్	1
వినయితాసాక్షి	247	విషయః	1
విభుః	178, 2355	విష్ణుః	178, 2355
విముక్తాత్మా	249	విష్ణుశ్చేనః	1
విరతః	210	విస్తారః	1
విరామః	215	విహాయసగతిః	1
విరోచనః	356	వినిభయః	1
వివిక్తః	179	విరః	216, 232
విశిష్టః	176	విజ్ఞానామః	1
విశుద్ధాత్మా	279	విజ్ఞానః	155, 812, 2
విశోకః	278	వృక్షః	1
విశోభిషి	281	వృక్షాత్మా	1
విశ్రామః	202	వృషః	1
విశ్రుత్మా	165	వృషకర్మా	1
విశ్వకర్మా	108	వృషపర్వా	1
విశ్వదక్షిణః	232	వృషప్రియః	2
విశ్వధృక్	178	వృషభః	1
విశ్వభావః	193	వృషభాక్షః	1
విశ్వభుక్	103	వృషాకపిః	1
విశ్వమ్	50	వృషావృక్షః	1
విశ్వమూర్తిః	306	వృషాక్షి	1
విశ్వయోనిః	142, 450	వృషోదరిః	1

వేగవాన్	208	శతానన,	207
వేదః	145	శతానందః	275
వేదవిత్	145, '45	శతావర్తః	200
వేదాజ్ఞః	145	శత్రుఘ్నః	219
వేద్యః	155	శత్రుజిత్	36
వేధాః	257	శత్రుతాపనః	,,
వైకుణ్ఠః	218	శబ్దసహః	365
వైఖానః	390	శబ్దాతిగః	,,
వైద్యః	155	శమః	266
వ్యక్తరూపః	190	శరణమ్	183
వ్యగ్రః	317	శరభః	2 3
వ్యవసాయః	212	శరీరభూతభృత్	243
వ్యవస్థానః	,,	శరీరభృత్	3 1
వ్యాదిశః	3 4	శర్మ	133
వ్యాపీ	235	శర్మః	115
వ్యాప్తః	219	శర్వరీకరః	357
వ్యాఽః	134	శశబిందుః	185
వ్యాసః	253	శాస్త్రః	266
		శాస్త్రీః	,,
		శాస్త్రీదః	263
శంభుః	118	శార్ఙ్గధన్వా	394
శక్తిమతాంశ్రేయః	216	శాశ్వతః	125
శజ్ఞభృత్	393	శాశ్వతస్థానః	142
శతమూర్తిః	307		

శాశ్వతస్థిరః	157	శ్రీధరః	73
శాస్త్ర	165	శ్రీనిధిః	213
శిఖిణ్డ	192	శ్రీనివాసః	159, 273
శిపివిష్ణుః	181	శ్రీసతిః	271
శివః	115, 171	శ్రీమతాంవరః	272
శిశిరః	366	శ్రీమాన్ 113, 158, 163, 3 4	
శిష్టకృత్	176	శ్రీవత్సనక్షాః	271
శిష్టేష్టః	191	శ్రీవాసః	,,
శుచిః	153, 176	శ్రీవిభావనః	273
శుచిశ్రవాః	142	శ్రీశః	273
భాజః	268, 323	శ్రుతిసాగరః	179
శుభేక్షణః	2 3	శ్రేయః	274
శూన్యః	312	శ్రేష్ఠః	29
శూరిః	199, 282		
శూరజనేశ్వర	282	స	
శూరిసేనః	301	సంకర్షణోఽచ్యుతః	258
శృజ్ఞే	327	సంక్షేపా	270
శోకనాశనః	278	సంగ్రహః	153
శౌరిః	199	సంధాతా	1 4
శ్రమణః	348	సంధిమాన్	,,
శ్రీకరః	273	సంన్యాసకృత్	265
శ్రీగర్భః	210	సంప్రమర్దనః	170
శ్రీదః	272	సంభవః	16
		సంవత్సరః	34, 222

సంన్యతః	170	సద్గతిః	30
సంస్థానః	212	సద్భూతిః	301
సత్	237	సనాత్	361
సతాంగతిః	159,229	సనాతనతమః	,,
సత్కర్తా	173	సన్తః	372
సత్కీర్తిః	276	సన్నివాసః	31
సత్కృతః	173	సప్తజిహ్వాః	340
సత్కృతిః	300	సప్తవాహనః	340
సత్తా	,,	సప్తైధాః	340
సత్త్రమ్	229	సమః	140
సత్త్వవాన్	352	సమయజ్ఞః	204
సత్త్వస్థః	240	సమాత్మా	139
సత్పథాచారః	319	సమావర్తః	321
సత్పరాయణం	301	సమితింజయః	205
సత్యః	139,166	సమీరణః	168
సత్యధర్మపరాయణః	352	సమీపానః	227
సత్యధర్మపరాక్రమః	186	సర్గః	154
సత్యధర్మా	251	సర్విః	115
సత్యపరాక్రమః	166	సర్వకామదః	347
సత్యమేధాః	315	సర్వగః	144
సత్యసంధః	245	సర్వజ్ఞః	281,334
సదామనీ	319	సర్వశక్తుః	277
సదాయోగీ	155	సర్వతోముఖః	334

సర్వదర్శకః	134	సహస్రార్చనః	269
సర్వదర్శి	229	సహస్రముః	150, 151
సర్వదృక్	163	సాక్షి	170
సర్వదృశ్యస్యః	253	సాక్షిభావశః	246
సర్వప్రహరణాయుధః	305	సాక్షిత్వః	852
సర్వయోగవినిఃసృతః	137	సాక్షుః	173
సర్వలక్షణలక్షణ్యః	205	సాక్షు	235
సర్వవాగ్దేవ్యరేశ్వరః	329	సాక్షుగః	265
సర్వవిజ్ఞయీ	327	సామకాయనః	291
సర్వవిద్యాపూర్వః	14	సింహః	164, 240
సర్వశత్రుభృతాంవరః	316	స్థిరః	133, 266
సర్వసహః	349	స్థిరశంకభృః	177
సర్వాదిః	136	స్థిరార్తః	176
సర్వాపనిలయః	34	స్థితిః	136
సర్వేశ్వరః	136	స్థితిశః	177
సహః	308	స్థితివాదనః	177
సవితా	356, 385	సుఖినః	238, 258
సహః	203	సుఖోష్ణః	233
సహస్రజిత్	190	సుఖుః	34
సహస్రపాత్	169	సుతవాః	153
సహస్రమూర్ధా	168	సుతర్కః	221
సహస్రసంశుః	248	సుతన్యా	213
సహస్రసాక్షుః	169	సుద్ధః	321

సుందరః	82	సోమః	245
సుపర్ణః	162,348	సోమపః	244
సుప్రసాదః	172	స్కందః	19
సుభుజః	180	స్కందధరః	,,
సుముఖః	202	స్తవప్రియః	294
సుమేధః	314	స్తవ్యః	294
సుమూమునః	302	స్తుతిః	,,
సురాధ్యక్షః	147	స్తోత్రం	,,
సురాసంద్యః	159	స్తోత్రమ్	294
సురారిహః	165	స్తవిశ్రధుపః	124
సురుచిః	355	స్తవిషః	124,225
సురేశః	188	స్థాణుః	115
సురేశ్వరః	185	స్థానదః	212
సులభః	335	స్థావరస్థాణుః	223
సులోచనః	326	స్థిరః	104
సువర్ణబిందుః	328	స్థూలః	343
సువర్ణవర్ణః	311	స్పష్టాక్షరః	183
సువీః	376	స్రగ్వీ	167
సువ్రతః	281,336	స్రష్టా	268,391
సుషేణః	255	స్వక్షః	275
సుహృత్	283	స్వజః	,,
సూక్ష్మః	232	స్వధృతః	344
సూర్యః	356	స్వయంజాగః	390

స్వయంభూః	118		
స్వవశః	234	హంసః	161
స్వస్తి	362	హరిః	288
స్వస్తికృత్	362	హలాయుధః	211
స్వస్తిదః	362	హవిః	221
స్వస్తిదక్షిణః	362	హవిర్హరిః	204
స్వస్తిభుక్	362	హరిణ్యకర్మ	121, 211
స్వాఙ్గః	257	హరిణ్యకర్మ	62
స్వావనః	234	హరితభుక్	155, 217
స్వాభావ్యః	250	హృషీకేశః	123
స్వాస్యః	344	హేమః	237
		హేమాద్భు	211